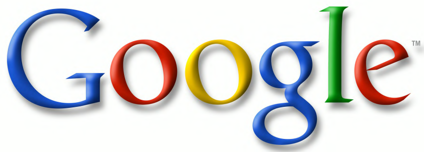



SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS



ADAM SMITH

EN ZIJN ONDERZOEK NAAR DEN

RIJKDOM DER VOLKEN.

LEYDEN : BOEKDRUKKERIJ VAN A. W. SYTHOFF.

ADAM SMITH

EN ZIJN ONDERZOEK NAAR DEN

RIJKDOM DER VOLKEN.

AKADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Regt

AAN DE LEIDSCHE HOOGESCHOOL,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

DR. J. H. STUFFKEN,

VOOR DE FACULTEIT TE VERDEDIGEN

DOOR

JOANNES FRANCISCUS BENJAMIN BAERT

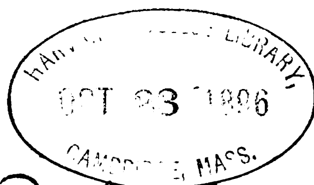
VAN HARMELEN.

OP VRIJDAG, DEN 18den JUNIJ 1858, TE 2 URE.

LEIDEN,

GEBROEDERS VAN DER HOEK.

1858.



Ich werde zusehen dass ich einmal über ihn [ADAM SMITH] schreibe, es ist der Mühe werth; denn neben NAPOLEON ist er jetzt der mächtigste Monarch in Europa.

ALEXANDER VON DER MARWITZ (1810).

(VARNHAGEN VON ENSE, Galerie von Bildnisse aus RAHEL'S Umgang und Briefwechsel. Leipz. 1836. II. p. 61.)

AAN MIJNEN VADER

EN AAN DE

NAGEDACHTENIS MIJNER MOEDER.

VOORREDE.

Bij het verlaten der Hoogeschool gevoel ik mij gedrongen dank te zeggen aan allen, wier onderwijs en leiding ik gedurende mijne academische loopbaan heb mogen genieten.

Vooral geldt die dank U, Hooggeleerde Heer VISSERING, hooggeschatte Promotor, voor de vele nuttige wenken mij bij het bewerken dezer proeve gegeven en voor uw onderwijs. Reeds bij de eerste lessen, die ik bijwoonde, hebt Gij mijne bijzondere belangstelling in de staathuishoudkunde en de statistiek opgewekt. Gij leerdet mij deze naauw verwante wetenschappen van hare schoonste zijde kennen, de statistiek als het middel om de natuurwetten op te sporen, waaraan de maatschappij gehoorzaamt, de staathuishoudkunde als de leer van den invloed en de werking dezer wetten. Zij doet ons inzien, hoe de bijzondere vermogens van allen zamenwerken tot bevordering van het stoffelijk welzijn en de zedelijke verheffing zoowel van iederen mensch als van de geheele menschheid. Immers het verheven doel van haar streven is het oplossen van den strijd der belangen in volkomene eenheid en in liefde tot den naaste. Zij bevestigt de woorden van den dichter:

„All discord, harmony not understood."

—

Uw leven worde nog lang voor de Hoogeschool, het Vaderland en de wetenschap gespaard. De toenemende beoefening der staathuishoudkunde en de toepassing harer voorschriften mogen U de schoone voldoening doen smaken van krachtig te hebben medegewerkt tot het welzijn van Nederland.

Talrijk zijn de blijken van belangstelling en welwillendheid, die ik van U heb ontvangen, Hooggeleerde Heeren VAN ASSEN en DE WAL. Ontvangt mijnen hartelijken dank niet alleen voor uw onderwijs, maar ook voor de bereidwilligheid, waarmede Gij altijd gereed waart om mij voor te lichten, wanneer ik uwen raad inriep, en voor het ruime gebruik, dat Gij mij van uwe kostbare boekerijen vergundet.

U, Hooggeleerde VAN ASSEN, die in weerwil van het klimmen uwer jaren met jeugdigen ijver voor uwe leerlingen werkzaam zijt, worde nog lang het genot eener eervolle rust in goede gezondheid geschonken. Dan zult Gij in uwen krachtvollen ouderdom met SENECA kunnen zeggen: „Viget animus, et „mihi facit controversiam de senectute, hunc ait esse florem suum."

Ook jegens U, Hooggeleerde COCK, blijf ik evenzeer erkentelijk voor het nut, dat ik uit uwe lessen heb geput.

De lezer ontvange mijn geschrift met verschoonende welwillendheid, en beschouwe het alleen als eene proeve tot eigene oefening opgesteld. De moeilijkheid en uitgebreidheid van het onderwerp strekke ter verontschuldiging voor het gebrekkige en onvolledige van mijnen arbeid. Ik moet gul bekennen:

Dum relego, scripsisse pudet, quia plurima cerno,
Me quoque, qui feci, judice digna lini.

———

INHOUD.



EERSTE HOOFDSTUK.



TWEEDE HOOFDSTUK.



DERDE HOOFDSTUK.



EERSTE HOOFDSTUK.

LEVENSSCHETS VAN ADAM SMITH.

De tweede helft der XVIII eeuw was voor Engeland een tijdperk van reusachtige ontwikkeling op stoffelijk gebied. De belangrijkste uitvindingen volgden elkander met snelheid op, en verhieven de nijverheid tot eene uitgebreidheid en eenen bloei, die de stoutste verwachtingen overtrof. Aanvankelijk betroffen de meeste uitvindingen de katoen-fabriekaadje. Gewigtige verbeteringen in het spinnen en weven door Hargreaves, Arkwright en Crompton aangebragt, verkregen nog krachtiger resultaten, toen Cartwright het stoomwerktuig daarop toepaste, dat omstreeks denzelfden tijd door James Watt was uitgevonden. De waarde van den uitvoer van lijnwaad, die in 1760 £ 20,000 bedroeg [1]), steeg

---

[1]) Lord Mahon (Earl Stanhope) History of England. (1713—1783) Tauchn. ed. V. p. 2.

in 6 jaren tot £ 600,000, en bereikte tegen het einde der eeuw het aanzienlijk bedrag van £ 3½ millioen [1]).

De ingenomenheid met al deze nieuwigheden was echter niet algemeen. De vervanging van den handenarbeid door stoomwerktuigen deed velen de toekomst met bekommering te gemoet zien. De talrijke maatregelen door verschillende ministeriën genomen tot bevordering van landbouw, nijverheid en handel, de zooveel mogelijk gehandhaafde uitsluiting van vreemde mededinging op elk gebied, hadden niets kunnen toebrengen tot leniging der toenemende armoede en tot verbetering van den welstand onder de lagere klassen.

Het stoomwerktuig was een nieuwe, onverwachte mededinger in de nijverheid en dreigde volgens veler gevoelen aan duizende arbeiders den arbeid, hun eenig middel van bestaan, te ontnemen; door gebrek aan werk liepen zij gevaar aan de diepste ellende ten prooi te worden. Dat deze en dergelijke voorstellingen bij de werklieden zelve ingang vonden, en zij de werktuigen als nadeelig voor hunnen arbeid en bestaan beschouwden, bewijzen de talrijke plunderingen en vernielingen, die tegen de fabrieken werden aangerigt. De uitvinders zelve waren aan de woede van het graauw blootgesteld; Hargreaves moest door de vlugt naar Nottingham zijn leven redden, dat in zijne woonplaats Blackburn niet langer veilig was.

Bekrompene denkbeelden omtrent de natuur van den volksrijkdom, en de middelen waardoor die wordt ver-

---

[1]) Mr. D. A. Portielje en Mr. S. Vissering. Gesch. der Tariefshervorming in Engeland. Amst. 1847. Tabel III.

kregen, waren de oorzaak van deze treurige verschijnselen. Het zamenstel en de werking van het groote raderwerk der maatschappij waren nog een raadsel, over het inwendig leven der volken lag nog een digte sluijer gespreid. En zonder de kennis der wetten, die het maatschappelijk leven beheerschen, waren alle pogingen tot vermeerdering der welvaart een rondtasten in het duister, louter gissingen zonder vasten grond. Brittanjes toestand was in vele opzigten donker en onrustbarend, maar Brittanje had het geluk gelijktijdig den man voort te brengen, die de kennis der maatschappij tot eene stellige wetenschap zoude verheffen, en door het ontdekken van den band, die niet alleen de verschillende standen en bedrijven, maar alle volken der aarde, de geheele menschheid verbindt, tevens in den vrijen arbeid het geneesmiddel zoude aanwijzen tot herstel van het stoffelijk en zedelijk welzijn des menschdoms. Die man was Adam Smith.

Adam Smith werd op den 5 Junij 1723 geboren te Kirkcaldy, aan de Zuid-Westkust van het Schotsche Graafschap Fife, weinige maanden na den dood van zijnen vader, die de betrekking van controleur der in- en uitgaande regten vervulde. Zijne moeder, uit eenen zijtak van het beroemde geslacht Douglas gesproten, bleef alleen met de opvoeding van haren zoon belast, die veel zorg vereischte, want Smith's gestel was in de eerste levensjaren zwak en ziekelijk, en verhinderde hem aan de spelen der jeugd deel te nemen. Naauwe-

lijks drie jaren oud werd hij door eenen troep Zigeuners gestolen, en niet dan met veel moeite aan zijne roovers ontrukt. Het eerste onderwijs op de school zijner geboorteplaats had, onder de leiding van den bekwamen David Miller, eenen heilzamen invloed op de ontwikkeling zijner geestvermogens. Reeds vroegtijdig openbaarde zich bij hem de lust tot studie, en hij onderscheidde zich boven anderen door vlijt en een sterk geheugen, terwijl de zachtheid en beminnelijkheid van zijn karakter hem aller harten won.

Den ouderdom van veertien jaren bereikt hebbende, werd hij in staat geoordeeld met vrucht de lessen aan de hoogeschool te Glasgow te kunnen bijwonen. Gedurende zijn driejarig verblijf in die stad maakte de beoefening der mathematische en natuurkundige wetenschappen zijne hoofdstudie uit. Tevens bezocht hij met belangstelling de lessen van Hutcheson over zedelijke wijsbegeerte, wiens onderwijs grooten invloed op de later door Smith ingeslagene rigting heeft uitgeoefend.

De bloedverwanten van den jongen Smith begeerden, dat hij zich aan den geestelijken stand zoude wijden, weshalve hij in 1740 naar de Universiteit van Oxford werd gezonden, om in Baliol-College de vereischte opleiding te ontvangen. De studie der godgeleerdheid schijnt weinig aantrekkelijks voor hem gehad te hebben, althans het blijkt niet, dat hij zich veel daarmede heeft bezig gehouden. Den tijd, die hem van het verpligte bijwonen van „lectures" en van de dagelijksche godsdienstoefeningen overbleef, besteedde hij aan wijsgeerige onderzoekingen, waartoe Hutcheson den lust bij hem had opgewekt. Het is waarschijnlijk aan diens aanbevelingen toe te schrijven, dat David Hume

den zeventien-jarigen jongeling het *Treatise of human nature* toezond, en van dien tijd reeds dagteekent de aanknooping van eenen vriendschapsband tusschen de beide wijsgeeren, die, door eene drukke briefwisseling onderhouden, eerst door den dood werd verbroken. Het geschenk had echter voor Smith onaangename gevolgen, want toen de opzigter (tutor) van het college ontdekte, dat hij een werk las strijdig met de leer der regtzinnige Engelsche kerk, werd hem het boek ontnomen en moest hij eene zware bestraffing ondergaan. In de vrije studie der wijsbegeerte belemmerd besloot hij zich op de kennis der Oudheid toe te leggen; ook beoefende hij de nieuwe talen, waardoor hij zich de schatten der letterkunde van het vaste land toegankelijk maakte, welke destijds in Engeland nog weinig bekend was. Om zich eenen goeden stijl eigen te maken, vertaalde hij vele stukken uit de werken der beste nieuwere schrijvers, en het is alleen toe te schrijven aan het ontbreken eener gelegenheid om zich in het spreken van vreemde talen te oefenen, dat hem dit later eenige moeilijkheid veroorzaakte [1]).

De indruk, dien het „college life" bij Smith heeft achtergelaten, is verre van gunstig; het ontging den fijnen opmerker niet, én hoe slecht het gehalte van het onderwijs én hoe gebrekkig de inrigting der Universiteit was. Hij, die op gevorderden leeftijd de vrije ontwikkeling als het zekerste middel tot vooruitgang ook op wetenschappelijk gebied zoude verkondigen, kon zich reeds in zijne jeugd niet gewennen aan de opvolging van middeleeuwsche kloosterregels. Daaraan is

---

[1]) Mémoires de Morellet. Paris 1821, I. p. 237.

het te wijten, dat hij in zijn werk de hoogescholen niet zonder bitterheid berispt, en ze ons afschildert als veilige wijkplaatsen van verouderde vooroordeelen en lang verworpen stelsels [1]).

Niet alleen betreurt hij het, dat hoogst onbeduidende „lectures" worden voorgedragen als de vrucht van de laatste onderzoekingen der wetenschap, maar deelt hij ons ook mede, dat sommige hoogleeraren te Oxford zoo ver zelfs hunnen pligt verzaakten, dat zij schaamteloos sedert jaren hadden opgehouden met collegie geven [2]). Van daar komt hij tot het besluit, dat, volgens zulk eene inrigting, de hoogescholen niet strekken tot nut van het aankomend geslacht, maar alleen ten voordeele en tot gemak der leeraren.

Men zoude al ligt geneigd zijn eene dergelijke beschrijving van den toestand der voorheen beroemde en bloeijende Universiteiten als overdreven en partijdig te beschouwen, ware zij niet door de getuigenissen der meest geloofwaardige gelijktijdige schrijvers bevestigd. Gibbon klaagt in niet minder sterke bewoordingen over de volslagen werkeloosheid der leeraren, en de geleerde Dean Milman, die zelf gedurende eenige jaren (1821—1826) de eervolle betrekking van professor te Oxford vervulde, en van wien men geene opzettelijke geringschatting der *alma mater* kan verwachten, verklaart in eene aanteekening op de door hem uitgegeven autobiographie des grooten geschiedschrijvers, dat het hem uit naauwkeurig onderzoek is gebleken, hoe zeer die klagten destijds met regt werden geuit.

---

[1]) Smith's Wealth of Nations by McCulloch 4th. ed. p. 347 a.

[2]) p. 342 b.

De toestand der jongere zuster-universiteit aan de groene boorden van den Cam was niet bevredigender; het blijkt uit de brieven des dichters Gray, dat de ware zin voor wetenschap en de goede smaak in deze zoogenaamde woonplaats der Muzen sedert lang te vergeefs werden gezocht [1]).

Na een zevenjarig verblijf te Oxford keerde Smith tot zijne moeder in Schotland terug, en koos weldra Edinburgh tot woonplaats. Op aanmoediging van Lord Kames, die Smith's talenten al spoedig had opgemerkt, en hem later door zijnen invloed krachtdadig ondersteunde, hield hij in den winter van 1748—49 voor het eerst openbare voorlezingen over de redekunst en fraaije letteren. Hij werd met toejuiching aangehoord en zag de gehoorzaal door de aanzienlijksten der stad met belangstelling bezocht. Deze lessen waren eene krachtige opwekking tot de aesthetische beoefening der literatuur, en Smith kan als de grond-

---

[1]) Gray zegt ergens „Surely it was of this place now *Cambridge*, „but formerly known by the name of *Babylon*, that the prophet spoke „when he said „the wild beasts of the desert shall dwell there, and „„their houses shall be full of doleful creatures, and owls shall build „„there, and satyrs shall dance there" " etc. etc. Smith deelde den afkeer van de Universiteit met de meest beroemde mannen van Engeland. Locke gaf aan zijne verachting van de kleingeestigheid der Oxfordsche hoogleeraren lucht in eenen brief aan Anthony Collins 1703. De haat van Milton, den kweekeling van *Christ College*, tegen *Cambridge* was zoo groot, dat hij volgens Warton zelfs een afkeer had van de omstreken en het land in de nabijheid dier stad. Hoe weinig men zelfs nog in latere dagen de wetenschap aldaar om haar zelve beoefende blijkt uit hetgeen Byron van die Universiteit getuigt: „The intellects of her children are as dull and stagnant as her „Cam, and their pursuits limited to the Church — not of Christ, but „of the nearest benefice."

legger van die rigting in Schotland beschouwd worden. Zijn voorbeeld vond weinige jaren later navolging door Watson, en allengs was de overtuiging van het nut dezer studie zoo zeer gevestigd, dat een vaste leerstoel voor Rhetorica aan de hoogeschool te Edinburgh werd opgerigt, waaraan de Staat eene toelage verbond. Als de onmiddelijke vruchten eener studie, waartoe Smith de eerste aanleiding heeft gegeven, kunnen beschouwd worden het beroemde werk van Lord Kames [1]) (Henry Home) Elements of Criticism, 1762, en de Philosophy of Rhetoric, 1776, door Dr. Campbell. De bekende Blair, wiens Lectures langen tijd als wetboek van den goeden smaak hebben gegolden, behoorde tot de toehoorders van Smith [2]) en erkent openlijk, dat hij de hoofddenkbeelden van zijn werk aan diens lessen is verschuldigd.

De groote vermaardheid, die Smith door deze lessen verkreeg, was oorzaak, dat hij in 1751 tot hoogleeraar in de logica te Glasgow werd beroepen. Door zijne talenten wist hij de studie van dit vak voor de studenten aantrekkelijk te maken. Zonder zich lang in de spitsvondigheden der scholen te verdiepen, maakte hij de wetenschap voor dadelijke toepassing vatbaar, door ze met de Rhetorica te verbinden. Na een zaakrijk overzigt der krachten van den geest in het algemeen en die van het denkvermogen in het bijzonder, gevolgd door eene korte mededeeling van de beuzelingen der middeleeuwsche scholastiek, wees hij het nut

---

[1]) Zie over Lord Kames. Victor Cousin. Cours d'hist. de la phil. morale au XVIII siècle II. p. 374. ss. Paris 1840.

[2]) Zie eene aanteekening op Lecture 18.

der logica aan, door in de werken der beste redenaars en schrijvers van vroegeren en lateren tijd de verschillende wegen na te speuren, langs welke zij bij hunne hoorders eene overtuiging poogden te vestigen.

Slechts één jaar was hij in deze betrekking werkzaam, toen hij den leerstoel der zedelijke wijsbegeerte verkreeg, welke door den dood van Craigie, die in 1747 Hutcheson was opgevolgd, openviel. Deze achtereenvolgende benoemingen waren dubbel eervol, wanneer men in aanmerking neemt, dat Edmund Burke zijn mededinger tot de beide betrekkingen was [1]).

Een voormalig toehoorder der lessen, die Smith in deze nieuwe hoedanigheid gaf, deelt ons daaromtrent het volgende mede:

De cursus was in vier deelen gesplitst. Het eerste deel bevatte de natuurlijke godgeleerdheid, waar hij de bewijzen voor het bestaan en de eigenschappen der Godheid onderzocht. Het tweede behandelde de Ethica, en werd later met eenige uitbreiding uitgegeven onder den titel van: *„the theory of moral sentiments.”* In het derde deel beschouwde hij den invloed, welken, toenemende rijkdom en beschaving van de oudste tijden af, op de ontwikkeling der regtsbegrippen hebben uitgeoefend, voor zoover die zich geopenbaard heeft in de veranderingen van wetten en regeringsvormen, alles tevens toetsende aan de onveranderlijke beginselen van het natuurregt. Het blijkt uit de laatste woorden der Th. of M. S. en uit de voorrede tot de zesde uitgave van dat werk, dat Smith het voornemen koesterde, om zijne lessen over dit onderwerp te eeniger tijd in het

[1]) Mahon V. p. 154.

licht te geven, maar de weinige tijd, die hem op lateren leeftijd van de vervulling zijner ambtspligten overbleef, is oorzaak, dat hij dit plan niet heeft kunnen volbrengen. En door het uitdrukkelijk bevel in zijnen uitersten wil gegeven, dat al zijne nagelaten handschriften ongelezen ten vure gedoemd moesten worden, werden tot groot verlies voor de wetenschap ook de vruchten zijner studie van de algemeene regtsgeschiedenis eene prooi der vlammen.

De staatkundige verordeningen, die meer met het oog op stoffelijke voordeelen dan op regtvaardigheid, tot vermeerdering van den rijkdom, de magt en de welvaart der staten zijn ingevoerd, beschouwde hij in het laatste deel van zijnen cursus. Het was dit gedeelte van Smith's academisch onderwijs, dat na een aantal jaren veel vermeerderd in het licht werd gezonden als de *Wealth of Nations*.

Als schrijver was Smith nog niet opgetreden, een paar Essays in de eerste Edinburgh Review, 1755, uitgezonderd [1]), maar weldra verscheen een werk, hetwelk den roem, dien hij zich reeds door zijn onderwijs had verworven, in ruimeren kring, ook ten zuiden der

---

[1]) Van dit tijdschrift zijn slechts twee stukken verschenen. De onderwerpen der Essays van Smith waren: eenige opmerkingen over de letterkunde der verschillende volken van Europa, in den vorm van eenen brief aan de redactie, en eene kritiek van Johnson's Dictionary. Wij hebben te vergeefs in Boswell's levensbeschrijving van Johnson naar eenig berigt gezocht van den indruk, dien deze kritiek op den schrijver maakte. Bij de door Boswell medegedeelde ontmoetingen der beide geleerden, (Lond. 1804, III. p. 357, IV p. 23, 199.) gedroeg Johnson zich meestal zeer onheusch jegens Smith; echter schijnt die bejegening minder het gevolg geweest te zijn van wrok, dan wel van zijnen afkeer jegens de Schotten en van zijne bekende onbeschoftheid.

Tweed en op het vaste land, uitbreidde. Het was zijne *Theory of moral Sentiments*, 1759, eene proeve op het gebied der zedelijke wijsbegeerte. Het voetspoor van zijnen voorganger en leermeester Francis Hutcheson volgende, leerde Smith, dat onze begrippen van goed en kwaad meer berusten op de waarnemingen van het gevoel, dan op die van het verstand. Ten einde den oorsprong van het vermogen, waardoor de mensch goed en kwaad leert onderscheiden, en den grondslag, waarop het begrip van deugd berust, te verklaren, had Hutcheson een nieuw, hoogst voortreffelijk zintuig der ziel uitgedacht, waaraan hij den naam gaf van zedelijk gevoel (moral sense). Dit omschrijft hij als: „A determination of our minds to receive amiable or disagreeable „ideas of actions, when they occur to our observation, „antecedent to any opinions of advantage or loss to „redound to ourselves from them." [1]) De ware drijfveer tot deugd is een natuurlijke aandrift om het geluk van anderen te bevorderen, zonder op eigen belang te letten. Uit deze instinctmatige welwillendheid (benevolence) worden door Hutcheson alle deugden ontwikkeld. Smith wijkt daarin van zijnen voorganger af, dat hij de welwillendheid als een gevolg der sympathie aanmerkt, en deze regtstreeks uit onze natuur afleidt, tevens het bestaan van het zedelijk gevoel als afzonderlijk zintuig ontkennende. Volgens hem bestaat er in ons eene geneigdheid om in de gewaarwordingen van anderen te

---

[1]) Hutcheson. Inquiry into the original of our ideas of beauty and virtue. Lond. 1727. p. 135. Zie ook zijne Philosophiae moralis institutio compendiaria. Glasguae 1745 Lib. I. Cap. I. § 10 sq.

deelen, zoowel in die van blijdschap als in die van smart. Deze geneigdheid is de sympathie.

Wanneer wij met de gevoelens van anderen sympathiseren is zulks voor ons en voor hen aangenaam; om het genot der sympathie te smaken trachten wij onze gevoelens met die van anderen te doen overeenstemmen en in eenen staat van evenwigt te brengen.

Na deze voorafgaande opmerkingen stelt de schrijver als grondslag zijner leer, dat onze beoordeeling van het gedrag van anderen die van ons eigen gedrag voorafgaat. „Our first moral criticisms are exer„cised upon the characters and conduct of other peo„ple; and we are all very forward to observe, how each „of these affects us [1].” Deze onderstelling schijnt hem toe zóó zeker te zijn, dat hij zich van het bewijs daarvan ontslagen acht en ze reeds op den titel van het boek verkondigt [2]. Het is door middel der sympathie dat wij anderen beoordeelen, want wanneer hunne hartstogten, de drijfveêren hunner daden, in ons hart weêrklank vinden, dan beschouwen wij die als wettig en gegrond. Zoo ook omgekeerd. „To approve of the passions of „another, as suitable to their objects, is the same thing „as to observe that we entirely sympathize with them, „and not to approve of them as such is the same thing „as to observe, that we do not entirely sympathize „with them [3].” Uit deze redenering volgt, dat onze

[1]) The Theory of Moral Sentiments. Part. 3 ch. I. Vol. I p. 281. London 1790.

[2]) Deze luidt: „The Th. of M. S. or an Essay towards an analysis „of the principles by which men naturally judge concerning the con„duct and character first of their neighbours and afterwards of themselves.

[3]) Part. I. Sect. I ch. 3. Vol. I p. 23.

begrippen van goed en kwaad, dat hij meestal gepastheid of ongepastheid noemt (propriety en impropriety, het stoische καθῆκον en μὴ καθῆκον) met de sympathie of antipathie, welke wij over eene daad gevoelen, noodzakelijk ineensmelten. En daar de sympathie eene aandoening des gevoels is, zoo moeten onze zedelijke begrippen aan het gevoel hun bestaan ontleenen.

Ten einde nu de daden van anderen juist te beoordeelen hebben wij slechts met ons gevoel te rade te gaan; naar de mate waarin wij sympathie of antipathie voor de daden van een ander gevoelen, naar die mate zal zijne daad naar onze voorstelling goed of kwaad zijn.

Het oordeel dat wij over ons zelven vormen is slechts een gevolg van dat, hetwelk wij over anderen vellen. Doch hoe zal de sympathie ons daarin leiden, aangezien wij toch moeilijk met ons zelven kunnen sympathiseren? Het kunstmiddel door Smith uitgedacht bestaat hierin: wij trachten ons gedrag te onderzoeken op dezelfde wijze waarop, gelijk wij meenen, een regtvaardig en onpartijdig toeschouwer het zoude doen [1]). Daarna stellen wij ons in diens plaats, en naarmate wij dan sympathie of antipathie gevoelen voor het gehouden gedrag, zal dit gepast of ongepast zijn [2]).

---

[1]) Over het onhoudbare dezer hypothese zie Jouffroy. Droit Naturel II p. 121.

[2]) "We endeavour to examine our own conduct as we imagine any "other fair and impartial spectator would examine it. If upon placing "ourselves is his situation, we thouroughly enter into all the passions "and motives which influenced it, we approve of it, by sympathy "with the approbation of this supposed equitable judge. If otherwise, we "enter into his disapprobation and condemn it. Part. III, ch. 1 Vol. I p. 277.

Langs dezen omweg, van ons zelven als het ware in twee personen te splitsen, waarvan de een onderzoekt en de ander het onderzoek ondergaat, wordt de sympathie het kenmerk onzer eigene moraliteit.

Smith ontkent niet, dat er storende invloeden bestaan, welke de vrije en kalme zelfbeschouwing verhinderen. Hoe zal men zich altijd kunnen verheffen boven de verblinding der eigenliefde, de verleiding van het zelfbedrog, de driften van het oogenblik en de heerschende vooroordeelen, die ons beletten als onpartijdige beschouwers onzer handelingen op te treden? De natuur heeft echter onze zwakheden niet zonder geneesmiddel gelaten; dit bestaat in de algemeene regelen, die wij omtrent het onderscheid tusschen goed en kwaad bezitten, en ongevoelig vaststellen door de aanhoudende waarneming van het gedrag van anderen. „The general „rules of morality are formed upon experience of what „in particular instances our moral faculties, our na„tural sense of merit and propriety approve or disap„prove of [1].” Het in aanmerking nemen dezer algemeene regelen noemt men het gevoel van pligt. Daardoor behoeven wij niet telkens bij elke daad het langzaam zelfonderzoek te verrigten en onze sympathie te raadplegen, maar kunnen, door den algemeenen regel als toetssteen te gebruiken, vrij zeker de kennis verkrijgen, of zij goed dan wel berispelijk is geweest. Het vermogen waaraan wij de vorming der algemeene regelen te danken hebben, is de rede. Deze bekleedt in Smith's stelsel eenen rang zeer ondergeschikt aan dien, welken

---

[1]) Part. III ch. 4. Vol. I. p. 395.

hij aan het gevoel toekent [1]). „Though reason is un-„doubtedly the source of the general rules of morality, „and of all the moral judgments, which we form by „means of them; it is altogether absurd and unintel-„ligible to suppose that the first perceptions of right „and wrong can be derived from reason....... These „first perceptions upon which any general rules are „founded cannot be the object of reason, but of im-„mediate sense and feeling [2]).

De begrippen van verdienstelijkheid (merit) en strafwaardigheid (demerit) worden eveneens aan de sympathie ontleend. Wordt eene weldaad verrigt, dan sympathiseren wij zoowel met het gevoel des weldoeners als met dat des beweldadigden. Deze gevoelt dankbaarheid d. i. den wensch om zijnen weldoener te beloonen, en daar men niemand kan beloonen dan hem, die het verdient, zoo is onze sympathie met den beweldadigde het bewijs van de verdienste des weldoeners [3]). Op dezelfde wijze komen wij tot het begrip van strafwaardigheid. Beoordeelen wij de verdienstelijkheid of de strafwaardigheid onzer eigene daden, dan gevoelen wij tevredenheid of wroeging door de werking der sympathie. Daarom is ook de boosdoener „the object of his own hatred „and abhorrence by sympathising with the hatred

[1]) De opmerking van *Krug* schijnt ons zeer juist toe: „Er fehlte nur „darin, dass er den Grund der Billigung nicht in der Vernunft, sondern „in dem Mitgefühle suchte, welches doch sehr schwankend und trüglich ist.” *Krug*. Allgem. Handwörterb. der philosoph. Wissenschaften. Leipz. 1828. III p. 706 ff.

[2]) Part. VII. Sect. III. ch. 2. Vol II. p. 338.

[3]) Part. II. Sect. I. ch. 2. Of the proper objects of gratitude and resentment. Vol. I. p. 167.

„and abhorrence, which other men must entertain „for him [1]).”

Smith poogde niet alleen de begrippen van het goede, van verdienste en van een aantal deugden uit het sympathetisch gevoel af te leiden, maar gebruikte het ook om den oorsprong der hartstogten te verklaren. Zoo schrijft hij de zucht naar rijkdom en magt hieraan toe, dat de menschen gaarne de sympathie hunner medemenschen verwerven, en men over het algemeen meer geneigd is met het geluk dan met het ongeluk te sympathiseren. „It is because mankind are disposed to „sympathize more entirely with our joy than with „our sorrow, that we make parade of our riches and „conceal our poverty, and it is chiefly from this regard „to the sentiments of mankind that we pursue riches „and avoid poverty [2]).”

Aan anderen de kritiek [3]) van het werk overlatende, zullen wij niet onderzoeken of de hypothese van Smith, dat wij het gedrag van anderen beoordeelen vóór het onze, waar is; noch beslissen of het sympathetisch gevoel werkelijk de algemeene regel en maatstaf onzer goed- en afkeuring van de daden van anderen en de

---

[1]) Part. II. Sect. II. ch. 2. Vol. I. p. 209.

[2]) Part. I. Sect. III. ch. 2 Vol. I. p. 120.

[3]) Als de grondigste kritiek van het systeem van Smith kwam ons voor die van Th. Jouffroy. Cours de droit naturel. Paris 1858 (3me éd.) I. p. 406—427. II. p. 1—55. Behalve Victor Cousin in zijne *Histoire de la philosophie morale au* XVIII *siècle* en Dugald Stewart, hebben wij de volgende schrijvers met vrucht geraadpleegd: Stäudlin, Geschichte der Moralphilosophie. Hannover 1822 p. 879—896, Mackintosh. Dissertation on the progress of ethical philosophy, by Whewell. Edinb. 1837. p. 232—242, en J. H. Fichte. System der Ethik. Leipz. 1850. I. p. 553—558.

grondslag der zedeleer is. Op het gezag van bevoegde beoordeelaars steunende, kunnen wij echter de *Theory of Moral Sentiments* als een der belangrijkste wijsgeerige geschriften van dien tijd beschouwen, en den schrijver eene eervolle plaats aanwijzen naast Hutcheson, Reid Ferguson, en Dugald Stewart, de voornaamste der Britsche moralisten. Sir James Mackintosh zegt: "That "Smith is the first who has drawn the attention of "philosophers to one of the most curious and impor"tant parts of human nature — who has looked clo"sely and steadily into the workings of Sympathy, its "sudden action and reaction, its instantaneous con"flicts and its emotions, its minute play and varied "illusions — is sufficient to place him high among "the cultivators of mental philosophy [1])."

Het boek bevat eenen schat van belangrijke waarheden en juiste schilderingen van de werking der driften en hartstogten op het menschelijk hart. Meesterlijk b. v. is de beschrijving der gewetenswroeging [2]). Het overzigt van de voornaamste philosophische stelsels, waarmede Smith het werk besluit, is even belangrijk door vorm als door inhoud. De ontwikkeling der leer door Zeno en zijne leerlingen verkondigd, behoort tot de schoonste voorstellingen van de Stoïsche philosophie [3]). Dezelfde naauwkeurigheid en fijne opmerking, die wij later in het onderzoek naar het uitwendig leven der volken zullen bewonderen, paste Smith in dit geschrift toe, bij de beschouwing van het inwendig

---

[1]) l. l. p. 237.

[2]) Part. II. Sect. II. ch. 2. Vol. I. p. 209—211.

[3]) Part. VII. Sect. II. ch. 1. Vol. II. p. 215—265.

leven van den mensch. Ofschoon sommigen [1]) den schrijver gebrek aan systematische orde verwijten, wordt dit nadeel door andere hoedanigheden opgewogen. Het werk draagt blijk van diepe studie der menschelijke natuur, de stijl is keurig, de gepastheid, waarmede Smith uit den rijken voorraad zijner kennis elke bewering door eene smaakvolle groepering van voorbeelden, uit de geschiedenis zoowel als uit het dagelijksch leven genomen, staaft, draagt niet weinig bij om de belangstelling der lezers op te wekken en tot het afgetrokken onderwerp te bepalen [2]).

Reeds dadelijk bij de verschijning genoot de *Theory of Moral Sentiments* een gunstig onthaal. De toongevers op letterkundig gebied waren eenstemmig in het prijzen van het werk. De Hertog van Argyle, Lord Lyttleton, Horace Walpole, Burke, en Charles Townshend roemden het om strijd. Zoo groot was de begeerte, die zich naar het werk openbaarde, dat (volgens Hume) drie bisschoppen tegelijk den winkel des boekverkoopers binnenstormden, en elkander verdrongen om een exemplaar te bemagtigen.

Twee derden der oplage werden in weinige maanden verkocht. David Hume, die destijds te London verblijf-

---

[1]) Bijv. Stäudlin. l. l. p. 881.

[2]) Dugald Stewart zegt: "With the theoretical doctrines of the book, "there are every where interwoven, with singular taste and address, "the purest and most elevated maxims concerning the practical con- "duct of life. — When the subject of his work leads him to address "the imagination and the heart; the variety and felicity of his illustra- "tions, the richness and fluency of his eloquence, and the skill with "which he wins the attention and commands the passion of his readers, "leave him, among our English moralists without a rival."

hield, beklaagt den schrijver in eenen geestigen brief, (12 April 1759) om de algemeene goedkeuring en de luide loftuitingen, die aan het boek van alle zijden ten deel vielen; hij herinnert hem aan Phocion, die, na eene redevoering tot het volk algemeen toegejuicht wordende, tot zijne vrienden zeide: „Οὐ δή πού τι κακὸν λέγων ἐμαυτὸν λέληθα;" [1]). De vrees van Hume, dat deze spoedig verkregen vermaardheid geen stand zoude houden, bleek gelukkig ijdel te zijn geweest; trouwens hij had bij zijne aanhaling uit het leven van Phocion niet in aanmerking genomen, hoe zeer het Engelsche karakter in degelijkheid dat van den Atheenschen volkshoop overtrof. De *Theory of Moral Sentiments* bleef haren roem handhaven, werd meermalen herdrukt [2]) en in vreemde talen overgezet [3]).

---

[1]) Plut. Phocion 8.

[2]) De volledigste uitgave is de zesde, door den schrijver kort voor zijnen dood herzien en vermeerderd, 1790 2 v. Ebert vermeldt in zijn *Allg. bibliogr. Lexicon* (in voce Smith) uitgaven van 1801, 1808 en 1809 in een deel.

[3]) De *Theory of Moral Sentiments* werd ter kennis van het Fransche publiek gebragt in het tijdschrift: *Bibliothèque des Sciences et des beaux arts* (la Haye. Juillet 1760 p. 31—54, tome XIV première partie, Janvier 1761 p. 118—136, tome XV première partie), dat den hoofdinhoud van het werk mededeelde. Ofschoon de verslaggever de voornaamste stelling, dat de sympathie het criterium van goed en kwaad zoude zijn, bestrijdt, doet hij voor het overige aan de verdienste van het geschrift regt wedervaren, en zegt ten slotte: „Considéré, soit „comme un traité sur l'étendue, les opérations et les effets de la „sympathie, soit comme un recueil d'observations sur les principes qui „dirigent pour l'ordinaire les hommes, et sur ce que l'âme éprouve „communément dans l'exercice de ses affections, nous trouvons l'ou„vrage de Smith supérieur à nos éloges; tout y porte à nos yeux „l'empreinte d'une pénétration distinguée."

Door de uitgave van het werk, dat zulk een gewigtig deel zijner academische lessen bevatte, kon Smith

---

De eerste Fransche vertaling door Eydous, Paris 1764 2 v., maakte weinig opgang, maar, zeide Grimm: „cela ne décide rien contre son „mérite." Hij schreef dit min gunstig onthaal voornamelijk toe aan de achteloosheid waarmede de vertaler zijne taak had volbragt; zelfs had deze de vrijheid genomen om den titel in dien van *Métaphysique de l'âme* te veranderen. De moeilijkheid, aan het overbrengen van abstracte begrippen in eene andere taal verbonden, kan eenigzins tot verontschuldiging strekken. Te regt schrijft Grimm: „Chaque peuple „arrange ses idées abstraites et scientifiques à sa manière, et leur „assigne à sa fantaisie des mots, dont il est impossible de trouver „des termes équivalens dans une autre langue. (Baron de Grimm. Correspondance littéraire. Première partie. Tome IV. Dec. 1764 p. 291. Paris 1813.)

Voltaire, wiens kritiek zeker niet van overdrevene toegevendheid is te beschuldigen, stelde het werk van Smith op prijs, en erkende de voortreffelijkheid van diens wijsgeerige onderzoekingen boven hetgeen door zijne landgenooten was geleverd. In een' zijner brieven zegt hij: „C'est un excellent homme que ce Smith. Nous n'avons rien à „mettre à côté, j'en suis fâché pour mes chers compatriotes."

Bijna gelijktijdig hielden drie mannen zich met de bewerking eener nieuwe vertaling onledig, namelijk Turgot, de hertog de la Rochefoucauld [1]) en de abbé Blavet. Die des laatsten zag het licht in 1774 en werd in het volgende jaar herdrukt [2]); de beide andere overzettingen werden daardoor overbodig. Van deze vertaling had Smith eene goede verwachting; dit bleek uit zijnen brief aan de gravin de Boufflers, die hem een exemplaar had gezonden. Hij schreef haar: „C'était une „grande mortification pour moi de voir la manière dont mon livre „avait été traduit [3]) dans la langue d'une nation, où je n'am„bitionne surement pas d'être estimé plus que je ne le mérite.

[1]) Zie eenen brief des hertogs aan Smith in Dugald Stewart's *Account of the life and writings of Smith.*

[2]) Zij werd gunstig beoordeeld in de Bibliothèque des sciences et des beaux arts. Oct. 1774. tome 42. seconde partie p. 448.

[3]) Hier wordt de vertaling van 1764 bedoeld.

zijne voordragten over de zedeleer aanmerkelijk bekorten, en den tijd, daardoor bespaard, aan eene meer uitvoerige behandeling wijden van de overige vakken, die hij binnen den kring zijner beschouwing had getrokken. De meeste uitbreiding verkregen zijne collegies over de regts-philosophie. Zijne verdiensten in dat vak waren zoo schitterend, dat de academische senaat der Glasgowsche Universiteit in 1762 met algemeene stemmen besloot om Smith *honoris causa, remissis examinibus, propter summam doctrinae praestantiam* tot *doctor juris summa cum laude* te promoveren. Ofschoon gevoelig voor dit openlijke blijk van de welwillendheid zijner collega's, hechtte Smith weinig waarde aan die onderscheiding, en wij kunnen die geringschatting van den doctoralen graad niet berispen, wanneer men bedenkt, dat die titel destijds door de Britsche hoogescholen werd weggeworpen aan hen, die hunnen tijd in vadsigheid en losbandigheid hadden doorgebragt.

„Votre bonté généreuse m'a délivré de cette peine, et m'a rendu le „plus grand service, qu'on puisse rendre à un homme de lettres. Je „me promets un grand plaisir à lire une traduction faite parce que „vous l'avez désiré. Si ce n'est pas être trop curieux, je serais bien „aise de savoir le nom de la personne, qui m'a fait l'honneur de me „traduire."

In 1798 werd de Theory of Moral Sentiments nogmaals in het Fransch overgezet door Sophie de Grouchy, de weduwe van Condorcet, en met aanteekeningen in het licht gegeven. (Paris 1798 2 vol.) Van de reeds bestaande vertalingen maakte zij geene melding. Blavet gevoelde zich door het ignoreren van zijnen arbeid gekrenkt, en gaf dit later in de voorrede tot zijne vertaling van Smith's *Wealth of Nations* niet onduidelijk te kennen. Twee malen werd het werk in het Duitsch vertaald. De eerste vertaling verscheen te Brunswijk 1770, de tweede door den dichter L. Th. Kosegarten bewerkt, te Leipzig 1791 2 Th.

De statuten der Universiteit van Oxford schreven een zwaar examen voor aan allen, die eenen graad wenschten te verkrijgen, en de examinatoren zwoeren eenen duren eed, met de noodige zelfvervloekingen voor het geval van verbreking, om hierin met gestrengheid en onpartijdigheid te werk te gaan. Hoe weinig deze maatregelen van voorzorg baatten, om het crediet der graden op te houden, leeren wij uit het berigt dat Lord Eldon geeft van het examen, dat hij in het Hebreeuwsch en in de geschiedenis onderging [1]. De eenige vragen, welke tot hem werden gerigt, waren: Welke is de Hebreeuwsche naam voor schedelplaats? Wie is de stichter der Oxfordsche hoogeschool? Na deze vragen achtereenvolgens met de woorden Golgotha, en Alfred beantwoord te hebben, werd hij bevoegd verklaard om den graad te ontvangen. De medische promotie in Molière's *Malade imaginaire* behoeft niet langer als eene *charge* beschouwd te worden.

Een ander statuut eischte het overbrengen van eenige korte volzinnen uit het Engelsch in het Latijn of Grieksch. Zulk een examen was voor de examinatoren eene gelegenheid, om hunne geestigheid te toonen, en den lachlust der aanwezigen op te wekken, door belagchelijke phrases ter vertaling voor te leggen. Over de graden in het algemeen sprekende, zegt een gelijktijdig schrijver: „the greatest dunce gets his testimo„nium with as much ease and credit as the finest „genius.”

Aan de Schotsche hoogescholen was het niet beter gesteld. Aan die van St.Andrews en Aberdeen bestond

[1]) Mahon VII p. 330.

het gebruik, van den doctorsgraad „in absence" te verleenen. Het eenige vereischte om aldus gepromoveerd te worden, was de schriftelijke verklaring van twee doctoren in het vak, dat de door hen aanbevolene kandidaat wegens zijne kunde den begeerden graad verdiende. Zoo gebeurde het eens, dat de Senatus Amplissimus van St. Andrews zich zeer belagchelijk aanstelde, door in allen ernst eenen bekenden kwakzalver, die afgelegene dorpen rondreisde, tot Medicinae doctor te bevorderen. Smith maakte zich dus aan geene overdrijving schuldig, door in eenen brief aan den beroemden doctor Cullen te verklaren, dat een academische graad (in Engeland althans) nooit eenige waarborg oplevert voor de kunde van den persoon daarmede bekleed, en in weêrwil van alle wetten en reglementen, niet meer is dan „a mere piece of quackery" [1]). Hij acht het wenschelijk, dat het publiek liever naar de bekwaamheden der personen onderzoek deed, dan aan eenen titel hechtte, die eigenlijk niets beteekent.

De algemeene minachting, waarin de voormalige brandpunten der wetenschap door eigen schuld ververvallen waren, gaf aanleiding tot het ontstaan eener gewoonte, die lang in Engeland heeft geduurd, en zelfs op den huidigen dag nog gedeeltelijk bestaat. De zonen van aanzienlijken huize werden tot voltooijing hunner opvoeding niet meer naar eene hoogeschool gezonden, maar bragten eenigen tijd door met reizen op het vaste land, ten einde zoo doende kennis en ondervinding op te zamelen. De oorzaak dezer gewoonte meende Smith in de gebrekkige grondsla-

---

[1]) p. 590[a].

gen te vinden, waarop de inrigting der hoogeschool rustte. De leeraren genoten hun inkomen uitsluitend uit de bezittingen der rijk begiftigde Universiteit, en hadden dus weinig belang bij haren in- of uitwendigen bloei. De prikkel ontbrak hen om het onderwijs gelijken tred te doen houden aan de ontwikkeling der wetenschap, en aan de veranderende eischen des tijds te doen beantwoorden. Men bleef aan den ouden sleur getrouw, en lette niet op het verschil tusschen de vorige toestanden, en den lateren tijd. In plaats van het onderwijs dienstbaar te maken tot de vervulling eener maatschappelijke loopbaan, verspilde men den tijd met allerhande beuzelingen, en beoefende wetenschappen, welke algemeen werden beschouwd: „as a „mere useless and pedantic heap of sophistry and „nonsense.” De onpractische rigting van het onderwijs maakte het ongeschikt tot toepassing op het werkelijk leven. Smith verhaalt, dat wanneer jonge lieden, zelfs na vlijtige studie, van de hoogeschool terugkeerden, de maatschappij hun vreemd was, en zij onkundig waren van de meest gewone zaken en verschijnselen van het dagelijksch leven [1]). Vroeger reeds hoorde Swift [2]) personen van hoogen rang zich beklagen, dat zij aan de hoogeschool niets anders hadden kunnen leeren dan bier drinken en tabak rooken [3]).

---

[1]) p. 350[a].

[2]) Swift. Essay on modern education. Works IX. p. 373 ed. 1814.

[3]) Een dorpspredikant, die op lateren leeftijd de „mémoires van zijn akademie-leven” te boek stelde, beschrijft de wijze, waarop aan de Universiteit door hem de dag werd doorgebragt, met deze woorden:

En lord Chesterfield, wiens brieven en Essays zulk eene getrouwe schildering geven van den staatkundigen en maatschappelijken toestand dier dagen, zegt ergens, dat hij zijnen zoon, toen deze van school kwam, dadelijk naar het buitenland zond: „zelf te „Oxford geweest zijnde, weet ik maar al te goed hoe „het daar toegaat.”

Dit waarlijk zonderlinge stelsel van opvoeding werd door Smith gestrengelijk afgekeurd, wegens de nadeelige gevolgen voor de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling der jonge lieden, wanneer zij den kostbaren, voor de studie zoo uitmuntend geschikten leeftijd in den vreemde zonder opzigt verbeuzelden. Maar hij moest ook erkennen, dat de toestand der Universiteiten het nemen van zulke maatregelen eenigzins verontschuldigde [1]).

Charles Townshend, gedurende eenige dagen eerste

Return, ye days! when endless pleasure
I found in reading or in leisure!
When calm around the common room
I puff'd my daily pipe's perfume!
Rode for a stomach, and inspected,
At annual bottlings, corks selected;
And din'd untax'd, untroubled under
The portrait of our pious founder!

(*The progress of discontent* 1746 in: Dodsley's Collection of poems by several hands. London 1775 IV. p. 250.)

Deze ongunstige toestand schijnt met den tijd weinig te zijn verbeterd. Althans Byron schrijft in eenen brief van 25 Oct. 1807 uit *Trinity College* te *Cambridge* gedagteekend: This place is wretched enough, a villanous chaos of din and drunkenness, nothing but hazard and burgundy, hunting, mathematics and *Newmarket*, riot and racing.”

[1]) p. 347[a].

Lord der admiraliteit in het ministerie Grenville, was door zijn huwelijk met de weduwe van den graaf van Dalkeith stiefvader van den jongen hertog van Buccleugh geworden, en wenschte diens opvoeding door eene buitenlandsche reis te voltooijen, maar besloot tevens, om den rijken jongeling voorzigtigheidshalve eenen Mentor ter zijde te stellen. De *Theory of Moral Sentiments* had hem zoo gunstig voor den schrijver gestemd, dat hij aan Smith het voorstel deed om den hertog op reis te vergezellen [1]). Ofschoon Smith ongaarne het hoogleeraarsambt neêrleide, en de zaak in lange ernstige overweging nam, was het aanbod zoo vereerend en zijne begeerte om de wereld te zien zoo groot, dat hij na rijp beraad besloot hetzelve op de bijzonder voordeelig gestelde voorwaarden [2]) aan te nemen.

In welke mate hij de achting en genegenheid zijner collega's genoot, kan uit de notulen der Glasgowsche Senaatsvergadering (Maart 1764) blijken, in welke Smith zijne demissie schriftelijk had ingezonden. In de meest vleijende bewoordingen wordt het leedwezen uitgedrukt dat de geheele academie gevoelde bij het vertrek van den hooggeschatten ambtgenoot, die door zijne groote bekwaamheden en uitgebreide geleerdheid

---

[1]) Townshend had het voornemen om de opvoeding des hertogs aan Smith toe te vertrouwen in 1759 opgevat, en Hume deelde dit in eenen vertrouwelijken brief aan zijnen vriend mede, hem tevens waarschuwende daarop niet te veel te rekenen, wegens het wankelmoedige en besluitelooze karakter van dien staatsman.

[2]) Een jaarlijksch inkomen levenslang van £ 300.

het sieraad der hoogeschool was geweest; terwijl zij de moeilijkheid beseften om zijne ledige plaats op eene waardige wijze te vervullen.

In den aanvang van 1764 vertrok Smith naar London, om met zijnen leerling kennis te maken, en de reis ving aan in de maand Maart, over Dover naar Parijs. Na slechts tien dagen aldaar vertoefd te hebben, vervolgden zij den togt tot Toulouse, waar zij achttien maanden bleven. Toulouse, eene der grootste steden van zuidelijk Frankrijk, bood Smith eene schoone gelegenheid aan tot het inwinnen van berigten omtrent den toenmaligen toestand van land en volk. Dat hij daarvan een verstandig gebruik wist te maken, bewijzen de naauwkeurige mededeelingen over het belastingstelsel [1], de taille [2], het zegel en de registratie [3], het hoofdgeld [4], den landbouw [5] en den invloed daarop uitgeoefend door taille [6], corvées [7] en het stelsel van landverhuring [8], de veeteelt [9], den wijnbouw [10], de nijverheid [11] en den handel in de voornaamste steden [12], het Colbertisme [13], de tarieven [14], de gilden en den duur der leerjaren [15], de behoefte aan vrijen handel [16], den stand van den interest [17], den overvloed van zilver en de schaarschte van het goud [18], de verbodsmaatregelen tegen den uitvoer der edele metalen [19], de koninklijke bedriegerijen met de munt [20], de graan-

---

[1]) p. 408—410, 279b. [2]) p. 376b, 385. [3]) p. 389a.
[4]) p. 392b. [5]) p. 4a. [6]) p. 175b. [7]) p. 328a.
[8]) p. 173, 175a. [9]) p. 104a. [10]) p. 71
[11]) p. 180. [12]) p. 148b. [13]) p. 299.
[14]) p. 205b. [15]) p. 55b. [16]) p. 208b, 220a.
[17]) p. 41a. [18]) p. 98b. [19]) p. 188b. [20]) p. 424b.

wetgeving [1]), de graanprijzen in de XV en XVI eeuw [2]), den prijs van andere levensbehoeften [3]), den prijs van het loon [4]), de voeding en de kleeding der arbeidende klassen [5]), het regtswezen [6]) en de Parlementen [7]), de staatsschuld [8]), enz. enz. enz.

De herfstmaanden van 1765 werden door de reizigers te Genève doorgebragt, waar zij onder vele Engelschen ook den geleerden graaf Stanhope, den kweekeling van Lord Chesterfield, aantroffen. De oevers van den Leman waren reeds toen, even als thans, eene geliefkoosde tijdelijke verblijfplaats der zonen Albions. Omstreeks Kerstmis keerde Smith met den hertog naar Parijs terug, en bleef daar bijna een jaar.

Parijs was het brandpunt, waar allen zich vereenigden, die door hunne talenten op wijsgeerig of letterkundig gebied wenschten te schitteren [9]) De Encyclopaedisten bereikten destijds het toppunt van hunnen roem. Dezen naam gaf men aan een aantal geleerden, die medewerkten aan de *Encyclopédie*, door Diderot en d'Alembert gesticht. De schrijvers beoogden met hunne reusachtige onderneming de wetenschap uit de school in het leven te verplaatsen, haar te populariseren, en een encyclopaedisch karakter te geven voor allen vatbaar. Daartoe wilden zij den ganschen schat der menschelijke kennis, het „omne scibile" in den vorm van een woor-

---

[1]) p. 71a. [2]) p. 83a, 91a. [3]) p. 104a.
[4]) p. 92a. [5]) p. 86b, 393. [6]) p. 323.
[7]) p. 358b, 359a. [8]) p. 416b, 417a.
[9]) Over de toenmalige rigting in de Fransche letterkunde: zie Schlosser, *Geschichte des XVIII Jahrhunderts*. 3 Asg. Heidelb. 1843. II. p. 450—571, IV. p. 1—72.

denboek zamenvatten, waaraan zij den aanmatigenden titel gaven van: *Dictionnaire universel et raisonné des connaissances humaines*, en dat tevens alle andere boeken overbodig zoude maken. Als getrouwe spiegel van den geest des tijds bezit dit werk eene blijvende waarde, en is eene bron om de heerschende rigting der aanzienlijkste kringen in Frankrijk's hoofdstad te leeren kennen.

Door de aanbevelingen van Hume, die voorheen als secretaris der Engelsche legatie geruimen tijd in Frankrijk had doorgebragt, en door den hoogen rang van zijnen pupil, kreeg Smith gereedelijk toegang tot de Encyclopaedisten en tot de salons van Mad. Geoffrin, van den Baron d'Holbach en van Helvétius. Een man als Smith vond echter weinig behagen in den omgang met deze lieden, bij wie ligtzinnigheid en spotzucht den boventoon voerden, en die door geestigheid (bel-esprit) het oppervlakkige hunner kennis bedekten.

Helvétius had het sensualisme, door Locke en Condillac als grondslag hunner stelsels aangenomen, op de zedekunde toegepast, en tot in de uiterste gevolgtrekkingen van fatalisme en materialisme ontwikkeld. Hij ontkende het bestaan der rede, en schreef het overwigt van den mensch boven het dier toe aan eene hoogere volmaaktheid der physieke organen, vooral aan de voortreffelijkheid onzer handen en vingers [1]). De *sensibilité*

---

[1]) Het boek van Helvétius *de l'Esprit* werd door de groote massa gunstig en met lof ontvangen (de veroordeeling door het Parlement uitgesproken, dat het met beulshanden verbrand moest worden, bevorderde het debiet). Toch deden zich te midden der algemeene loftuitingen eenige afkeurende stemmen hooren van eene zijde, van waar

physique [1]) was volgens hem de eenige bron onzer waarneming, het geheugen eene aanhoudende maar in kracht afnemende gewaarwording (une sensation continuée mais affaiblie). Eene dusdanige leer, die den zelfbewusten en vrij handelenden mensch diep verlaagde, en hem in plaats van aan de voorschriften der rede te

men dit niet zoude verwachten, en van lieden wier zedeleer verre van ascetisch was. Voltaire, die in zijne bonmots gewoonlijk meer geestig dan waar is, karakteriseerde echter het werk zeer juist door te zeggen: „L'auteur nous avait annoncé un livre sur l'esprit; je ne vois „qu'un traité sur la matière." Grimm (Correspondance Partie II, Tom. II. p. 145. Janvier 1772 seconde éd. 1812) laat zich aldus over het boek en den schrijver uit: „Il tombe dans des paradoxes, qui ne don„neront pas aux vrais philosophes une idée merveilleuse de la justes„se et de la profondeur de son esprit . . . . . Il ne manque à Hel„vétius que le génie, ce démon qui tourmente; on ne peut écrire pour „l'immortalité, quand on n'en est possédé." Zelfs Frederik II, de belesprit onder de koningen, de beschermer der Fransche letterkunde en philosophie, ten koste der Duitsche nationaliteit, die Helvétius naar Berlijn deed outbieden om hem persoonlijk te leeren kennen (Grimm l. l. I, IV, p. 378. Mars 1765), beoordeelde het geschrift zeer streng in eenen brief aan d'Alembert (7 Jan. 1774). „J'ai lu l'ouvrage d'Hel„vétius et j'ai été fâché pour l'amour de lui, qu'on l'ait imprimé. Il „n'y a point de dialectique dans ce livre, il n'y a que des paralogis„mes et des cercles de raisonnements vicieux, des paradoxes et des „folies complètes, etc." (Oeuvres posthumes, XI, p. 180. Berl. 1788) *). De strekking van het boek werd later zelfs door Robespierre als zedeloos gebrandmerkt.

*) F. von Raumer begaat in zijne *Beiträge zur neuern Geschichte*, II, p. 540 eenen misslag door te schrijven, dat het boven vermelde ongunstig oordeel door den Pruissischen koning over Diderot's *Système de la nature* werd uitgesproken. In zijne *Geschichte Europa's*, VIII, p. 73, heeft hij deze fout verbeterd.

[1]) La sensibilité physique est l'homme lui-même, et le principe de tout ce qu'il est.

doen gehoorzamen, aan de heerschappij der driften en der grofste zinnelijkheid onderwierp, was weinig geschikt om den apostel der sympathie een gunstig denkbeeld van haren verkondiger te geven. Smith bezocht de salons van dezen niet zoo zeer om den gastheer, dan wel om Turgot en Morellet te ontmoeten, wier rigting meer met de zijne overeenstemde. Turgot vooral muntte door grondige kennis, de vrucht van klassieke vorming, en een edel karakter verre boven de andere Encyclopaedisten uit. Hij stemde niet in met de gevoelens van het meerendeel hunner, die in den strijd tegen bijgeloof en priesterheerschappij ook de verhehevene waarheden van de geopenbaarde godsdienst loochenden. Hij had zich meer uit noodzakelijkheid dan uit vrije beweging aan hen aangesloten, omdat de *Encyclopédie* hem destijds het eenige middel toescheen om de denkbeelden, welke hij koesterde omtrent hervormingen in het bestuur en de middelen tot bevordering van volkswelvaart in eenigzins ruimen kring te verspreiden.

Tot het gezelschap van zulke mannen gevoelde Smith zich als aangetrokken door overeenstemming in karakter en studie. Met hen besprak hij de belangen des volks en de maatschappelijke vraagstukken, waarop zich de aandacht begon vestigen. Door zijne heldere voorstellingen gaf hij hun juiste denkbeelden over het bank- en credietwezen, onderwerpen waaromtrent in Frankrijk ten allen tijde de tegenstrijdigste en meest verwarde begrippen hadden geheerscht, en die sedert de mislukte operatiën van Law, velen nog raadselachtiger toeschenen. Het is misschien gedeeltelijk aan den invloed van Smith toe te

schrijven, dat Turgot [1]), toen hij als contrôleur-général des Finances, de teugels van het bewind in handen had (1774—1776), bij het invoeren zijner heilzame hervormingen, niet te zeer aan den physiocratischen invloed toegaf, maar onafhankelijk te werk ging; waardoor hij Frankrijk bewaarde voor de onvoorwaardelijke toepassing van theoriën, die later bleken de vuurproef van het onbevangen onderzoek niet te kunnen doorstaan. Op vriendschappelijken voet verkeerde Smith met den zeventigjarigen Quesnay, den grondlegger van het physiocratische stelsel, dat destijds als eene nieuwigheid grooten opgang maakte. Door den stichter der school werd hij in de kennis der nieuwe leer onderwezen, die voor oningewijden onverstaanbaar was wegens de duistere terminologie, waarin zij werd voorgedragen [2]). Wij

---

[1]) Condorcet verhaalt in zijne levensschets van Turgot, dat deze na zijne aftreding in 1776 met Smith in briefwisseling heeft gestaan. De omstandigheid dat Smith er nooit van gewaagde, en dat, na het overlijden van Turgot in 1781, in diens boedel geene brieven van Smith zijn gevonden, maakt de waarheid dezer mededeeling eenigzins twijfelachtig.

[2]) Het goede, dat in de leer der Physiocraten valt op te merken, is vaak over het hoofd gezien wegens den onverstandigen en onberaden ijver, waarmede de leerlingen van Quesnay het stelsel des meesters verkondigden, en de duistere voor velen onverstaanbare termen, waarin zij hunne gedachten inkleedden. Volgens den markies de Mirabeau, bijgenaamd *l'ami des hommes*, was de theorie van het *produit net*: »le plus beau présent que Dieu eût envoyé aux hommes." Hij beschouwde het *Tableau économique* als eene der drie grootste uitvindingen, die ooit in de wereld gedaan waren, en stelde het op eene lijn met de uitvinding van het letterschrift, en die van het geld. (Smith, p. 307[b]). Dupont de Nemours noemde het stelsel van Quesnay op den titel van een zijner werken »une science nouvelle"! De *Maximes* van Quesnay werden als zoovele geloofsartikelen aangenomen, het *αὐτὸς ἔφα* was een alles afdoend argument. Baudeau geeft in de *Nouvelles*

zullen later gelegenheid hebben om den invloed na te gaan, dien de physiocratische stellingen op het boek van Smith hebben uitgeoefend. Thans zij het voldoende op te merken, dat niettegenstaande Smith de onhoudbaarheid van het nieuwe stelsel doorzag, en de krachtigste bestrijder van hetzelve werd, zijne achting voor den eerwaardigen stichter der school niet verminderde; ja zelfs besloot hij die openlijk te betuigen, door het onderzoek naar den rijkdom der volken aan Quesnay op te dragen [1]). De dood van dien grijsaard (1774) belette de uitvoering van dat voornemen. Omdat Smith de waarheid zocht, moest hij de stelsels bestrijden, die den weg daarheen belemmerden, maar nooit poogde hij zijnen roem te vestigen door dien van anderen te

---

éphémérides N°. 4 en 5 des jaars 1776 de kenmerken op der ware economisten: „Ils reconnaissent un maitre (Quesnay); une doctrine „(celle de la philosophie rurale et de l'analyse économique); des livres „classiques (la Physiocratie); une formule (le Tableau économique); „des termes techniques, précisément comme les antiques lettrés de la „Chine." Grimm kende Quesnay persoonlijk en zegt van hem (Corresp. I. V, p. 481. Févr. 1767). „Quesnay est non seulement natu„rellement obscur, il l'est encore par système. et il prétend que la „vérité ne doit jamais être dite pleinement." Ook gaf de gezwollen hoogdravende stijl aan velen aanstoot; zoo zegt La Harpe (Corresp. littér. Oeuvres. X, p. 153. Paris 1820). „Les *Ephémérides du citoyen* „et la *Gazette du commerce*, parlèrent en style prophétique et non „Français, du prix des farines et de la manière de faire le pain. En„fin, le langage de ces messieurs fut tel que l'on pouvait dire que, „s'ils avaient trouvé la vérité, ils avaient juré apparemment de la „garder pour eux seuls, et d'en dégoûter les autres hommes." Men zie verder over de overdrijving waardoor de physiocraten zich belagchelijk maakten: *Studien zur Geschichte des Physiocratismus*, I. Quesnay, *Inaugural-Dissertation* von G. Kellner. Gött. 1847, p. 29.

[1]) Cf. Condorcet, la vie de Turgot, 1786, p. 116.

verkleinen; steeds gewaagt hij met achting van de Physiocraten en hun vernuftig stelsel; hij doet aan hunne verdiensten regt wedervaren en verklaart zelfs, dat de secte der Economisten van allen het naast tot de waarheid is gekomen [1]).

Tegen het einde van October werd de terugreis naar Engeland aangenomen; Smith vergezelde den hertog tot London, en keerde toen onmiddelijk naar zijne moeder te Kirkcaldy terug. Daar leefde hij een tiental jaren als kluizenaar in groote afzondering, arbeidende aan de zamenstelling van het werk, dat zijnen naam in gezegend aandenken zoude doen voortleven. Hij wijdde zich geheel aan de studie, naauwkeurig den toestand der oude en nieuwe wereld onderzoekende, en de herinneringen zijner reizen raadplegende, ten einde de natuurwetten op te sporen, volgens welke de geheele maatschappij bestaat en zich ontwikkelt, en die in zich de voorwaarden bevatten van de welvaart der volken. Zelfs begon hij het verkeer der menschen te schuwen, en verpoosde zich slechts met eenzame wandelingen langs het zeestrand, om ongestoord de onderwerpen te bepeinzen, die hem bezig hielden. Van het rustelooze gewoel der wereld verwijderd, gevoelde hij dat:

. . . .
There is a rapture on the lonely shore,
There is society, where none intrudes,
By the deep sea, and music in its roar.

Noch de dringende aanzoeken zijner vrienden, noch de uitnoodigingen van Hume, vermogten eenige ver-

---

[1]) pag. 307[a].

anderingen in zijne levenswijze te brengen. Al de pogingen, welke de laatste behendig in het werk stelde, om Smith althans voor eenige dagen uit zijne afzondering naar Edinburgh te lokken en aan de zamenleving te doen deelnemen, waren vruchteloos [1]). Telkens wist hij een voorwendsel te vinden, om ongestoord het genot der eenzaamheid te blijven smaken.

Velen vermoedden wel, dat Smith zich met het schrijven van een werk bezig hield, maar het onderwerp zijner bespiegelingen was aan niemand, zelfs niet aan Hume bekend. Eindelijk, in 1776, gaf hij de vrucht zijner overdenkingen in het licht onder den titel van: INQUIRY INTO THE NATURE AND CAUSES OF THE WEALTH OF NATIONS.

Was de opgang der *Theory of Moral Sentiments* groot geweest, nog grooter was die, welke aan het nieuwe werk van Smith ten deel viel. Dit is voorzeker ten deele ook aan de tijdsomstandigheden toe te schrijven. De geest van onderzoek, die sedert geruimen tijd scheen te sluimeren, was allengs in Europa weder ontwaakt, en eene sterke reactie openbaarde zich tegen het traditionele. Algemeen gevoelde men de behoefte om zich rekenschap te geven van het bestaande; geene instelling, die niet werd onderzocht, geen stelsel, dat niet aan de rede werd getoetst; de eerbied voor voorvaderlijke gewoonten hield op, zoodra het slechts bleek, dat zij niet langer strookten met de eischen des tijds. De staf werd

---

[1]) Zie de brieven van Hume in 1769, 1772 enz., medegedeeld door Dugald Stewart.

gebroken over de vormen, waaruit het leven was verdwenen, en die thans als knellende banden de vrije ontwikkeling der veranderde maatschappij belemmerden. Ancillon schetst dien toestand aldus: „L'autorité des doctrines tra-„ ditionnelles fut ébranlée et s'affaiblit. On examina toutes „ les opinions; ce qui avait été fixe cessa de l'être; ce qui „ avait paru important fut jugé indifférent; ce qui avait „ été longtemps respecté, fut méprisé ou négligé. Il „ s'établit un choc continuel et un conflit interminable „ entre les idées, une fermentation active et géné-„ rale dans les esprits, une mouvance effrayante dans „ les opinions et les maximes" [1]). Deze rigting, lang voorbereid, verkreeg hare krachtigste uiting in de Encyclopaedisten; zij bleef niet tot Frankrijk beperkt, maar vond ook in andere staten weêrklank, en drong, ofschoon uiterlijk minder kenbaar, tot de naburige volken door.

In vele opzigten was het boek van Smith in harmonie met dien geest van onderzoek; het droeg het kenmerk van den landaard des schrijvers door zijnen bij uitstek practischen aard. De beschouwingen der Fransche geleerden leidden dikwijls tot geen vast resultaat, en verloren zich in algemeenheden; het onderzoek van Smith betrof de werking der bestaande wetten, en bragt de ondoelmatigheid van vele inrigtingen aan het licht. Deze overeenstemming met den tijdgeest en de bevattelijke vorm waarin het werk was geschreven, werkten mede om er de aandacht op te vestigen ook van hen, die zich overigens niet met wijsgeerige en maatschappelijke vraagstukken bezig hielden. Hierbij

---

[1]) Caractère du XVIII siècle. Essais philosophiques. Paris. 1817. I. p. 179.

kwam, dat Engeland destijds in eenen staat van groote spanning verkeerde. De staatsschuld had het toen verbazende bedrag van £ 128 mill. bereikt; de vele drukkende belastingen tot het betalen der rente vereischt, dreigden de financiële krachten der natie te boven te gaan, en deden allengs de bronnen van bestaan opdroogen. De handel was sedert geruimen tijd aan het kwijnen, en ging gebukt onder den last van maatregelen van verbod en bescherming. Dezelfde politiek werd ook in andere staten gehandhaafd, zoodat de engelsche nijverheid gebrek had aan handelsuitwegen tot afzet harer producten. Door het veroveren van koloniën poogde men hierin te gemoet te komen, en nieuwe handelsuitwegen te openen; maar de aanwinst van Canada, de voornaamste vrucht van den zevenjarigen krijg, leverde niet die voordeelen op, welke men zich daarvan had voorgespiegeld, en kon op verre na niet opwegen tegen de £ 86 mill. oorlogskosten, waarmede de staatsschuld was vermeerderd. De opstand der oudere Noord-Amerikaansche volkplantingen kreeg dagelijks een donkerder aanzien, en velen vreesden, dat de te voorziene onafhankelijkheid van Noord-Amerika den ondergang van het moederland na zich zoude slepen. Wij wezen reeds boven op de omwenteling, die door de nieuwste uitvindingen en de toepassing der stoomkracht in de nijverheid was te weeg gebragt, en op de daaruit ontstane krisis in den toestand der arbeidende klasse.

Was het dus wonder, dat een boek dat zoo diep ingreep in de gewigtigste vraagstukken van den dag, met belangstelling werd ontvangen? Kan het bevreemding wekken, dat de schrijver tal van lezers vond, toen

hij den arbeid verkondigde als de eenige bron van bestaan en welvaart, en zonneklaar de valschheid bewees van het gedrogtelijk stelsel, hetwelk den rijkdom van den overvloed der edele metalen doet afhangen?

Krachtig bestreed hij de nog heerschende dwaling, dat de rijkdom van een volk niet kan toenemen zonder nadeel voor andere volken, en toonde hij aan, dat de handel niet den eenen bevoordeelt en den anderen schaadt, maar beiden verrijkt. Terwijl landbouw en nijverheid, om het zeerst, als eenig redmiddel, de bescherming en de altijd onbillijke gunsten der regering tegen buitenlandsche mededinging inriepen, werd bij velen de begeerte opgewekt om te weten, op welke gronden een bespiegelend wijsgeer [1]), in strijd met de mannen in de „praktijk” vergrijsd, den vrijen invoer en de onbelemmerde mededinging aanbeval, en den moeilijken raad gaf, om voortaan den bijstand der regering te leeren derven, en slechts van eigene krachten vooruitgang te hopen.

De heerschende denkbeelden, dat de rijkdom en de magt van Groot-Britanje onafscheidelijk waren verknocht aan het bezit van uitgestrekte koloniën, werden hevig geschokt door de met duidelijke bewijzen gestaafde verklaring, dat door het gevolgde stelsel van koloniaal bestuur, de staat nooit eenige voordeelen, maar altijd verliezen van de volkplantingen had ondervon-

---

[1]) Het ontbrak niet aan lieden, die Smith onbevoegd rekenden om te schrijven over onderwerpen den handel betreffende. Op dit punt werd Smith door Johnson met kracht verdedigd. Boswell's Life of Johnson. II. p. 446.

den [1]), en dat juist het bezit der koloniën het moederland aanmerkelijk had verzwakt [2]). Het door Engeland ten koste van zoo veel bloed gehandhaafde monopolie van den kolonialen handel had niet alleen de ontwikkeling der koloniën tegengehouden, maar der nijverheid van het moederland meer nadeel dan voordeel aangebragt [3]). En moest het de aandacht niet trekken van moeizieke en vaderlijk reglementerende bestuurderen, toen een vergeten burger hunne omslagtige wijsheid te schande maakte, en den werkkring der regering tot de handhaving van uit- en inwendige veiligheid en de zorg voor eenige inrigtingen van openbaar nut beperkte! [4]).

Smith onderscheidt zich daardoor van de meeste schrijvers, die de gebreken van staatsinstellingen aanvallen, dat hij nooit hartstogtelijk is en nergens den toon der declamatie aanslaat. Door geene partijzucht vervoerd, en alleen de waarheid zoekende, weêrlegt hij langs logischen weg de gronden, waarmede men de verkrachting der natuurwetten in de maatschappij verdedigde. Hij toont zonder overdrijving de nadeelen aan, die daaruit voortspruiten, en geeft nuttige wenken om den verkeerden weg zonder schokken te verlaten.

Van de waarheid en toekomstige zegepraal zijner leer overtuigd, spreekt hij met de kalmte van iemand, die de eeuwen overziet, en van den tijd alles verwacht. Hij tracht niet, zelf zijn stelsel in toepassing te brengen, maar vergenoegt zich met, door de heldere uiteenzetting zijner beginselen, het zaad in den grond te

[1]) p. 277b.
[2]) p. 266b.
[3]) p. 275a.
[4]) p. 311a.

strooijen, overtuigd dat het zal opgroeijen en welig vruchten voortbrengen.

De uitkomst heeft zijne verwachtingen niet te leur gesteld en ze zelfs verre overtroffen. Groot-Brittanje, waar de verkeerde beginselen zoo zeer de overhand hadden en zoo diep wortel hadden geschoten, dat de aanneming eener volledige handelsvrijheid aan Smith zelfs eene hersenschim toescheen [1]), heeft allengs de kluisters afgeschud, die den arbeid omknelden; de afschaffing der graanwetten, en de opheffing der navigatie-acte [2]) zijn aan de kracht der door Smith verkondigde waarheden toe te schrijven. De groote vorderingen, welke de toepassing der staathuishoudkunde in den laatsten tijd heeft gemaakt, in aanmerking nemende, behoort het niet langer tot de onmogelijkheden, dat de vrije handel als gevolg van den bevrijden arbeid in de wetgeving van alle volken zal opgenomen worden, en daardoor tevens de slagboomen doen wegvallen, die de natiën nog gescheiden houden. Door het vermenigvuldigd onderling verkeer zal het gevaar voor oorlog verminderd worden [3]), reeds in onze dagen bemerkt men den invloed, dien een juister begrip der eenheid

---

[1]) pag. 207b.

[2]) Om de gevolgen te leeren kennen, welke de handelsvrijheid binnen weinige jaren voor Engeland heeft gehad, leze men de prijsverhandeling van Henry Dunckley: *The charter of the nations, or Free Trade and its results*, Lond. 1854, door het bestuur der *Anti-cornlaw-league* met goud bekroond. Dit boek kan als model worden beschouwd van de toepassing der resultaten door de statistiek verkregen; door de talentvolle wijze, waarop de schrijver eenen schat van statistieke opgaven zijn verhaal weet in te weven zonder de aandacht te vermoeijen.

[3]) Bastiat, Oeuvres, Paris 1854, IV, p. 98.

van belangen op de internationale betrekkingen uitoefent. Het denkbeeld van eenen eeuwigen vrede, door velen nog als een droombeeld der verhitte verbeelding van wijsgeeren en menschenvrienden beschouwd, zal VOORZEKER eenmaal verwezenlijkt worden, al kan men voor als nog niet bepalen, wanneer die gewenschte tijd zal aanbreken. Tot de krachtigste middelen om dit schoone doel te bereiken rekenen wij de kennis der staathuishoudkunde. Deze immers raadt in plaats van de afgunst de vriendschap tusschen volkeren aan, in plaats van den oorlog den vrede, in plaats van de ontelbare beperkingen van den handel de vrijheid! Zij herstelt de volkomene harmonie tusschen zedeleer en staatkunde, die men lang voor tegenstrijdig heeft gehouden [1]).

Uit dit oogpunt werd ook de vrije handel door Engelands grooten Minister van onze dagen beschouwd, toen hij aan de wereld het voorbeeld gaf van de toepassing der leer van Smith op ruime schaal. „Ik koester het vertrou-„wen," zeide Sir Robert Peel bij het invoeren zijner hervormingen, „dat deze nieuwe rigting in de inter-„nationale betrekkingen een nieuwen waarborg voor „den vrede zal schenken; dat zij eenen breidel zal op-„leggen aan de hartstogten van die Europesche sta-„ten, welke nog in oorlogzuchtige droombeelden ver-„maak scheppen; dat elk voorstander van den alge-„meenen vrede eene materiële kracht zal ontleenen uit „de wegneming der belemmeringen des handels" [2]).

---

[1]) Mr. J. Ackersdijk, *Redevoering over Adam Smith.* Mr. B. W. A. E. Sloet tot Oldhuis. Tijdschrift v. Staath. en Stat., 1843, II, p. 208.

[2]) *Redevoering van Sir Robert Peel over de tariefshervorming*, 27 Jan. 1846. Vertaald door Mr. S. Vissering, Amsterdam 1846, p. 40.

Weinige maanden na de verschijning van het boek had Smith het verlies van zijnen vriend David Hume te betreuren, die 23 Aug. 1776 overleed, met wien hij gedurende bijna zijn geheele leven in naauwe vriendschapsbetrekking had gestaan. Toen hij kort daarop eene beknopte schets van het karakter en de verdiensten des overledenen tot vereering van diens nagedachtenis in het licht zond, werd hij daarover met echt theologische bitterheid door den bisschop van Norwich, Dr. Horne, in een vuil naamloos pamflet aangevallen [1]). De regtzinnige prelaat waande de kerk in gevaar, en verbeeldde zich de alarmklok te moeten luiden, toen men openlijk met lof van Hume gewaagde; hij aarzelde zelfs niet, om zonder eenigen grond aan Smith dezelfde sceptische godsdienstbegrippen toe te schrijven, als waarvoor de overledene wijsgeer bekend stond. Smith achtte de wederlegging van dit geschrijf onnoodig, en begreep teregt, dat zijn leven en zijne werken genoegzaam voor hem getuigden [2]).

Weldra verwisselde Smith het kluizenaarsleven te Kirkcaldy met het gewoel der Britsche hoofdstad. Door

---

[1]) „A letter to Adam Smith on the life, death, and philosophy „of his friend David Hume, by one of the people called Christians. „Oxford 1777.” Zeer liefdeloos was ook het oordeel van den regtzinnigen Boswell over dit geschrift van Smith. Zie diens brief aan Johnson van 9 Julij 1777. (Boswell's Life of Johnson III. p. 127).

[2]) Het geschrift tot bestrijding van het pamflet des bisschops verschenen is niet van Smith afkomstig. De titel van hetzelve luidt: „Apology for the life and writings of David Hume with a parallel „between him, and the late Lord Chesterfield, to which is added an „address to one of the people called Christians, by way of reply to „his letter to Adam Smith. London 1777.”

allen, die ware verdiensten op prijs wisten te stellen, werd zijn gezelschap om strijd gezocht [1]). Hij werd lid van the Club [2]), door Sir Joshua Reynolds en Johnson in 1764 opgerigt [3]), waar hij op vertrouwelijken voet met de eerste letterkundigen en voornaamste staatslieden omging. Daar ontmoette hij Gibbon, den geschiedschrijver van den ondergang des Romeinschen rijks; Bisschop Percy, die door de uitgave der „Relics" een voorheen verwaarloosd veld van letterkunde voor de studie opende; Sheridan, den geestigen blijspeldichter, later door zijne welsprekendheid een der eerste redenaars in het Lagerhuis, en den orientalist Sir William Jones. Fox, Burke, Windham en Pitt bewezen door de onderscheiding waarmede zij Smith behandelden, hoe hoog zij zijne kunde waardeerden. Pitt schijnt aan Smith bijzonder veel achting te hebben toegedragen. Eens gebeurde het, dat Smith op een middagmaal, waaraan eenige ministers deelnamen, te laat kwam; op voorbeeld van Pitt stond het geheele gezelschap op en deze zeide tot hem: „We must stand till you are seated, for we are

---

[1]) Tot dezen tijd moet waarschijnlijk gebragt worden de benoeming van Smith tot Fellow of the Royal Society of London. Wanneer hij met het lidmaatschap der Royal Society of Edinburgh werd vereerd is ons onbekend.

[2]) Boswells Life of Johnson I. p. 446.

[3]) Deze Club bestaat nog en draagt geenen bijzonderen naam zoo als andere dergelijke vereenigingen. Tot de leden behooren steeds de beaux-esprits van Engeland; van daar dat de archieven dezer vereeniging niet onbelangrijke bijdragen bevatten tot de letterkundige geschiedenis van het laatst der vorige en het begin dezer eeuw. (Lord Mahon. Hist. of England. VI. p. 329—332. Lord Macaulay. Biographical Essays. Tauch. p. 124, 168.)

„your scholars” [1]. Dat Pitt zich met regt een leerling van Smith mogt noemen [2], blijkt uit de zuivere staathuishoudkundige beginselen, die soms in zijne redevoeringen doorblinken, en uit de grondslagen, waarop hij het handelstraktaat met Frankrijk in 1786 sloot. — Het gezag van het werk van Smith nam allengs zoo zeer toe, dat Pitt om de oprigting van een amortisatiefonds aan het Lagerhuis aan te bevelen, zich op de *Wealth of Nations* als op eene erkende autoriteit beriep, om te bewijzen hoe zeer de algemeene welvaart door de vermeerdering van het kapitaal bevorderd wordt [3].

De hertog van Buccleugh, die steeds dankbaarheid en liefde voor zijnen voormaligen leermeester bleef koesteren, wist door zijnen invloed te bewerken, dat Smith, zonder dat deze zelf daartoe pogingen aanwendde, eene voordeelige betrekking aan het tolkantoor te Edinburgh (Commissioner of his Majesty's Customs in Scotland) verkreeg. Diensvolgens verliet Smith 1778 London en vestigde zich in de Schotsche

---

[1]) Smith smaakte zelfs de voldoening, dat nog tijdens zijn leven eene belasting werd ingevoerd, gevestigd op de grondslagen, die hij had aangeraden. p. 380b.

[2]) Volgens sommigen zoude Pitt door zijnen vader Lord Chatham onderwezen zijn in de leer der Mercantilisten, en moest hij dagelijks een hoofdstuk uit het werk van Sir James Steuart *Inquiry into the principles of pol. economy* bestuderen. (Zie Berriat Saint Prix. Mémoire sur la durée et la suspension de la prescription. Paris 1821 p. 66). Het pleit zeer voor het onafhankelijke oordeel van Pitt, dat hij als staatsman zich verhief boven de heerschende begrippen, die door het gezag van zulk eenen vader waren bevestigd.

[3]) Pitt's Speech, printed by authority for *G.* G. and J. Robinson 1792 p. 36.

hoofdstad [1]) om zijnen post te aanvaarden. Ofschoon zijne financiële omstandigheden nu aanmerkelijk verbeterd waren, blijft het te betreuren, dat een man als Smith zijnen kostbaren tijd moest besteden met de waarneming van ambtspligten, die ieder ander even goed had kunnen vervullen en het werk der routine waren. Gebrek aan tijd belette hem, aan het lang gekoesterde voornemen gevolg te geven, om het eerste en het derde deel zijner lessen aan de Universiteit te Glasgow, en de voorlezingen te Edinburgh gehouden, voor de pers gereed te maken en in het licht te geven.

Een zware slag trof hem in 1784 door den dood zijner hoogbejaarde moeder. Hij was de steun van haren ouderdom geweest en zij had het voorregt genoten den roem van haren zoon te beleven.

Dat de toenemende vermaardheid van Smith in zijn geboorteland en vooral in zijne voormalige woonplaats Glasgow met belangstelling werd gadegeslagen, blijkt uit het openlijk bewijs van hoogachting hem gegeven, toen hij in 1787 met nagenoeg algemeene stemmen tot Lord Rector der Universiteit van Glasgow werd benoemd. Dit is een bloote eeretitel waaraan geene werkzaamheden zijn verbonden. Het is niet bekend of Smith deze waardigheid op de gewone wijze met het houden eener plegtige oratie heeft aanvaard, doch de afkeer, dien de eenvoudige man van alle praalvertooning en van dergelijke ijdele academische plegtigheden had, geeft ons grond om die vraag ontkennend te beantwoorden. Hij was echter zeer getroffen door de sympathie welke de Glasgowsche hoogleeraren

---

[1]) Smith bewoonde Panmure house in de Canongate.

voor hem gevoelden, en de brief, waarin hij voor die eer zijnen dank betuigt, is in hartelijke bewoordingen gesteld.

Nu en dan maakte Smith nog uitstapjes naar London om zijne vrienden te bezoeken, die hem steeds met genegenheid ontvingen. Zijne gezondheid was echter door de inspanning der studie sedert lang ondermijnd; vroegtijdig openbaarden zich de gebreken des ouderdoms, en de dood zijner nicht Miss Douglas, in 1788, die met hem was opgevoed en in de verzorging zijner oude moeder had gedeeld, oefende eenen nadeeligen invloed op hem uit. In 1790 werd hij door eene gevaarlijke ziekte aangetast, die weinig hoop op herstel liet koesteren. Met de kalmte eens Christens zag hij zijn einde te gemoet; de terugblik op een nuttig en welbesteed leven deed hem de eeuwigheid met vertrouwen tegentreden. Toen hij zijne vrienden Ferguson, Robertson, Joseph Black, Playfair en Hutton, die zich elken zondag des avonds bij hem verzamelden, voor de laatste maal ontving, zeide hij bij het heengaan, op zijn naderend einde zinspelende: „I believe we must adjourn this mee„ting to some other place."

Weinige dagen later (17 Julij 1790) [1]) had Schotland het verlies van den man te betreuren, op wien het altijd trotsch kan zijn, en die door zijne verdiensten aanspraak heeft op de erkentelijkheid van het verste nageslacht.

---

[1]) Het is eene drukfout dat in de lijst der *members deceased* voor het derde deel der *Transactions of the R. Soc. of Edinburgh* geplaatst, het jaar 1791 als sterfjaar van Smith wordt genoemd, want alle zijne levensbeschrijvers geven 1790 op, welk jaartal ook in zijne grafzerk is gebeiteld.

De berigten van tijdgenooten luiden eenstemmig ten aanzien der voortreffelijkheid van het karakter van Smith [1]). Dat zijn hart warm klopte voor armen en ongelukkigen, bewijzen de vele weldaden die hij in stilte aan behoeftigen bewees, en waaraan hij het grootste deel van zijn vermogen besteedde; door de kieschheid welke hij bij zijne giften in acht nam verkregen zij dubbele waarde.

Eenige dagen voor zijnen dood liet hij een aantal handschriften in zijne tegenwoordigheid verbranden, de lessen bevattende die hij te Edinburgh had gegeven, en zijne uitgewerkte collegies over de natuurlijke godgeleerdheid en over de geschiedenis en philosophie des regts. Het voornemen om alles te vernietigen, waaraan voor de uitgave de laatste hand niet was gelegd, had hij sedert lang gehad; in eenen brief aan Hume (1773) gelast hij zijnen vriend, uitdrukkelijk alle papieren ongelezen te verbranden, wanneer hij onverwachts mogt overlijden. Wat voor het nageslacht bewaard bleef, is door Dr. Black en Dr. Hutton, die Smith tot uitvoerders zijner laatste beschikkingen had benoemd, in het licht gegeven onder den titel van: *Essays on philosophical subjects by the late Adam Smith LL. D.* Lond. 1793 [2]).

---

[1]) Als een bewijs zijner nederigheid en geringschatting van eigene verdiensten, vermelden wij, dat hij kort voor zijn overlijden tot zijnen vriend Riddell zeide: „I regret I have done so little. But „I meant to have done more; and there are materials in my papers, „of which I could have made a great deal.” Zoo sprak de man, die eene nieuwe wetenschap had in het aanzijn geroepen.

[2]) Een nadruk verscheen te Straatsburg 1799. De Fransche vertaling is door P. Prévost (de Genève) bewerkt. Paris. Agasse. 1797. 2 v.

Een eenvoudig graf zonder beeldhouwwerk en versierselen omsluit in Canongate Churchyard het stoffelijk overschot van den grooten wijsgeer. Terwijl de

---

Eene aankondiging van dit werk komt voor in *Millin. Magasin encyclopédique etc.* Paris 1801. I. p. 425. II. p. 521.

De inhoud bestaat uit de volgende stukken. Drie fragmenten van een werk getiteld: *The principles which lead and direct philosophical inquiries.* Het eerste fragment van omstreeks 125 p. is eene geschiedenis der sterrekunde, en bevat een overzigt van de astronomische stelsels sedert de vroegste tijden tot op Descartes en Newton. De inleiding, welke deze geschiedenis voorafgaat, is een psychologisch onderzoek naar den invloed, dien verwondering, verrassing en bewondering op den mensch uitoefenen. De beide andere fragmenten: *The history of the ancient Physics*, en *The history of the ancient Logics and Metaphysics*, zijn te kort, dan dat men het plan des schrijvers zoude kunnen doorgronden of beoordeelen.

Belangrijk is de daarop volgende kunststudie: „*Of the nature of that „imitation which takes place in what are called the Imitative Arts.*" In drie hoofdstukken wordt eene beschouwing geleverd van de nabootsing der werkelijkheid door beeldhouw- en schilderkunst, door muziek en dans. Op elke bladzijde geeft Smith blijken van eenen zuiveren smaak en van een fijn ontwikkeld schoonheidsgevoel. Het opstel: „*Of the external Senses*" is eene wijsgeerige en natuurkundige verhandeling over de werking onzer zintuigen, met een aantal opmerkingen betreffende optica en acoustiek. Een kort stukje: „*On the affinity „between certain English and Italian verses*" waarin de verwantschap tusschen de poëzy in beide talen op metrische gronden wordt bewezen, besluit den bundel. Buitendien bezitten wij van Smith „*Considerations „concerning the first formation of languages and the different genius „of original and compound languages*", het eerst gedrukt achter de tweede uitgave der *Theory of Moral Sentiments* en sedert aan alle volgende uitgaven toegevoegd. In dit geschrift, door Dugald Stewart zeer karakteristiek tot de categorie der *Theoretical and conjectural history* gebragt, poogt Smith te verklaren, waarom de oorspronkelijke talen eenen grooteren rijkdom aan buigingsuitgangen bezitten dan de afgeleide en zamengestelde. De slotsom zijner beschouwingen is deze: „The more simple any language is in its composition, the more complex

kerkhoven en pleinen van Schotlands hoofdstad met prachtige gedenkteekenen zijn versierd voor dichters, geleerden, staatslieden en krijgshelden, zoekt men te vergeefs naar een monument ter eere van Adam Smith.

In Edinburgh, de zetel eener hoogeschool, de stad die op den naam van Modern Athens boogt, „heeft de „vader van de wetenschap der staathuishoudkunde, hij, „die door even vreedzame als zedelijke middelen de wel„vaart en het geluk, niet alleen zijner natie, maar van alle „volken des aardbodems poogde te bevorderen, in de 70 „jaren, die sedert zijnen dood zijn verloopen, geene land„genooten gevonden, voor wie het eene behoefte was, „hunne bewondering voor zijne geschriften en hunne „dankbaarheid voor het door hem verspreide volksge„luk, door het stichten van een gedenkteeken uit te „drukken" [1]). Zich zelven heeft Smith door zijne werken een gedenkteeken gesticht, duurzamer dan marmer en metaal. De schoonste lofrede is het korte opschrift op zijnen grafsteen:

ADAM SMITH
AUTHOR
OF THE
„THEORY OF MORAL SENTIMENTS"
AND
„WEALTH OF NATIONS."

„it must be in its declensions and conjugations, and on the contrary „the more simple it is in its declensions and conjugations, the more „complex it must be in its composition." Bij de beoordeeling van dit geschrift houde men in het oog, dat de wijsgeerige taalstudie ten tijde van Smith nog in hare kindschheid verkeerde.

[1]) Mr. J. A. Sandberg, in Sloet's Tijdschrift voor Staathuish. en Statistiek 1843. III. p. 245.

De bronnen, waaruit wij bij de zamenstelling der levensschets van Smith hoofdzakelijk hebben geput, zijn Dugald Stewart's *Account of the life and writings of Dr. Smith* en McCulloch's *Sketch of the life and writings of Adam Smith.* D. Stewart droeg zijne verhandeling voor in de vergaderingen der Royal Society of Edinburgh van 21 Januarij en 18 Maart 1793, als eene hulde aan de nagedachtenis des overledenen gebragt. Zij is gedrukt in de *Transactions* van het genootschap vol. III. part. I. p. 55—137. Dit geschrift [1]) is in de meeste uitgaven, nadrukken en vertalingen van Smith's *Philosophical Essays* overgenomen, ook in het eerste deel der volledige uitgave zijner werken door D. Stewart.

De biographie door McCulloch is in zijne uitgaven van den *Wealth of Nations* afgedrukt, en bevat eenige bijzonderheden door D. Stewart niet vermeld. Met geringe veranderingen is deze levensschets herdrukt in McCulloch's *Treatises and essays on subjects connected with economical policy.* Edinb. 1853. p. 443—468. Eene nieuwe bewerking met vele aanteekeningen vermeerderd, is aan sommige exemplaren van den vierden druk zijner uitgave van Smith toegevoegd.

De meeste vertalers van Smith doen hunnen arbeid door levensschetsen des Schrijvers voorafgaan, welke, ofschoon geene nieuwe berigten bevattende, wegens de daarin voorkomende beoordeelingen van het werk de aandacht verdienen. Hiertoe behooren onder anderen:

---

[1]) Men vindt het ook in Dugald Stewart's *Biographical Memoirs of Ad. Smith, Th. Reid and Will. Robertson.* Edinb. 1811, 4o, alsmede in het onlangs verschenen tiende deel van *The collected works of Dugald Stewart edited by Sir William Hamilton.* Edinb. Constable and Co. 1858.

de *Notices sur la vie et les travaux d'Adam Smith* door G. Garnier in het eerste deel zijner vertaling, en door A. Blanqui in het vijfde deel der *Coll. des Economistes.* De *Notice* des laatsten is overgenomen door A. Sandelin in het *Répertoire général d'Economie politique* VI. p. 657—664.

Belangrijk is de beschouwing van Victor Cousin over de wijsgeerige waarde der werken van Smith. Zij maakte het onderwerp uit van eenige zijner academische lessen; het uitvoerigst behandelt hij de *Theory of Moral Sentiments.* Het voorgedragene, door Danton en Vacherot opgeteekend, werd later door hen met goedkeuring des redenaars uitgegeven onder den titel van *Cours d'histoire de la philosophie morale au XVIII siècle.* (Paris 1841. II. p. 99—184). Men vindt het ook gedeeltelijk in de *Revue étrangère et Française* van Foelix. (Paris 1840. VII. p. 1—26, 295—306).

De meeste encyclopaedische en biographische woordenboeken van den laatsten tijd hebben een artikel aan Smith gewijd. Dat, hetwelk voorkomt in de *Biographie Universelle* van Michaud, ofschoon naauwkeurig wat de feiten en de opsomming der uitgaven betreft, verraadt weinig bekendheid van den steller met de staathuishoudkunde. Het voor een woordenboek vrij uitvoerig stuk van Maurice Monjean in den *Dictionnaire de l'Econ. pol.* II. p. 622—628, kan daarentegen met regt voortreffelijk worden genoemd. De schrijver schildert op eene aangename wijze den kring, waarin Smith achtereenvolgens te Parijs en te London heeft verkeerd.

In onze taal is (voor zoo ver ons bekend) niets oorspronkelijks over Smith verschenen. Het eenige, wat wij daarin bezitten, is de niet zeer vloeijende vertaling

der rectorale oratie door Mr. J. Ackersdijk te Utrecht op 26 Maart 1841 uitgesproken [1]). De latijnsche tekst der redevoering is niet gedrukt, en het is te bejammeren, dat de geachte hoogleeraar, aan wien de natie zoo menigen goeden wenk is verschuldigd, en die zoo veel heeft toegebragt, om de beoefening der staathuishoudkunde in Nederland te bevorderen, niet heeft kunnen besluiten zijne sierlijke lofrede in ruimeren kring mede te deelen, en door den druk algemeen te maken.

De geraadpleegde bronnen voor het leven van Smith vermelden geene lotgevallen of gebeurtenissen, die levensschetsen gewoonlijk boeijend en onderhoudend maken; doch het weinige, dat wij daarin opgeteekend vinden, is reeds voldoende, om ons hem van eene gunstige zijde te doen kennen. Die dieper in zijn karakter wenscht in te dringen, raadplege zijne geschriften. Want ook van Smith geldt ten volle, wat Edmond Baudier van zijnen voorzaat Michel Baudier getuigde: „Ses oeuvres le font apprécier mieux „que ne le pourraient faire les particularités, que les „biographes recueillent avec tant de complaisance. La „vie des hommes voués au culte des lettres, est sur„tout dans l'histoire de leurs pensées: pour bien les „connaître, nulle biographie ne vaut l'étude de leurs „livres" [2]).

---

[1]) Sloet's *Tijdschrift voor Staathuish. en Stat.* 1843. II. p. 196—212.

[2]) Edm. Baudier. *Notice sur Michel Baudier* p. 46, geplaatst voor de nieuwe uitgave van M. Baudier. *Histoire de la vie et de l'administration du Cardinal Ximénès.* Paris 1851.

TWEEDE HOOFDSTUK.

HET WERK VAN ADAM SMITH.

§ 1.

UITGAVEN EN VERTALINGEN.

Wanneer men de waarde van een geschrift beoordeelt naar den langeren of korteren tijd, dat het aftrek en lezers vindt, zelfs nadat nieuwe werken over hetzelfde onderwerp zijn verschenen, dan voorzeker kan men den *Wealth of Nations* als een belangrijk werk beschouwen, en het boek zonder aarzelen onder de zoogenaamde klassieke werken rangschikken. De belangstelling, welke het bij de verschijning opwekte, was niet van voorbijgaanden aard maar duurzaam, en nam zelfs toe door den tijd. Getuige hiervan het aantal uitgaven en vertalingen.

De eerste uitgave van Smith's *Inquiry* te London 1776, in twee quarto-deelen[1]) verschenen, was spoedig uitverkocht, zoo dat het werk 1778 werd herdrukt in 3 deelen 8°. Het was eene verbetering, dat de schrijver niet langer vóor zijn werk het omslagtige in-quarto formaat verkoos, dat meer past aan de „doctrina umbratica" der vorige eeuwen, dan aan de heldere denkbeelden in den *Wealth of Nations* nedergelegd.

De derde uitgave in 1784 bevatte vele verbeteringen en toevoegselen, onder anderen aan het vierde hoofdstuk van het IV boek en aan het eerste hoofdstuk van het laatste boek, zij werd voorts met een geheel nieuw hoofdstuk vermeerderd over het Mercantiel Systeem (IV. 8).

In de voorrede tot de vierde uitgave in 1786 betuigt Smith zijnen dank aan den Amsterdamschen bankier Hope, voor diens mededeelingen betreffende de werking en den toestand der Amsterdamsche bank, waaromtrent hij vele vruchtelooze nasporingen had in het werk gesteld.

De volgende uitgaven (na den dood des schrijvers in 1790) zijn, gelijk uit den aard der zaak te verwachten is, slechts herdrukken, even als de nadrukken te Basel in 4 deelen 8°. 1791, 1801, en te Philadelphia 1789, 3 dl. Eene volledige uitgave van al de werken van Smith verscheen te Edinburgh in 5 deelen 8°. 1817, door Dugald Stewart bezorgd.

Bijzondere opmerking verdienen de uitgaven van Buchanan en McCulloch. Die des eerstgenoemden ver-

---

[1]) Door elkander gerekend bevatten 4 bladzijden der quarto-editie nagenoeg even veel als ééne bladzijde der uitgave van McCulloch.

scheen te Edinburgh in 4 deelen 1814, en werd in 1817 herdrukt [1]). Drie deelen bevatten den tekst met korte aanteekeningen, het vierde verhandelingen over eenige staathuishoudkundige onderwerpen. De titel van dit deel luidt: *Observations on the subjects treated of in Dr. Smith's Inquiry etc. by David Buchanan.* „The object „of the present work", zegt Buchanan in de *Introduction* tot het vierde deel, p. XV, „is to rectify „what is amiss in Dr. Smith, to supply omissions, „to give his reasonings an application to modern times, „and to exhibit, as far as the author is qualified, a „complete system of political economy." Deze laatste belofte is niet vervuld, want zonder aan de waarde der *Observations* te kort te willen doen, zal ieder moeten erkennen, dat zij niet bevatten, wat de schrijver noemt „een volledig stelsel van staathuishoudkunde." Deels om de door Smith begane misslagen te verbeteren, deels om diens redeneringen op de gebeurtenissen van lateren tijd toe te passen, dienen de verhandelingen over de grondslagen van het muntstelsel, het papiergeld, over het arbeidsloon, het kapitaal, de grondrente, over de onderscheiding tusschen productiven en improductiven arbeid, over den vooruitgang der welvaart, de belastingen en de staatsschulden, over handelsverdragen, de graanwetten, den toestand der

---

[1]) Deze uitgave is zeer zeldzaam; de bibliotheek van het Fransche Instituut betaalde één exemplaar met de som van 200 francs. Wat tot deze zeldzaamheid aanleiding heeft gegeven is ons onbekend, waarschijnlijk is een deel der oplage door brand of eenig ander ongeval vernield. De bibliotheek der Leydsche hoogeschool, die overigens niet zeer rijk aan staathuishoudkundige werken is, bezit een exemplaar dezer uitgave gemerkt V. O. 171.

O. I. compagnie, over de verschillende stelsels van verdediging, enz. enz. [1]). De bewondering, die de schrijver voor de talenten en het werk van Smith aan den dag legt, doet geene afbreuk aan de zelfstandigheid van zijn oordeel; hij aarzelt niet in sommige punten van Smith af te wijken, en brengt diens stellingen met bescheidenheid ter toetse. Over het algemeen toont Buchanan bijzondere bekwaamheden te bezitten, en een helder inzigt te hebben in vraagstukken van staathuishoudkundigen aard.

De beste uitgave van Smith's *Wealth of Nations* is onbetwistbaar die van J. R. McCulloch. Zij verscheen in 3 dl. 1828, Edinb. en London, de tweede vermeerderde druk in een deel 1838 [2]), en werd in 1849 nogmaals met vele uitbreidingen in het licht gegeven. Sedert dien tijd heeft de uitgever geene veranderingen noch in de aanteekeningen, noch in de bijgevoegde verhandelingen gebragt, en de vierde editie is een herdruk der derde. De boekhandelaars Black te Edinburgh en de Londonsche firma Longman enz. hebben echter een middel uitgedacht om het publiek diets te maken, dat ook deze uitgave gelijken tred houdt met de vorderingen der wetenschap en hare toepassing. Zij hebben namelijk het eerste vel herdrukt, op den nieuwen titel het loopende jaar plaatsende, en dit nieuwe vel in de voorhanden zijnde exemplaren der oplage ingevoegd. Van daar dat verschillende jaartallen op de ti-

---

[1]) Het Duitsche tijdschrift *Hermes* XIII, p. 133—164 bevat een uittreksel uit de belangrijkste verhandelingen van Buchanan. Zie ook *Hallesche Literatur-Zeitung* 1822. *Ergänzungsblatt* N°. 80 ff.

[2]) De *Edinburgh Review* (Jan. 1840, vol. 71, N°. 142, p. 426—445) sprak over deze uitgave een gunstig oordeel uit.

tels gevonden worden, zoo als: 1851, 1853, 1855, terwijl bij vergelijking blijkt, dat het exemplaren van dezelfde uitgave zijn, wier eenig verschil in het leugenachtig titelblad is gelegen. De gewaande uitgave van 1855 verdient echter de voorkeur, omdat behalve het eerste ook het tweede vel vernieuwd is, en eene nieuwe uitvoerige levensschets van Smith bevat. Ook is zij vermeerderd met eene afbeelding van den steen, die op zijn graf te Edinburgh staat opgerigt.

Behalve de biographie wordt het werk voorafgegaan door een *Introductory Discourse* van McCulloch, zijnde een geschiedkundig overzigt van de voornaamste staathuishoudkundige denkbeelden en stelsels, die achtereenvolgens hebben geheerscht. De hoofdverdiensten en voornaamste feilen van Smith's werk worden daarna aangestipt, en eindelijk de vorderingen der wetenschap tot op onzen tijd opgesomd. Deze geschiedkundige schets, hoe onvolledig ook in vele opzigten, bevat mededeelingen betreffende vele thans vergeten schrijvers, en uittreksels uit hunne zeldzaam geworden geschriften. Jammer is het, dat McCulloch zich met geringe uitzonderingen alleen tot Engeland bepaald heeft; van een overzigt der wetenschap in het algemeen, en niet uitsluitend hare ontwikkeling in Engeland betreffende, mag men met regt eischen, dat ook acht gegeven ware op de economische begrippen, die door andere volken, en vooral door onze voorouders werden gevormd.

De *Wealth of Nations* in twee kolommen, compres gedrukt, beslaat 431 bladzijden. Aan den voet der bladzijden plaatste de uitgever korte aanteekeningen, welke deels de veranderingen aanwijzen, die sedert den dood

van Smith in verschillende maatschappelijke toestanden, en vooral in de wetgevingen hebben plaats gehad, deels eene beknopte teregtwijzing bevatten van de dwalingen, welke de beoefenaars der wetenschap in het werk van hunnen voorganger meenen ontdekt te hebben. De wenken in deze aanteekeningen gegeven zijn nuttig, en getuigen in elk geval van den vlijt des uitgevers, al kan men in dezelve niet veel oorspronkelijkheid ontdekken. Dat McCulloch een getrouw navolger van Ricardo is en diens stelsel grootendeels tot het zijne maakt, blijkt uit deze aanmerkingen. Zonder den uitgever van plagiaat te beschuldigen, kunnen wij onze verwondering niet onderdrukken over de soms woordelijke overeenkomst, die men tusschen eenige opmerkingen van Lauderdale, Brougham en Ricardo en sommige noten van McCulloch waarneemt [1]).

De 200 volgende bladzijden *Supplemental notes and dissertations* bevatten wederleggingen van enkele punten der leer van Smith, en verhandelingen [2]) over onderwerpen van staathuishoudkundigen aard, die niet alle in onmiddelijk verband tot het hoofdwerk staan. Het aan deze uitgave toegevoegde register is verre van volledig.

---

[1]) Uit zijne talrijke werken blijkt ten duidelijkste, dat McCulloch meer vlijt dan oorspronkelijkheid bezit. Ook is hij hoogst omzigtig om zoo weinig mogelijk de vooroordeelen der Britsche aristocratie aan te randen of te kwetsen. Hij is b. v. een ijverig voorstander van de wijze van erfopvolging, zoo als die onder den Britschen adel bestaat, en zelfs vond het *absenteisme* in hem eenen verdediger.

[2]) Opmerking verdient de hier p. 588 a medegedeelde brief van Smith aan Dr. Cullen over de meest geschikte wijze van het verleenen der academische graden en over hunne waarde.

Voorts bestaat er nog eene uitgave van Smith met aanteekeningen door D. Wakefield; zij wordt dikwijls vermeld in de *Principles of pol. Economy* van Stuart Mill en van Carey. In welken geest de aanteekeningen zijn gesteld is ons onbekend. Het weinige echter, dat Carey [1]) daarvan mededeelt, doet ons niet vreemd zijn van het denkbeeld, dat Wakefield eenigzins de rigting is toegedaan, welke Sismondi in zijne *Nouveaux Principes d'Ec. polit.* voorstaat.

Het was te verwachten, dat het nieuwe werk van Smith, hetwelk in Engeland zooveel opgang had, ook de aandacht aan de andere zijde van het Kanaal tot zich zoude trekken. De *Theory of Moral Sentiments*, waarvan reeds drie Fransche uitgaven waren verschenen, stond aldaar bij het geleerde publiek hoog aangeschreven, en de goede indruk, dien bij persoonlijke kennismaking het karakter des schrijvers bij de letterkundige toongevers achterliet, had de algemeene denkwijze omtrent hem gunstig gestemd. De levendig gevoerde discussiën over het *produit net* wekten de belangstelling omtrent sociale vraagpunten niet weinig op, zoo dat de geschriften, die over volksrijkdom en daarmede verwante onderwerpen handelden, met gretigheid werden ontvangen.

Het *Journal des Sçavans* (Dec. 1776, Janv. 1777 der Fransche uitgave of Janv. 1777, Fevr. Mars van den Amsterdamschen nadruk) was het eerste tijdschrift, dat het boek van Smith aankondigde, en een voorloopig ver-

---

[1]) Carey. Principles of polit. Economy. Philadelphia 1837, I p. 223 III p. 79.

slag van hetzelve gaf [1]). Zonderling is het, dat de redactie van het *Journal* in het Februarij-nommer (het April-nommer van den nadruk) den *Wealth of Nations* nogmaals aankondigt en eene vertaling der inleiding levert. Even als bij de vertaling van het eerste werk van Smith, hielden wederom drie mannen zich te gelijkertijd onledig, om het nieuwe geschrift in de Fransche taal over te brengen; de hertog de la Rochefoucauld, en de abbés Morellet en Blavet. Andermaal overwon de vlijtige Blavet zijne mededingers, en was het eerst met den arbeid gereed [2]). Volgens zijne eigene verklaring had hij de niet zeer naauwkeurig bewerkte vertaling alleen tot eigen nut vervaardigd, en niet voor de uitgave bestemd. Eene bijzondere omstandigheid gaf aanleiding, dat zij toch spoedig in druk verscheen.

Omstreeks denzelfden tijd was door Ameilhon en Roubaud een nieuw dagblad opgerigt, het *Journal de l'agriculture, des arts, du commerce et des finances.* In den aanvang hadden zij te kampen met gebrek aan stof, en waren gelijk vele redacteurs in verlegenheid om hunne kolommen te vullen. Zij vervoegden zich tot Blavet met het verzoek, om zijne vertaling ten behoeve van het Journal af te staan. Deze gaf daaraan gehoor, doch wilde niet als vertaler bekend staan, om zijnen letterkundigen roem door de vlugtige en gebrekkige bewerking niet in de waagschaal te stellen. Van de helft

---

[1]) Dit verslag is niet oorspronkelijk, maar een uittreksel uit het Engelsche tijdschrift: *The Monthly Review.*

[2]) Condorcet wordt ten onregte door Kellner *der erste Französische Uebersetzer Ad. Smith's* genoemd. Dit is eene verwarring met Mad. Condorcet, die de *Theory of Moral Sentiments* vertaald heeft. (Kellner, l. l. p. 9).

der maand Januarij 1779 tot en met de maand December 1780 werd de eerste [1]) Fransche vertaling van den *Wealth of Nations* door middel van het bovengenoemde Journal aan het publiek medegedeeld [2]).

Kort daarna verscheen te Yverdun in 1781 een nadruk der vertaling van Blavet in 6 deeltjes 12° [3]), en eenigen tijd later ook te Parijs bij Duplain 1788 2 v. 8°. Deze laatste uitgave overtrof in slordigheid zoo zeer de vorige, dat Blavet, door velen voor den vertaler gehouden, zich genoodzaakt rekende in eenen brief van 5 Nov. 1788 aan het Journal, de daarin verschenen vertaling als zijnen arbeid te erkennen, en de verantwoordelijkheid van de fouten in de beide nadrukken van zich te werpen. Eenige dagen later ontving hij eenen brief van Guyot uit Neufchâtel van 18 Nov. 1788; deze prees de vertaling, moedigde Blavet aan tot eene nieuwe uitgave en bood zelfs wegens zijne meerdere

---

[1]) Door prof. H. W. Tydeman wordt eene Fransche vertaling vermeld die in 1778 te 's Gravenhage zoude verschenen zijn. (De Recensent 1855).

[2]) Een Exemplaar van het Journal, de vertaling bevattende, zond Blavet aan Smith, om diens oordeel daaromtrent te vernemen. Smith was juist van eene reis naar London te Edinburgh teruggekeerd, en had aanvankelijk geenen tijd om de geheele vertaling te beoordeelen. Hij antwoordde Blavet 23 Julij 1782, en betuigde zijne tevredenheid over de bewerking, die hem na de eerste inzage wel gelukt toescheen. Smith voegde er bij, dat hij onmiddelijk zoude schrijven aan den Graaf de Nort, colonel der infanterie in Fransche dienst, die insgelijks eene vertaling onder handen had, ten einde dezen edelman, die naar Schotland wilde komen om hem persoonlijk over zijnen arbeid te raadplegen, de uitvoering van zijn voornemen te ontraden.

[3]) De nadrukker had de onbeschaamdheid om in de voorrede den schijn aan te nemen, als of hij op aanzoek des vertalers deze uitgave ondernam.

bekendheid met de Engelsche taal, zijne medewerking aan in het verbeteren der begane misslagen en onjuistheden. Blavet nam het aanbod aan, en als vrucht van den gemeenschappelijken arbeid, verscheen het werk met den naam van Blavet als vertaler, onder den titel van: *Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations*, 4 v. Paris An IX (1800), met een uitmuntend register voorzien.

De nadruk had midderwijl niet stil gezeten, want met dien naam verdient de vertaling bestempeld te worden, welke J. A. Roucher te Parijs bij Buisson 1790 5 v. deed verschijnen, en die in het derde jaar der Republiek herdrukt werd. Roucher, als dichter niet zonder verdiensten, verstond volgens Blavet het Engelsch niet, en leverde slechts eene omwerking der uitgave van Yverdun [1]). Condorcet zoude een deel aanteekeningen aan deze uitgave toevoegen, doch liet zijne belofte onvervuld.

De eerste Fransche vertaling met aanteekeningen is die van den markies Germain Garnier. In naauwkeurigheid der overbrenging staat zij boven die van Blavet. De eerste uitgave was in 4 deelen met een deel aanteekeningen, Paris Agasse 1805 [2]); de tweede in 6 deelen, waarvan twee de veel vermeerderde aanteekeningen en een volledig register bevatten, verscheen in 1822, Paris Agasse, kort na den dood des bewerkers. De vertaling wordt, behalve door eene levensschets van Smith, voor-

---

[1]) De gegrondheid van dit laatste verwijt is ons uit de vergelijking der beide uitgaven gebleken.

[2]) Deze vertaling werd gunstig beoordeeld in: Millin, Magasin encyclopédique, Paris 1801, VI, p. 412.

afgegaan door eene uitgebreide voorrede, waarin de schrijver eenen vlugtigen blik werpt op de ontwikkeling der wetenschap, en aan Smith den hoogsten rang onder hare leeraren toekent. Tevens geeft hij eene *Méthode pour faciliter l'étude de l'ouvrage de Smith*, en wijst eene nieuwe (in zijn oog) meer systematische orde aan, waarin het werk gelezen moet worden. Volgens veler oordeel strekt echter deze voorgestelde methode meer om verwarring te geven, dan om de studie te verligten. Een werk als dat van Smith kan men niet willekeurig in stukken verdeelen.

De aanteekeningen zijn van historischen en van kritischen aard. Zeer uitvoerig spreekt Garnier daarbij over den prijs der waren, het geld en het muntwezen van vroegeren tijd; hiervan maakte hij eene bijzondere studie, wat zijne *Histoire de la monnaie depuis les temps de la plus haute antiquité, jusqu'au temps de Charlemagne.* (Paris 1819, 2 v. 8o) bewijst. De overige aanteekeningen betreffen het loon, het kapitaal, de handelswetgeving, de bevolking, de armenzorg, enz. Met voorliefde behandelt Garnier den landbouw, de grondrente en al wat hiertoe verder betrekking heeft. Uit den inhoud dezer aanteekeningen, benevens uit die over de Economisten, blijkt niet onduidelijk, dat hij tot de leer der Physiocratische school overhelde; voorzeker een vreemd verschijnsel, dat iemand, die Smith vertaalt en commenteert, diens stelsel nog niet heeft omhelsd. De tekst der vertaling van Garnier, door Buret en Blanqui herzien, werd 1843—1844 op nieuw uitgegeven in de *Collection des principaux économistes* van Guillaumin te Parijs, en vormt het vijfde en zesde deel van die verzameling. Het is eene uitgave *cum notis variorum;* zij bevat aanteeke-

ningen van Buchanan, Malthus, Ricardo, M[c]Culloch, Mill, Garnier, Sismondi, Blanqui, benevens onuitgegeven kantteekeningen door J. B. Say op Smith gemaakt. Wat in deze aanteekeningen van Blanqui afkomstig is, heeft weinig waarde, en toont, dat deze schrijver een tijd lang heeft overgeheld tot de beginselen, welke de socialisten later in praktijk poogden te brengen. Het register dezer uitgave is dat van Garnier met eenige bekortingen.

In het philosopherende Duitschland schenen de geleerden hunne hooge bespiegelingen voor een oogenblik te vergeten, om tot de belangen eener lagere spheer, die van het prosaïsche stoffelijk welzijn, af te dalen. Dit blijkt uit de belangstelling, waarmede het boek van Smith aldaar werd ontvangen. De eerste vertaling verscheen te Leipzig met eenige tusschenpoozen, het eerste en tweede deel 1777—1778 door Joh. Fr. Schiller (te onderscheiden van zijnen grooten naamgenoot), het derde 1792 door K. Aug. Wichmann bewerkt, die reeds vroeger de voornaamste werken der Physiocraten in zijne moedertaal had overgebragt. Het gebrekkige dezer vertaling werd door Chr. Garve, den bekenden vertaler van Cicero's geschrift *Over de pligten*, met medewerking van Aug. Dörrien, naar de vierde Engelsche uitgave in eene nieuwe overzetting verbeterd, welke in 4 deelen 1793—1796 te Breslau het licht zag. Eene tweede editie verscheen in 1799 en werd door eene derde in 1810 in drie deelen gevolgd. De nieuwste vertaling is die welke voorkomt in de verzameling: *Die Nationalökonomen der Engländer und Franzosen*, deel V—VIII, Leipz. 1846—1847. Zij is vervaardigd door Kaspar Schmidt onder den pseudoniem van Max Stir-

ner. Deze schrijver, die zich vroeger door philosophische geschriften eenige bekendheid had verworven [1]), vertaalde buitendien het *Traité d'Economie politique* van Say.

De *Wealth of Nations* werd in het Deensch overgebragt door F. Dräbye (Köbenh. 1779—1780, 2 deelen 8o), en in het Spaansch door Don José Alonzo Ortiz (Valladolid 1794, 4 deelen 4o), die aanteekeningen en bijvoegselen, uit de economische geschiedenis van zijn vaderland ontleend, aan de vertaling toevoegde. Ook bestaat er eene Russische vertaling, die echter volgens Storch [2]) veel te wenschen overlaat.

In Nederland werd de aandacht op Smith's *Wealth of Nations* het eerst gevestigd door het nieuw-opgerigte tijdschrift: *Algemeene Bibliotheek, bevattende berigten van de voornaamste werken in de geleerde wereld uitkomende*, (Amsterd. J. Doll, 1777, I, p. 77—92). Dit tijdschrift geeft een uittreksel uit het eerste boek van Smith, met de belofte van in een volgend artikel de overige boeken te beschouwen. Deze belofte is overvuld gebleven; in geen der volgende deelen komt iets betreffende Smith voor. Het medegedeelde aangaande het eerste boek is grootendeels eene vertaling van bovengemeld verslag, in het *Journal des Sçavans* voorkomende. Ofschoon de redactie der *Algem. Bibliotheek* hare bron verzwijgt, kan men haar niet van plagiaat beschuldigen, want zij schrijft in haar programma [3]), dat zij bij het verslag-

---

[1]) Hij was de schrijver van: *Der Einzige und sein Eigenthum.* Leipz. 1845.

[2]) Cours d'Econ. polit., Petersb. 1815, I, p. 135.

[3]) Algem. Bibliotheek, I, p. V.

geven der in het buitenland verschijnende werken, gebruik zal maken van de uittreksels, die zij in de beste buitenlandsche letterberigten ontmoet, wanneer zij oordeelt, dat deze uittreksels goed zijn of beter, dan zij zelve in staat zoude wezen haren lezers mede te deelen.

Eene Nederduitsche vertaling van Adam Smith werd een aantal jaren later ondernomen door Mr. D. Hoola van Nooten, den vertaler van Montesquieu's *Esprit des Lois*. Zij werd door hem met aanteekeningen voorzien, die volgens Mr. O. van Rees [1] „in den regel de strekking hebben om de overdrijving, waaraan men meende, „dat Smith zich even als de Fransche Economisten „schuldig maakte, aan te toonen en de waarheid in „het midden te stellen." Het eerste deel dezer vertaling verscheen in 1796; gebrek aan belangstelling van de zijde des publieks was oorzaak, dat de uitgave niet werd voortgezet. Het handschrift der vertaling is nog aanwezig, en thans in het bezit van Prof. H. W. Tydeman [2]. De pogingen, voorheen door dien hoogleeraar in het werk gesteld, om eenen uitgever voor hetzelve te vinden, zijn vruchteloos gebleven. Hoe wenschelijk die uitgave vroeger ook mogt geweest zijn, thans is zij overbodig te achten, omdat allen, die bij ons geacht kunnen worden, in het werk belang te stellen, het òf

---

[1]) Sloet, Tijdschrift voor Staathuish. en Stat. 1855, XII, p. 260.

[2]) (Mrs. Marcet) Grondbeginselen van Staathuishoudk. in gemeenzame gesprekken. Uit het Engelsch vertaald, met eene voorrede en aanteekeningen van H. W. Tydeman, 1825, p. XI. Prof. Tydeman komt hierop terug in zijne recensie der *Prijsverhandeling over G. K. van Hogendorp* door Mr. O. van Rees in den *Recensent*, *Algem. Letterlievend Maandschrift*, 1855.

in het oorspronkelijke òf althans in de fraaije vertaling van Blanqui zullen kunnen lezen. Gaarne had ik het handschrift, voornamelijk wegens de transigerende aanteekeningen, geraadpleegd; Prof. Tydeman verklaarde zich met de hem eigene hulpvaardigheid onmiddelijk bereid, mijn verzoek ter inzage van hetzelve in te willigen; maar werd verhinderd aan zijne goede bedoeling gevolg te geven, omdat het stuk in zijne uitgebreide bibliotheek niet was terug te vinden.

Behalve door de talrijke uitgaven en vertalingen, werd de kennis van het werk van Smith ook door uittreksels en omwerkingen verspreid. Hiertoe behoort vooral het geschrift van Jeremy Joyce: *A complete analysis of Ad. Smith's Inquiry etc.* (London 1797 12°, derde uitgave 1821).

Ik wees reeds boven (p. 59) op het verslag van den inhoud van Smith's *Inquiry* in het *Journal des Sçavans*, en vermeld hier nog twee uittreksels van hetzelve, een door Condorcet, voorkomende in de *Bibliothèque de l'homme public* 1790 [1]), door Roucher met medewerking van le Chapelier en Peyssonel uitgegeven, het andere door J. G. Buhle in zijne *Geschichte der neuern Philosophie*, (Gött. 1803 V. p. 601—768). Eene omwerking in het Duitsch werd door A. F. Lueder geleverd: *Ueber Nationalindustrie und Staatswirthschaft nach Ad. Smith, bearbeitet von A. F. Lueder.* (Berl. 1800. 3 Th.)

---

[1]) II. p. 108. ss. III. p. 3 ss.

§ 2.

BESTRIJDERS.

Een werk, hetwelk, zoo als dat van Smith, waarheden en stellingen bevatte, die grootendeels in strijd waren met bestaande instellingen en wetten, en aandruischten tegen de heerschende denkwijze, moest bij bewondering en goedkeuring van den eenen kant, eenen sterken tegenstand van de andere zijde ondervinden. „De geschiedenis toch van elke waarheid", zegt Mr. van Rees [1]), „is een voortdurende strijd, eerst tegen de „dwaling, die het verstand benevelt, en daarna tegen „het eigenbelang, dat de stem der rede voor die van „het stoffelijk voordeel tot zwijgen tracht te brengen." Hier vestigen wij slechts de aandacht op den strijd, die door de dwaling tegen den *Wealth of Nations* is gevoerd, en met eene glansrijke zegepraal der beginselen van Smith is bekroond. De kamp tegen het eigenbelang wordt nog aanhoudend voortgezet, en zal niet eerder zijn volstreden, dan wanneer de kennis der staathuishoudkunde tot allen zal zijn doorgedrongen.

De traagheid, waarmede aanvankelijk de beginselen van Smith werden toegepast, is niet alleen te zoeken in wantrouwen aan de waarheid zijner leer, maar ook voor een deel toe te schrijven aan de groote bezwaren van het verwisselen van stelsel onafscheidelijk, en aan de ongunstige tijdsomstandigheden voor vele staten.

---

[1]) Mr. O. van Rees. *Verhandeling over de Aanwijzing enz.* van P. de la Court. Utrecht 1851. p. XX.

Het aantal dergenen, die de verdediging van monopoliën, van het Mercantiel Systeem en van andere economische dwaalbegrippen beproefden, is groot, al zijn ook slechts van weinigen dezer schrijvers de namen en de werken aan de vergetelheid ontsnapt.

Tot de eerste bestrijders van Smith behoort Thomas Pownall, lid van het Parlement, die in hetzelfde jaar der uitgave van het *Inquiry* eenen open brief [1]) tot den schrijver rigtte, en zijne bezwaren tegen sommige stellingen ontwikkelde. Zij betreffen voornamelijk de leer van het geld, het beginsel der waarde en de deelen, waaruit de prijs der dingen is zamengesteld. Hij is overigens een aanhanger van het Mercantiel Systeem, en geeft volgens Sartorius [2]) meermalen blijken van Smith niet te hebben begrepen.

De leer van het geld, en wat daarmede in verband staat, werd op nieuw bestreden door George Crawfurd, wiens werk ook in onze taal werd overgezet [3]). Het boek strekt ten bewijze van de volslagen onkunde des schrijvers ten opzigte der onderwerpen, die hij behandelt. In zijne Inleiding beweert hij, dat ver-

---

[1]) *A letter to Ad. Smith being an examination of several points of doctrine, laid down in his „Inquiry" etc.* London 1776.

[2]) *Handbuch der Staatswirthschaft.* Berlin 1796. p. XV.

[3]) *The doctrine of equivalents or an explanation of the nature, the value, and the power of money.* Rotterdam 1794. De titel der vertaling is: *De leer van het gelijkwaardige of verklaring van den aart, de waarde en het vermogen van het geld; toegepast op de inrigting der publieke finantiën,* door G. Crawfurd. Uit het Engelsch vertaald door Mr. C. van Breugel. 's Hage 1803. De vertaler schreef een lang voorberigt tot dit werk, en schetste daarin de geschiedenis der Britsche staatsschuld.

meerdering van het geld den prijs der zaken niet doet stijgen, want: „een snellere of tragere omloop van „het geld heeft dezelfde uitwerking als het toe- of „afnemen der bestaande hoeveelheid." Elders leert hij: „dat door de hoogere prijzen de nijverheid geprikkeld „wordt tot meerdere productie, en derhalve het gewone „peil bewaard blijft" [1]). Het onderscheid tusschen den werkelijken en den nominalen prijs is hem onbekend. Het doel van zijn werk is: „een onderzoek „naar de oorspronkelijke en onveranderlijke oorzaken „van de onderscheidene trappen van waarde aan elk „voorwerp eigen, alsmede naar de gronden, waarop de „bijzondere hoeveelheid edel metaal voor elk voorwerp „verschuldigd, geregeld wordt, en de middelen, waar„door deze evenredigheden blijven stand houden." Hij wil dus eene vaste verhouding bepalen tusschen zaken, welker hoeveelheid telkens verandert.

Eene sterke overhelling naar het Mercantiel Systeem is duidelijk zigtbaar. Dit blijkt uit zijne voorliefde voor de edele metalen en het geld. „De bloei en het verval „der nijverheid," leert hij, „zijn afhankelijk van het ver„meerderen of het verminderen van het circulerend medium" [2]). Ook maakt hij onderscheid tusschen belastingen in geld en in natura opgebragt. De eerstgenoemde acht hij schadelijk voor het volk, de laatste zijn daarentegen voordeelig, en moedigen de productie aan, omdat men het gemis poogt te herstellen. Desniettemin noemt hij een hoofdgeld de beste belasting; billijke grondslagen van heffing zijn wel onmogelijk, maar het is heilzaam

---

[1]) l.l. p. 83. [2]) p. 122.

voor den staat, ofschoon nadeelig voor de individus Staatsschulden keurt hij goed, zij bevorderen den nationalen rijkdom. „Vermeerderende schulden zijn even „zoo noodig voor de welvaart eener natie, als ver„meerderende landbouw en industrie; omdat schulden „de middelen zijn om den bloei dezer takken van na„tionalen rijkdom te bevorderen, of hunnen val „te voorkomen" [1]). Amortisatie-fondsen daarentegen noemt hij schadelijk, zoowel omdat zij het aangaan van nieuwe schulden bevorderen, als ook omdat eene schuldaflossing langs dien weg eene twee-, soms drievoudige terugbetaling is van het geleende kapitaal [2]). Het werk wordt besloten met een *volmaakt financiestelsel*, bestaande in eene afschaffing van alle belastingen, en in de voorziening in de jaarlijksche uitgaven door leeningen. Dan behoeft men in het vervolg niet meer belasting te heffen, dan de rente der leeningen vereischt, enz.

De vrijzinnige handelspolitiek, zoo als zij door Smith werd aangeraden, vond eenen tegenstander in een' staatsman der Noord-Amerikaansche Unie. Op last der volksvertegenwoordiging, die een berigt verlangde aangaande de maatregelen, welke tot bevordering der nijverheid konden strekken, diende Alexander Hamilton [3]), met het financieel beheer der Unie belast, een uitvoerig verslag over dat onderwerp in [4]). Hij doet zich daarin kennen als een voorstander der beschermende

---

[1]) p. 296. [2]) p. 309.

[3]) Men verwarre hem niet met den Schot Robert Hamilton, beroemd door zijn werk over de Britsche staatsschuld.

[4]) Report of the secretary of the United States, on the subject of

politiek. De binnenlandsche fabrieknijverheid der Vereenigde Staten, moet volgens hem tegen de mededinging van buiten beschermd worden, omdat zij meer productive kracht bezittende dan de landbouw, voordeeliger is voor den staat. De leer der absolute vrijheid van handel en nijverheid, zonder eenige inmenging der regering, gelijk Smith het begeert, acht hij slechts dan voor toepassing vatbaar, wanneer alle regeringen haar te gelijk aannemen [1]). Algemeen wordt Hamilton voor eenen der scherpzinnigste verdedigers van het Mercantiel Systeem gehouden.

Eene nieuwe poging om dit stelsel tegen Smith te handhaven, werd in het werk gesteld door Gray in een naamloos verschenen boekje, getiteld: *The essential principles of the wealth of nations illustrated in opposition to some false doctrines of Dr. Adam Smith.* Lond. 1797.

Van meer belang dan de bovengenoemde strijdschriften, tot wederlegging van het stelsel van Smith zamenge-

---

manufactures, presented to the house of representatives, on the 5 th Dec. 1791.

[1]) Ook Ancillon is dit stelsel toegedaan. In een *Essai sur les progrès de l' Econ. polit. dans le* XVIII *siècle* zegt hij: „La liberté indéfinie „du travail est certainement la source principale de la richesse nationale, „mais elle ne le serait que dans le cas où toutes les nations du monde „civilisé adopteraient cette maxime et la suivraient scrupuleusement. „Car si une nation la prenait pour base de sa législation, tandis que les „autres feraient précisément le contraire, la première serait dupe et „victime de son amour pour la liberté — (Essais philosophiques. I p. 353. Paris 1817).

Het verkeerde van het reciprociteits stelsel en het voordeel der handelsvrijheid, ook dan wanneer andere volken hunne beschermende tarieven

steld, is het werk van den graaf van Lauderdale [1]). De

---

handhaven, werd met kracht van argumenten door Smith bewezen, en in onzen tijd op eene geestige wijze in het licht gesteld door Bastiat (Oeuvres Paris 1854 IV p. 67). Het telt niettemin nog vele voorstanders, en is het gewone middel, waarmede alle bedekte vijanden van den vrijen handel, door het opwerpen eener exceptie van ontijdigheid, het aannemen eener vrijzinnige politiek trachten te beletten. Eene natie ontzegt daardoor zichzelve de voordeelen van het vrije verkeer, omdat andere volken doof zijn voor de stem der rede. »Zoo men »naar het oogenblik wachten wil, dat alle volken, overtuigd van het »nadeel van het beschermend stelsel, het ten gevolge eener onderlinge »afspraak, te gelijkertijd laten varen, loopt de waarheid gevaar nog »lang verwaarloosd te blijven." (Mr. N. Olivier. Themis VIII p. 397.)

[1]) *An inquiry into the nature and the origin of public wealth and into the means of its increase, by the earl of Lauderdale* [1]). Edinb. and London 1804. Eene Fransche vertaling onder den titel van: *Recherches sur la richesse publique, et sur les moyens et les causes de son accroissement*, door E. Lagentie de Lavaisse zag te Parijs in 1808 bij Dentu het licht. Eene verkorte Duitsche vertaling door von Schön verscheen te Berlijn 1808. *Ueber Nationalwohlstand vom Grafen Lauderdale.*

Het is ons niet gebleken, dat de schrijver aan zijn voornemen gevolg heeft gegeven, om een tweede deel in het licht te zenden, dat de wetgeving op handel en financiën, en de gevolgen van handelsverdragen zoude behandelen. Wel is waar stelde hij de uitgave van dat onderzoek afhankelijk van de ontvangst, die aan dit werk van de zijde der kritiek zoude te beurt vallen, doch het is niet waarschijnlijk, dat de strijdlustige Lord zich daardoor heeft laten afschrikken. Toen zijn boek kort na de uitgave in het Julijnommer der *Edinburgh Review* (vol. IV p. 343—377 1804) eene afkeurende beoordeeling ondervond, verdedigde hij zich nog in hetzelfde jaar in eene brochure getiteld: *Observations by the earl of Lauderdale on the review of his Inquiry etc.* Edinb. 1804. — Kort daarop verscheen het wederwoord van Lord Brougham: *Thoughts*

[1]) Het is ongetwijfeld eene vergissing van Ganilh, dat hij lord Spencer als schrijver van dit werk noemt. (La Théorie de l' Econ. polit. Paris 1815 I p. 24).

aanzienlijke rang des [1]) schrijvers droeg veel bij, om de aandacht van het publiek op zijn boek te vestigen, en de scherpe kritiek, welke het van Lord Brougham in de *Edinburgh Review* ondervond, schijnt hiertoe medegewerkt te hebben. In 1819 beleefde het eene tweede uitgave.

De titel van het boek doet een oorspronkelijk wetenschappelijk werk veronderstellen, en de schrijver geeft niet zonder ophef in de voorrede te kennen, dat onderzoek naar de waarheid het eenig doel van zijn streven is; doch men bespeurt reeds bij eene oppervlakkige inzage van zijnen arbeid, dat hij meer de wederlegging der beginselen in den *Wealth of Nations* uitgedrukt beoogt,

---

suggested by Lord Lauderdale's Observations etc. Lond. 1805. De menigvuldige bezigheden van het openbaar leven, waaraan Lauderdale zich toewijdde, hebben hem welligt den tijd benomen tot het veelomvattend onderzoek voor het beloofde werk vereischt.

[1]) James Maitland, achtste graaf van Lauderdale, werd den 26 Jan. 1750 uit een aanzienlijk Schotsch geslacht op het voorvaderlijk stamslot Thirlestane in Berwickshire geboren. Hij nam reeds jong zitting in het Parlement, en schaarde zich onder de vanen der door Fox geleide oppositie. Hij deed zich kennen als een bestrijder der zucht naar verovering in Voor-Indie, en als een tegenstander van den slavenhandel en den oorlog tegen Frankrijk. Tijdens het korte ministerie van Fox in 1806, bekleedde Lauderdale aanzienlijke staatsambten, welke hij bij den dood van den Premier moest nederleggen. De betrekking van Gouverneur van Indie, welke hem kort daarna werd opgedragen, kon hij wegens verschil in zienswijze met de directeuren der Oost-Indische Compagnie niet aanvaarden. Evenmin slaagde hij in eene zending bij Napoleon in 1806, om over den vrede te onderhandelen. Sedert dien tijd was hij in het Hoogerhuis werkzaam, meestal aan de zijde der oppositie. Hij overleed den 13 Sept. 1839.

Behalve het genoemde werk, gaf hij een aantal geschriften over het financiewezen en de in Indie gevolgde staatkunde in het licht.

dan het stichten van een ander stelsel of het verkondigen van nieuwe waarheden. Uit vele plaatsen van zijn boek blijkt, dat hij, hoewel vruchteloos, den stijl van Smith poogt na te volgen, en dikwijls gebruikt hij dezelfde voorbeelden, waarmede deze zijne denkbeelden verduidelijkt, doch om juist het tegendeel te bewijzen. Het zoude onbillijk zijn, niet te erkennen, dat Lauderdale soms bewijzen geeft van scherpzinnigheid, maar het is te bejammeren, dat hij zijne talenten verspilt, met over woorden te twisten of ongerijmde paradoxen vol te houden. Bij gebrek aan bewijs tracht hij zich niet zelden behendig door eene *petitio principii* te redden, en in zijnen ijver om tegenstrijdigheden in het werk van Smith op te sporen, aarzelt hij niet, plaatsen daaruit mede te deelen, en tegenover elkander te stellen, die blijkbaar uit hun verband zijn gerukt.

Wij vereenigen ons geheel met het gevoelen van von Jacob: „Nach meiner Meinung beruhen die Lauder„daleschen Einwürfe allergrösstentheils auf Missverstand „und Verdrehungen" [1]). Met regt kan op hem zelven het oordeel toegepast worden, dat hij ergens over Smith uitspreekt: „Nothing has a more po„werful effect in misleading even the best aud the „most accurate understandings, than an anxious de„sire to maintain a favourite opinion, and to support „a favourite theory."

De verdiensten en wetenschappelijke waarde van het boek zijn gering; buiten de lievelingsdenkbeelden des schrijvers, (welke wij straks zullen leeren kennen), vindt

---

[1]) *Grundsätze der National Oeconomie.* Leipz. 1825 § 26.

men er weinig in, dat niet reeds door anderen beter en duidelijker was voorgedragen; de stijl is soms duister, meestal omslagtig, en de lezing door talrijke herhalingen vermoeijend.

Het eerste hoofdstuk: *Over de waarde en de mogelijkheid eener juiste maat der waarde* (p. 11—39) is eene bestrijding der stelling, dat de arbeid eene onveranderlijke maat der waarde is, op grond, dat de arbeid het meest van alle zaken in waarde verandert. Het tweede (p. 40—110) leert het onderscheid tusschen den rijkdom der individus en dien des volks, en doet de verschillende wetten kennen, die elke soort van rijkdom beheerschen. Daarna wordt uitvoerig gehandeld (p. 111—207) over den grond, den arbeid en het kapitaal als de bronnen van den rijkdom. De schrijver weerlegt zoowel het stelsel der Fransche school omtrent de uitsluitende productiviteit van den grond, als de leer van Smith aangaande het verschil tusschen voortbrengenden en niet voortbrengenden arbeid. Het kapitaal beschouwt hij uit een geheel ander oogpunt dan Smith. Het dient, volgens Lauderdale, niet, om den arbeid intensief en extensief te versterken, maar alleen om dien te besparen, of om dat te doen, waartoe het den mensch aan krachten ontbreekt. Op vijf verschillende wijzen kan men het kapitaal met voordeel gebruiken, door het te besteden tot het maken van werktuigen, door het aan te wenden in den binnenlandschen en in den buitenlandschen handel, in den landbouw en als circulatiemiddel. Vermeerdering van kapitaal is niet onvoorwaardelijk goed te keuren; men moet zorg dragen, dat het de behoeften der nijverheid niet te boven ga. De spaarzaamheid, door Smith met nadruk aange-

prezen, keurt Lauderdale af, op grond, dat zij de kapitalen te snel doet aangroeijen, en eene opoffering is van het tegenwoordig genot. Ten slotte handelt hij over de wetten, die de vermeerdering van den rijkdom beheerschen, en over de verhouding in welke de grond, de arbeid en het kapitaal dien in verschillende tijden vergrooten.

De gronden, door Lauderdale tegen de spaarzaamheid en de kapitaalvorming aangevoerd, werden later herhaald door E. Solly, in een geschrift getiteld: *Considerations on political Economy*. Berlin 1814.

In Frankrijk schijnen geene bijzondere geschriften ter bestrijding van Smith het licht te hebben gezien. Alleen heeft Louis Say, de broeder des schrijvers van het *Traité d'Economie politique*, in zijne *Considérations sur l'industrie et la législation*, (Paris 1822, p. 24—112), eene beschouwing gegeven van sommige hoofdstukken uit den *Wealth of Nations*. Zijne tegenwerpingen zijn uiterst zwak en onbeduidend, en ontaarden vaak in woordentwist. Hij handelt over de beteekenis aan het woord *arbeid* te geven, over het beginsel, dat aan de verdeeling van den arbeid ten grondslag ligt, over het begrip van waarde, en beschuldigt Smith van bruikwaarde met ruilwaarde te verwarren. Verder berispt hij de verdeeling van het kapitaal in omloopend en vast, keurt het onderscheid af tusschen productiven en improductiven arbeid, en ontkent, dat het geld een deel van het kapitaal des volks is. Hoe weinig begrip L. Say van staathuishoudkunde had, blijkt voldoende uit de volgende woorden: „L'ouvrage de „Smith," zegt hij, „contient une théorie qui, loin

„d'avoir avancé la science, a beaucoup nui à ses progrès" [1]).

Het heeft in vervolg van tijd [2]), ja tot zelfs in onze dagen niet ontbroken aan schrijvers, die, zoowel uit zuivere als uit onzuivere bedoelingen, de staathuishoudkunde bestreden. Hunne aanvallen zijn over het algemeen meer tegen de staathuishoudkunde zelve, dan tegen het werk van Smith gerigt. Men begon allengs de wetenschap van haren grondlegger afgescheiden te beschouwen.

Twee bestrijders der beginselen van Smith verdienen eene afzonderlijke vermelding wegens den invloed, dien zij op hunne tijd- en landgenooten hebben gehad. Wij bedoelen Jean Charles Leonard Simonde de Sismondi en Friedrich List. De eerstgenoemde kan tot waarschuwend voorbeeld strekken voor het gevaar, om uit onvolledige waarnemingen gevolgtrekkingen af te leiden, en voor de moeilijkheid om, bij het maken van opmerkingen, het voorbijgaande en tijdelijke, van den blijvenden en normalen toestand te onderscheiden. Aanvankelijk een ijverig aanhanger der leer van Smith [3]), gaf eene reis naar Engeland eene tegenovergestelde rigting aan zijne denkbeelden. Hij bezocht dat rijk in de jaren 1817—1819, tijdens de crisis in handel en nijver-

---

[1]) L. Say. l.l. p. 110.

[2]) De leer der handelsbalans werd verdedigd in de academische verhandeling van P. Kaufmann, De *falsa Ad. Smithi circa bilanciam mercatoriam theoria*. Heidelb. 1827. Dit geschrift kennen wij slechts bij naam.

[3]) Dit blijkt uit zijn geschrift: *De la Richesse Commerciale*. Genève 1803. 2 v.

heid, die na het einde van den 25jarigen oorlog volgde.

De destijds heerschende ellende onder de arbeidende klasse maakte eenen diepen indruk op zijn gemoed; hij dwaalde echter in het opsporen der oorzaken, die deze armoede te weeg bragten. In plaats van ze aan eene verstoring van den natuurlijken loop der dingen, ten gevolge der buitengewone staatkundige gebeurtenissen toe te schrijven, meende hij ze in de overproductie en de vrije mededinging te ontdekken. Met de kracht der innige overtuiging bestreed hij in zijne *Nouveaux principes d'Economie politique* (Paris 1819, 1827 2 v.), en later in zijne *Etudes sur l'Economie politique* (Paris 1836 2 v.) dezelfde stellingen van Smith, welke hij vroeger met ijver had voorgestaan. In plaats van vrijheid en onbelemmerde mededinging wenscht hij, dat de regering zich overal leidend en regelend menge in de belangen der individus. Niet de voortbrenging, maar de verdeeling der rijkdommen staat bij hem op den voorgrond. Hij vreest, dat door de onbepaalde vermeerdering der kapitalen, deze een overwigt zullen verkrijgen ten nadeele van den arbeid. De verbazende toeneming der productie zoude nadeelig zijn, indien er niet tevens van regeringswege maatregelen werden genomen, om eene meer billijke verdeeling der rijkdommen te bevorderen. De uitbreiding aan het gebruik van stoom en werktuigen gegeven, keurt hij af op grond, dat zij den handenarbeid overbodig zouden maken.

Doch Sismondi moest zijns ondanks zelf erkennen, dat het onmogelijk was, om door het aangeven van bepaalde regelen zijne beginselen voor practische toepassing vatbaar te maken. Hij komt er eerlijk voor uit: „Je l'avoue, après

„indiqué où est le principe, où est la justice, je ne „me sens pas la force de tracer les moyens d'exécu„tion. La distribution des fruits du travail, entre ceux „qui concourent à les produire, me paraît vicieuse; „mais il me semble presque au-dessus des forces hu„maines, de concevoir un état de la propriété absolu„ment différent de celui, que nous fait connaître l'ex„périence" [1]). Heeft de schrijver, mag men vragen, door deze openhartige bekentenis niet zelf het vonnis over zijn stelsel geveld?

List kan als de grondlegger der nieuwerwetsche *National-Oekonomie* worden aangemerkt. Zijn hoofdwerk: *Das nationale System der politischen Oekonomie* (Stüttg. 1841, 1842, 1844) is een zonderling zamenweefsel van tegenstrijdige beginsels, door allerlei hartstogtelijke uitvallen tegen de beroemdste staathuishoudkundigen afgewisseld. Het stelsel, dat hij leeraart, is niet anders dan eene vermomming van het Mercantiel Systeem. Wel erkent hij de waarheid der beginselen door Smith voorgestaan, maar acht ze voor de toepassing ongeschikt. Het tot nog toe in de staathuishoudkunde gevolgde cosmopolitisch systeem, moet volgens hem voor een zuiver nationaal stelsel plaats maken. De welvaart des volks wordt niet bevorderd door eene absolute vermeerdering der rijkdommen (Tauschwerthe), maar door de ontwikkeling der productive krachten. Wat de schrijver echter onder zijne *Theorie der productiven Kräfte* verstaat, is ons uit zijn werk niet regt duidelijk geworden. Gelijk de oude Mercantilisten wenscht

---

[1]) J. C. L. Simonde de Sismondi, Nouv. principes II. p. 364.

hij zijn volk op te voeden tot zelfstandigheid, opdat het, onafhankelijk van zijne naburen, zelf in alle behoeften zoude voorzien. Dit doel wettigt de inmenging der regering in handel en nijverheid: vooral moet het fabriekwezen door premiën en beschermende regten worden opgebeurd; meer dan andere bedrijven is het aan de nationale welvaart bevorderlijk. Op eene andere plaats verdedigt hij wederom een lijnregt tegenovergesteld beginsel, en betoogt de noodzakelijkheid van een geheel vrij en onbelemmerd handelsverkeer tusschen de volken [1]).

Hoewel het stelsel van List met goed gevolg door een aantal schrijvers is bestreden, valt het niet te ontkennen, dat het de verspreiding der ware beginselen van staathuishoudkunde in Duitschland aanmerkelijk heeft vertraagd.

De strijd voor weinige jaren door socialisten en communisten, meestal met verbittering, soms ook met talent, tegen de staathuishoudkunde gevoerd, heeft, wel verre van de wetenschap in gevaar te brengen of haar gezag te verkorten, heilzaam op hare ontwikkeling gewerkt. De hevige aanvallen tegen haar gerigt, spoorden de staathuishoudkundigen aan tot een vernieuwd onderzoek, en eene nadere toetsing der beginselen, waarop de economische grondstellingen berusten. Deze arbeid heeft voor de wetenschap rijke vruchten gedragen, en haar gezuiverd van feilen en misvattingen, die de aandacht van hare vorige beoefenaars waren ontsnapt. Alle hypothesen ter zijde stellende, en zich alleen bepalende tot eene naauwkeurige opmerking van de werking der

---

[1]) List l.l. p. 25, 188—192.

onveranderlijke natuurwetten, die het maatschappelijk leven beheerschen, vond men telkens de waarheid bevestigd der beginselen, die door Adam Smith het eerst aan het licht zijn gebragt.

---

§ 3.

STIJL, VORM EN AANLEG VAN HET WERK.

In de voorrede tot de vertaling van Smith zegt Blavet [1]: „Je ne crains pas d'avancer, que de tous les „écrivains anciens et modernes aucun n'a mieux ob„servé que ce grand homme les convenances du genre; „son style est caractérisé par la propriété des expres„sions, la pureté, la clarté, la précision et la simpli„cité." Waren deze uitdrukkingen minder sterk gekleurd, wij zouden niet aarzelen deze lofspraak geheel tot de onze te maken. Smith heeft den eisch voldaan, om zijnen stijl volkomen naar den aard van het onderwerp te rigten. Deze is eenvoudig, doch zuiver en met zorg bewerkt, en draagt het kenmerk van zijn degelijk karakter. Op enkele plaatsen echter maakt de kalme toon, die in het werk heerscht, voor de krachtige taal der edele verontwaardiging plaats. Het is daar, als hij den monopoliegeest bestrijdt, die als een andere Proteus onder de meest verschillende vormen, de voorname bron der rampspoeden en ellende is geweest, die het menschdom hebben getroffen. Welke beschuldigingen

---

[1]) p. XV.

ook, door onkundigen en kwaadwilligen tegen eene zoogenaamde materialistische strekking der staathuishoudkunde ingebragt worden, deze plaatsen strekken tot onwederlegbaar bewijs, dat in de borst van den stichter der wetenschap, het hart niet minder warm klopte voor het geluk en het heil der menschheid, dan bij de philanthropen van professie [1]). Wat den stijl van Smith boven alles kenmerkt is duidelijkheid; helderheid in de voorstelling is het hoofddoel waaraan sieraden en alle andere overwegingen ondergeschikt zijn. Hij zegt, dat hij liever langwijlig wil zijn dan onduidelijk. „I am always willing to run some „hazard of being tedious in order to be sure that I „am perspicuous" [2]) Het is er echter ver van af, dat het onderhoudende en aangename der voordragt aan de duidelijkheid zoude zijn opgeofferd; integendeel, zijn schrijftrant is boeijend en houdt de aandacht onafgebroken levendig. Hij put zijne kracht uit bondige bewijzen, en neemt geene hypothesen aan; evenmin vermeidt hij zich, gelijk andere wijsgeeren uit zijnen tijd vooral, in de schildering eener denkbeeldige maatschappij, maar beschrijft naauwkeurig wat in de werkelijkheid plaats heeft. „Ihm gebührt der Ruhm, zegt Zachariä, dass er „seinen Vortrag überall an die Geschichte, an bestimm„ten Thatsachen und Erfahrungen auknüpft, über „die er so oft ein neues und überraschendes Licht „verbreitet" [3]). Hierin kwam hem de uitgebreide ken-

---

[1]) Jos. Garnier. Notes et petits traités Paris. 1858. p. 332. Du reproche de matérialisme adressé à l'économie politique.

[2]) p. 13b.

[3]) Vierzig Bücher vom Staate. Heidelb. 1832. V. p. 26.

nis te stade, die hij zich door langdurige studie van alle tijden en alle volken had eigen gemaakt, en bovenal zijn takt om de feiten van het dagelijksch leven waar te nemen, en op te merken, „cette philosophie dont „l'homme a besoin, pour savoir observer une fois ce „qu'il a vu tous les jours [1]). Car il n'y a que les faits „anormaux qui nous frappent, et nous laissons passer „inapperçus ceux qui, agissant autour de nous, sur „nous, et en nous d'une manière permanente, modi- „fient profondément l'homme et la société [2])." Smith behoorde tot die lieden: „who are called philosophers, „or men of speculation, whose trade it is not to do „any thing, but to observe every thing [3])." Het verkeer met de kooplieden te Glasgow, toen hij in die stad hoogleeraar was, opende hem de gelegenheid de onmisbare practische kennis te verkrijgen, die te vergeefs in boeken wordt gezocht; dit bewaarde hem voor het vervallen in ongerijmdheden, die vaak de werken van louter bespiegelende geleerden ontsieren, aan wie de praktijk onbekend is. Groot nut heeft hij uit zijne reizen getrokken; van zijne juiste opmerkingen, die door het geheele werk verspreid zijn, weet hij met bekwaamheid gebruik te maken, om waar het noodig is zijne stellingen te staven. De opgaven, welke hij doet, zijn altijd naauwkeurig, hij verhaalt zelden iets, waarvan hem de waarheid niet is gebleken, en dat hij niet zelf heeft onderzocht. „Chez lui, merkt Blanqui aan, „jamais rien de hasardé, d'aventureux et de conjec-

---

[1]) Rousseau. Oeuvres Paris 1819. I p. 238.
[2]) Bastiat. Oeuvres VI p. 180.
[3]) p. 5 b.

„tural: il ne parle que des choses qu'il a approfondies, „des villes qu'il a vues, des faits qu'il a vérifiés." Waarheidsliefde en goede trouw zijn bij Smith boven alle verdenking verheven, aan niemand zijner talrijke bestrijders is het mogen gelukken hem eene enkele dwaling omtrent feiten, of eene scheeve voorstelling van gebeurtenissen tot bewijs zijner stellingen, tegen te werpen.

De methode, die Smith in zijn werk gevolgd heeft, is de *analytische*; hij was de eerste die haar in de staathuishoudkunde aanwendde. In plaats van eenige afgetrokken stellingen als orakelspreuken op den voorgrond te plaatsen, vermeldt hij een aantal feiten uit de geschiedenis of uit het maatschappelijk leven genomen, en ontwikkelt hierin zoo duidelijk de waarheid, die hij wil verkondigen, dat zij als van zelve uit het medegedeelde voortvloeit, en men zich verwondert, dat zulke tastbare en welbewezen waarheden reeds niet lang voorheen zijn verspreid en toegepast geworden [1]). Het is geene overdrijving wanneer Storch [2]) van Smith aldus spreekt: „Jamais écrivain n'a possédé dans un plus „haut dégré le talent d'observer, l'esprit d'analyse et de

---

[1]) Wij kunnen de bedenking niet deelen van den schrijver in de *Edinb. Review* (vol. 70. n° 142 p. 440. 1840), die betwijfelt of de door Smith gevolgde methode wel geschikt is om eenen duurzamen indruk achter te laten. Hij vreest, dat men alleen op de voorbeelden zal letten, zonder den loop der redenering te volgen, en het beginsel zal voorbij zien, dat door de medegedeelde feiten opgehelderd wordt. Het nut der analytische methode is door verschillende geleerden reeds voldoende aangetoond, zoodat het onnoodig is, nog iets tot hare verdediging of aanprijzing aan te voeren.

[2]) Cours d'Econ. pol. I p. 152.

„combinaison, qui est nécessaire pour découvrir les rap- „ports des faits, et pour en déduire des conséquences, „enfin ce jugement sain et pénétrant, qui sait distin- „guer parmi les résultats ceux qui sont vraiment utiles, „d'avec ceux qui ne servent qu'a nourrir une curio- „sité frivole." Blanqui schetst de door Smith gevolgde wijze van behandeling aldus: „Une fois le sujet lancé, „si j'ose dire, Ad. Smith ne lui laisse ni paix ni trève, il l'e- „xamine sous toutes ses faces, l'appuie de mille exem- „ples, le vivifie de mille comparaisons, et l'inonde en „un mot de lumière." Om slechts één voorbeeld te noemen; daar waar hij het nut der verdeeling van den arbeid wil aantoonen, leidt hij den lezer heen naar eene speldenfabriek, en vestigt diens aandacht op de wijze van bewerking en op het aantal eenvoudige verrigtingen, die door verschillende handen geschieden, om alsdan bij analogie tot andere bedrijven op te klimmen, en eindelijk als slotsom uit het voorgaande het gewigtige beginsel, dat hij wil bewijzen, af te leiden. Door middel der inductie uit de waarneming en vergelijking van bijzondere gevallen tot eenen algemeenen regel opklimmende, weet hij, van de geringste industrie uitgaande, ons het grootsche schouwspel der menschelijke nijverheid in hare onmetelijke verscheidenheid verrassend voor oogen te stellen. Na den natuurlijken gang en de werking van dit alles doorgrond te hebben, komt hij door redenering als van zelf tot het aanwijzen der oorzaken, waaraan men den voor- en tegenspoed der volken moet toeschrijven: „Il a appliqué à l'éco- „nomie politique, zegt Say, la nouvelle manière de trai- „ter les sciences, en ne recherchant pas ses principes „abstractivement, mais en remontant des faits les plus

„constamment observés aux causes, que découvre le „raisonnement rigoureux et non de simples présomp- „tions. Son ouvrage est une suite de démonstrations, „qui ont élevé plusieurs propositions au rang de prin- „cipes incontestables, et en ont plongé un bien plus „grand nombre dans le néant." Zelfs een hartstogtelijk bestrijder stemt volmondig in met den lof, die aan deze methode en aan de wijze, waarop Smith ze wist aan te wenden, wordt toegezwaaid. Friedrich List, die niet schroomt om Smith met het onedele wapen der verdachtmaking te bekampen [1]), zegt van hem: „Ver- „mittelst der analytischen Methode und eines ungewöhn- „lichen Grades von Scharfsinn brachte er Licht in die wich- „tigsten Zweige der Wissenschaft, die früher im Dun- „keln lagen. Vor Smith gab es nur eine Praxis; erst „durch seine Arbeiten ist es möglich geworden eine „Wissenschaft der politischen Oeconomie zu bilden, und „er hat dazu eine grössere Masse von Materialien ge- „liefert als alle seine Vorgänger und Nachfolger [2])."

Hoezeer wij van eerbied en bewondering voor de uitstekende bekwaamheden van Smith zijn doordrongen, zoo kunnen wij hem daarom toch niet met Sir James Mackintosh [3]) het hoofdgebrek, dat zijn werk in den vorm ontsiert, als eene verdienste toerekenen. Dit bestaat namelijk in de vele uitweidingen, waaraan hij zich toegeeft, die den draad der redenering verbreken en

---

1) List. Das nationale System der politischen Oeconomie. Stuttg: 1841 p. LVIII.

2) List. l. l. p. 480.

3) Edinburgh Review Vol. 36. N° 71. p. 244. Dit artikel is door Mackintosh geschreven.

den loop der gedachten stremmen. Mackintosh is van oordeel, dat de invlechting van beschouwingen over zaken, die niet in onafscheidelijk verband staan tot het onderwerp, medegewerkt heeft om het aantal lezers van Smith te vermeerderen. Waarschijnlijker komt het ons voor, dat menigeen zich door deze uitbreidingen van de studie van het werk heeft laten afschrikken. Het is beter, om met Rau [1]) en andere schrijvers, de werkelijk bestaande feilen op te merken en aan te toonen, dan uit overdreven bewondering ook de gebreken te prijzen.

Omdat die menigte van uitweidingen de eenige gegronde beschuldiging is, die tegen den vorm van het werk kan ingebragt worden, vindt men ze herhaald door allen, die over Smith hebben geschreven; en bij gebrek aan eenige andere kwetsbare zijde, heeft men het nadeel daarvan niet zelden vergroot. Mc. Culloch [2]) noemt *the arrangement of the Wealth of Nations perplexed and illogical,* doch gevoelt zich later gedrongen deze uitdrukkingen te temperen [3]). Bij eene eerste inzage zal men wel-

---

[1]) Rau. Volkswirthschaftslehre. 1855 § 43. „Das Meisterwerk lässt „doch in der äusseren Anordnung Manches zu wünschen übrig, was „dazu beigetragen haben mag, dass dasselbe sich nicht schnell in „Europa verbreitet hat.” De waarheid van deze laatste woorden betwijfelen wij, wegens de talrijke uitgaven en vertalingen, die kort na de verschijning het licht zagen.

[2]) Mc. Culloch. Introductory Discourse p. XLIX.

[3]) Nog sterker zijn de uitdrukkingen in de Edinb. Review Vol. 70 N°. 142 p. 439. 1840. Wij lezen daar. „His wanderings are so very „extensive, his evolutions of digression within digression so very „complex, that it is next to impossible to read his work in any „other way, than as a series of slightly connected essays on a „variety of interesting topics.”

ligt het door den schrijver gevolgde systema niet opmerken; eene nadere lezing is voldoende om de logische orde van het werk te erkennen, en het verband dat tusschen de behandelde onderwerpen bestaat.

Men heeft te veel uit het oog verloren, dat het werk van Smith een wijsgeerig onderzoek is naar den aard en de oorzaken van den rijkdom der volken, en geen handboek der staathuishoudkunde op schoolsche wijze in paragraphen met bijgevoegde aanteekeningen afgedeeld. De excursen staan wel in verband met het hoofdstuk, waarbij zij worden gevoegd, doch zijn niet onmisbaar tot regt verstand van het voorgaande. Maar hoe ver Smith ook schijnt af te dwalen, hij verliest het onderwerp, dat daartoe aanleiding gaf, nooit uit het oog, en keert altijd terug tot het punt waarvan hij uitging, om den draad der redenering weder op te vatten, „Le fil „qui le guide, zegt Blanqui, „ne se brise jamais; vous „le voyez toujours arriver à son but, même après „les plus longs détours qui devaient l'en éloigner." Voor de eenheid van het geheel ware het wenschelijk geweest, dat de schrijver ze in den vorm van eene appendix achter het werk hadde vereenigd, en hij erkent zelf, dat de plaatsing somtijds min geschikt is [1]). Het hoofdstuk over de grondrente (I, 10) bevat eene uitvoerige verhandeling over de veranderingen in de waarde der edele metalen, gedurende de vier laatste eeuwen; een onderzoek omtrent de werking der circulatiebanken is gevoegd achter de beschouwingen over het geld als kapitaal (II, 2). De depositobanken en die van Amsterdam worden beschreven in het hoofd-

---

[1]) p. 248[b].

stuk over de belemmeringen van den invoer (IV, 3), en de lezer is verrast, de noodzakelijkheid van het muntloon bewezen te vinden achter een onderzoek omtrent het nut der handelstraktaten (IV, 6). De bestrijding van het premiestelsel (IV, 5) eindigt met eene volledige geschiedenis der wetgeving op den graanhandel; en de scherpe kritieken van de bevoorregte handelscompagniën, vooral der Oost-Indische, van de Engelsche hoogescholen en van de gevestigde staatskerk zijn zonderling genoeg in het hoofdstuk over de staatsuitgaven (V, 1) vereenigd.

Het heeft veler aandacht getrokken, en door sommigen is het zelfs aan Smith als een ligt verwijt toegerekend, dat hij zich zelden op autoriteiten beroept, en het aantal citaten in zijn werk zoo bijzonder gering is [1]. Dit is te opmerkelijker, omdat zijne tijd- en landgenooten Robertson en Hume de helft hunner bladzijden met aanhalingen en aanteekeningen vol maken, waarin zij soms zaken mededeelen, die eigenlijk in den tekst te huis behoorden. Bij hen is dit slechts aan gebrek aan goeden smaak toe te schrijven, doch hoe vele andere schrijvers van ligter gehalte trachten niet den schijn van geleerdheid aan te nemen, door hunne geschriften met een aantal citaten te overladen, namen van schrijvers en titels van boeken behelzende niet eens door hen geraadpleegd. De degelijke aard van Smith deed hem dergelijke kunstmiddelen verachten; tevreden met de waarheid te hebben gevonden, bespaart

[1]) Waar hij echter de boeken in zijnen tijd verschenen, en de werken van gelijktijdige schrijvers gebruikt, maakt Smith eene uitzondering op zijne gewoonte, en geeft de citaten daaruit op.

hij zijnen lezers den moeilijken hobbeligen weg des onderzoeks, welken hij heeft afgelégd, en deelt hun dadelijk de schoone vruchten mede, welke het hem heeft opgeleverd. Nadat het werk gereed is, en gelijk een schoon gebouw voltooid dáár staat, verstoort hij de bewondering der beschouwers niet, door hun de stellingen te toonen, die hij voor den opbouw heeft moeten gebruiken. Dugald Stewart zegt: dat Smith elke noot als eene vlek of onvolmaaktheid beschouwde, en in het algemeen aanteekeningen toeschreef aan eene ijdele zucht tot verzameling van overbodige bijzonderheden, of aan gebrek van bekwaamheid om het onderwerp in zijn geheel behoorlijk te omvatten.

Het voorbeeld door Smith gegeven, kan echter geene volstrekte goedkeuring noch navolging verdienen. Men wachte zich voor het vervallen tot uitersten. Terwijl zijne goede trouw genoegzamen grond geeft om ons geheel op hem te verlaten, kan overigens geen schrijver eischen, dat wij hem op zijn woord alleen zullen gelooven, en heeft de lezer volkomen regt om te vorderen, dat tot bevestiging der waarheid de zegsman worde genoemd van wien het berigt afkomstig is. Nemini credendum sine testibus.

Smith was de eerste, die de grenzen der staathuishoudkunde aanwees, en den werkkring der wetenschap afbakende. Sommigen hadden haar voorheen als eene loutere kabinetswetenschap beschouwd, die aantoont de middelen, waardoor de regering het algemeen vermogen kan bevorderen, of wel als slechts aanwijzigingen behelzende, hoe het bestuur zich de noodige fondsen kan verschaffen, de kunst om belastingen te heffen. Anderen wederom hadden den kring der wetenschap des te

ruimer genomen, en haar met onderwerpen vermengd, die tot de zedekunde behooren of betrekking hebben tot de staatswetenschappen in het algemeen. Rousseau noemde *économie politique* „le sage et légitime gouver„nement de l'état pour le bien commun de tous [1])." De rigting door de Physiocraten ingeslagen, had niet weinig toegebragt om de verwarring te vergrooten en te bestendigen. Niet tevreden met het onderzoek naar den aard en de verdeeling van den volksrijkdom, namen zij het natuur- en staatsregt binnen den kring hunner beschouwingen op, en verloren zich, als het ware, in politieke discussiën.

Behalve het gewone nadeel, dat voor eene wetenschap uit elke verwarring van begrippen ontstaat, was deze vermenging der staathuishoudkunde met vreemdsoortige bestanddeelen nog om eene andere oorzaak schadelijk. De achterdocht der staatslieden werd opgewekt tegen eene wetenschap, die zich, behalve met maatschappelijke, ook met de gewigtigste staatkundige vraagstukken bezig hield, en evenzeer de beginselen onderzocht van de verdeeling der staatsmagten, als van de verdeeling des rijkdoms. De regeringen beschouwden haar als woelziek en nadeelig voor de inwendige rust van den Staat, en poogden haren voortgang te stuiten. Sedert Smith echter de scheidslinie getrokken heeft tusschen staathuishoudkunde en staatkunde, is de voorheen niet ongegronde reden tot verdenking der eerstgenoemde opgeheven. De staatkunde als een ver-

---

[1]) Zie het door Rousseau geschreven artikel *Economie politique* in de *Encyclopédie*, ook in zijne *Oeuvres* opgenomen. Paris 1819. I. p. 383. Op het standpunt van zijnen tijd was deze definitie juist. Er was toe geene Economie pol. in den zin der latere beteekenis.

schillend vak ter zijde stellende, beperkte hij zijn onderzoek tot het opsporen van den weg, langs welken de volken tot welvaart kunnen geraken, en tot het aanwijzen der middelen, die het bestuur in staat stellen zijne verpligtingen na te komen, in een woord: de staathuishoudkunde van Smith beoogt het verrijken van volk en regering [1]).

De staathuishoudkundige is volgens Smith [2]) geheel afgescheiden van den staatsman. De eerste onderzoekt den weg en wijst de middelen aan, die den rijkdom der volken in het algemeen bevorderen; de laatste beslist, in hoeverre de algemeene regelen stroken met, en kunnen toegepast worden op den actuëlen toestand, en tracht door het nemen van voorzigtige overgangsmaatregelen het volk voor te bereiden tot de aanneming der beginselen, welke de wetenschap voorschrijft [3]). De taak van den staatsman vangt aan, waar die des staathuishoudkundigen ophoudt [4]).

---

[1]) p. 187 b.

[2]) Op eene andere plaats zegt hij: Political economy treats of the nature and causes of the wealth of nations (307 a). The great object of the political economy of every country, is to increase the riches and power of that country (166 a).

[3]) Na aangetoond te hebben, hoe nadeelig bescherming en monopoliën voor de algemeene welvaart zijn, zegt Smith: „In what manner, „the colony trade ought gradually to be opened, what are the restraints „which ought first, and what are those which ought last to be taken „away; or in what manner the natural system of perfect liberty and „justice ought to be restored, we must leave to the wisdom of future „statesmen and legislators" 273 a.

[4]) Zie Jos. Garnier. *But et limites de l'économie politique*, in zijne *Notes et petits traités*. Paris 1858 p. 305 ss. en het opstel van dien schrijver: *Origine et filiation du mot Economie politique* in het *Journal des Economistes*. Juillet 1852.

Smith heeft zijn werk in vijf boeken, en elk dezer in een aantal hoofdstukken verdeeld. De beide eerste boeken bevatten de eigenlijk gezegde theorie der staathuishoudkunde; de twee volgende eene uitvoerige kritiek der tot nog toe gevolgde of aangeprezene stelsels van staathuishouding; in het vijfde en laatste worden de inkomsten en uitgaven van den staat en de staatsschulden behandeld. Eene inleiding gaat vooraf, waarin het plan tot het werk in korte trekken wordt aangeduid.

In het eerste boek, dat 11 hoofdstukken bevat, vindt men het *voortbrengend vermogen van den arbeid*, den grondslag van het stelsel van Smith, verklaard, en worden de middelen aangewezen, waardoor dat vermogen kan worden versterkt. Arbeid als maat van waarde aannemende, handelt de schrijver achtereenvolgens over de waarde en den prijs der goederen, het loon, de winst van het kapitaal, de grondrente, en beschouwt de waarde der edele metalen in verschillende tijden in verho uding tot die der andere producten.

Het tweede boek bevat in 5 hoofdstukken het *ontstaan, de vermeerdering en het gebruik van het kapitaal* en gaat de werking na van het geld en hetcredietpapier.

In het derde boek wordt eene *historische schets* gegeven *van de ontwikkeling der welvaart*, voorafgegaan door eene wijsgeerige beschouwing over den weg dien zij, bij eenen vrijen en onbelemmerden gang, noodwendig had moeten nemen.

De beide voornaamste nieuwere *stelsels van staathuishouding* worden in het vierde boek onderzocht. In 8 hoofdstukken toetst Smith de middelen, die door de aanhangers van het Mercantiel Systeem zijn uitgedacht om den rijkdom te vermeerderen. Het negende hoofdstuk is

aan de bestrijding van het Physiocratische stelsel gewijd.

De drie hoofdstukken van het vijfde boek, die in vele onderafdeelingen zijn gesplitst, bevatten datgene, wat vroeger door sommigen onder staathuishoudkunde werd verstaan, namelijk *de leer der inkomsten van den staat, der belastingen, de staatsschulden en der middelen ter aflossing.*

---

§ 4.

OORSPRONKELIJKHEID DER LEER VAN ADAM SMITH.

Bij eene beschouwing der verdiensten van het werk van Smith, is het niet ongepast, tevens een kort onderzoek in te stellen naar den grond, waarop men Adam Smith den eernaam van Vader of Stichter der Staathuishoudkunde heeft gegeven. Dit onderzoek bepaalt zich uit zijnen aard tot eene beantwoording der vraag: Is het door Smith voorgedragen stelsel oorspronkelijk en de vrucht van zijne eigene bespiegeling, of wel, volgde hij den weg door anderen aangewezen, en was hij als schrijver slechts eene schakel in den keten der beoefenaren van de staathuishoudkunde.

Van verschillende zijden heeft men de opmerking gemaakt, dat het door Smith geleerde niet nieuw is, en dat zijne denkbeelden reeds in de schriften van vroegere schrijvers worden aangetroffen. Al erkennen wij in zeker opzigt het laatste, dan vermindert zulks niets van de aanspraak, die Smith op oorspronkelijkheid kan doen gelden. Zijne verdienste is minder gelegen in het nieuwe der verkondigde grondstellingen,

dan in de juiste bewijsvoering, waardoor hij hare waarheid staaft, en in de wetenschappelijke wijze en juiste orde, waarin hij dezelve ontwikkelt in haar onderling verband.

Dat de arbeid een middel is tot verkrijging van welvaart en rijkdom, is eene waarheid zoo oud als de wereld, en telkens door wijsgeeren en zedemeesters onder verschillende vormen verkondigd. Maar niemand vóór Smith zag in deze waarheid eene schier onuitputtelijke bron van maatschappelijke wijsheid. Niemand had vóór hem op wijsgeerige wijze den aard en de gevolgen van den arbeid onderzocht, en in dezen den grondslag gezien, waarop een stelsel van staathuishoudkunde kon gebouwd worden.

Dat veel, wat in den *Wealth of Nations* voorkomt, reeds bij andere schrijvers wordt aangetroffen, had de aandacht van Lotz getrokken. „Die Grundidee" zegt hij „finden wir schon lange vorher, ehe sie Smith „als Grundprincip seiner Theorie aufstellte, bei Locke, „und vor Locke scheint sie auch Hobbes vorgeschwebt „zu haben" [1]). Lotz behoefde zich niet tot Locke [2]) of Hobbes [3]) te bepalen; al wilde hij tot veel vroegere

---

[1]) Lotz. Handb. der Staatswirthschaftslehre. Erl. 1837. I. p. 119.

[2]) De volgende plaatsen van Locke's *Essay concerning the true original extent and end of civil government* (ch. V. *of property*) verdienen de aandacht: It is labour indeed that puts the difference of value on every thing. — Of the products of the earth useful to the life of man, nine tenths are the effects of labour (§ 40). — Labour makes the greatest part of the value of things, we enjoy in the world (§ 42). — It is labour, which puts the greatest part of value upon land, without which it would scarcely be worth anything (§ 43).

[3]) Dependit rerum necessariarum copia a sola, post benevolentiam divinam, industria et labore hominum, *Leviathan* lib. II. *de civitate*

tijden opklimmen, dan zoude het hem niet moeilijk zijn gevallen, uit de werken van de klassieke schrijvers der oudheid een aantal plaatsen bij te brengen, waarin men dezelfde beginselen vindt als die, waarop het stelsel van Smith berust. Zoo had reeds Epicharmus [1]) den arbeid als bron van rijkdom aangewezen met de woorden:

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγάϑ' οἱ Θεοί.

en Xenophon [2]) toont het nut der verdeeling van den arbeid bijna even duidelijk en overtuigend aan, als Smith in zijne speldenfabriek. Omdat het beginsel der verdeeling van den arbeid in de natuur zelve van den mensch is gelegen, zoo moest het ook opgemerkt worden door die wijsgeeren, welke zich den mensch tot onderwerp hunner bespiegelingen hadden gekozen. Plato komt er meermalen op terug, hij heeft het nut der verdeeling ook in de maatschappij gadegeslagen [3]),

---

cap. 24. (Hobbes Opera philosophica ed. Molesworth 1841 III. p. 185). In de volgende woorden van het boek *de cive* vindt men de drie factoren der voortbrenging: natuur, arbeid en kapitaal genoemd: „Ad „locupletandos cives necessaria duo sunt labor et parsimonia, conducit „etiam tertium, nempe terrae aquaeque proventus naturalis." (Elem. phil. de cive. c. 13 § 14. vol. II. p. 306). Evenmin als men uit eene redevoering van Isocrates (Trapezit. p. 36 § 35. sqq. Bekker) of uit de brieven van Cicero (ad. Att. 12. 24) op goede gronden kan bewijzen, dat de Ouden kennis aan den wissel en aan de wisselhandeling hebben gehad, (Mr. S. Vissering, Het Wisselregt der XIX eeuw. p. XVIII); pleiten de boven medegedeelde plaatsen voor hen, die het bestaan eener staathuishoudkunde als wetenschap vóór Smith aannemen.

[1]) H. Polman Kruseman. *Epicharmi Fragmenta.* Harl. 1834. p. 88.

[2]) Cyrop. 8. 2. 4—7.

[3]) *Ἐννοῶ γάρ καὶ αὐτὸς, ὅτι πρῶτον μὲν φύεται ἕκαστος οὐ πάνυ ὅμοιος ἑκάστῳ, ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν, ἄλλος ἐπ' ἄλλου ἔργου πρᾶξιν. — Πότερον κάλλιον πράττοι ἄν τις εἷς ὤν πολλὰς τέχνας ἐργα-*

en Aristoteles schijnt er evenzeer van overtuigd te zijn geweest, voor zoo ver men uit deze woorden kan opmaken: *Ἓν γὰρ ὑφ᾽ ἑνὸς ἔργον ἄριστ᾽ ἀποτελεῖται* [1]. Doch door dit alles worden de verdiensten van Smith in het minst niet verkort, noch de gronden verzwakt waarop men hem den stichter der wetenschap noemt. Lotz [2]) erkent dit ten volle in deze woorden: „Obgleich „nicht der erste Auffinder der Grundidee, hat Smith „doch diese Idee zuerst umfassend entwickelt, und „durch die Klarheit seiner Darstellung, und die Reich„haltigkeit seiner grössentheils aus dem wirklichem „Leben und aus der Geschichte entnommenen Beweise, „ihr eine Sicherheit und Festigkeit gegeben, welche „man bei allen Schriftstellern, die früherhin von der „Arbeit, als dem Elemente des National-wohlstandes „gesprochen haben mögen, vergeblich sucht."

Wat baatte het of Galiani [3]) reeds in 1749 had

ζόμενος, ἢ ὅταν μίαν εἷς; — Ἐκ δὴ τούτων πλείω τε ἕκαστα γίγνεται καὶ κάλλιον καὶ ῥᾷον, ὅταν εἷς ἓν κατὰ φύσιν καὶ ἐν καιρῷ σχολὴν τῶν ἄλλων ἄγων, πράττῃ. — Ὁ γὰρ γεωργὸς οὐκ αὐτὸς ποιήσεται ἑαυτῷ τὸ ἄροτρον, εἰ μέλλει καλὸν εἶναι, οὐδὲ σμινύην, οὐδὲ τἆλλα ὄργανα, ὅσα περὶ γεωργίαν. etc. de Rep. II p. 370.

Τόδε τοίνυν ἄθρει, πότερον μιμητικοὺς ἡμῖν δεῖ εἶναι τοὺς φύλακας ἢ οὔ, ἢ καὶ τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν ἕπεται, ὅτι εἷς ἕκαστος ἓν μὲν ἂν ἐπιτήδευμα καλῶς ἐπιτηδεύοι, πολλὰ δ᾽ οὔ, ἀλλ᾽ εἰ τοῦτο ἐπιχειροῖ, πολλῶν ἐφαπτόμενος πάντων ἀποτυγχάνοι ἄν, ὥστ᾽ εἶναί που ἐλλόγιμος; de Rep. III p. 394 E.

Τὸ δέ γε ἦν ἄρα, δι᾽ ὃ καὶ ὠφελεῖ, εἴδωλόν τι τῆς δικαιοσύνης, τὸ τὸν μὲν σκυτοτομικὸν φύσει ὀρθῶς ἔχειν σκυτοτομεῖν καὶ ἄλλο μηδὲν πράττειν, τὸν δὲ τεκτονικὸν τεκταίνεσθαι καὶ τἆλλα δὴ οὕτως, de Rep. IV. p. 443 C.

[1]) Arist. Polit. II. 8.

[2]) Lotz. l.l. p. 121.

[3]) Galiani. Della moneta I. 2.

gezegd, dat arbeid de eenige bron van waarde is, wanneer hij deze gedachte niet verder wist te ontwikkelen. De vroeger ontdekte waarheden waren slechts membra disjecta, zoo lang men hun verband niet inzag, of ze op het leven wist toe te passen. „They formed," om met McCulloch te spreken, „an indigested mass, „without order or any sort of rational connexion; what „was sound and true being closely linked to what was „false and contradictory." Hadden anderen voor hem gewigtige waarheden en goede beginsels verkondigd [1]), Smith heeft het eerst de gronden aangetoond, waarop zij berusten. De eer van het ontdekken eener waarheid komt niet toe aan hem, die ze als bij toeval opmerkt, zonder hare kracht te kennen, maar aan dengenen, die ze bewijst, doorgrondt en er alle gevolgen uit afleidt.

---

[1]) Weinige schrijvers van vroegeren tijd hadden omtrent sommige economische waarheden zulk een helder inzigt, als onze landgenoot Grotius. Men leze de verdediging van den vrijen handel: J. B. ac. P. prol. 16; II. 2, 13, 5 en de daar aangehaalde schrijvers, II. 2, 18. Mare Liberum 1, 8, 12; van de Concurrentie M. L. 12; van de interest J. B. ac. P. II. 12, 20, 1. Annot. ad N. Testamentum, ad. Lucam VI 35. Zelfs werd door de Groot het onderscheid tusschen de rente en de assurantiepremie opgemerkt J. B. ac. P. II. 12, 21. Vele juiste begrippen ten aanzien van staathuishoudkundige onderwerpen treffen wij aan in den Engelschen *Spectator*, voornamelijk in de stukken door Addison gesteld. Zie No. 2, 69, 126, 174, 232, 549 enz In den persoon van Sir Andrew Freeport wordt het karakter van den verstandigen onbevooroordeelden koopman geschilderd, den voorstander van den vrijen handel.

Men mag betwijfelen of de schrijvers zelve de strekking dezer economische waarheden wel geheel hebben doorgrond; men vindt ze zonder zamenhang of verband door hunne werken verspreid, en bij den lezer laten zij geenen duurzamen indruk achter.

Smith heeft de bouwstoffen door anderen verzameld onderzocht, vereenigd en tot een stelsel verwerkt, dat de felste bestrijding zegevierend heeft doorgestaan. Het is waar wat McCulloch zegt: „In adopting the disco„veries of others he made them his own; he demon„strated the truth of principles on which his prede„cessors had stumbled by chance, separated them from „the errors by which they were encumbered; traced „their remote consequences; pointed out their limi„tations, mutual dependence, and real value, and re„duced them into a consistent and beautiful system."

Eene nadere overweging verdient de bewering, welke door eenige Fransche schrijvers, schijnbaar niet zonder grond, wordt in het midden gebragt, dat Smith de hoofddenkbeelden van zijn werk aan de Physiocratische school heeft ontleend. Zij doen dit met te meer ophef, omdat hun prikkelbaar nationaliteitsgevoel niet weinig zoude gevleid worden, wanneer het hun gelukte de meening geldende te maken, dat Smith aan den omgang met hunne philosophen zijne staathuishoudkundige denkbeelden is verschuldigd, en dat de wetenschap dus oorspronkelijk eene plant van Franschen bodem is. Zij blijven de bewijzen hunner stelling meestal schuldig, en trachten indruk te maken door op hoogen toon de waarheid van hun gevoelen te verzekeren.

Het zoude echter niet moeilijk zijn, om op vele plaatsen aan te toonen, dat er tusschen de resultaten van het onderzoek van Smith, en de voorschriften der Fransche economisten groote overeenkomst bestaat. Eischen niet beide vrijheid van handel, verwerpen niet beide de hulp en de inmenging der regering in de bijzondere belangen der ingezetenen; heeft niet Smith

even als Quesnay aangetoond, dat in eene geordende maatschappij de bloei van den landbouw dien van nijverheid en handel (B. III, ch. 1) dient vooraf te gaan; gelijkt zijne *grondrente* niet veel op het geliefkoosde *produit net?* Maar bij nader inzien blijkt duidelijk, dat de weg, langs welken Smith tot die besluiten is gekomen, een geheel andere is, dan het enge pad door de Physiocraten ingeslagen. De grondslag, waarop zijne stellingen zijn gebouwd, is breeder dan die zijner voorgangers. En hoe kan men hem leerling eener school noemen, welker stelsel door zijne krachtige bestrijding geheel is weêrlegd? Met meer grond kunnen wij het tegendeel stellen en bewijzen, dat de omgang met de Physiocraten nadeelig op Smith heeft gewerkt, en dat eenige voorname gebreken van zijn werk hoofdzakelijk moeten toegeschreven worden, aan den invloed dien de Physiocratische leer op zijnen arbeid heeft geoefend [1]).

Anderen (zoo als nog onlangs Cucheval-Clarigny) [2]) verklaren stoutweg, dat Smith groote verpligting heeft aan Hume, en dat deze hem zelfs hulp verleende bij het schrijven van den *Wealth of Nations.* De ongegrondheid dezer geheel uit de lucht gegrepene bewering blijkt uit de brieven van Hume, voor en na de verschijning van het boek geschreven. Deze was geheel onkundig van het onderwerp der studiën van

---

[1]) De denkbeelden van Smith aangaande het altijd aanwezig zijn eener grondrente bij sommige producten, zijne voorkeur aan den landbouw boven nijverheid en handel, zijne onderscheiding tusschen productiven en improductiven arbeid enz., zijn klaarblijkelijk aan de Physiocraten ontleend.

[2]) Revue d. 2 Mondes 1 Nov. 1856, p. 121.

Smith tijdens diens afzondering te Kirkcaldy, en trachtte in zijne brieven herhaaldelijk, doch te vergeefs, iets daarvan te vernemen [1]). De brief, waarin hij hem met de uitgave van het boek geluk wenscht, kan als bewijs gelden, dat de inhoud hem voor de verschijning onbekend was. En wanneer Smith den raad van zijnen vriend had ingeroepen, dan zoude deze niet dadelijk tegen een der voornaamste leerstukken, dat der rente, protest hebben aangeteekend, en den wensch geuit, om weldra mondeling een aantal andere stellingen te bestrijden [2]). Dat Smith van Hume's Essays over staathuishoudkundige onderwerpen in 1752 verschenen [3]) gebruik heeft gemaakt, valt niet te ontkennen, soms citeert hij de verhandelingen van zijnen vriend [4]), aan welke hij eenige feiten heeft ontleend. Enkele algemeene denkbeelden heeft Smith met Hume gemeen. Bij voorbeeld: Smith leert dat staatkundige vrijheid bevorderlijk is voor de welvaart; dat de bloei onzer naburen heilzaam werkt op dien van ons volk; en dat de natuur zelve, door elk land met eigenaardige voortbreng-

[1]) In 1772 schreef Hume: I want to know what you have been doing, and propose to exact a rigourous account of the method, in which you have employed yourself during your retreat. I am positive you are in the wrong in many of your speculations, especially where you have the misfortune to differ from me. All these are reasons for our meeting, and I wish you would make me some reasonable proposal for that purpose.

[2]) (1 April 1776). If you were here at my fireside, I should dispute you some of your principles. I cannot think that the rent of farms makes any part of the price of produce. But these and a hundred other points, are fit only to be discussed in conversation.

[3]) p. 143b.

[4]) p. 106a, 182a, 195a.

zelen te begiftigen, het onbelemmerd handelsverkeer schijnt te hebben voorgeschreven. Deze denkbeelden worden ook bij Hume gevonden [1]), maar de overeenkomst omtrent sommige punten bewijst niets tegen Smith's originaliteit, wegens het groote verschil, dat tusschen hunne beginselen valt op te merken. Veeleer pleit het voor Smith's vrijzinnigheid en eclectisme, dat hij het goede aanneemt waar het wordt aangetroffen, en zich zorgvuldig hoedt om niet in de dwaling te vervallen, welke daarnevens staat. Wel bestrijden beide het Mercantiel Systeem, en zijn Hume's *Essays on Balance of Trade* en *On Jealousy of Trade*, der lezing overwaardig; maar hoe zeer loopen de grondslagen hunner bestrijding niet uiteen! Terwijl vrijheid en onbelemmerde verdeeling van den arbeid, de beginselen zijn, waaruit Smith het stelsel der handelsbalans wêerlegt, komt Hume met een aantal zwakkere argumenten voor den dag, zonder onderling verband, omdat geen vast hoofdbeginsel tot grondslag strekt. En juist dit gebrek aan eenen vasten grondslag waarop alles steunt, is voor Hume eene overvloedige bron van misslagen geweest; daaraan zijn vele in het oog loopende tegenstrijdigheden toe te schrijven, welke zijne Essays ontsieren. Zoo blijft Hume aan de oude dwaling gehecht, dat het geld geene koopwaar is [2]), en raadt de gouvernementen aan, vooral te waken tegen vermindering der hoeveelheid edel metaal; en den aanvoer daarvan aan te moe-

---

[1]) Zie de Fransche vertaling van Hume's Essays in de Collection des principaux économistes, XIV. p. 19 sur le commerce; p. 99 sur la jalousie commerciale; p. 97 sur la balance du comm.; p. 100 sur la jalousie comm.

[2]) p. 33 sur l'argent.

digen, omdat alleen door middel van hetzelve de nijvere geest van het volk kan onderhouden worden [1]). Zelfs prijst hij de wijsheid van den Genueeschen senaat, die het gebruik van porcelein belastte, om de inwoners aan te moedigen, zich bij voorkeur zilveren vaatwerk aan te schaffen [2]).

In lijnregten strijd hiermede wordt door Smith geleerd, [3]) dat de pogingen van het gouvernement nooit nutteloozer zijn verspild, dan wanneer zij strekken om te waken voor het behoud of de vermeerdering van het aanwezige goud en zilver in den staat, en dat deze metalen even als alle andere goederen een bloot voorwerp van handel zijn [4]). Het meeste voordeel in den handel op Indië en China geven de uitvoeren van geld daarheen [5]). Hume daarentegen beweert, dat door de geld-uitvoeren de handel op die gewesten voor Europa verlies oplevert [6]). Omtrent het bankwezen zijn Hume's denkbeelden zeer bekrompen. Circulatiebanken afkeurende, schijnt hem eene depositobank van staatswege opgerigt heilzaam; de speculatiezucht zoude daardoor gebreideld en de ongehoorde winst der bankiers verminderd worden; terwijl in tijden van nood de staat de aanwezige sommen kan gebruiken, om ze later terug te geven [7]). Of een dergelijke maatregel ook zoude strekken om het crediet te bevestigen, laat Hume wijselijk aan het oordeel der lezers over. Tevens verdient nog onder meerdere punten van verschil opmerking, dat

---

1) p. 39 l..l 2) p. 94 sur la balance du Commerce.
3) p. 191a. 4) p. 248a. 5) 95a.
6) p. 90 sur la balance du Commerce.
7) p. 35 ss. sur l'argent.

Smith [1]) het regt van eerstgeboorte sterk afkeurt, en Hume in zijn *Essay on the populousness of ancient nations*, een voorstander van het in Engeland heerschende stelsel van erfopvolging blijkt te zijn.

Een alles afdoend bewijs voor de oorspronkelijkheid van Smith, vinden wij in eene gebeurtenis door Dugald Stewart medegedeeld, doch met eenige terughouding en verzwijging van namen, om destijds nog levende personen niet te kwetsen.

Sommige lieden namelijk hadden bij zekere gelegenheid de onbeschaamheid gehad, om hetgeen door Smith werd geleerd, als van hunne eigene vinding afkomstig te doen doorgaan. De schadelijke gevolgen van dit plagiaat vreezende, en het eigendomsregt van de voortbrengselen van zijnen geest willende handhaven, diende Smith, in 1755, aan een letterkundig genootschap, waarvan hij lid was, eene memorie in, eene uitvoerige opsomming der hoofdbeginsels inhoudende, welke het eerst door hem, niet alleen te Glasgow, maar reeds in zijne *lectures* te Edinburgh waren verkondigd. Tot staving der waarheid beroept hij zich op de getuigenissen van allen, die zijne lessen te Edinburgh en te Glasgow hadden bijgewoond. En het zijn juist de beginselen in die memorie vermeld, welke den grondslag van zijn stelsel uitmaken. In 1748—50 bestond de Physiocratische school, wier oorsprong eerst van 1756 of 1758 dagteekent, nog niet [2]); en Hume had zijne

---

[1]) p. 171a.

[2]) In 1756 schreef Quesnay de bekende artikels *Fermiers* en *Grains*, voor de *Encyclopédie*; het *Tableau Economique* gedeeltelijk door den franschen koning gedrukt, zag 1758 het licht.

studiën nog niet op staathuishoudkundige onderwerpen gerigt, want destijds was hij huisonderwijzer bij den markies van Annandale, en bragt daarna eenige jaren door op het vaste land, aan de Engelsche legatiën in Oostenrijk en in Italië geattacheerd [1]).

Op dezelfde chronologische gronden bestrijden wij het vermoeden, dat Smith zoude hebben overgenomen, wat door Verri [2]) en Beccaria is geleerd. De *Meditazioni sulla Economia publica* des eersten verschenen in 1771 te Milaan, dus een aantal jaren, nadat Smith zijne grondbeginselen in de boven genoemde verklaring van 1755, op schrift had gesteld. In elk geval blijft het nog twijfelachtig, of Smith het werk van Verri gekend heeft. De gebrekkige middelen van vervoer, en de staatkundige belemmeringen maakten destijds de verzending van boeken moeilijk en kostbaar, ook was de boekhandel toen nog niet op dien voet ingerigt als thans, waardoor het mogelijk is, dat een nieuw verschenen werk binnen korten tijd algemeen wordt ver-

---

[1]) Wij werden later in ons gevoelen versterkt door Storch, die op nagenoeg dezelfde gronden de oorspronkelijkheid van Smith verdedigt. (Cours d'Econ. pol. I. p. 136).

[2]) De verdiensten van den graaf Pietro Verri als staathuishoudkundige zijn over het algemeen niet genoeg gewaardeerd. Zijn geschrift bevat eenen schat van heldere, vrijzinnige begrippen en belangrijke waarheden. Zonder de Physiocraten opzettelijk te bestrijden, gaat hij van geheel andere beginselen uit, dan door hen werden gevolgd; ter naauwernood is eenige invloed hunner leer in zijn werk zigtbaar. Het draagt in alles de bewijzen van een onbevooroordeeld zelf onderzoekend verstand, en van een hart, dat het geluk des volks opregtelijk beoogt. Vooral verdient zijne verdediging van de vrijheid des graanhandels de aandacht. De naam van Verri mag met regt naast dien van Smith worden genoemd.

spreid. Deze bezwaren gelden in dubbele mate van Italië, want wanneer Brockhaus [1]), die, waar het den boekhandel betreft als eene autoriteit kan gelden, zich nog in 1851, over de gebrekkige inrigting van dien handel in Italië beklaagde, dan zal men ligt tot de overtuiging komen, dat de genoemde bezwaren, drie vierde eener eeuw geleden, nog grooter zijn geweest, en de waarschijnlijkheid erkennen, dat Smith met het werk van Verri, voor de verschijning van den *Wealth of Nations*, onbekend is gebleven. Wij worden hierin versterkt door de omstandigheid, dat het aan eenen letterkundigen vrijbuiter, met name Browne Dignan, in 1776 (het jaar der verschijning van het werk van Smith), met goed gevolg gelukte het boek van Verri, onder den titel van: *Essay on the political principles of public economy*, te London als zijn eigen werk uit te geven. Dit plagiaat werd eerst drie jaren later, en niet in Engeland, maar door den Franschen vertaler van Verri ontdekt [2]).

Aan Beccaria invloed toe te kennen op het werk van Smith schijnt eene ongerijmdheid. Het handschrift der lessen over publieke economie, die hij sedert 1769 te Milaan gaf, bleef lang ongedrukt, en werd eerst uitgegeven in 1804 onder den titel van:

---

[1]) Conservations Lexicon, 10 Aufl. III. 394.

[2]) In het voorberigt van eenen herdruk der Fransche vertaling, wordt het bedrog van Browne Dignan aldus bekend gemaakt: „Cet „essai à la reserve de paragraphes omis, ou tronqués, de passages „transposés, et de quelques termes estropiés, est d'un bout à l'autre, „servilement et mot à mot transcrit de la traduction française". (door Mingard. Lausanne 1773).

Elementi di economia publica, door Custodi in het elfde en twaalfde deel zijner bekende verzameling der Italiaansche economisten. Beccaria schijnt eerst op lateren leeftijd gevestigde begrippen van staathuishoudkunde gehad te hebben, want het *Traité des Délits et des Peines* doet den toekomstigen staathuishoudkundige niet vermoeden. Hij beschouwt daarin het eigendomsregt als een niet onmisbaar vereischte voor het bestaan der maatschappij [1]), en zoekt den grondslag daarvan, niet in de natuur van den mensch [2]), maar in een maatschappelijk verdrag [3]), ofschoon hij weder op eene andere plaats erkent, dat het doel der zamenleving bestaat in de handhaving der regtsveiligheid voor personen en goederen [4]).

Niet zonder schijn van waarheid is de bewering van een' voornaam' Nederlandsch' staathuishoudkundige, dat Smith een deel zijner denkbeelden aan onzen land- en stadgenoot Mr. Pieter de la Court is verschuldigd, en uit diens geschrift de eerste aanleiding tot zijn werk heeft ontvangen. Want, dat dit het gevoelen is van den geleerden uitgever van het *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek*, blijkt behalve uit andere plaatsen voornamelijk uit de volgende woorden: „Ofschoon

---

[1]) Le droit de propriété, droit terrible, et qui n'est peut-être pas même nécessaire. Beccaria, des Délits et des Peines § 30. Paris Guillaumin 1856.

[2]) Ahrens. Droit Naturel. Brux. 1853. p. 365 s.s.

[3]) Le droit de propriété n'est pas gravé dans nos coeurs, il n'est que l'ouvrage des conventions sociales. Beccaria. l.l. § 13.

[4]) Le but de la réunion des hommes en société, est de jouir en liberté de leur personne et de leurs biens. Beccaria l.l. § 4.

„ wij aan de verdiensten van Adam Smith niets te kort „ willen doen, moeten wij toch onzen Pieter de la „ Court als zijnen grooten voorlooper huldigen. Smith „ stond op zijne schouderen [1]."

Het is eerst sedert de met belangrijke aanteekeningen verrijkte uitgave van het handschrift van de la Court, over het *Welvaren der Stad Leyden*, waarmede de Heer B. W. Wttewaall [2]) onze economische literatuur verrijkte, en de beoefenaren der wetenschap door het aanwijzen van een nieuw veld tot nasporing aan zich verpligtte, dat de aandacht ook op de staathuishoudkundige verdiensten van dien schrijver is gevestigd geworden. Voorheen had men zijne geschriften uit een eenzijdig oogpunt, namelijk dat der staatkunde alleen, beschouwd, en bij het afkeuren der ultrarepublikeinsche gevoelens van de la Court, en van zijnen haat tegen het huis van Oranje, het goede voorbij gezien, dat in zijne werken in staathuishoudkundigen opzigte veelvuldig aangetroffen wordt. Door Mr. O. van Rees is later in eene doorwrochte verhandeling [3]) de plaats aangewezen, die aan de la Court in de geschiedenis der economie toekomt. Wij

---

[1]) Tijdschrift van Staathuish. en Statistiek.. VI. p. 111.

[2]) Proeve van een onuitgegeven staatshuishoudkundig geschrift: *Het Welvaren der Stad Leyden*, van Mr. P. de la Court, met aanteekeningen voorzien, uitgegeven door B. W. Wttewaall, Leyden 1845.

Op deze aanteekeningen is van toepassing, wat Scaliger aan Casaubonus schreef over diens uitgave van Persius: „ *Pluris condimentum* „ *esse videtur quam pulpamentum.*" Scaligeri Epistolae, L. B. 1627, epist. 104.

[3]) Verhandeling over de „ *Aanwijsing enz.*" van Pieter de la Court door O. van Rees, Utrecht 1851.

behoeven hier slechts te herinneren, dat het hoofdwerk van de la Court, zijne *Aanwijsing der politike gronden en maximen van de republike van Holland en West-Vriesland*, in het Engelsch is vertaald, en met den naam van John de Witt Pensionary of Holland als schrijver op den titel, in 1743 te London het licht heeft gezien. Er moet zelfs eene tweede editie van bestaan. Omdat de uitgave plaats had tijdens het leven van Smith, meent Mr. B. W. A. E. Sloet tot Oldhuis hieruit te kunnen besluiten, dat Smith het werk gebruikt, en de daarin voorkomende staathuishoudkundige denkbeelden tot de zijne gemaakt heeft. Genoegzamen grond om het eerste te ontkennen hebben wij niet, doch als negatief bewijs kan aangevoerd worden, dat het boek door Smith nergens aangehaald wordt, iets, dat hij gewoon is te doen met boeken uit zijnen tijd (zie p. 90 noot). Had hij het werk van de la Court gekend, dan zoude hij daaruit het een en ander hebben ontleend bij de behandeling van het koloniaal systeem, waar hij ook de kortzigtige en wreede politiek onzer vrome voorouders berispt. Neemt men in aanmerking de afzondering en eenzaamheid, waarin Smith, na zijne terugkomst uit Frankrijk, gedurende ruim een tiental jaren in Kirkcaldy leefde, dan is het niet onwaarschijnlijk, dat het werk van de la Court hem onbekend is gebleven, even als het geschrift van Anderson [1]) over de Grondrente, dat te Edinburgh verscheen, zijne aandacht is ontgaan. Dat Smith onderwerpen behandelt, en in zijn boek denkbeelden voorkomen, die reeds bij

[1]) Zie over Anderson: McCulloch in zijne uitgave van Smith, p. 452 b sq.

de la Court worden aangetroffen, geeft daarom nog geenen grond om den invloed van dezen op den eersten te beweren. Beide bestreden het monopolie zoo wel in handel en nijverheid [1]) als in het academisch onderwijs [2]), en in den vorm eener heerschende staatskerk [3]). Beide achtten die regeringsvorm de beste, welke de ingezetenen het minst in hunne handelingen belemmert, en keurden de inmenging van het bestuur in het bedrijf der ingezetenen, door voorschriften en reglementen op de nijverheid ten strengste af. Maar al komen Smith en de la Court in sommige resultaten overeen, groot is het verschil in hunne beginselen. De la Court gaf zich te veel toe aan staatkundige vooroordeelen; daardoor was zijn blik beneveld, en miste hij het onpartijdige inzigt van Smith in den gang der maatschappij, wier wezen hij niet zoo diep had onderzocht; de ware bronnen van rijkdom kende hij niet.

De la Court was geen voorstander der volkomene handelsvrijheid. Zijne staathuishoudkunde was niet cosmopolitisch, maar van eenen bekrompen, localen aard, en draagt de blijken van een wangunstig *patriotisme de clocher* [4]). „Hoezeer vijand van alle monopoliën binnen „zijne woonplaats, zou hij aan deze gaarne ten koste „van andere landen of plaatsen, het monopolie van

---

[1]) Van Rees, p. 58, sq. Smith, het vierde boek.

[2]) *Welvaren*, p. 64, 149—161. Smith, p. 341 b—353 b.

[3]) *Welvaren*, p. 21. Smith, 353 b—366 a.

[4]) Het stelsel der nationale economie van List verdient, hoe gebrekkig het ook zij, de voorkeur boven de theorie van de la Court.

„alle nijverheid en allen handel verzekerd hebben [1]).” Hij kleefde het stelsel der handelsbalans aan, en achtte die takken van nijverheid gering, welke de hoeveelheid geld binnen den staat niet vermeerderen. Niet begrijpende, dat de handel beide partijen verrijkt, misgunt hij de winsten aan andere natiën, omdat daardoor aan onze zijde een evenredig nadeel zoude geleden worden. In dien zin acht hij het zelfs wenschelijk, aan neringdoende vreemdelingen zonder vaste woonplaats, in dit land de uitoefening van hun bedrijf te verbieden, „om het asen der uitheemsen op den „Hollanderen” [2]) te beletten. Daarom heeft Mr. van Rees het eindresultaat van zijn onderzoek aangaande de staathuishoudkundige begrippen van de la Court in de volgende *thesis* nedergelegd: „Placita oeconomo-poli„tica, quae defendit Petrus de la Court, acerrimus „licet liberae industriae in patria sua propugnator, ni„tuntur theoria bilancis sive trutinae mercatoriae [3]).”

De la Court deelde in vele opzigten de vooroordeelen zijner tijdgenooten; wanneer hij eene vrijzinnige handelspolitiek aanraadt, is dit minder uit overtuiging van het nut van een vrij verkeer voor alle volken, dan uit het vooruitzigt op eigen voordeel. Zoo weinig kende hij zelfs het verband en den onderlingen zamenhang, die tusschen de welvaart der menschheid in het algemeen bestaat, dat hij zonder schroom in den aanvang zijner „Aanwijsing” de valsche en zelfzuchtige stel-

---

1) Mr. N. Olivier, in *Themis* VII, p. 419.

2) Aanwijsing 1669, p. 77.

3) Van Rees, p. 179.

ling verkondigde: *Niemand hinkt van een ander Mans seer* [1]), (Nobody halts from another man's sore).

Het bovenstaande is voldoende om de stelling van Mr. van Rees te regtvaardigen, wiens woorden wij tot de onze maken: „Adam Smith had waarlijk onzen de „la Court niet noodig om zich op de hoogte te stel- „len, van waar hij de oorzaken van den rijkdom der „volken overzien, en het bedriegelijk stelsel der han- „delsbalans met onverbiddelijke redeneerkunde den bo- „dem kon inslaan [2])."

---

§ 5.

OVERZIGT VAN DEN INHOUD VAN HET WERK.

Inleiding.

De jaarlijksche arbeid van elk volk is het fonds, dat voorziet in alle levensbehoeften, die het jaarlijks verbruikt. Deze bestaan zoowel uit het regtstreeksche product van dien arbeid, als uit hetgeen van andere volken voor dat product wordt gekocht. Naarmate de som dezer producten of die der goederen, welke daartegen worden geruild, grooter of kleiner is, tegenover het aantal verbruikers, zullen hunne behoeften ruimer of minder ruim vervuld worden, en het volk meer of minder rijk zijn.

---

[1]) Zie ook „*Welvaren*," p. 170.   [2]) Van Rees, p. 82.

Deze verhouding is bij elk volk, van twee omstandigheden afhankelijk:

1º. van de bekwaamheid, waarmede de arbeid wordt verrigt of van deszelfs voortbrengend vermogen;

2º. van de verhouding tusschen hen die arbeiden, en hen die het niet doen.

De eerste omstandigheid heeft verreweg den meesten invloed.

De oorzaken van de uitbreiding der productive kracht van den arbeid (1—4), en de wijze, waarop de verkregen producten onder de maatschappij worden verdeeld (5—11), maken het onderwerp uit van het

Eerste Boek.

1. [1] Niets bevordert het voortbrengend vermogen in grootere mate dan de *verdeeling van den arbeid.* Deze stelling wordt door sprekende bewijzen gestaafd en in al hare gevolgen voorgesteld. Die verdeeling bevordert de hoogst mogelijke ontwikkeling van 's menschen vermogen, zoowel van het ligchaam als van den geest, bespaart tijd en krachten, en geeft aanleiding tot de uitvinding van werktuigen, die den arbeid verligten of verkorten, en welke men verschuldigd is of aan werklieden, wier aandacht onafgebroken tot dezelfde verrigting wordt bepaald, of aan geleerden, die de beoefening eener bijzondere wetenschap tot levenstaak hebben gekozen. Bovendien stelt zij de mogelijkheid daar om in het groot te werken. Door de verdeeling van den arbeid wordt het totaal-bedrag der producten vermeerderd, en

---

[1] De cijfers aan het begin van eenen regel, wijzen de hoofdstukken van elk boek aan.

bij gevolg, ook het betrekkelijk aandeel vergroot dat elk daarvan geniet.

2. De grondslag, waarop het beginsel der verdeeling van den arbeid rust, is eene den mensch door de natuur ingeschapene geneigdheid om te ruilen, wat men te veel heeft, voor hetgeen men behoeft. De zekerheid van de producten van onzen arbeid die onze behoeften overtreffen, te kunnen ruilen tegen de producten van den arbeid van anderen is oorzaak, dat een ieder zich op dien bijzonderen arbeid van ligchaam en van geest kan toeleggen, waarvoor hij de meeste geschiktheid bezit.

3. De uitgebreidheid der markt of der gelegenheid tot ruiling is de noodwendige grens, die de verdeeling van den arbeid bepaalt. Alles wat strekt tot uitbreiding der markt, bevordert die verdeeling, en daardoor tevens den rijkdom des volks. De hoofdvoorwaarde van de uitbreiding der markt is de gemakkelijkheid van het verkeer, dat vooral bevorderd wordt door goede waterwegen. De geschiedenis bevestigt dit; zij leert dat de zeekusten en de landen met rivieren doorsneden het eerst beschaafd zijn geworden. Alle hinderpalen van natuurlijken en kunstmatigen aard, die het verkeer bemoeilijken, beperken de markt, belemmeren de verdeeling van den arbeid, en verhinderen den voortgang der maatschappij in rijkdom en beschaving.

4. De groote moeilijkheid om personen te vinden, geneigd om de voortbrengselen van onzen arbeid in ruil te ontvangen voor hetgeen wij van hen begeeren, is de aanleiding geweest, dat men sommige zaken als ruilmiddel heeft gebruikt. Van alle dingen, die men daartoe heeft aangenomen, verdienen de edele metalen, in den

vorm van gemunt geld, om vele redenen de voorkeur.

Even veel te ontvangen als men geeft is de voorwaarde, die elke billijke ruiling moet regelen. Daarvoor is noodig de verhouding tusschen de voorwerpen te bepalen; deze verhouding is de *waarde*, hare uitdrukking in geld heet *prijs*.

Ten einde tot eene juiste waardering te geraken, valt te onderzoeken:

1°. De werkelijke maat der waarde, of de werkelijke prijs van alle goederen (5).

2°. De verschillende deelen waaruit die prijs bestaat (6—7).

3°. De omstandigheden die op den prijs invloed hebben, en waardoor de gewone verhouding der deelen onderling wordt verbroken (8—11).

5. Omdat alle goederen door arbeid worden voortgebragt, drukt de hoeveelheid arbeid tot voortbrenging vereischt, de juiste verhouding der zaken uit. Elke arbeid kost niet evenveel inspanning, zoodat arbeid absoluut geen maatstaf kan zijn. Eene tastbare zaak is daarvoor beter dan een abstract begrip. Het geld, eerst slechts als ruilmiddel gebruikt, bleek minder dan eenig ander voorwerp aan wisseling onderhevig te zijn, en diende daardoor als waardemeter bij de prijsbepaling der goederen. De veranderingen in de waarde van het geld, zijn oorzaak dat de prijs niet altijd de werkelijke waarde of de juiste hoeveelheid arbeid uitdrukt; hij heet dan *nominale prijs*. Gelijk alle zaken heeft ook de arbeid eenen *werkelijken* en eenen *nominalen* prijs; de eerste drukt uit de hoeveelheid goederen die men er voor kan verkrijgen; de nominale prijs wijst slechts de hoeveelheid geld aan, die er voor be-

taald wordt. Op dezelfde plaats en op hetzelfde tijdstip, staan werkelijke en nominale prijs altijd gelijk. Over een lang tijdsverloop is het graan eene meer geschikte maat der waarde dan het geld, omdat de ongelijkheden van de jaarlijksche opbrengst, alsdan tegen elkander opwegen. De nominale prijs bestaat alleen in de hoeveelheid goud of zilver; de naam, die aan het geldstuk wordt gegeven, komt in geene aanmerking.

6. In de kindschheid der maatschappij, toen de kapitaalvorming onbeduidend en de grondeigendom onbekend was, bestond de juiste maat voor de ruiling der producten in den arbeid, tot de voortbrenging vereischt. Het loon van den arbeid was het geheele product. Wordt de arbeider ondersteund door het bespaarde product van vroegeren arbeid, d. i. door kapitaal, dan is het voortgebragte voor een gedeelte de vrucht van het kapitaal. Als het kapitaal zijn eigendom is, geniet hij die vrucht boven zijn loon, behoort het aan een ander toe, dan moet deze de vrucht ontvangen. Hierin ligt geene hardheid of onbillijkheid, de producten zijn veel meer dan voorheen; de arbeid bleef dezelfde; door den bijstand van het kapitaal is het meerdere voortgebragt; dat meerdere is de *winst* of het loon van den arbeid van het kapitaal.

Zoodra de grond bijzonder eigendom geworden is, wil de landheer daarvan zonder arbeid voordeel genieten, en zich door anderen de milde gaven der natuur doen betalen. Hij staat aan landbouwers het gebruik van den grond af, mits zij hem aandeel in de opbrengst geven. Dit aandeel is de *rente*. De landman brengt ze aan den landheer op, maar moet den prijs der voortbrengselen daarmede verhoogen, om tevens loon voor

zijnen arbeid, en winst voor het gebruikte kapitaal te ontvangen.

In elke eenigzins ontwikkelde maatschappij bestaat de prijs der goederen uit een of meer dezer deelen, *loon*, *winst* en *rente*. Bij gevolg wordt het product van den jaarlijkschen arbeid van een volk onder hetzelve verdeeld als *loon*, *winst* en *rente*.

7. Bedraagt de prijs eener zaak juist zooveel als noodig is om de productie kosten, uit loon, winst en rente bestaande, te vergoeden, dan heet die prijs de *natuurlijke prijs*.

De onmogelijkheid, dat het aanbod der goederen steeds naauwkeurig naar de vraag geëvenredigd zij, is oorzaak, dat de voortbrengers soms minder ontvangen, of de verbruikers meer betalen dan de natuurlijke prijs der waren bedraagt. De *marktprijs* wijkt meestal van den natuurlijken prijs af, en wordt geregeld door de verhouding tusschen de vraag en het aanbod. Waar vrijheid van den arbeid heerscht, en het verkeer onbelemmerd is, zal de marktprijs het meest den natuurlijken prijs nabij komen.

De natuurlijke prijs ondervindt den invloed der veranderingen in de verhouding, volgens welke de producten onder de maatschappij worden verdeeld, in de drie vormen van *loon*, *winst* en *rente*. Aan het onderzoek naar de oorzaken en regelen dezer veranderingen, is voor elk deel een hoofdstuk gewijd; tevens wordt nog afzonderlijk de verhouding tusschen loon en winst in verschillende bedrijven aangewezen.

8. Het natuurlijke loon is het geheele product van den arbeid. Na de vorming van het kapitaal en de toeëigening van den grond bestaat echter het loon niet lan-

ger uit het geheele product, maar slechts uit een gedeelte, omdat ook de winst en de rente uit dat product gevonden moeten worden.

De belangen van den arbeider en van den bezitter van kapitaal zijn niet dezelfde. De arbeider vraagt een hoog loon; de kapitalist, die den arbeid koopt, biedt daarvoor eenen lagen prijs niet, omdat alles, wat van den prijs der producten niet tot het loon gaat, de winst vermeerdert. Van daar ontstaan zamenspanningen, én onder de arbeiders, tot verhooging van het loon, én onder de kapitalisten, tot verlaging van hetzelve. De daling van het loon heeft altijd hare grens in den natuurlijken prijs van den arbeid; deze is de kosten van onderhoud van den arbeider en zijn gezin. Het loon wordt geregeld door de verhouding tusschen de vraag naar en het aanbod van arbeid. De vraag neemt toe met de vermeerdering van het kapitaal, en die vermeerdering van het kapitaal is tevens vermeerdering van den nationalen rijkdom. Sterke vraag naar arbeid is niet zoo zeer het gevolg van grootheid van den volksrijkdom, dan wel van deszelfs aanhoudende vermeerdering. Van daar is in landen, die zich het meest onwikkelen de grootste vraag naar arbeid, en wordt het hoogste loon betaald; het is er aanmerkelijk hooger dan in landen die, ofschoon betrekkelijk rijker zijnde, stationnair blijven. Het laagste loon is in die landen, waar de rijkdom aan het afnemen is.

Als bewijzen, dat in Groot-Brittanje het loon boven het laagste standpunt is, beschouwt Smith de volgende verschijnselen: dat het loon in den zomer hooger is dan in den winter; dat het niet telkens met den prijs der levensmiddelen op en neêr gaat, maar soms zelfs

eene aan dien prijs tegenovergestelde rigting aanneemt, enz. Hoog loon is niet alleen voordeelig voor den arbeider, maar ook voor de geheele maatschappij; het bevordert den zedelijken toestand der arbeidende klasse, terwijl de armoede, van lage loonen dikwijls onafscheidelijk, even nadeelig is voor den physieken als morelen welstand der werklieden.

9. Dezelfde oorzaken, die het loon van den arbeid beheerschen, hebben invloed op den stand der winst, maar op eene verschillende wijze. De vermeerdering van het kapitaal doet het loon stijgen, en de winst dalen. De winst is zeer veranderlijk en van een aantal omstandigheden afhankelijk, zoodat men moeilijk haar gemiddeld bedrag kan bepalen.

De stand van de interest kan eenigzins tot maatstaf dienen voor dien der winst [1]; de ondervinding heeft namelijk geleerd, dat de winst gemiddeld het dubbel van de interest bedraagt. Het kennen van den stand der winst is alleen niet voldoende om hieruit tot de welvaart of de armoede van een volk te besluiten; hooge winst, bij voorbeeld, kan evenzeer het gevolg zijn van weinig kapitaal, als van eene groote uitbreiding van nijverheid en handel. Hoe grooter in het algemeen het kapitaal is, des te gunstiger is het lot van den arbeider, want de verdeeling van den prijs der producten in loon en winst, heeft dan in het voordeel van den arbeid plaats. Door de kapitaalvorming te bevorderen, verhoogt de arbeider zoowel zijnen eigenen welstand, als dien van het algemeen.

---

[1]) Onder *winst* (profit) verstaat Smith het compositum van interest van het kapitaal en loon van den ondernemer. (Zie: Say, Cours d'Econ. pol. Paris 1852. Part. V ch. 13 vol. I p. 67 ss.)

10. De voor- en nadeelen der verschillende bedrijven moeten uit den aard der zaak tegen elkander opwegen; bestonden er hierin ongelijkmatigheden, de mededinging zoude die spoedig vereffenen. Dat het loon en de winst niet in alle bedrijven gelijk zijn, is deels aan den aard dezer bedrijven zelve, deels aan den invloed der staatkunde toe te schrijven.

De voornaamste omstandigheden, die eene ongelijkheid in het loon te weeg brengen, zijn: het aangename of onaangename van het beroep; de gemakkelijkheid of de moeilijkheid om het aan te leeren; de waarschijnlijkheid van steeds werk te zullen vinden; het vertrouwen dat in den arbeider moet gesteld worden; en de kans van in het gekozen beroep te zullen slagen. De winst ondergaat alleen den invloed van de laatste dezer omstandigheden, en moet hooger zijn naar mate de zekerheid van den goeden uitslag eener onderneming geringer is. De bovengenoemde omstandigheden strekken slechts dan om het evenwigt tusschen de ongelijkheden van het loon en de winst te herstellen, wanneer de volgende vereischten aanwezig zijn:

1°. het beroep moet reeds eenigen tijd hebben bestaan, en algemeen bekend zijn:

2°. het moet zich in den natuurlijken of normalen toestand bevinden:

3°. het moet de eenige of voorname bezigheid zijn van hen, die zich op hetzelve toeleggen.

De invloed der regering brengt nog grootere ongelijkheden te weeg door de werking van wetten, die de mededinging in sommige bedrijven beperken. Vooral geschiedt zulks door het *gildewezen*, dat den toegang tot de beroepen op verschillende wijzen bemoeilijkt,

bij voorbeeld: door een bepaald aantal leerjaren te eischen, en door het voorschrijven van reglementen van bewerking, de mededinging der leden van het gild onderling bijna onmogelijk maakt. Het loon en de winst worden in die bedrijven boven het natuurlijk standpunt opgevoerd.

Eene tegenovergestelde werking hebben de inrigtingen, die de mededinging kunstmatig vermeerderen. Hiertoe behooren de instellingen die de opleiding der jeugd tot sommige betrekkingen (b. v., beurzen voor geestelijken) aanmoedigen. Niet weinig wordt ook de bovengenoemde ongelijkheid bevorderd door die wetten, welke den vrijen overgang van arbeid en kapitaal van het eene bedrijf tot het andere, en van de eene plaats naar de andere verhinderen. Zulk eene werking hebben de wetten op de leerjaren, de uitsluitende voorregten van corporatiën, en de regeling van het verpligte domicilie door de armwetten.

11. De *grondrente* is de prijs, die betaald wordt voor het gebruik van den grond; zij is het gevolg van een monopolie, dat de grondeigenaar als eenige voortbrenger van bepaalde producten tegenover den verbruiker bezit. Zij is het deel van den prijs der producten, dat na aftrek der productiekosten overblijft; naar gelang van dien prijs zal zij hoog of laag zijn. Van sommige producten is de prijs wegens de sterke vraag altijd hoog genoeg, om grondrente aan den eigenaar op te leveren, van andere niet.

De grond, waarop levensmiddelen worden voortgebragt, geeft altijd grondrente aan den eigenaar; de opbrengst is altijd meer dan voldoende ter vergoeding van den arbeid en de kapitalen, die er aan besteed zijn. Eene gunstige ligging bevordert de grondrente, omdat zij

den arbeid om het product ter markt te brengen vermindert. Sommige producten (b. v. aardappelen, rijst), die eene grootere hoeveelheid voedsel opleveren dan het graan, zijn oorzaak, dat de grondeigenaren eene hoogere rente ontvangen, als de arbeid gelijk staat. Levensmiddelen zijn de eenige producten die altijd rente geven, wegens hunne onmisbaarheid voor den mensch. De andere voorname behoeften, met name kleeding en huisvesting, zijn gewoonlijk zoo overvloedig te verkrijgen, dat zij geene rente opleveren. Zij doen dit dan eerst, wanneer de vraag naar die voorwerpen zeer is toegenomen, ten gevolge van den vooruitgang der maatschappij, en de vermeerdering der behoeften. De rente eener kolenmijn hangt soms alleen af van de hoegrootheid der vraag naar kolen in den omtrek. Ofschoon de edele metalen voorzeker niet tot de onmisbare behoeften behooren, zoo ondergaat de rente der goud- en zilvermijnen minder verandering, dan men volgens den opgegeven regel zoude verwachten. De oorzaak dezer schijnbare uitzondering ligt in de uitgebreidheid der markt van de edele metalen, die zich over de geheele aarde uitstrekt, en in de groote waarde der betrekkelijk geringe hoeveelheden, waardoor het vervoer gemakkelijk en onkostbaar is, zoodat, waar zich de vraag ook doet gevoelen, het aanbod die spoedig kan voldoen.

Deze opmerking geeft aanleiding tot een uitvoerig onderzoek naar de veranderingen, die de waarde van het zilver in de vier laatste eeuwen heeft ondergaan. Het graan als maatstaf nemende komt Smith tot het resultaat, dat van het midden der XIV eeuw tot omstreeks 1570, het zilver in waarde stijgende is geweest; dat door de ontdekking der zilvermijnen in Amerika,

de waarde van dat metaal van omstreeks 1570—1640 is gedaald, maar dat sedert dien tijd het zilver in waarde is gerezen, zoowel wegens den toenemenden rijkdom der volken, als wegens de grootere vraag, ten gevolge van de uitbreiding der handelsbetrekkingen. Omdat de goudproductie, hoewel vermeerderd, niet in die mate is toegenomen als die van het zilver, moest de verhouding in de waarde van het goud tot het zilver eene wijziging ondergaan.

De vooruitgang der maatschappij is oorzaak, dat vele producten in prijs zijn gestegen, een verschijnsel dat men ten onregte aan de afnemende waarde der edele metalen heeft toegeschreven. Deze vermeerdering van den prijs is niet voor alle producten dezelfde, maar van den aard dezer producten afhankelijk. De prijsverhooging van producten, die voor geene willekeurige vermeerdering vatbaar zijn, schijnt geene grenzen te hebben; terwijl die van producten, welke naar gelang der behoeften vermeerderd kunnen worden, eene bepaalde grens niet duurzaam kan overschrijden. Van nog andere producten, welker vermeerdering wisselvallig en onzeker is, zal de prijs dalen, stationnair blijven of rijzen, naarmate verschillende omstandigheden aan de vermeerdering bevorderlijk zijn of niet.

De hooge of lage prijs der metalen bewijst op zich zelf niets aangaande de welvaart en de beschaving van een volk, maar alleen omtrent den rijkdom der mijnen. Daarentegen toont de lage prijs van vee, gevogelte enz. in verhouding tot de producten van den landbouw, dat deze nog weinig uitbreiding heeft verkregen. Dat in verloop van tijd de prijs van de voortbrengselen der nijverheid daalt, is minder het gevolg

van de verminderde waarde van het geld, dan van den vooruitgang der maatschappij door de vermeerdering van het voortbrengend vermogen van den arbeid.

Elke vooruitgang in den toestand der maatschappij doet onmiddelijk of middelijk de rente rijzen, en vermeerdert den rijkdom van den grondeigenaar.

Het jaarlijksche product van den grond en van den arbeid wordt als *rente*, *loon*, en *winst* onder de drie klassen der maatschappij *landeigenaars*, *arbeiders*, en *kapitalisten* verdeeld. Het belang der landeigenaars is innig en onafscheidelijk met dat der geheele maatschappij verbonden; zij zijn echter dikwijls te onwetend om dit verband te begrijpen, en te traag om de gevolgen van nieuwe wetten voor de algemeene, en hunne bijzondere welvaart te doorzien. Het belang der arbeiders is even naauw met dat der maatschappij vereenigd. Door zijnen toestand is de arbeider onbekwaam om over zijne belangen juist te oordeelen. Zijne stem wordt zelden vernomen, en waar zij zich doet hooren, is zij menigmaal het werktuig dergenen, die zijnen arbeid gebruiken. Deze vormen de derde klasse; als eigenaars van het kapitaal bestaan zij van de winst. Omdat de winst met den vooruitgang der maatschappij daalt, is hun belang niet op dezelfde wijze met het algemeen belang verbonden, als dat der landeigenaars en der arbeiders. Wel is de uitbreiding der markt aan deze klasse voordeelig, maar de mededinging tracht zij ten nadeele der andere klassen te belemmeren. Alle wetsvoorstellen van de zijde dezer klasse afkomstig, moeten naauwkeurig en zelfs met wantrouwen worden onderzocht, omdat zij altijd geneigd is haar bijzonder belang ten koste van dat der maatschappij te bevorderen.

handelt over den aard, het ontstaan en het gebruik van het kapitaal.

Alvorens men het beginsel der verdeeling van den arbeid kan toepassen, waardoor een ieder zelf onmiddelijk in een gering gedeelte zijner behoefte voorziet, en de vervulling der overige van den arbeid van anderen verwacht, moet er een toereikende opleg van goederen aanwezig zijn, tot aanschaffing der noodige werktuigen, en tot onderhoud van den arbeider gedurende den tijd dien hij aan het werk besteedt, tot dat zijn arbeid zal zijn voltooid en het product daarvan verkocht. Deze opleg is het *kapitaal*, en de uitbreiding, die aan de verdeeling van den arbeid kan worden gegeven, staat in verhouding tot de hoegrootheid van het kapitaal.

1. Wanneer de opleg, welken iemand bezit, groot genoeg is om hem eenigen tijd te doen bestaan, zal hij meestal trachten eenig inkomen daarvan te trekken. Hij splitst zijnen opleg in twee deelen; het eene deel, het *verbruikskapitaal*, dient ter voldoening aan de onmiddelijke behoeften; het andere, het eigenlijk gezegde *kapitaal*, beschouwt hij als eene bron van inkomen. Dit verdeelt hij wederom in twee deelen, in *omloopend* en in *vast* kapitaal. Het eerste kan alleen, door telkens van eigenaar en van aard te veranderen, voordeel geven; het bevat de onbewerkte en bewerkte stoffen in het bezit van fabrikanten en kooplieden. Het vaste kapitaal daarentegen, geeft inkomen zonder van eigenaar of van natuur te veranderen; het bevat de werktuigen tot het uitoefenen der bedrijven vereischt. De verhouding, waarin ieder zijn kapitaal in vast en om-

loopend verdeelt, is verschillend naar mate van den aard van elks bijzonder beroep.

Het geheele kapitaal der maatschappij is gelijk aan dat van al hare leden te zamen, en wordt op gelijke wijze verdeeld. Het verbruikskapitaal bevat alles wat geen inkomen geeft en tot gebruik bestemd is, b. v. voedsel, kleederen, huisraad, woningen enz. (indien namelijk de eigenaars ze zelve gebruiken, en niet verhuren). Het vaste kapitaal der maatschappij bevat in het algemeen alle werktuigen en gebouwen voor de bedrijven benoodigd, de verbeteringen aan den grond besteed, en de bekwaamheden van de leden der maatschappij. Het omloopende kapitaal bestaat uit het geld, en uit den voorraad van bewerkte en onbewerkte stoffen, die verkocht en bearbeid moeten worden.

Het vaste kapitaal is een gevolg van, en ontstaat uit het omloopende kapitaal, en kan slechts door middel van dit laatste voordeel geven. Vermeerdering van het verbruikskapitaal is altijd het eenige doel, dat men met de aanwending van het vaste en omloopende kapitaal beoogt; de welvaart des volks is van deze vermeerdering afhankelijk.

2. Gelijk de prijs der zaken in drie deelen wordt gesplitst, in loon, winst en rente, zoo wordt de prijs van het geheele jaarlijksche product van den grond en den arbeid in die drie deelen, als *inkomen* onder de maatschappij verdeeld. Gelijk een pachter de onzuivere opbrengst van zijnen grond van de zuivere onderscheidt, en slechts dat gedeelte als zuiver inkomen beschouwt, wat, na aftrek van alle onkosten, overschiet, zoo moet men het zuivere inkomen der maatschappij naauwkeurig van het onzuivere onderscheiden. Van dit laatste moeten

alle kosten tot onderhoud van het vaste kapitaal worden afgetrokken. Alle besparingen op het onderhoud van het vaste kapitaal, vermeerderen het zuivere inkomen, zonder dat het onzuivere tevens behoeft toe te nemen. Anders is het met de kosten tot onderhoud van het omloopende kapitaal. Van deszelfs bestanddeelen: geld, levensmiddelen, ruwe en bewerkte goederen, worden de drie laatste deels gevoegd tot het vaste, deels tot het verbruikskapitaal, of tot het zuivere inkomen der maatschappij. Tusschen het omloopende kapitaal der maatschappij, en dat van den individu bestaat eenig verschil. Voor de maatschappij maakt het omloopende kapitaal somtijds een deel uit van het verbruikskapitaal, of van het zuivere inkomen; de individu daarentegen moet zijn omloopend kapitaal altijd naauwkeurig van zijn inkomen onderscheiden. Alleen veroorzaakt het onderhoud van het geld eenige vermindering van het zuivere inkomen der maatschappij. Het geld is het eenige bestanddeel van het omloopende kapitaal der maatschappij, dat eenige overeenkomst heeft met het vaste kapitaal:

1°. Gelijk alle kosten tot daarstelling en onderhoud der zaken, die tot het vaste kapitaal behooren, van het zuivere inkomen afgetrokken worden, zoo wordt ook dit inkomen verminderd met de kosten tot verkrijging, en onderhoud der edele metalen, die men als geld gebruikt.

2°. Gelijk de werktuigen, enz. tot het vaste kapitaal behoorende, nooit deel uitmaken van het onzuivere of zuivere inkomen, maakt ook het geld, het middel waardoor het gansche inkomen der maatschappij onder hare leden wordt verdeeld, nooit een deel van dat inkomen uit. Bij de berekening

van het maatschappelijk inkomen mag de waarde van het circulerende geld in geene aanmerking komen. Eene dubbelzinnige spreekwijze heeft de dwaling doen ontstaan van het geld en niet de goederen, die men voor het geld ruilt, als inkomen te beschouwen.

3o. Gelijk elke besparing op het vaste kapitaal, die het voortbrengend vermogen van den arbeid niet vermindert, het zuivere inkomen der maatschappij vermeerdert, zoo heeft elke bezuiniging op het geld dezelfde uitwerking. Daarom is het voordeelig papier te gebruiken in plaats van geld; men vervangt zoo doende een kostbaar circulatiemiddel door een zeer onkostbaar.

Stelt het publiek vertrouwen in eenen bankier, dat hij gereed zal zijn, ten allen tijde het papier door hem uitgegeven tegen geld in te wisselen of te verzilveren, dan bewijst dit papier in de circulatie al de diensten van het geld. Het geld, thans door het papier vervangen en niet langer voor de circulatie benoodigd, kan (een klein gedeelte uitgezonderd, dat de bankier moet bewaren om het aangebodene papier onmiddelijk te kunnen verzilveren) in plaats van als vast, als omloopend kapitaal worden gebruikt, en vermeerdert langs dien weg het zuivere inkomen der maatschappij. Op deze wijze hebben de banken in Schotland veel bijgedragen tot de nationale welvaart. Deze banken bragten hun papier in omloop niet alleen, door het disconteren van wissels, maar ook door het verleenen van voorschotten [1]).

[1]) In het geven van cash-accounts is de werking der Schotsche banken gelijk aan die der hulpbanken.

De massa van het in omloop zijnde papier, kan niet grooter zijn dan die van het geld, dat vroeger voor de circulatie noodig was. De behoefte der circulatie is de natuurlijke grens der papier-uitgifte. Het overtollige papier zal even snel aan de bank ter verzilvering aangeboden worden als zij het uitgeeft; zij zal daardoor genoodzaakt zijn met verlies van rente een grooter depôt dan voorheen gereed te houden, en toenemende moeilijkheid ondervinden om het depôt telkens weder aan te vullen.

Ten einde de nadeelen eener te groote papier-circulatie te voorkomen, moeten de voorschotten eener bank aan nijverheid-ondernemers niet grooter zijn dan de hoeveelheid specie, welke zij gewoon zijn voor dagelijksche aanvragen en betalingen beschikbaar te houden. De bank mag nooit het omloopende kapitaal eener onderneming geheel en al voorschieten, veel minder het vaste kapitaal; dit zoude niet alleen de circulatie met papier overvoeren, maar ook de soliditeit der bank in gevaar brengen, welke alsdan niet altijd geld genoeg in voorraad kan hebben, om het overbodige papier te verzilveren. Vooral moet zij zich wachten voor het ligtvaardig disconteren, om niet het slagtoffer te worden van wisselruiterij. De nadeelen der wisselruiterij en der te groote voorschotten voor de bank zelve en de maatschappij, worden uit de geschiedenis eener Schotsche bank aangetoond.

Tegen de voordeelen der banken voor de maatschappij, staan echter eenige nadeelen over. Hiertoe behoort de mindere zekerheid eener papier-circulatie, die aan vele gevaren is blootgesteld, welke deels uit de onvoorzigtigheid en de kwade trouw der bankiers, deels uit

verschillende oorzaken voortspruiten. De middelen tot afwending dezer gevaren zijn: het verbod om kleine billetten uit te geven; het opleggen der verpligting aan de bankiers, om het uitgegeven papier op de eerste aanvraag te verwisselen; de nietigverklaring van alle met deze verpligting strijdige bedingen, en het vrij laten van de oprigting der banken en van hare onderlinge mededinging.

3. Bij het onderzoek naar het ontstaan van het kapitaal, wijst Smith op het onderscheid tusschen den productiven en den improductiven arbeid. Alleen door den eersten wordt kapitaal gevormd; hij brengt dingen voort die bespaard kunnen worden; de vruchten van den improductiven arbeid, hoe nuttig en belangrijk overigens ook, worden dadelijk na de voortbrenging verbruikt en vernietigd, zonder iets achter te laten, waarvoor men nieuwen arbeid in het werk kan stellen. Zoowel de productive als de improductive arbeiders bestaan van het jaarlijksche product van den grond en den arbeid. Naarmate een grooter of een kleiner gedeelte van dit product door productive of door improductive arbeiders wordt verbruikt, zal het product van het volgende jaar grooter of kleiner zijn. Dit product wordt in twee deelen gesplitst; het eene is kapitaal en dient voor eene nieuwe voortbrenging, het andere is inkomen en voor het onmiddelijk gebruik bestemd. Het eerste dient alleen voor productive, het tweede ook voor improductive arbeiders. De verhouding tusschen deze klassen van arbeiders is in elk land afhankelijk van de verhouding, waarin het jaarlijksche product tusschen kapitaal en inkomen wordt verdeeld. Op de laatstgenoemde verhouding hebben de rijkdom,

de zeden en het karakter van elk volk grooten invloed.

Waar de verdeeling van het jaarlijksche product ten voordeele van het kapitaal geschiedt, daar heerschen arbeidzaamheid en vlijt; waar daarentegen het grootere deel als inkomen wordt verteerd, daar hebben traagheid en zucht naar dadelijk genot de overhand. Spaarzaamheid, zoowel van individus als van regeringen en van geheele volken, doet het kapitaal toenemen, versterkt het voortbrengend vermogen van den arbeid, en vermeerdert den rijkdom; verkwisting daarentegen vernietigt het kapitaal, en verarmt de geheele maatschappij.

4. De uitleener beschouwt de som, welke hij tegen interest uitleent, altijd als kapitaal, onverschillig of de leener haar als kapitaal aanwendt, of onmiddelijk verbruikt zonder eene nieuwe voortbrenging te beoogen. Slechts in het eerste geval kan de leener het geleende met de interessen terug geven, zonder zich van een deel zijner inkomsten te berooven. Ofschoon de leeningen meestal in den vorm van geld of geldswaardig papier geschieden, bedoelt de leener niet het bezit van het geld, maar dat van de zaken, die hij voor het geld kan koopen. De uitleener geeft door middel van het geld aan den leener eene assignatie op een deel der producten van den grond en van den arbeid, in waarde aan het uitgeleende geld gelijk staande, op voorwaarde, dat de leener hem jaarlijks eene soortgelijke assignatie van minder bedrag als interest zal betalen. De stand van de interest ondergaat den invloed van vraag en aanbod, en wordt lager naarmate de beschikbare kapitalen toenemen. Het is eene dwaling, ontstaande uit de verwarring van het geld met hetgeen men daarvoor koopt, om de daling van de interest

aan de vermeerdering der edele metalen toe te schrijven. De daling spruit uit andere oorzaken voort, want eene vermeerdering der edele metalen verhoogt alleen den nominalen prijs der zaken. De wetten, die het leenen op interessen verbieden, of het bedrag van dezelve regelen, zijn nutteloos en vruchteloos. De stand van de interest heeft invloed op den prijs der landerijen.

5. De hoeveelheid arbeid, welke gelijke kapitalen in het werk stellen, verschilt naar de wijze waarop zij aangewend worden, hetzij in den landbouw, in de nijverheid, in den groot- of in den kleinhandel. Ofschoon elk dezer vier takken van bedrijf noodzakelijk is voor het bestaan der overige, en voor den bloei der maatschappij, is de landbouw de voordeeligste, omdat hij meer voortbrengenden arbeid in het werk stelt dan de nijverheid, en deze verdient wegens dezelfde reden de voorkeur boven den handel. Bezit een volk niet genoeg kapitaal om al deze bedrijven op ruime schaal uit te oefenen, dan zal het zijnen rijkdom het meest bevorderen door zich eerst op den landbouw, daarna op de nijverheid en het laatst op den handel toe te leggen.

Derde Boek.

1. Het grootste verkeer in elke maatschappij is dat tusschen de bewoners der steden en die van het platte land. De stad ontvangt de ruwe stoffen en de levensmiddelen van het land, en geeft daarvoor de bewerkte stoffen in de plaats, hetzij onmiddelijk, hetzij middelijk, door tusschenkomst van het geld. Beide partijen winnen; de landlieden koopen voor denzelfden arbeid eene

grootere hoeveelheid bewerkte stoffen, dan wanneer zij ze zelve moeten vervaardigen; de stedelingen kunnen door de uitgebreidheid der markt hunnen arbeid meer verdeelen. Omdat levensmiddelen de eerste en dringindste behoefte zijn, en alleen op het land worden voortgebragt, moest aanvankelijk de bebouwing van den grond aan de vestiging in steden voorafgaan. Om zich eenigzins te ontwikkelen, heeft de landman de nijverheid der steden noodig; van daar dat de opkomst der steden, waar verschillende takken van nijverheid vereenigd zijn, een gevolg is van den landbouw. Was de natuurlijke loop der dingen niet gestoord geworden, dan zoude de vermeerdering der steden altijd een gevolg zijn geweest van, en in verhouding hebben gestaan tot de uitbreiding van den landbouw. Indien de kapitalen grooter geworden zijn, dan de behoeften van landbouw en nijverheid vereischen, dan zal men ze aanwenden in den handel. De natuurlijke loop en de vrije ontwikkeling der maatschappij zijn door bijna geheel Europa belemmerd geworden. Dikwijls was de handel aanleiding tot, en niet gevolg van de ontwikkeling der nijverheid, en deed de bloei der industrie de meeste vorderingen in den landbouw ontstaan.

2. De invallen der Germaansche en Scytische volken in de westelijke provinciën van het Romeinsche rijk, vernietigden het verkeer tusschen de steden en het land. Door de roofzucht der barbaren werden de steden van de inwoners verlaten, en bleef het land onbebouwd. Groote uitgestrektheden onbebouwden grond kwamen in het bezit der veroveraars. Het eerstgeboorteregt, aanvankelijk door de omstandigheden gewettigd, ofschoon later onnoodig, deed de nadeelen van de op-

hooping der grondbezittingen in dezelfde hand voortduren, hetwelk, gepaard aan den langdurigen staat van regeringloosheid, de heerschende onveiligheid, de afhankelijkheid, soms onvrije toestand der landbouwers, waardoor hun de prikkel tot meerdere voortbrenging ontbrak, de afpersingen van allerhande aard, waaraan zij waren blootgesteld, de belemmeringen in het verkeer, de beperking van den graanhandel enz„ de oorzaak was, dat de landbouw tot eenen staat van diep verval geraakte.

3. De toestand van de bevolking der steden was aanvankelijk weinig beter dan die van het land. De inwoners bestonden grootendeels uit kooplieden en werklieden, wier toestand weinig van dien der onvrijheid verschilde. Zij kwamen echter eerder tot vrijheid en onafhankelijkheid dan de landbewoners. Hunne zamenwoning maakte het nemen van maatregelen tot gemeenschappelijke verdediging gemakkelijk. In het genot van meerdere veiligheid bereikten zij allengs eenen zekeren trap van welvaart en rijkdom. De vorsten zochten met de steden op eenen goeden voet te staan, en beschouwden ze als een middel om de magt des adels of der grondbezitters, die vaak het vorstelijk gezag belemmerden, te fnuiken. Zij schonken, of liever verkochten aan de steden vrijheden en privilegiën; de steden gaven wederkeerig bijdragen tot stijving van de schatkist der vorsten, die door verspilling, wanbeheer en oorlogen meestal geldgebrek hadden. In het genot der vrijheden nam de nijverheid in ontwikkeling toe, en vond in den allengs weder ontluikenden handel eenen krachtigen prikkel.

4. De bloei der steden werkte weder gunstig terug

op dien van den landbouw. De producten van den grond vonden daar eene geschikte markt; de rijkdommen door de stedelingen verkregen, werden dikwijls tot verbetering van den grond aangewend, en vooral werkte de zedelijke invloed der steden mede, tot het daarstellen van orde en veiligheid op het land.

Van groot gewigt was de opkomende bloei der steden voor den staatkundigen toestand des lands. Voor dat de nijverheid zich eenigzins had ontwikkeld, konden de groote landeigenaars hunne inkomsten, uit de producten van den grond bestaande, op geene andere wijze verbruiken, dan door het oefenen eener uitgebreide gastvrijheid. Zij kregen grooten invloed op de lieden, die hunne gastvrijheid genoten, en allengs in eenen toestand van afhankelijkheid van hen geraakten. Ook de bebouwers van den grond stonden onder het gezag van den landheer. De landeigenaars, magtig door het aantal hunner volgelingen, werden gevaarlijk voor het gezag van den vorst; zij weigerden vaak de aan hem verschuldigde gehoorzaamheid, en eigenden zich aanmerkelijke deelen van het koninklijk gezag toe. Aan de vorsten ontbrak de magt tot handhaving van hun gezag; trapsgewijze werd het echter hersteld door den invloed van de nijverheid en den handel der steden. Toen deze de markt werden, waar men de producten van den grond tegen die der nijverheid kon ruilen, begeerden de landeigenaars de voortbrengselen der nijverheid te bezitten, en gaven de producten van hunnen grond daarvoor in de plaats. Zij verminderden hunne gastvrijheid, en poogden hunne inkomsten te vermeerderen, door eenige regten en vrijheden aan de voorheen geheel van hen afhankelijke landbouwers te

verkoopen. De magt der landbezitters nam daardoor af, die der vorsten werd versterkt; deze gebruikten het herkregen gezag om orde en veiligheid ook op het land uit te breiden en te handhaven. Op deze wijze was de nijverheid en de handel der steden, de oorzaak en niet het gevolg van de verbeterde bebouwing van den grond.

Deze gang der ontwikkeling, in strijd met den natuurlijken loop der dingen, is langzaam en onzeker. Dit blijkt uit de vergelijking van den tragen vooruitgang der Europesche staten met den snel toenemenden bloei van Noord-Amerika, waar de natuurlijke loop weinig werd belemmerd. Daar is de landbouw op eenen hoogen trap, terwijl hij in Engeland, niettegenstaande vele gunsten en aanmoedigingen der regering in lateren tijd, bij de nijverheid en den handel ten achteren is gebleven. Ook is de volkswelvaart, aan nijverheid en handel ontleend, wisselvalliger dan die, welke eenen bloeijenden landbouw tot grondslag heeft.

Het vierde Boek

is eene kritiek der verschillende stelsels van staathuishouding.

1. Het belangrijkste stelsel is het Mercantiel systeem. Het berust op het volksvooroordeel, dat de rijkdom in het bezit van goud en zilver bestaat. De meeste volken van Europa hebben alle pogingen in het werk gesteld, om de edele metalen binnen hunne grenzen op te hoopen. Het voorbeeld van Spanje volgende, verboden de regeringen den uitvoer van goud en zilver op strenge straffen. Voor den handel was deze verbodsmaatregel hoogst schadelijk; de kooplieden bragten

vele bezwaren daar tegen in, en betoogden de onmogelijkheid om het uitvoerverbod te handhaven. Zij stelden een ander middel voor, om langs eenen omweg hetzelfde doel te bereiken. Dit bestond in het naauwkeurig acht geven op de handelsbalans, d. i. op de verhouding tusschen de waarde van den invoer en die van den uitvoer. Het verschil in waarde tusschen den jaarlijkschen in- en uitvoer, meende men, dat steeds in geld moest worden vereffend. Door zoo veel mogelijk aan waarde uit te voeren, en zoo weinig mogelijk in te voeren, zoude de hoeveelheid edel metaal worden vermeerderd. Sedert dat dit stelsel bij de regeringen ingang vond, beschouwde men de handelsbalans als het zekerste middel, om de vermeerdering of de vermindering van den nationalen rijkdom te kennen. Den buitenlandschen handel begon men als de hoofdbron der welvaart aan te merken, omdat door dezen de edele metalen binnen het land werden gebragt. Op deze beide beginselen, dat de rijkdom in het bezit van goud en zilver bestaat, en dat een land, hetwelk geene mijnen heeft, de edele metalen alleen verkrijgen kan, door voor eene grootere waarde aan goederen uit te voeren, dan in te voeren, werd allengs een zeer ingewikkeld zamenstel van maatregelen gebouwd, dat in de geschiedenis bekend is onder den naam van het *Mercantiel systeem.* De hoofdregels van hetzelve waren: beperking van den invoer, en bevordering van den uitvoer der goederen. Door hooge regten of een volstrekt verbod werd de invoer belet van die voorwerpen, welke men binnen het land zelf vervaardigen kon, en van alle soorten van goederen uit landen afkomstig, met welke de handelsbalans een ongunstig resultaat aanwees. Den

uitvoer bevorderde men door teruggave van belasting, door premiën, door het sluiten van voordeelige handelsverdragen, en door het stichten van koloniën.

2. In bijna alle staten heeft men den invoer van buiten, van voorwerpen die de binnenlandsche nijverheid voortbrengen kon, belemmerd of verboden, om aan de laatste het monopolie der markt te verzekeren, en tevens het geld in het land te houden. Door dit monopolie komen somtijds enkele takken van nijverheid tot eenen hoogen trap van bloei, voor de nijverheid der maatschappij in het algemeen is het echter nadeelig. Gelijk de hoegrootheid van het kapitaal des ondernemers de grens is van de uitbreiding, die hij aan zijne onderneming kan geven, zoo wordt de uitbreiding der ondernemingen van alle leden der maatschappij, begrensd door het totaal bedrag der kapitalen in het bezit der maatschappij. Regerings-maatregelen kunnen de kapitalen niet doen toenemen, maar geven alleen eene andere rigting aan hunnen loop. Deze kunstmatige rigting is altijd minder voordeelig dan de natuurlijke. Ieder individu is onophoudelijk werkzaam om zijne kapitalen op de voordeeligste wijze aan te leggen, en is beter in staat daarover in elk bepaald geval te oordeelen, dan eenig staatsman of wetgever. Geeft derhalve de regering aan sommige takken van nijverheid het monopolie der binnenlandsche markt, dan dwingt zij op indirecte wijze de individu's, om hunne kapitalen in de begunstigde takken aan te wenden.

Er schijnen echter twee gevallen te bestaan, waarin het misschien voordeelig kan zijn de buitenlandsche nijverheid te belasten tot aanmoediging der binnenlandsche.

1°. Wanneer een bepaalde tak van nijverheid noodzakelijk is voor de verdediging des lands.

Op dezen grond prijst Smith sommige bepalingen der navigatie-acte, als strekkende om eene talrijke goed bemande vloot te scheppen, het hoofdvereischte tot Brittanje's verdediging.

2°. Indien de producten der binnenlandsche nijverheid aan eene belasting onderworpen zijn.

Als retorsie-maatregel zijn alle belemmeringen van den handel af te keuren. Alleen indien er waarschijnlijkheid bestaat, dat zij de tegenpartij tot herroeping harer verbods-bepalingen zullen dwingen, kunnen zij nuttig zijn. Ter voorkoming van schokken, moeten alle overgangen tot eene grootere handelsvrijheid trapsgewijze geschieden, ofschoon de nadeelen van plotselinge overgangen minder groot zijn, dan men zich gewoonlijk voorstelt.

3. Het heffen van hoogere regten (differentiële regten), van goederen afkomstig uit landen, met welke de handelsbalans ongunstig staat, is eene ongerijmdheid, ook zelfs dan, indien men de zaak van het standpunt der Mercantilisten beschouwt. Niet alleen is het in elk geval wenschelijk te koopen op de laagste markt, hetgeen door differentiële regten verhinderd wordt; maar zelfs eenen ongunstigen stand der handelsbalans aannemende, zouden de ingevoerde goederen met voordeel naar andere landen kunnen worden uitgevoerd. Er bestaat geen middel om de handelsbalans naauwkeurig te constateren. De opgaven der tolkantoren blijven altijd onvolledig, en de wisselkoers wordt door een aantal andere omstandigheden beheerscht.

Na met eenige uitvoerigheid over den wisselkoers

gehandeld te hebben, onderzoekt de schrijver de werking der deposito-banken, en inzonderheid die der Amsterdamsche.

Men kan naauwelijks iets ongerijmder uitdenken, dan het stelsel der handelsbalans. Volgens hetzelve zoude van twee landen, die met elkander handel drijven, noch het een, noch het andere winnen indien de balans gelijk staat; indien zij naar ééne zijde overhelt, dan zoude de winst aan die zijde juist gelijk zijn aan het verlies, dat aan de andere wordt geleden. Het systeem der handelsbalans leert, dat elk volk voordeel heeft bij den ondergang zijner naburen, en dat hun gelijktijdige bloei onbestaanbaar is. Dit beginsel heeft de naijver der volken gevoed, en aanleiding gegeven tot langdurige oorlogen. Maar er is eene andere balans, onafhankelijk van het bestaan van eenen buitenlandschen handel, en geheel verschillend van de handelsbalans. Het is de balans tusschen de jaarlijksche voortbrenging en het verbruik. Van den stand dezer balans, naarmate zij een overschot van de voortbrenging boven het verbruik aanwijst of omgekeerd, hangt de voor- of achteruitgang der volken af.

4. Ten einde zich ook op de buitenlandsche markt van het monopolie te verzekeren, hebben de kooplieden de ondersteuning der regering ingeroepen. Het minst berispelijke middel om het beoogde doel te bereiken, is de teruggave van die belastingen, welke in het binnenland van de goederen geheven worden (drawback). Deze maatregel geeft geene kunstmatige rigting aan de beweging van kapitaal en arbeid; zij brengt den uitvoer niet boven het standpunt, dat hij zoude bereiken, indien de belasting niet bestond. Uit mercantiele

bedoelingen heeft men dit eenvoudige beginsel hoogst ingewikkeld gemaakt in de toepassing, en deze door een aantal uitzonderingen en onderscheidingen bemoeilijkt.

5. Een ander middel om het debiet der goederen op de buitenlandsche markt te bevorderen, is het schenken van premiën bij den uitvoer. De binnenlandsche voortbrenger kan zijne goederen in het buitenland beneden den natuurlijken prijs verkoopen, indien het verlies hem in den vorm eener premie uit de schatkist wordt vergoed. Ook geeft men premiën aan takken van nijverheid, die anders niet zouden kunnen bestaan. Daardoor wordt de voortzetting aangemoedigd van bedrijven, die verlies opleveren. Niet alleen is het bedrag der betaalde premiën een verlies voor het volk, maar bovendien geeft het premiestelsel eene minder goede rigting aan kapitaal en arbeid, ten nadeele van meer voordeelige bedrijven. De meeste premiën zijn steeds verleend aan de visscherij en den landbouw. Smith geeft van deze premiën een geschiedkundig overzigt, en gaat den invloed na, dien de graanwetten op den landbouw in Engeland hebben geoefend.

6. Door middel van handelsverdragen hebben de volken getracht, zich uitwegen voor hunne producten in het buitenland te openen. Zij verbonden zich elkanders producten tegen lagere regten toe te laten, dan die uit andere staten. Het nadeelige van dergelijke verdragen ligt daarin, dat zij aan vreemdelingen een monopolie schenken van de binnenlandsche markt, en de verbruikers genoodzaakt zijn de waren duurder te koopen, dan indien er eene onbelemmerde mededinging bestond. Smith bewijst dit door op het Methuen-tractaat (1703), tusschen Engeland en Portugal te wijzen. Daarna be-

toogt hij in eenen excurs de noodzakelijkheid van het muntloon.

7. Het aanleggen van koloniën door de volken der nieuwe geschiedenis in overzeesche gewesten, ontstond uit oorzaken geheel verschillende van die, welke de Grieken en de Romeinen daartoe aandreven. De koloniën van lateren tijd hebben een ander karakter dan die der oudheid; zij werden niet uit noodzakelijkheid aangelegd om het moederland van eene overtollige bevolking te ontlasten, maar waren meestal het gevolg van handelsondernemingen. Het aanknoopen van handels-betrekkingen, en vooral de zucht naar het bezit van edele metalen, die Oost- en West-Indie opleverden, schijnt de oorzaak van het veroveren dezer gewesten te zijn geweest.

Binnen korten tijd geraakten de meeste koloniën tot eenen hoogen trap van bloei. De oorzaken dezer welvaart liggen bij de Britsche koloniën vooral in de vruchtbaarheid van den grond, dien de kolonisten tegen lagen prijs in eigendom konden verkrijgen, in de vrijheid welke zij genoten, in geringe belastingen, en in de regtsveiligheid, die hen het rustig bezit hunner goederen waarborgde. Tegen deze voordeelen stonden echter vele beperkingen in den handel over; deze was gewoonlijk in handen van bevoorregte maatschappijen, waardoor de ontwikkeling van vele bronnen van welvaart werd versmoord.

Meestal behield het moederland het monopolie van den kolonialen handel voor zich, en verbood de kolonisten hunne voortbrengselen aan andere volken te verkoopen. Daardoor dwong men hen duur te koopen, en laag te verkoopen. Belangrijk is de vraag, welke voor-

deelen Europa uit de ontdekking, en kolonisatie van Amerika heeft geput. Die, welke Europa in het algemeen heeft genoten, zijn de vervulling van vele behoeften door de voortbrengselen der nieuwe wereld, en de uitbreiding der nijverheid, welke in Amerika nieuwe uitwegen vond. Want niettegenstaande de meeste staten den kolonialen handel als monopolie van het moederland beschouwden, werkten de rijkdommen, door hen uit dien handel verkregen, gunstig terug ook op die volken, welke geene koloniën bezaten. De bijzondere voordeelen, die elke koloniale mogendheid uit hare koloniën kan trekken, zijn: bijdragen tot versterking der verdediging, en tot ondersteuning van de schatkist des moederlands. Zoo was het in de oudheid; het nieuwere Europa heeft dergelijken onderstand slechts zelden genoten; van dien kant daarentegen hebben de koloniën het moederland meer verzwakt dan versterkt. Het grootste voordeel, dat men van de koloniën meende te trekken, bestond in het uitsluitend bezit van den handel op dezelve. Dit monopolie is oorzaak, dat vele kapitalen aan hunne oorspronkelijke bestemming zijn onttrokken, om in den kolonialen handel te worden besteed.

Om zich in de koloniën eene markt voor de producten van het moederland te verzekeren, heeft men de nijverheid der kolonisten zooveel mogelijk belemmerd, ja soms geheel vernietigd, en hen gedwongen, zich alleen op de productie der ruwe grondstoffen toe te leggen.

De geschiedenis van de koloniën der verschillende volken doorloopende, wijst Smith een aantal ongerijmde en wreede wetten aan, die op de valsche beginselen van het Mercantiel systeem berusten.

8. Ofschoon bevordering van den uitvoer en beperking van den invoer de hoofdbeginselen zijn van het Mercantiel systeem, heeft men echter ten opzigte van sommige voorwerpen eene tegenovergestelde rigting gevolgd; altijd echter met het doel om het volk te verrijken door eene voordeelige handelsbalans. Zoo heeft men den uitvoer belemmerd van voorwerpen, die als grondstoffen voor de nijverheid werden beschouwd, opdat, door den lagen prijs dezer stoffen, de inlandsche goederen met buitenlandsche op vreemde markten zouden kunnen mededingen. Om dezelfde reden verbood men den uitvoer van werktuigen. De invoer van vele grondstoffen werd door premiën aangemoedigd; daarentegen waren zware, soms barbaarsche straffen gesteld op den uitvoer van sommige voorwerpen, b. v. in Engeland op dien van wol, schapen enz.; ook werd het binnenlandsch vervoer van deze goederen bemoeilijkt, uit vrees, dat men ze heimelijk zou uitvoeren.

9. Na het Mercantiel systeem verdient het Physiocratische of Landbouw-systeem de aandacht, dat echter nooit in zijn geheel is toegepast geworden. De Fransche minister Colbert, een aanhanger van sommige mercantile beginselen, had de fabrieknijverheid bovenmate geprikkeld en begunstigd ten nadeele van den landbouw. Eenige Fransche geleerden, met Quesnay aan het hoofd, kwamen op het denkbeeld, dat de verwaarloozing van den landbouw oorzaak was van de heerschende armoede, en dat de grond de eenige bron van rijkdom was. Het volk verdeelden zij in eene voortbrengende en eene niet voortbrengende klasse; in de eerste plaatsten zij landeigenaars en landbouwers, en bragten het overige deel des volks, handwerkslieden,

kooplieden, kunstenaars, geleerden enz. tot de niet voortbrengende klasse, op grond, dat zij geene nieuwe rijkdommen voortbragten, en dat de meerdere waarde, die zij aan vele voorwerpen door hunnen arbeid gaven, opgewogen werd door de waarde der producten van den grond, die zij verbruikten. Verder stelden zij voor, om alle bestaande belastingen door eene eenige belasting op den grond te vervangen, omdat, volgens hunne redenering alle belastingen ten laatste van de opbrengst van den grond werden betaald. Dit stelsel wordt door Smith geheel weêrlegd.

De meeste volken van het nieuwe Europa hebben de nijverheid en den handel begunstigd; die der Oudheid en de volken van Azië hebben aan den landbouw de voorkeur gegeven. De weinige achting en de geringe uitbreiding, die aan den handel ten deel vielen, kunnen als de voorname oorzaak worden beschouwd van den betrekkelijk kindschen toestand, waarin bij deze volken de nijverheid verkeerde.

Eene bijzondere gunst aan eenen bepaalden tak van bedrijf verleend, werkt nadeelig op alle overige bedrijven. Van alle stelsels van staathuishoudkunde verdient alleen dat de goedkeuring, hetwelk aan een ieder volkomene vrijheid laat, zijne belangen te bevorderen op de wijze, die hem goeddunkt, mits zich houdende binnen de grenzen van het regt. Alsdan wordt ook de werkkring der regering binnen hare juiste perken teruggebragt; deze werkkring bestaat in het handhaven der in- en uitwendige veiligheid, en in het daarstellen van sommige inrigtingen van openbaar nut, die, ofschoon zeer heilzaam voor het algemeen, niet genoeg winstgevend zijn, om door bijzondere personen met voordeel ondernomen te worden.

Vijfde boek.

1. Het eerste hoofdstuk van dit boek handelt over de staatsuitgaven.

De eerste pligt van den vorst is het waken voor de verdediging des lands tegen de aanvallen van andere volken; dit kan alleen geschieden door middel eener militaire magt. De kosten van verdediging zijn zeer verschillend, naar gelang van den toestand der beschaving der volken. Terwijl bij barbaarsche volken elk inwoner tevens krijgsman is, en tijdens den oorlog zelf in zijn onderhoud voorziet, bestaat bij beschaafde volken de krijgsmagt uit een betrekkelijk klein deel der bevolking; ook wordt ten gevolge der toenemende ontwikkeling de krijgvoering kostbaarder. Smith licht dit alles door voorbeelden uit de geschiedenis toe, en beschouwt daarna de eigenaardige voor- en nadeelen van militietroepen en van staande legers. De kosten der verdediging, eene zaak van algemeen belang, moeten door alle burgers, naar gelang van hun vermogen, worden gedragen.

Een niet minder gewigtige pligt van den vorst is de handhaving der regtsveiligheid binnen den staat. Ook deze taak is met den vooruitgang der beschaving veel zwaarder geworden, omdat door de vermeerdering der rijkdommen meer ongelijkheid tusschen de burgers is gekomen, en de overvloed der rijken verleidelijk is voor de armen. De kosten, welke de regtsbedeeling vereischt, mogen, om omkoopingen enz. te voorkomen, slechts voor een gering gedeelte door de strijdende partijen onmiddelijk

aan de regters worden vergoed. Overigens moeten de regters van staatswege worden betaald. De regtsbedeeling tot eene bron van staatsinkomsten te maken, gelijk somtijds is geschied, leidt tot grove misbruiken.

De derde voorname pligt der regering is het stichten van die inrigtingen van openbaar nut, welke, door bijzondere personen alleen niet ondernomen kunnen worden. Hiertoe behooren: openbare werken tot bevordering van het verkeer der maatschappij en den handel, en inrigtingen van onderwijs. Het verkeer wordt gemakkelijk gemaakt door goede wegen, bruggen en vaarten; de beste wijze om de fondsen tot het onderhoud dezer werken te vinden, bestaat in het heffen van eenen tol, op billijke grondslagen, van allen, die van de genoemde vervoermiddelen gebruik maken. De opbrengst dezer tollen moet alleen tot onderhoud van die zaken, waarvoor zij bestemd zijn, en nooit tot andere doeleinden worden aangewend. Ofschoon de betaalde tollen den prijs der vervoerde goederen verhoogen, zoo zijn, niettegenstaande de tollen, de kosten van vervoer op de verbeterde wegen geringer dan zonder deze hulpmiddelen. De maatregelen tot bevordering van den handel, welke de regering nemen kan, bestaan hoofdzakelijk in het verleenen van hulp en bescherming aan kooplieden, die in verre gewesten met onbeschaafde volken handel drijven. Tot dergelijken handel hebben de kooplieden zich meestal in compagniën vereenigd. De inrigting der verschillende handels-compagniën wordt nu door Smith beschreven; hij toont uit de geschiedenis aan, hoe deze ligchamen allengs van hunne oorspronkelijke bestemming zijn ontaard, en zich in meer-

dere of mindere mate het monopolie van den handel op sommige landen hebben toegeeigend.

De inrigtingen van onderwijs beschouwende, welke gedeeltelijk van staatswege worden bekostigd, behandelt Smith meer opzettelijk de Engelsche hoogescholen, berispt de gebreken dezer instellingen, en wijst de oorzaken dezer gebreken aan, tevens eenen blik werpende op de opleiding der jeugd bij de oude volken. Tot de inrigtingen van onderwijs voor lieden van elken leeftijd rekent Smith de kerkgenootschappen. Wat hij hieromtrent mededeelt, behoort, hoe belangrijk het ook is, niet zoo zeer tot de staathuishoudkunde als tot de wijsgeerige geschiedenis.

Behalve de opgenoemde uitgaven vereischt het bestuur van den staat onkosten; ook moet de vorst eenen staat voeren aan zijnen rang geëvenredigd. Het bedrag dezer uitgaven verschilt naar gelang van de uitgebreidheid en den regeringsvorm van elken staat.

2. Het inkomen van den staat wordt gevonden, deels uit de eigendommen van den staat, deels uit die der burgers in den vorm van belasting. De staats-eigendommen bestaan of uit kapitalen of uit domeinen. Worden de kapitalen in nijverheids-ondernemingen gestoken, dan vormt de winst dezer kapitalen het staats-inkomen. Over het algemeen is de staat de minst geschikte nijverheids-ondernemer, en zijn de winsten der kapitalen onder zijn beheer geringer, dan indien zij door bijzondere personen worden bestuurd. De andere staatseigendommen zijn de domeinen, waaruit slechts voor een gering gedeelte in de behoeften kan worden voorzien. Het bestuur der domeinen is in den regel ten hoogste nalatig en zorgeloos, zoodat het

voor het algemeen voordeeliger zoude zijn, indien deze staats-eigendommen aan bijzondere personen werden verkocht.

Gelijk het inkomen der burgers uit *grondrente, winst* en *loon* bestaat, moeten ook de belastingen van dat inkomen geheven, uit dezelfde bronnen worden geput. Vier regels zijn bij het heffen van iedere belasting in acht te nemen:

1°. dat een ieder betale naar gelang van zijn vermogen;

2°. dat het op te brengen bedrag vooraf naauwkeurig zij vastgesteld, en onafhankelijk blijve van de willekeur der ambtenaren.

3°. dat de termijn van betaling zoo gemakkelijk mogelijk zij gesteld;

4°. dat de heffing onkostbaar geschiede, en geene belemmering veroorzake in den vrijen arbeid der burgers.

De belasting op de grondrente wordt op drie wijzen geheven. De meest algemeene is de grondbelasting, welke zoowel veranderlijk als onveranderlijk kan worden gesteld. Wegens het wisselvallige der jaarlijksche grondrente en het ongelijk bedrag van de opbrengst der landerijen, is eene onveranderlijke belasting in strijd met den eersten regel, doch voldoet aan de vereischten der overige. Een nadeel der onveranderlijke belasting is, dat de regering niet langer een onmiddelijk belang heeft bij de verbetering van den landbouw. De veranderlijke belasting, aan het jaarlijksch bedrag der rente geëvenredigd, voldoet aan den eersten en derden regel maar niet aan den tweeden en vierden. De instelling van een kadaster is zeer kostbaar, maar kan misschien

door het nemen van andere geschikte maatregelen van toezigt overbodig worden gemaakt.

De tweede wijze van belasting is die op de voortbrengselen van den grond (b. v. tienden en andere geëvenredigde opbrengsten); zij treft eveneens de grondrente, en wordt dus door den landeigenaar betaald. Zij drukt ongelijk, omdat de verhouding tusschen de ruwe opbrengst en het zuivere overschot verschillend is, naar gelang van de vruchtbaarheid der gronden; zij houdt de ontwikkeling van den landbouw tegen, omdat men huiverig is de ruimere opbrengst, door kostbare verbeteringen verkregen, te moeten deelen met den staat, die daartoe niets heeft bijgedragen. Indien, in plaats van een geëvenredigd aandeel in de producten van den grond, de belasting in eene vaste geldsom veranderd wordt, dan is hare werking volkomen gelijk aan die der boven beschreven grondbelasting.

De winst der kapitalen bestaat uit twee deelen, de gewone interest van het kapitaal en de eigenlijk gezegde winst. Alleen het eerstgenoemde deel kan belast worden.

Wegens twee redenen is echter de interest minder dan eenig ander voorwerp geschikt om belast te worden. In tegenoverstelling van land is het bezit van kapitalen geen openbaar bezit, en kan men zonder hatelijk onderzoek den staat van het vermogen der burgers niet kennen. Ook zijn kapitalen zeer beweegbaar, en zullen de eigenaars ze spoedig verwijderen uit staten, waar zij door belastingen worden gedrukt. Eene dergelijke belasting is slechts mogelijk in zeer kleine staten, waar de burgers elkander kennen, en men in de goede trouw der ingezetenen eenen waarborg vindt

van de naauwgezetheid der opgaven van hun vermogen. De belasting op de winst van bepaalde bedrijven wordt ten laatste door den verbruiker betaald. Het belangrijkste voorbeeld eener dergelijke belasting is de *taille*, die in Frankrijk geheven werd van de winst der kapitalen in den landbouw aangewend. Door vele bijkomende misbruiken was deze belasting een voorname hinderpaal tegen de verbetering van den landbouw.

Eenige belastingen treffen onmiddelijk het kapitaal, en verminderen daardoor het fonds tot onderhoud van den productiven arbeid bestemd. Hiertoe behooren: de regten geheven bij den overgang van eigendom tusschen levenden, die welke bij versterf door erfgenamen van de goederen des erflaters als regt van successie betaald worden, verder de zegel- en registratieregten.

De belasting op het loon van den arbeid zal dit loon met het bedrag der belasting verhoogen, en ten laatste door de verbruikers betaald worden. Meestal echter heeft de verhoogde prijs der goederen minder vraag ten gevolge, alsdan wordt niet slechts de arbeider regtstreeks getroffen door vermindering van zijn loon, maar ook de grondeigenaar door verlaging der grondrente.

De belastingen, welke zonder onderscheid op de verschillende bronnen van inkomen worden gelegd, zijn *hoofdgeld* en *verbruiks-belastingen*. Hoofdgelden zijn altijd willekeurig en drukken ongelijk, omdat het hoogst moeilijk is, ze in billijke verhouding tot het vermogen der burgers te regelen. De heffing van een hoofdgeld vereischt weinig kosten. Gewoonlijk maakt het slechts een klein gedeelte uit van het inkomen van den staat. De onmogelijkheid om ieder naar gelang

van zijn inkomen te belasten, heeft aanleiding gegeven tot het heffen eener belasting van verbruikbare zaken. Het werkelijk vermogen der ingezetenen onbekend zijnde, belast men hunne verteringen, die gewoonlijk tot het vermogen in verhouding staan. De verteringen geschieden aan *voorwerpen van levensbehoefte* en aan *voorwerpen van weelde.* Worden de eerste belast, dan heeft zulks eene verhooging van den prijs ten gevolge, en de uitwerking der belasting is gelijk aan die eener directe belasting op het loon van den arbeid. Tot deze soort van belastingen kan men, wat hunne werking aangaat, ook brengen de hooge invoerregten, die van levensmiddelen betaald worden. Belastingen op voorwerpen van weelde verhoogen alleen den prijs der belaste voorwerpen, en worden dus door de verbruikers opgebragt.

Hoog opgevoerde belastingen brengen over het algemeen minder aan de schatkist op, dan die welke matig zijn gesteld. Ofschoon belastingen op voorwerpen van weelde om vele redenen aanbevelingswaardig zijn, en aan de eischen der drie eerste regels voldoen, strijden zij in elk opzigt met den vierden. De kosten van inning zijn buitengemeen hoog, de nijverheid ondervindt door deze belastingen altijd eenige belemmering; zijn zij hoog gesteld, dan worden zij eene sterke verleiding tot den sluikhandel, ook brengen zij de ingezetenen te veel in onmiddelijke aanraking met de ambtenaren der schatkist.

De inning der belastigen door de regering zelve is verre te verkiezen boven het stelsel van verpachting.

3. Sedert door de veranderingen in den staatkundigen en maatschappelijken toestand van Europa, de

regeringen niet meer, gelijk voorheen, schatten verzamelen, en de staatsinkomsten alleen tot voorziening in de gewone uitgaven worden gebezigd, is er meestal geldgebrek, indien buitengewone omstandigheden buitengewone uitgaven vereischen. Vooral in oorlogstijd schieten de gewone middelen te kort, en er blijft niets anders over dan geld te leenen, omdat men door het heffen van nieuwe belastingen, niet zoo spoedig over de vereischte sommen kan beschikken. Gewoonlijk worden gelijktijdig met de leeningen belastingen opgelegd om de interessen der schuld te betalen, en deze trapsgewijze af te lossen. Amortisatie-fondsen, opgerigt met het doel om de schulddelging gemakkelijk te maken, hebben echter dikwijls, gelijk de ondervinding heeft geleerd, bijgedragen tot het vermeerderen der schuld. Andere wijzen van geldleening zijn die door middel van tijdrenten en lijfrenten. Smith geeft een beknopt overzigt van de vermeerdering der Britsche schuld, en van de schulden van eenige andere staten. De meeste staatsschulden zijn tot zulk eene hoogte geklommen, dat eene geheele terugbetaling onwaarschijnlijk is. Bij onvermogen, om aan de aangegane verpligtingen te voldoen, hebben sommige regeringen zich door een openlijk of een bedekt staatsbankroet van den schuldenlast bevrijd. In vroegere tijden deed men dit, door den koers van het geld te veranderen of het gehalte van hetzelve te vervalschen.

De aanleiding tot het aangaan der Britsche schuld nagaande, merkt Smith op, dat zij voor een belangrijk deel ontstaan is uit de oorlogen, tot verovering en bescherming der koloniën gevoerd. Nogmaals wijst hij op de nadeelen der koloniale politiek, een uitvloeisel

van het Mercantiel systeem, en besluit met den raad, dat het beter ware om de koloniën, die niet bij magte zijn voor hare eigene verdediging te zorgen, geheel op te geven, dan ze tot nadeel van het moederland te behouden.

DERDE HOOFDSTUK.

BESCHOUWING VAN EENIGE VOORNAME LEERSTUKKEN.

Adam Smith nous a montré la vraie manière de considérer les choses en économie politique, et nous a fourni par là les moyens de découvrir même les imperfections de son immortel ouvrage.
Say. Oeuvres Diverses. Paris. Guill. p. 439.

---

§ 1.

RIJKDOM EN WAARDE.

The question of value is that, into which every problem of political economy finally resolves itself.
Th. de Quincey.
The logic of pol. Econ. Edinb. 1844. p. 40.

Tot de belangrijkste vraagstukken, die de staathuishoudkundigen verdeeld houden, moeten die van Rijkdom en Waarde gerekend worden. Een juist begrip van Waarde acht Stuart Mill van zoo groot gewigt, dat hij niet aarzelt te verklaren: „that anything vague or

„misty in our conception of the theory of value „creates confusion and uncertainty in everything else; „the smallest error on that subject infects with cor- „responding error all our other conclusions" [1]) Het mag derhalve bevreemding wekken, dat men ten opzigte dezer hoofdbeginselen nog niet tot eenheid is gekomen; te meer, omdat de staathuishoudkunde lang werd beschouwd als de leer der rijkdommen, en men haren werkkring bepaalde tot het onderzoek naar de wijze, waarop de rijkdommen voortgebragt, verdeeld en verbruikt worden.

De mensch is op de aarde zóó geplaatst, dat hij behoeften heeft, die voor eene onbegrensde uitbreiding vatbaar zijn. Gelijk de natuur van den mensch deels stoffelijk, deels onstoffelijk is, zijn zijne behoeften van ligchamelijken en van geestelijken aard [2]). Zij zijn niet alle even dringend, en de laatste doen zich gewoonlijk eerst dan met aandrang gevoelen, wanneer die der eerste soort vervuld zijn. De vervulling der eerste ligchamelijke behoeften is zelfs de voorwaarde van ons bestaan [3]). Primo vivere, deinde philosophari.

Het streven van alle menschen is gerigt naar de bevrediging der behoeften; dit is de voorname drijfveer hunner handelingen. Men tracht zijnen toestand te verbeteren, ten einde zijne behoeften ruimer te ver-

---

[1]) J. Stuart Mill. Principles of pol. Econ. Book III. ch. 1. § 1.

[2]) Mr. C. W. Opzoomer. Wetenschap en Wijsbegeerte. 1857. p. 114, 115.

[3]) L'homme ne saurait diriger ses efforts vers la satisfaction des besoins moraux de l'ordre le plus noble et le plus élevé, qu'après avoir pourvu à ceux qui concernent la conservation et l'entretien de la vie. (Bastiat. VI. p. 58.)

vullen. Dit verlangen is den mensch door de natuur ingeplant. Zeer juist is dit door Smith aangetoond als hij zegt: „the desire of bettering our condition, though „generally calm and dispassionate, comes with us from „the womb, and never leaves us till we go into the „grave. In the whole interval which separates those „two moments, there is scarce perhaps a single in„stant, in which any man is so perfectly and com„pletely satisfied with his situation, as to be without „any wish of alteration or improvement of any „kind" [1]) [2]). Alles, wat in het algemeen aan de behoeften bevrediging of voldoening kan schenken, is Rijkdom [3]). Men is rijk of arm naar mate men meer

---

[1]) p. 151a.

[2]) De Amerikaansche schrijver H. C. Carey beschouwt deze waarheid als den grondslag der staathuishoudkunde; aan het hoofd zijner *Principles of political economy* stelt hij de volgende „elementary proposition": „Man „desires to maintain and to improve his condition," en te regt, want zij is de uitdrukking van het levensbeginsel der maatschappij, en krachtig genoeg om de hinderpalen te boven te komen, die door dwaze wetten en eene kortzigtige staatkunde aan de vrije ontwikkeling in den weg worden gelegd. Men vergelijke vooral wat Smith hieromtrent zegt p. 152a, 241b.

[3]) Malthus (*Princ. d'Econ. Polit.* Paris *Guill.* p. 264), keurt het af om onder Rijkdom ook die zaken te verstaan, die de behoeften voldoen zonder waarde te hebben, omdat, wanneer de natuur in alle behoeften ruimschoots voorzag, zonder dat inspanning van des menschen zijde gevorderd werd, het volk tot het toppunt van Rijkdom zoude gekomen zijn, zonder eenige waarde te bezitten. Zeer naïf voegt hij er bij, dat een dergelijke toestand niet bestaat, en waarschijnlijk nooit bestaan zal. De opmerking is juist, maar bewijst niets tegen het geven eener ruime beteekenis aan den term Rijkdom. Alle rijkdom is slechts middel; het doel, dat men met zijn bezit beoogt, is de vervulling der behoeften. „Comsumption," zegt Smith, „is the sole end and pur„pose of all production" (298 *b*). Het genot, dat men in de vervulling der behoeften smaakt, is niet minder, indien het daartoe strekkend middel eene bloote natuurgave is, dan wel of het door arbeid

of minder in staat is zijne behoeften te vervullen. Sommige behoeften vervullen wij zonder moeite, omdat de middelen daartoe in ruimen overvloed aanwezig zijn; de voldoening van andere heeft eerst plaats, na voorafgaande inspanning. De Rijkdommen, d. i. de middelen tot vervulling der behoeften, zijn dus van tweederlei aard; zij worden ons deels om niet door de natuur geschonken, deels is inspanning, is arbeid van onze zijde noodig om ze te verkrijgen. Tot de rijkdommen der eerste soort, die Say en Bastiat *natuurlijke rijkdommen* noemen, behoort alles wat de natuur uit haar zelve voortbrengt, en onmiddelijk tot ons gebruik geschikt is; die der tweede soort, de *maatschappelijke rijkdommen*, dus genoemd omdat zij het onderwerpvan het maatschappelijk verkeer uitmaken, bestaan uit de zaken, die door arbeid moeten verkregen worden. Wanneer men eene behoefte gevoelt, wier vervulling arbeid eischt, dan vergelijkt

---

moet verkregen worden. „Le comble de la richesse serait de se pro„curer pour rien, tout ce qu'on voudrait avoir, comme il arriverait „si nos besoins pouvaient tous être satisfaits par des richesses natu„relles." (Say. Epitome in voce Richesse. Traité d'Econ. pol. Paris Guill., p. 603.) *). Het schijnt, dat aan Malthus, bij het schrijven der boven aangehaalde plaats, de 18de Maxime van Quesnay voor den geest zweefde: „Abondance et non valeur, n'est pas richesse. Disette et „cherté est misère. Abondance et cherté est opulence." Het paradoxale dezer magtspreuk behoeft geen betoog.

*) In het voorbijgaan zij hier opgemerkt, dat Say, verre van eene vaste beteekenis aan den term Rijkdom te geven, haar dikwijls met die van Waarde verwart. Op eene andere plaats zegt hij: „la richesse „n'est autre chose que la valeur courante qu'on possède." Het zoude niet moeilijk vallen de reeds groote lijst van „contradictions économiques", die Say ten opzigte der woorden „richesse, utilité, valeur" in zijne werken begaat, en welke Ricardo (Oeuvres. Paris Guill., p. 256—262) heeft opgemaakt, aanmerkelijk uit te breiden.

men het genot, dat hare vervulling zal opleveren, met den arbeid, die daartoe moet aangewend worden; en men zal niet tot dien arbeid overgaan, dan na zich te hebben verzekerd, dat het genot de inspanning zal evenaren of overtreffen. Indien een ander den arbeid verrigt om ons het genot te bezorgen, dan bewijst hij ons eene *dienst;* deze dienst is ons even veel waard als de inspanning bedraagt, welke ons daardoor wordt bespaard. In den regel zal ons niemand eene dienst bewijzen om niet, maar eene wederdienst van ons verlangen. Alsdan heeft *ruiling van diensten* plaats. Omdat het wezen der ruiling mede brengt, dat de een even veel geeft, als hij van den ander ontvangt, moet men de diensten vergelijken om hunne verhouding te bepalen. Deze verhouding heet de Waarde [1]). Blijkt

---

[1]) „One of the greatest embarrassments to the political economist, merkt Travers Twiss (*View of the progress of political economy.* Lond. 1847. p. 172) aan, „arises from the necessary employment of terms, „which have already an established acceptation in common use. If he „employs them in their ordinary sense, the reader may perhaps be „perplexed by the vagueness of their meaning, and if he extends or „limites the scientific use of them, his language becomes continually „subject to misinterpretation." Daarom is het noodig, vooraf de beteekenis op te geven, waarin wij het woord Waarde zullen gebruiken. Wij verstaan door hetzelve alleen *ruilwaarde* (value in exchange, valeur en échange, Tauschwerth), nooit *bruikwaarde*, (value in use, valeur en usage, Gebrauchswerth). Het begrip van Bruikwaarde kan door Nuttigheid wedergegeven worden. De ondervinding heeft geleerd, dat het bijna eene onmogelijkheid is zich te wachten voor het verwarren dezer twee, wèl verwante maar toch zeer verschillende begrippen, wanneer men ze door hetzelfde woord uitdrukt. De lastige verwarring van Rijkdom met Waarde is voor een deel aan de dubbelzinnige beteekenis van het laatste woord te wijten. Neemt men Waarde in den zin van Bruikwaarde, dan is het volkomen juist met Say te zeggen: „la richesse

het uit de vergelijking, dat de verhouding der diensten gelijk is, dat zij evenveel waarde hebben, dan zijn zij vatbaar om geruild te worden. Omdat de waarde de verhouding der diensten uitdrukt, en de diensten maatschappelijke rijkdommen vertegenwoordigen, heeft men het begrip van waarde op die rijkdommen overgebragt, ten einde daardoor hunne verhouding onderling te bepalen. Bepaalt men de verhouding tusschen twee maatschappelijke rijkdommen A en B, door te zeggen, de waarde van A is gelijk aan tweemaal de waarde van B, dan beteekent deze uitdrukking, dat de dienst, waardoor ons A wordt verschaft, tweemaal zooveel arbeid voor ons bespaart als de dienst, waardoor wij B verkrijgen; bij gevolg moeten wij aan den voortbrenger van A eene wederdienst bewijzen, tweemaal zoo groot als aan den voortbrenger van B.

De verdeeling der rijkdommen in natuurlijke en

„est en proportion de la valeur." Verstaat men echter door Valeur ruilwaarde, dan bevat deze stelling eene gevaarlijke economische ketterij. Waarom zouden wij ons, ten koste der duidelijkheid bij den rijkdom der taal, met één woord behelpen om twee zeer uiteenloopende begrippen uit te drukken? De staathuishoudkunde heeft met andere wetenschappen gelijk regt op het aannemen eener vaste terminologie. „Tâchons „de mettre de la précision dans nos idées," zegt ergens Condillac, en volgen wij onbeschroomd zijnen raad: „Il faut se faire un „langage à soi, si l'on veut s'exprimer avec une exactitude dont l'usage „ne donne point l'exemple. Il y a bien des erreurs qu'il serait impos„sible de détruire si l'on s'obstinait à parler comme tout le monde." (Art de penser Part. II. ch. II). Het ligt verder in den aard der zaak, dat hier slechts van de regelmatige waarde spraak kan zijn, want de willekeurige waarde, de valeur d'affection, die der „res paucorum furore „pretiosae" (Seneca d. Brevit. vitae 12. 1.) ontsnapt aan den invloed van alle regelen en wetten.

maatschappelijke is van groot gewigt. Slechts de laatstgenoemde kunnen waarde hebben, want de arbeid, die hunne verkrijging ons kost, kan door de dienst van anderen bespaard worden. Zonder waarde daarentegen zijn alle rijkdommen, die om niet verkregen worden, gelijk ook die, waarbij de inspanning van het genot onafscheidelijk is, en het laatste niet door de diensten van anderen kan verkregen worden.

In het dagelijksch leven strekt men het begrip van rijkdom niet zoo verre uit als wij boven deden, en verstaat men daardoor alleen de zaken die waarde hebben. Men gaat dan meestal uit van de onderstelling, dat allen een gelijk aandeel hebben aan de natuurlijke rijkdommen, en het rijk of arm zijn alleen afhangt van het aantal zaken, die waarde hebben, waarover men kan beschikken. Schijnbaar is dit niet zonder grond, want de natuurlijke rijkdommen voorstellende door A., en de respective aandeelen, die twee personen in de maatschappelijke rijkdommen hebben, door B en C, dan is:

$$AB : AC = B : C.$$

De onderstelling echter, als zoude het aandeel aan de natuurlijke rijkdommen voor allen gelijk zijn, is valsch. Het is verschillend naar plaatsen en tijden. Een voorbeeld heldere dit op. De mensch heeft behoefte aan warmte, warmte behoort derhalve tot de rijkdommen. Waar de warmte om niet wordt genoten, b. v. in de warme luchtstreek, is zij een natuurlijke rijkdom; in onze gewesten daarentegen, waar men zich de warmte op kunstmatige wijze door arbeid moet ver-

schaffen, heeft zij waarde en is dus een maatschappelijke rijkdom.

Uit het hier aangetoonde verschil tusschen de natuurlijke rijkdommen, met betrekking tot tijd en plaats, blijkt de valschheid der onderstelling, dat allen daaraan een gelijk aandeel hebben. En bij gevolg is het onjuist om de genietingen, welke de menschen zich kunnen verschaffen, alleen door hun aandeel in de maatschappelijke rijkdommen uit te drukken. Binnen eenen beperkten kring zal er welligt geen gevaar zijn, de betrekking tusschen de rijkdommen der verschillende personen alleen door de verhouding van hunnen maatschappelijken rijkdom uit te drukken; maar vergelijkt men personen, wier aandeel aan de gaven der natuur ongelijk is, dan valt het illusoire en onvolledige der vergelijking genoegzaam in het oog.

Wij zien, dat het woord Rijkdom wordt gebruikt voor twee verschillende begrippen. In het gewone leven verstaat men daardoor de maatschappelijke rijkdommen; de staathuishoudkunde rekent er ook de natuurlijke rijkdommen toe. Tot groot nadeel der wetenschap hebben echter vele schrijvers het onderscheid tusschen de economische en de gewone beteekenis van Rijkdom verwaarloosd, en hetzelfde woord nu eens in ruimeren, dan weder in engeren zin gebruikt. Hieraan is voornamelijk het duistere toe te schrijven, dat veler beschouwingen van Rijkdom en Waarde omgeeft. De verwarring van Rijkdom met Waarde, van het geheel met een zijner aan onophoudelijke veranderingen onderhevige deelen, is voor de staathuishoudkundigen eene mild vloeijende bron van verdeeldheid en strijd geweest. Zij heeft den grond gelegd tot het ontstaan van twee scho-

len, de Engelsche en de Fransche, die elkander voortdurend en soms vinnig hebben bestreden, zonder dat de zaak nader tot hare beslissing werd gebragt. Trouwens, het was niet denkbaar tot eenig nuttig resultaat te komen, zoo lang elk der strijdende partijen een verschillend begrip aan hetzelfde woord verbond. Bastiat zegt dienaangaande zeer juist: „ils „ont enfoncé la première notion de l'économie politique „dans un dédale de difficultés inextricables, car les „mêmes mots ne représentaient plus pour les auteurs „les mêmes idées. Ils ont innocemment porté atteinte „à l'autorité et à la dignité de la science, en paraissant se contredire, quand, au fond, ils avaient raison chacun à leur point de vue [1]."

Onderzoeken wij thans, welke begrippen Smith zich van rijkdom en waarde vormde, en in hoeverre hij aan de eenmaal door hem aangenomene beteekenis is getrouw gebleven. Door Malthus en anderen is de opmerking gemaakt, dat Smith, ofschoon karig in het geven van definitiën, niet onduidelijk de beteekekenis laat doorschemeren, die hij aan de kunsttermen geeft, welke hij gebruikt. Dit geldt ook ten opzigte van Rijkdom en Waarde. Nergens heeft Smith eene bepaling van Rijkdom gegeven, maar meestal verstaat hij door den rijkdom des volks, *het jaarlijksche product van den grond en den arbeid* [2]. Wanneer hij den arbeid als eenige bron van Rijkdom beschouwt, noemt hij dien: „the fund which originally „supplies the nation with all the necessaries and conveniences of life [3]. Hieruit volgt, dat hij den Rijk-

[1]) Bastiat, Oeuvres VI, p. 131.

[2]) p. 2[b], 311[b], 380[b]. [3]) p. 1[a].

dom acht te bestaan uit alles, wat de behoeften kan vervullen. Men vindt deze gedachte nog duidelijker in deze woorden uitgedrukt: „Every man is rich or poor „according to the degree in which he can afford to „enjoy the necessaries, conveniences, and amusements „of human life [1]." Aan deze beteekenis blijft Smith niet getrouw. Een weinig verder zegt hij, dat „wanneer „de verdeeling van den arbeid volkomen is toegepast, elk „mensch door zijnen arbeid zelf onmiddelijk slechts in „een gering deel zijner behoeften kan voorzien, en dat „hij de vervulling van het grootste deel derzelve van „anderen moet ontleenen." Derhalve zal een ieder zijn „rich or poor according to the quantity of labour, „which he can command or which he can afford to „purchase [2]."

In deze woorden ligt eene groote fout opgesloten. De beteekenis van „rich or poor" is in de laatst medegedeelde zinsnede anders dan in de voorgaande; dáár toch rekende Smith tot den Rijkdom alles, wat de behoeften bevredigt, hier echter beperkt hij dat begrip tot die zaken, welke door arbeid worden voortgebragt. Smith begaat den misslag van aan Rijkdom twee verschillende beteekenissen te geven, en het woord nu eens te gebruiken voor alles, wat onze behoeften vervult, de onmiddelijke gaven der natuur en de producten van den arbeid (beter: de zaken welker bezit ons arbeid bespaart), de natuurlijke en de maatschappelijke rijkdommen; en het dan weder in meer beperkten zin te verstaan, door alleen de maatschappelijke rijkdommen daarmede aan te duiden. Door het

---

[1]) p. 13b. [2]) p. 13b.

geven eener dubbele beteekenis aan hetzelfde woord, heeft hij den grond gelegd tot de verwarring van Rijkdom met Waarde. Waarde is eene eigenschap alleen der maatschappelijke rijkdommen, die slechts een deel uitmaken van den Rijkdom in het algemeen. Neemt men derhalve Rijkdom als gelijkluidend met Waarde, dan beschouwt men de species gelijk aan het genus, en een deel als het geheel.

Op enkele uitzonderingen na blijft hij aan de laatste opvatting getrouw, en beschouwt als Rijkdom slechts dat, wat waarde heeft [1]). Zijn werk is meer een „onder- „zoek naar den aard en de oorzaken van den maat- „schappelijken rijkdom der volken" dan naar den Rijkdom in economische beteekenis.

Niet ten onregte wordt door List aan de leer van Smith de naam van „das Tauschwerth-system" gegeven, op grond, dat zij zich slechts met „Tauschwerthe" bezig houdt. List was echter de eerste niet, die aan de staathuishoudkunde eenen naam gaf, welke den engen kring aanduidde binnen welken men haar ten onregte beperkte; want Whately [2]) had reeds een aantal jaren vroeger voorgesteld om de wetenschap te noemen: „Catallactics (καταλλακτική) or

---

[1]) Zie b. v. p. 150ª. „We may imagine the real wealth of a coun- „try to consist in the *value* of the produce of its land and labour," en p. 152ª. „The annual produce of the land and labour of any nation „can be increased in its *value* only by increasing the number of its „productive labourers, or the productive powers of those labourers who „had been before employed." Niet de vermeerdering van de waarde der producten, maar van de producten zelve, verhoogt den Rijkdom der volken. cf. Ganilh. Des systèmes d'économie pol. Paris 1821. I p. 76 ss.

[2]) Introductory Lectures on Polit. Econ. p. 6.

„the science of exchanges.” Hetzelfde gevoelen wordt ook door McCulloch voorgestaan; hij leert, dat de Rijkdom alleen bestaat uit de voorwerpen, die waarde hebben, en dat slechts de producten van den menschelijken arbeid binnen den omvang der staathuishoudkunde vallen. „This science” dus laat hij zich uit, „might „indeed be called the *science of values*, for whatever „is not possessed of exchangeable value, or will not „be received as an equivalent for something else, „which has required labour to produce or obtain, „can never fairly come within the scope of its in„quiries” [1]). Wij kunnen met dit gevoelen niet instemmen, en gelooven, dat men het gebied der staathuishoudkundige onderzoekingen aanmerkelijk verder kan uitstrekken, zonder de vrees van Malthus te deelen, dat de wetenschap zich daardoor in het onbestemde zoude verliezen. Door de natuurlijke rijkdommen, als buiten den kring der staathuishoudkunde gelegen aan te merken, berooft men de wetenschap van hare grootste bekoorlijkheid. Deze bestaat voornamelijk daarin, dat zij ons het voortschrijden der menschheid op de baan der ontwikkeling doet opmerken. Zij leert ons inzien, hoe de mensch, door de natuurkrachten aan zijnen wil te onderwerpen en aan de vervulling zijner behoeften dienstbaar te maken, zich trapsgewijze van den bloot ligchamelijken arbeid bevrijdt, en tijd wint om door de beschaving van den geest aan zijne intellectuele en morele behoeften te voldoen. De natuurlijke rijkdommen immers zijn geene gegevene onveranderlijke hoeveelheid, maar ondergaan voortdurend

---

[1]) McCulloch ad Smith p. 1.

uitbreiding. Zonder ophouden streeft de mensch, om den arbeid door het aanwenden der natuurkrachten te vervangen, om met minder inspanning evenveel of meer genot te hebben, om den natuurlijken rijkdom in plaats van den maatschappelijken rijkdom te stellen. Men herinnere zich slechts, hoe aanmerkelijk de natuurlijke rijkdom is vermeerderd, sedert men op het denkbeeld is gekomen, de stoomkracht aan den arbeid dienstbaar te maken, en op welk eene bijkans ongeloofelijke wijze het voortbrengend vermogen van s' menschen inspanning daardoor is vergroot [1]). Op deze schoone zijde der staathuishoudkunde vestigt Bastiat de aandacht door te zeggen: „Si la science économique, si aride à quel-„ques égards, élève et enchante l'intelligence sous d'autres „rapports, c'est précisément qu'elle décrit les lois de cette „association entre l'homme et la nature; c'est qu'elle mon-„tre la proportion des jouissances de l'homme s'accroissant „en égard à ses fatigues, l'obstacle s'abaissant sans „cesse et avec lui la valeur, la richesse naturelle, c'est-„à-dire gratuite et commune, venant prendre la place „de la richesse personnelle et appropriée. Chaque pro-„grès anéantit de la valeur, en substituant de la ri-„chesse naturelle à la richesse sociale. Si la science n'en „tenait plus aucun compte, elle se fourvoierait assuré-„ment, car elle verrait tout dans l'ordre social moins „l'harmonie [2])."

---

[1]) Bastiat VI. p. 74.

[2]) Bastiat VI. p. 198, 53. Als een voorbeeld der valsche voorstellingen, waartoe men geraakt door de staathuishoudkunde uitsluitend als de leer der rijkdommen aan te merken, wijzen wij op de definitie van Zachariä. „Die Wirthschaftslehre, kann man sagen, ist die Me-„thodenlehre der Habsucht und des Geizes." (Vierzig Bücher vom Staate. Heidelb. 1832. V. p. 1.)

Wat Waarde betreft, zegt Smith, dat dit woord twee beteekenissen heeft. „Het dient zoowel om het nut „eener bijzondere zaak uit te drukken, als het ver„mogen om andere dingen te koopen, dat het bezit „der zaak aan haren eigenaar geeft. De eerste be„teekenis kan men bruikwaarde (value in use), de „tweede ruilwaarde (value in exchange) noemen. Het „onderscheid tusschen deze twee soorten van waarde „is van veel belang, want eene zaak kan groote „bruikwaarde hebben zonder ruilwaarde te bezitten, „terwijl de bruikwaarde van zaken, die eene groote „ruilwaarde hebben, dikwijls zeer gering is. Water „b. v. heeft bruikwaarde zonder ruilwaarde, diamanten „hebben groote ruilwaarde doch eene geringe bruik„waarde [1])." Smith gebruikt het woord Waarde bijna altijd in den zin van ruilwaarde; wanneer hij echter nu en dan aan hetzelve de andere beteekenis geeft, zonder het uitdrukkelijk aan te duiden, dan geschiedt dit op zoodanige wijze, dat men geen oogenblik in twijfel verkeert omtrent de bedoeling des schrijvers.

Na de beteekenis van Waarde verklaard te hebben, gaat Smith over tot het onderzoek der beginselen, die de Waarde der zaken regelen en bepalen. „De Waarde „eener zaak," dus lezen wij verder, „is voor den eige„naar, die ze niet zelf wil gebruiken, maar tegen an-

---

[1]) p. 13[a]. De gronden waarop de Quincey (l. l. p. 34) het gebruik der termen „value in use" en „value in exchange" door Smith hier ter plaatse afkeurt schijnen ons niet bijzonder juist toe. Hij geeft aan deze termen eene beteekenis geheel afwijkende van die, waarin Smith ze opvatte. Op het gevaar af van door de Quincey van „imbe„cile logic" beschuldigd te worden, zien wij in deze „controversy, „merely a verbal dispute." l. l. p. 36.

„dere dingen verruilt, gelijk aan de hoeveelheid arbeid, „welke hij voor die zaak kan koopen. Derhalve is ar„beid de werkelijke maat van de Waarde aller din„gen [1]).”

Het beginsel, in de laatste woorden uitgedrukt, is door de groote meerderheid der Engelsche economisten zonder bedenking overgenomen; het heeft veel schijn van waarheid en in vele gevallen meent men hetzelve in de praktijk bevestigd te zien. Wanneer men het echter, in navolging van Bastiat, aan de beide voorbeelden, die Smith zelf gebruikt, toetst, dan zal het gebrekkige spoedig duidelijk worden. Het voorbeeld van den diamant door hem gebezigd om het verschil tusschen bruik- en ruilwaarde te verduidelijken, zal nu dienen om de onhoudbaarheid van het stelsel te bewijzen, dat het beginsel der Waarde uit den arbeid afleidt.

Diamanten worden niet zelden zonder eenige inspanning, door een bloot toeval gevonden. Ware dus arbeid het beginsel en de maat der Waarde, dan zoude de steen, welks verkrijging geenen arbeid heeft gekost, ook geene Waarde hebben. Wij zien echter, dat het tegendeel waar is. Omdat de staathuishoudkunde berust op de waarneming van hetgeen werkelijk in de maatschappij plaats heeft, zoo moet de stelling, die met de feiten strijdt, noodzakelijk valsch zijn. Men kan dagelijks opmerken, hoe ongelijk de verhouding is tusschen de Waarde der zaken en den arbeid, dien hunne voortbrenging kost. Niettegenstaande de mededinging, daar waar zij zich vrijelijk kan openbaren, strekt om allengs eene billijke verhouding tusschen arbeid en

---

[1]) p. 13 b. 86ª.

loon daar te stellen, zoo is echter de wanverhouding, die in weerwil der mededinging altijd zal blijven bestaan, zóó groot, dat het eene ongerijmdheid is eenen maatstaf voor Waarde aan te nemen, die slechts op weinige zaken kan toegepast worden.

Neemt men daarentegen met Bastiat, niet den arbeid dien eene zaak heeft gekost, maar den arbeid, dien haar bezit ons bespaart als het beginsel der Waarde aan [1]), dan lost zich de zwarigheid zonder moeite op. De diamant, die aan den vinder geenen arbeid kostte, heeft Waarde, omdat hij aan den verkrijger den arbeid bespaart, dien het zoeken van eenen dergelijken steen vereischt.

Het is zonderling, dat Smith eenen valschen grondslag voor de Waarde aannam, omdat hij zeer nabij aan de waarheid was. Hij zegt namelijk: „hetgeen eene „zaak waard is voor haren bezitter, die ze voor iets „anders wil verruilen, is de arbeid en de inspan-

---

[1]) Dit beginsel was reeds een aantal jaren voor Bastiat zijne *Harmonies économiques* schreef door Carey geleerd. In diens *Principles of political economy* in 1837 te Philadelphia verschenen leest men: „No commodity will „exchange for more labour than is required for its reproduction" (I p. 15). „In exchanges of commodities the value will be measured by the labour „required for their reproduction, and not by that which they had cost „to produce. (p. 12). The value of an article cannot exceed that of the „labour required to reproduce it (p. 19). Men schijnt op deze denkbeelden weinig acht te hebben geslagen, en tot Europa zijn zij waarschijnlijk niet doorgedrongen, althans wordt van Carey's beginsel door geenen enkelen schrijver van naam aan deze zijde van den Oceaan gewag gemaakt. Veilig kunnen wij dus aannemen, dat Bastiat den grondslag der waarde op nieuw heeft ontdekt; de innige overtuiging, waarmede hij dit onderwerp bespreekt en de waarheidsliefde, die in zijne geschriften doorstraalt, waarborgen voldoende zijne goede trouw, om hem van den blaam van plagiaat te zuiveren, dien sommigen (Carey in de eerste plaats) op hem poogden te werpen.

„ning, die ze hem *bespaart*, en die hij op anderen „kan overdragen [1]).” Is dit niet hetzelfde als wat door Bastiat wordt geleerd? dat de waarde der zaken gelegen is in den arbeid, dien zij den eigenaar besparen. Smith heeft de strekking van hetgeen hij zeide niet doorzien, evenmin als zijn commentator Garnier begreep, wat hij nederschreef, toen hij in éénen adem de Waarde uit de dienst en uit den arbeid verklaarde. „La „valeur échangeable consiste dans la quantité de tra„vail à faire, qu'une denrée *épargne* à celui qui la „possède, aussi bien que dans la quantité de travail „fait, qu'elle met à sa disposition s'il lui convient de „la vendre [2]).” Gelijk men aan Smith den roem niet kan betwisten van de staathuishoudkunde te hebben gesticht, op grond, dat enkele grondwaarheden der wetenschap aan vroegere schrijvers bekend waren, evenmin kan men aan Bastiat de eer ontzeggen, van het duistere vraagstuk der waarde tot helderheid te hebben gebragt, omdat men bij Smith en Garnier wenken voor de oplossing van hetzelve aantreft.

Vele economische schrijvers hebben getracht eene algemeene, onveranderlijke maat der waarde te ontdekken, om de juiste waarde der dingen in alle tijden te bepalen. Zij hebben daarbij niet in het oog gehouden, dat de verhouding der dingen tot elkander, welke door de waarde wordt uitgedrukt, niet vast en onveranderlijk, maar aan voortdurende wisseling onderhevig is. Om echter die verhouding op een gegeven tijdstip uit te drukken, kan men zich van elke zaak, die waarde heeft

---

[1]) p. 13b.

[2]) Smith ed. Garnier. 1822 V. p. 148.

bedienen, zoowel van vee, graan, zout, gedroogde visch, cauri, tabak, suiker, huiden, spijkers, als van de edele metalen in den vorm van geld [1]). Blijkens het boven medegedeelde beschouwt Smith den arbeid als maatstaf der waarde, doch uit andere plaatsen schijnt men te mogen afleiden, dat hij hieromtrent juister denkbeelden koesterde. Omdat de waarde eener zaak gelegen is in de dienst, zoo is de bespaarde arbeid de subjective maatstaf, waarmede elk de waarde der dingen meet. De arbeid, de inspanning der krachten van ligchaam en van geest, is aan alle plaatsen en op alle tijden voor den arbeider dezelfde, en heeft daarom voor hem eene gelijke onveranderlijke waarde. „Equal quan-„tities of labour, at all times and places, may be said „to be of equal value to the labourer. In his ordinary „state of health, strength and spirits, in the ordinary „degree of his skill and dexterity, he must always „lay down the same portion of his ease, his liberty, „and his happiness [2])." Op de subjective waarde van den arbeid doelende zegt Smith: „Labour alone never „varying in its own value, is alone the ultimate and „real standard by which the value of all commodities „can at all times and at all places be compa-„red [3])."

Dat daarentegen de arbeid, de subjective maat der waarde, niet objectief in het maatschappelijk verkeer kan gelden, erkent Smith in deze woorden: „Though „labour be the real measure of the exchangeable value „of all commodities, it is not that by which their

---

[1]) 11a. [2]) 15a. [3]) 15a.

„value is estimated [1]).” Hij doet dit later nog sterker uitkomen, wanneer hij de veranderlijkheid van het loon, de uitdrukking der objective waarde van den arbeid, aan diens onveranderlijke subjective waarde tegenoverstelt. „The price which the labourer pays must „always be the same, whatever may be the quantiy of „goods which he receives in return for it. Of these, „indeed it may sometimes purchase a greater and so„metimes a smaller quantity; but it is *their* value „which varies, not that of the labour that purchases „them. At all times and places, that is dear which it „is difficult to come at, or which it costs much la„bour to acquire, and that cheap, which is to be had „easily, or with very little labour [2]).” Geene zaak bijkans schijnt aan meerdere wisselingen onderhevig te zijn dan het loon, de prijs van den arbeid; het verschilt namelijk niet alleen op verwijderde tijdstippen [3]) en in verschillende landen [4]), maar ook binnen korte termijnen [5]) en op geringe afstanden [6]), ja zelfs is het ongelijk op denzelfden tijd en op dezelfde plaats [7]). Vreemd is het, dat Smith zelf niet tot het inzigt is gekomen van het onhoudbare zijner vroegere bewering, dat de arbeid als maat der objective waarde kan strekken. Lauderdale beroept zich in zijne bestrijding voornamelijk op deze plaatsen, om de valschheid der bovengenoemde stelling aan te toonen.

Verwart men de begrippen Rijkdom en Waarde met elkander, dan komt men noodzakelijk tot het ongerijmde besluit, dat onze rijkdom kan vermeerderen ter-

---

1) p. 14ª. 2) p. 15ª. 3) p. 35ª. 4) p. 31ᵇ, 32ª.
5) p. 52ᵇ. 6) p. 34ª. 64ᵇ. 7) p. 16ᵇ, 35ᵇ.

wijl onze genietingen verminderen, omdat de waarde der voorwerpen, die aan onze behoeften voldoen, toeneemt, naarmate zij schaarscher worden. Als een gevolg dezer verwarring kan men den strijd beschouwen, die gevoerd is over de vraag, of de rijkdom des volks van denzelfden aard is als die van het individu, en of beide door dezelfde wetten worden beheerscht.

Het gevoelen van Smith, dat de rijkdom des volks uit de som van de rijkdommen der individus bestaat [1]), werd het eerst aangevallen door Lauderdale; de voorname aanleiding tot diens werk schijnt in het onderzoek naar deze vraag gelegen te zijn. Hare beantwoording toch is van meer dan bloot wetenschappelijk belang. Men zal het groote gewigt der beslissing van dit twistpunt beseffen bij de overweging, dat zij tot rigtsnoer strekken moet voor regeringen in de keuze der middelen, om de welvaart en het geluk der natie, voor zoo verre dit in haar vermogen is, te bevorderen.

Neemt men met Smith de volkomene gelijksoortigheid aan tusschen den rijkdom des volks en dien der burgers, dan kan de regering zich voor de vermeerdering van den volksrijkdom veilig verlaten op het eigenbelang der individus, waardoor ieder in het bijzonder wordt gedreven om zijnen toestand te verbeteren; het geheel wordt dan vergroot door de vergrooting van elk zijner deelen. De werkkring van het bestuur zal zich dan voornamelijk bepalen tot het wegruimen der belemmeringen van welken aard ook, die aan de vrije ontwik-

---

[1]) De plaatsen bij Smith hierop betrekkelijk zijn: p. 217^b. 121_a. 124^a. 24^a. 31^b. 163^a.

keling van het individuele streven in den weg staan. Komt men daarentegen tot een tegenovergesteld besluit, dan wordt de taak der regering aanmerkelijk verzwaard; dan zal zij niet slechts beschermend, maar ook leidend en zelfs handelend optreden, en langs verschillende wegen ingrijpen in de handelingen der burgers, om telkens en overal het nadeel af te wenden, dat het algemeen welzijn des volks bedreigt, door de onbeperkte zucht tot verkrijging van rijkdom, welke de individus bezielt. Zij zal aan den arbeid der individus eene rigting trachten te geven, die voor het algemeen heilzaam is; zij zal den strijd der belangen beslechten, zonder daarom die van enkelen te verwaarloozen.

„De noodlottigste dwaling" zegt Lauderdale, „waarin „de staathuishoudkunde kan vervallen, is de ver„warring van den rijkdom des volks met de som „van de rijkdommen der individus [1]). Zij is een gevolg van „de eigenaardige moeilijkheid, die zich bij de behan„deling van staatkundige en staathuishoudkundi„ge vraagstukken voordoet, omdat verschillende, „en zelfs tegenstrijdige beteekenissen aan hetzelfde „woord worden gegeven." De opmerking, dat het getal onzer begrippen dat der woorden overtreft, is meer waar dan nieuw. Ulpianus zeide reeds: „natura rerum con„ditum est, ut plura sint negotia, quam vocabula [2])." „Beide soorten van rijkdom," dus gaat Lauderdale „voort: „is men gewoon met hetzelfde woord „Wealth"

---

[1]) Volgens Lauderdale is deze dwaling al zeer oud; hij verwijst naar eene plaats bij Cicero (d. Off. 3. 15. 63) „Singulorum facultates et „copiae divitiae sunt civitatis."

[2]) l. 4 D. d. praescript. verbis. 19. 5.

„uit te drukken; om echter verwarring voor te komen „zoude het wenschelijk zijn, dien term alleen voor den „volksrijkdom te bezigen en door „Riches" het ver- „mogen der individus aan te duiden."

Van Wealth en Riches geeft Lauderdale [1]) de volgende bepalingen:

„Public Wealth consists of all that man desires as „useful or delightful to him."

„Individual Riches consist of all that man desires „as useful or delightful to him, which consists in a „degree of scarcity" [2]).

Uit den zamenhang is het duidelijk, dat onder de woorden: „all which consists in a degree of scarcity," de rijkdommen begrepen worden, welke waarde hebben, en die wij boven maatschappelijke hebben genoemd. Derhalve ligt het kenmerkend onderscheid tusschen den volks- en den individuelen rijkdom volgens Lauderdale daarin, dat de laatste alleen uit maatschappelijke, en de eerste zoowel uit maatschappelijke als uit natuurlijke rijkdommen bestaat. Het is reeds aangetoond, dat ook de natuurlijke rijkdommen door de staathuishoudkunde beschouwd worden als een deel uitmakende van

---

[1]) Inquiry etc. p. 56.

[2]) Eene dergelijke onderscheiding ontmoeten wij reeds bij de Physiocraten. Dupont de Nemours zegt in zijne *Physiocratie ou constitution naturelle du gouvernement le plus avantageux au genre humain*: „Il „faut distinguer les *biens* d'avec les *richesses*. Ceux-là ont une valeur „usuelle et n'ont point de valeur vénale. Celles-ci ont une valeur „usuelle et une valeur vénale. Il ne suffit pas à une nation d'avoir „des *biens*, il faut qu'elle tende à se procurer de grandes *richesses*, „pour subvenir par le commerce à tous les besoins différents des „membres dont elle est composée."

elks bijzonderen rijkdom. Hierdoor valt reeds dadelijk de grondslag weg, waarop het vermeende onderscheid tusschen volks- en individuelen rijkdom berust. Aangezien een volk bestaat uit eene verzameling van individus, moet de rijkdom des volks gelijk zijn aan de som van de rijkdommen der individus, want beide rijkdommen zijn volkomen gelijksoortig, en staan tot elkander als het geheel tot zijne deelen. Het resultaat, dat Lauderdale met deze onderscheiding beoogde, was om het bewijs te leveren, dat er dikwijls in de maatschappij een strijd heerscht tusschen de belangen der individus en die van het algemeen, en dat het streven van elk tot vermeerdering van zijnen bijzonderen rijkdom schadelijk kan werken voor dien des volks. „Niet zelden," beweert hij, „gaat eene „vermeerdering van den volksrijkdom gepaard met eene „vermindering van den rijkdom der individus, en om„gekeerd kan de rijkdom der individus toenemen, ter„wijl die des volks vermindert. Heeft een land overvloed „van water, dan maakt het water deel uit van den „volksrijkdom, omdat het de geschiktheid bezit vele „behoeften te vervullen. Wordt het water daarentegen „schaarsch, zoodat het waarde krijgt, dan zullen zij, „die nog water hebben, hunnen rijkdom kunnen ver„grooten, door het te verkoopen. De rijkdom des „volks is echter hiermede verminderd, omdat het „zijne behoefte aan water niet even ruim als vroeger „kan voldoen." De valsche redenering om met het bovenstaande voorbeeld te bewijzen, dat de algemeene rijkdom niet gelijksoortig is met dien der individus, en dat de laatste kan toenemen, terwijl de eerste vermindert, kan met de woorden van Lauderdale zelf

wederlegd worden. Hij erkent namelijk herhaaldelijk [1]), dat Smith eene uitbreiding van het volksvermogen door vermeerdering van den individuelen rijkdom slechts mogelijk acht, wanneer het individu zich niet verrijkt ten koste van een ander lid der maatschappij, maar wanneer er werkelijk iets wordt voortgebragt, dat nuttig is en voorheen niet bestond, of de nuttigheid eener reeds bestaande zaak wordt verhoogd; want als door den een' wordt verloren, wat de ander wint, dan ondergaat de verhouding der individuele vermogens eene wijziging, maar de massa der rijkdommen blijft onveranderd. In het bovenstaande en in de andere voorbeelden door Lauderdale gesteld, is de vermeerdering van den individuelen rijkdom des éénen, het verlies des anderen. Wat hij derhalve bestrijdt is niet het gevoelen van Smith, maar de schepping zijner eigene dwaling. Hij geeft voorbeelden van verplaatsing, en niet van absolute vermeerdering van rijkdom. Moet men koopen, wat voorheen om niet verkrijgbaar was, dan verliest de kooper evenveel als de verkooper wint. „Vermeerdering van den volksrijkdom met gelijktijdige „vermindering van dien van enkele individus heeft „plaats, wanneer de voorhanden zijnde hoeveelheid „graan plotseling aanmerkelijk wordt vermeerderd. Door „de daling der waarde van het graan zullen de ver- „koopers verlies lijden. De rijkdom des volks, het to- „taalbedrag der zaken, die aan zijne behoeften voldoen, „wordt echter vermeerderd.” De schade, door de verkoopers geleden, wordt rijkelijk opgewogen door het voordeel, dat de massa des volks uit den overvloed geniet, en daar, volgens Lauderdale [2]), de volksrijk-

[1]) Inquiry etc. p. 7, 41. [2]) l. l. p. 6.

dom niet vermindert, wanneer de vermindering van het vermogen van sommigen gepaard gaat met eene grootere vermeerdering van den rijkdom van allen, zoo blijkt het, dat Lauderdale ook in dit voorbeeld met zijne eigene stellingen in strijd is, en ten eenenmale faalt in de poging om het vermeende onderscheid tusschen Wealth en Riches te bewijzen.

---

§ 2.

DE BRONNEN VAN DEN RIJKDOM.

Den Arbeid als de bron van den rijkdom te doen kennen, is het hoofddoel des schrijvers van het Onderzoek naar den Rijkdom der Volken. Reeds in de eerste woorden van zijn werk wordt dit denkbeeld uitgedrukt, en dikwijls ofschoon in anderen vorm herhaald. In beginsel wijkt Smith dus van de Physiocraten af, die de Natuur als de eenige bron van rijkdom beschouwen. In tegenstelling met hunne leer noemde Zachariä [1]) het stelsel van Smith „Anthropocratie," en door Ancillon werd de naam „Ponocratie" uitgedacht „puisque le travail y est la base et le principe „de tout" [2]). Door sommige Duitsche schrijvers wordt

---

[1]) Vierzig Bücher vom Staate. V. p. 25.

[2]) Essais philosophiques. I. p. 327.

het woord „Industrie-system" gebruikt, ter onderscheiding van het Handels- of Mercantiel Systeem.

De grondstelling van Smith is dikwijls aangevallen, op grond, dat zij eene miskenning zoude bevatten van de medewerking der natuur. Immers deze geeft de grondstoffen en de krachten, zonder welke alle arbeid vruchteloos zoude zijn. Te regt zegt Eisenhart: „Alle „Arbeit bedarf eines aüsseren materiellen Gegenstandes, „eines Stoffes an dem sie sich setze, und den sie eben „zu einem menschlichen Gute und Bedürfnissmittel „umgestalte. Diesen Stoff vermag zunächst allein Natur „zu schaffen, der Boden, die mütterliche Erde, terra „mater und Hertha" [1]) De mensch kan geenen zandkorrel voortbrengen [2]); zijne taak is slechts scheiden en vereenigen. „Ad opera nihil aliud potest homo, „quam ut corpora naturalia admoveat et amoveat; „reliqua natura intus transigit." (Baco). Van welk overwegend belang het is de hulp aan te nemen, die de natuur ons schenkt, blijkt daaruit, dat de arbeid overvloediger vruchten draagt naar mate de mensch de natuurkrachten beter weet te leiden, te beheerschen en tot zijn gebruik aan te wenden.

Hoewel de natuur de aarde met nuttige eigenschappen heeft voorzien, en op zulk eene wijze ingerigt, dat zij den mensch in ruimen overvloed de middelen

---

[1]) Philosophie des Staats, oder allgemeine Socialtheorie. Leipz. 1843 II. p. 23. „Naturaliter nihil fit nisi e materia prius existente." Grotius J. B. ac. P. II. 3. 3. Sir W. Petty leerde reeds in zijn werk: *On taxes and contributions* (1679), „Labour is the father and active principle „of wealth, as lands are the mother."

[2]) Schön. Neue Untersuchung der National-oeconomie. Stuttg. 1835. p. 42.

verschaft tot bevrediging zijner behoeften, blijft toch altijd arbeid de voorwaarde om hare gaven te genieten. „Mögen auch die reichsten Schätze in dem Schoosse „der Natur ruhen; so ist doch immer menschliche „Arbeit die Wünschelruthe, durch die sie gefunden „und gehoben werden" [1]). Het valt niet te ontkennen, dat Smith de medewerking der natuur te veel op den achtergrond plaatst, en de aandacht zijner lezers vooral tot den arbeid, als bron van welvaart, bepaalt. Smith heeft het eerst den arbeid onder alle vormen en in alle vertakkingen nagespoord; getroffen door den rijkdom der resultaten uit dat onderzoek verkregen, heeft hij het aandeel van den arbeid in de voortbrenging te hoog aangeslagen. Hem dit als een verwijt toe te rekenen zoude onbillijk zijn. Het is eene eigenschap onzer natuur, dat een ieder, zonder nog eenzijdig te zijn, de kunst of de wetenschap, die hij beoefent, met eenige voorliefde beschouwt, en geneigd is haar eenen hoogeren rang toe te kennen, dan waarop zij werkelijk aanspraak heeft. Die voorliefde is nog sterker bij hen, die door eene uitvinding of eene ontdekking het gebied der kennis hebben uitgebreid. Smith heeft echter minder dan anderen aan deze neiging toegegeven; men zal niets in hem ontdekken, dat naar aanmatiging zweemt; altijd nederig en eenvoudig, geeft hij het gewrocht van tien jaren arbeids onder den bescheiden titel en in den vorm van een Onderzoek in het licht. Hoeveel stond Smith daardoor niet boven de Fransche economisten, die hunne denkbeelden in orakeltaal den volke ver-

---

[1]) Schmitthenner. Zwölf Bücher vom Staate. Giessen 1839. p. 351.

kondigden, en als eene *science nouvelle* rondbazuinden.

Ofschoon Smith meermalen de Natuur als bron van rijkdom erkent [1]), en als zoodanig nevens den arbeid noemt, zoo is evenwel zijn stelsel gebouwd op het beginsel, dat de Arbeid de eenige bron van rijkdom is. Van daar, dat hij onder het begrip van rijkdom gewoonlijk de maatschappelijke rijkdommen verstaat, die door arbeid worden voortgebragt, en den arbeid als den grondslag en de maat der waarde beschouwt. Dit laatste beginsel is later door Ricardo met de strengste consequentie toegepast en doorgevoerd.

Meesterlijk is de wijze, waarop Smith zijne arbeidstheorie ontwikkelt. De arbeid, zegt hij, is de bron van rijkdom; de rijkdom vermeerdert door alles, wat die bron ruimer doet vloeijen, en het voorbrengend vermogen van den arbeid versterkt. Dit vermogen wordt het krachtigst bevorderd door de verdeeling van den arbeid [2]), de aanwending dezer verdeeling is weder

---

[1]) Dit bewijst de telkens herhaalde uitdrukking „the annual produce „of the land and labour of the society," zelfs zegt hij: „the revenue „of a country consists in the value of the annual produce of its land and „labour, as plain reason seems to dictate." (p. 150[b]). De invloed der Physiocraten was de oorzaak, dat Smith de medewerking der natuur uitsluitend in den landbouw erkende (p. 161[b]), van daar de uitdrukking „produce of the land;" hij wijst niet op het voortbrengend vermogen der natuurkrachten in het algemeen. Alleen de mijnindustrie en de visscherij worden somtijds door hem met den landbouw op eene lijn gesteld.

[2]) Met regt zegt M. Gioja, „L'uômo è una tal potenza, che unito „all' altro uômo non fa un eguale alla *somma*, ma (sia permesso cosi „dire) al *quadrato* della somma." Zeer juist schildert Ahrens (Droit Naturel. 1853, p. 337) den veredelenden invloed, dien de verdeeling van den arbeid, de heerschappij over de natuurkrachten, en de aanwen-

afhankelijk van de uitgebreidheid der markt. Bij gevolg trekt alles, wat het verkeer gemakkelijk maakt en de markt uitbreidt, tot vermeerdering der verdeeling van den arbeid en daardoor tot bevordering van den rijkdom, en heeft elke beperking in de vrijheid des verkeers eene tegenovergestelde werking. Het zijn voornamelijk deze eenvoudige maar steeds miskende waarheden, die den grondslag der staathuishoudkunde uitmaken, en waartoe het meerendeel harer voorschriften kan teruggebragt worden. Op tallooze wijzen licht Smith ze toe; zijne afkeuring van de stelsels, die eene kunstmatige rigting aan den arbeid geven, berust daarop, dat zij, het verkeer belemmerende, aan de verdeeling van den arbeid hinderlijk zijn.

De verdeeling van den arbeid, leert Smith, is niet de vrucht van geleerde onderzoekingen noch van wijsgeerige bespiegelingen, maar het natuurlijk gevolg van eene der menschelijke natuur eigene geneigdheid om te ruilen, welke, gelijk McCulloch [1]) hier ter plaatse teregt opmerkt,

---

ding van werktuigen op de menschheid uitoefenen. „L'homme devient, „par la science, le maître des forces de la nature: il leur fait accom„plir déjà les plus rudes travaux, qu'il devait autrefois s'imposer à „lui-même, et il est permis de prévoir un temps où l'homme ne sera „plus que le directeur intelligent des machines, qui exécuteront tous „les travaux pénibles. Les machines seront alors les esclaves modernes; „on peut espérer qu'à l'avenir tous les hommes trouveront dans la „société, par suite des progrès mécaniques, assez de loisir pour culti„ver les facultés principales de leur nature." In gelijken zin zegt Eisenhart (l. l. II. p. 25): „Die Maschinen sind unsere Heloten-bevöl„kerung, die das Gemeine thun, damit der Mensch für Höheres Zeit „behalte." Kan men de wetenschap, die al deze middelen tot beschaving onophoudelijk poogt te verspreiden, materialistisch noemen?

[1]) ad Smith p. 8.

een gevolg is van het vermogen, dat wij bezitten, om te zien, wat onder gegevene omstandigheden voor ons het voordeeligst en het nuttigst is. Niets is derhalve natuurlijker, dan dat een ieder zich toelegt op dien bijzonderen arbeid, waartoe hij de meeste geschiktheid heeft, en dat deel der producten, dat zijne behoeften te boven gaat, ruilt tegen de vruchten van den arbeid van anderen, die eveneens geneigd zijn om zich te ontdoen van wat zij zelve niet willen verbruiken. Onze behoeften hebben eene oneindige verscheidenheid, en het is volstrekt onmogelijk om ze zonder de hulp van anderen alleen door de vruchten van onzen eigenen arbeid regtstreeks te voldoen [1]. Bovendien is de zekerheid, van de vruchten van onzen arbeid te kunnen ruilen, eene aanmoediging om ons op een bijzonder bedrijf toe te leggen, en zoo doende kunnen wij de physieke en intellectuële vermogens, die wij voor hetzelve bezitten, tot eenen hoogen trap van ontwikkeling brengen [2].

Het hoofdstuk, waarin Smith de verdeeling van den arbeid verklaart, wordt door velen als het schoonste deel van zijn werk beschouwd [3]. De meeste schrijvers

---

[1]) G. de Molinari. Cours d'Econ. pol. 1855. I. p. 74.

[2]) Smith p. 7b.

[3]) Lord Lauderdale schijnt de eenige te zijn onder de bestrijders van Smith, die het hooge belang der verdeeling van den arbeid in twijfel trekt. Hij gelooft niet, dat die verdeeling van zooveel gewigt is voor de voortbrenging; ten hoogste schrijft hij haar eenig nut toe in het verbeteren der productie van sommige voorwerpen. Wat Smith als gevolg der verdeeling van den arbeid beschouwt, ontstaat volgens Lauderdale uit de aanwending van werktuigen en van kapitaal. Aangezien echter het gebruiken van werktuigen een gevolg is der verdee-

over de staathuishoudkunde bepalen zich, bij de behandeling van dit onderwerp, tot het wedergeven der denkbeelden van Smith, met onbeduidende wijzigingen; na hem toch is het moeilijk iets nieuws daarover in het midden te brengen. Zoo is zelfs de leer van Say omtrent de „débouchés" [1]) of handelsuitwegen, slechts eene nadere uiteenzetting der stelling, dat de uitbreiding der markt [2]) den rijkdom bevordert, door de verdeeling van den arbeid op ruimere schaal mogelijk te maken. De lijvige verhandelingen van een aantal schrijvers om het nut der werktuigen te betoogen, berusten alle op het beginsel, dat men, door intensief de voortbrengende kracht van den arbeid te versterken, diens producten vermeerdert, en aldus met gelijke inspanning overvloedigere resultaten verkrijgt. Den term „verdeeling van den arbeid" hebben sommige staathuishoudkundigen door andere uitdrukkingen vervangen; Say b. v. spreekt van de „séparation des occu„pations" en van de „subdivision des travaux," L. Say [3]) van de „répartition des travaux;" Molinari [4]) van de „séparation des industries;" sommige Duitsche schrijvers gewagen van eene territoriale en „cosmopoli„tische Arbeitstheilung," terwijl de Italiaansche economisten de „associazione dei travaglí" vermelden. In het wezen der zaak geeft dit geene verandering; indien bij

---

ling van den arbeid, en het kapitaal eerst vruchtbaar wordt door die verdeeling te bevorderen, kent Lauderdale zijns ondanks aan die verdeeling denzelfden invloed toe, dien Smith er aan toeschrijft.

[1]) Traité d'écon. pol. I. ch. 15.

[2]) Tout marché est un débouché. Molinari l. l. p. 80.

[3]) Considérations sur l'industrie. p. 40.

[4]) Cours d'Econ. pol. I. p. 73.

sommigen iets voorkomt over de verdeeling van den arbeid, dat men bij Smith niet vindt, dan is het slechts een corollarium uit het door dezen vastgestelde beginsel. Hoewel hij alleen die soorten van arbeid binnen den kring zijner beschouwing trekt, waarvan de resultaten stoffelijk zijn, toont hij ook de voordeelen aan, die uit eene verdeeling van den arbeid op intellectueel gebied voortspruiten [1]). Smith is zelfs onpartijdig genoeg om de nadeelen, waarmede de verdeeling van den arbeid soms gepaard gaat, openhartig te erkennen [2]). Schrijvers, zoo als Lemontey en anderen, die lang en breed over deze nadeelen uitweiden en ze met de zwartste kleuren afschilderen, hebben hunne voornaamste tegenwerpingen aan Smith zelven ontleend. Zelden echter zijn zij eerlijk genoeg om te erkennen, dat deze nadeelen niet van de verdeeling van den arbeid onafscheidelijk zijn, en zeer goed, gelijk Smith zegt, door verstandige maatregelen van de zijde der overheid en

---

[1]) p. 7b, 8a. Cf. Opzoomer, Wetenschap en Wijsbegeerte. 1857, p. 54 sq. Schmitthenner l. l. § 283. Met verwondering lezen wij bij Mill (Princ. B. I, ch. 8, § 5), dat Babbage het eerst heeft opgemerkt, hoe men door de verdeeling van den arbeid de werklieden naar hunne verschillende bekwaamheden kan rangschikken. Adam Smith leerde toch reeds: „By the division of labour the most dissimilar geniuses are of use to „one another; the different produces of their respective talents, by „the general disposition to barter and exchange being brought, as it „were into a common stock, where every man may purchase whate„ver part of the produce of other men's talents he has occasion for." (p. 8a). Mill erkent niet genoeg de verpligtingen, die de staathuishoudkunde heeft jegens Adam Smith. In de voorrede tot de eerste uitgave zijner Principles zegt hij: „The Wealth of Nations is in many parts „obsolete and in all imperfect."

[2]) p. 350b.

van het meer verlichte deel der bevolking kunnen afgewend worden [1]).

De toepassing van het beginsel der verdeeling van den arbeid veronderstelt het bestaan van Kapitaal. Dit dient zoowel om den arbeider te onderhouden, tot dat hij het product van zijnen arbeid zal hebben voltooid en verkocht, als om hem de werktuigen te verschaffen tot ondersteuning en uitbreiding van het voortbrengend vermogen van zijnen arbeid. Hoe grooter dus het kapitaal is, des te grooter is ook het voortbrengend vermogen van den arbeid, wegens de mogelijkheid eener verder voortgezette verdeeling. Het kapitaal is derhalve de groote hefboom der voortbrenging. Het is echter geene oorspronkelijke bron van rijkdom, zoo als de Natuur en de Arbeid, maar het onverteerde product van de vereenigde werking dezer beide krachten. Op zich zelf brengt het niets voort; eerst dan wordt het productief, wanneer men het tot versterking van het voortbrengend vermogen der natuur en van den arbeid aanwendt. Rotteck [2]) heeft dit te regt ingezien: „Natur und Arbeit sind die Quellen oder ursprüng-„lichen Erzeugerinnen alles Reichthums. Das Kapital

---

[1]) Opzoomer l. l. p. 56 sqq.

[2]) C. von Rotteck, Lehrbuch des Vernunftrechts 1835, IV, p. 37. Zie ook Schön (l. l. p. 47.): „Soll die Arbeit wirken, so muss Stoff, „Unterhalt der Arbeiter, Unterstützung mit den gehörigen Instrumen-„ten geboten sein. Natur und Arbeit können nichts Rechtes leisten „ohne Vorräthe von Gütern, die ihrer Unterstützung gewidmet sind. „Diese Gütervorräthe sind keine lebendigen Kräfte wie Natur und Ar-„beit, sie sind sogar Erzeugnisse der Natur und Arbeit, und wirken „nichts ohne Natur und Arbeit; und dennoch haben sie die Kraft, den „Erfolg der Natur und Arbeit zu sichern und zu steigern."

„verstärkt die Productivkraft beider, und ist oft die „Bedingung ihres fruchtbringenden Wirkens; doch „sind seine eigenen Früchte bereits mit enthalten in „jenen der beiden andern." Wegens de gewigtige diensten, die het kapitaal als bondgenoot van den arbeid bewijst, wordt het door vele schrijvers, ook soms door Smith [1]), tot de bronnen van rijkdom gerekend, terwijl het veeleer een middel is om uit de oorspronkelijke bronnen, namelijk de natuur en den arbeid, overvloedig te putten [2]).

Het onderzoek naar de werking van het kapitaal in de voortbrenging vindt men voornamelijk in het tweede boek. In het eerste hoofdstuk bespreekt Smith de verdeeling van het kapitaal. Travers Twiss [3]) beschuldigt hem bij deze gelegenheid van verwardheid, en noemt deze plaats een sprekend bewijs van Smith's gebrek aan logische orde in de voorstelling. Wij kunnen dit verwijt slechts op een zeer ondergeschikt punt toegeven. Smith zegt namelijk, dat het deel van het kapitaal, dat bestemd wordt om dadelijk verbruikt te worden, en niet onmiddelijk aan eene nieuwe voortbrenging dienstbaar is, uit drie deelen bestaat: uit het gedeelte, dat aanvankelijk bestemd is voor dadelijk gebruik; uit voorwerpen, die eertijds zijn aangekocht maar nog niet geheel verbruikt; en uit inkomsten, die uit verschillende bronnen ontstaan. Dit laatste deel is niet zeer duidelijk omschreven; men zoude

---

[1]) b. v. p. 24a, 421b.

[2]) Ook Bastiat schijnt slechts twee bronnen van rijkdom aan te nemen. Zie VI, p. 69.

[3]) l.l. p. 186.

er het loon van den arbeid bijkans ook toe kunnen rekenen.

Ook geeft Twiss verre weg de voorkeur aan de grondslagen van Ricardo boven die, waarop bij Smith de verdeeling tusschen vast en omloopend kapitaal berust, ofschoon het verschil onbeduidend is. [1]).

Over het ontstaan van het kapitaal handelende, wijst Smith als het eenige middel tot kapitaalvorming op de *besparing*, prijst deze als middel tot bevordering van volkswelvaart ten sterkste aan, en doet de verkwisting kennen als leidende tot den ondergang der staten. Hij tastte hierdoor een ingeworteld volksvooroordeel in de hartader aan. Algemeen had men de weelde en vooral die der regeringen als heilzaam beschouwd voor het volk. De regeringen maakten met deze dwaling hun voordeel, en het gezag der meest verlichte schrijvers werkte mede, om dit dwaalbegrip onder het volk te bestendigen. Geen wonder dus, dat Smith vooral op dit punt werd aangevallen. Zijne stelling, dat het kapitaal het voortbrengend vermogen van den arbeid versterkt en nieuwen arbeid in het werk stelt, wordt bestreden door Lauderdale. Volgens dezen bepaalt zich de werking van het kapitaal tot het vervangen van den arbeid en tot het verrigten van datgene, wat de arbeid alleen niet vermag. Deze laatste stelling verschilt slechts

---

[1]) „Circulating capitals, zegt Smith (p. 120a), yield a profit only by „means of circulation or successive exchanges. — Fixed capitals yield „a revenue or profit without changing masters, or circulating any „further.” Ricardo geeft de volgende kenmerken tot onderscheiding op: „According as capital is rapidly perishable and requires to be fre„quently reproduced, or is of slow consumption, it is classed under „the head of circulating or of fixed capital.” (Principles of pol. econ. and taxation. (ch. I. sect. IV).

in de uitdrukking van het beginsel door Smith op den voorgrond geplaatst, dat het voortbrengend vermogen van den arbeid door het kapitaal versterkt wordt. In plaats van nieuwen arbeid in het werk te stellen, meent Lauderdale, dat het kapitaal den arbeid vervangt, en daardoor nadeelig werkt op het welzijn des volks. „Hetgeen de eigenaar eener machine als winst „geniet van het daaraan te koste gelegde kapitaal, „is een deel van de inkomsten des volks, dat voor„heen tot loon van den arbeid diende, en nu aan den „arbeider wordt onthouden.” Tot staving dezer uitspraak beroept hij zich op de destijds heerschende overtuiging des volks, hetwelk door de oproeren, waarin het de fabrieken en de werktuigen plunderde, daadwerkelijk toonde, dat het deze als de oorzaken der maatschappelijke kwalen beschouwde. Desniettemin noemt Lauderdale op eene andere plaats het kapitaal onder de bronnen van rijkdom op; uit zijn standpunt beschouwd zeer ten onregte, want indien de winst het aan den arbeid ontroofde loon is, dan kan deze verplaatsing van rijkdom ten nadeele van anderen, geene bron van deszelfs vermeerdering worden genoemd. Nog zonderlinger echter, dat Lauderdale een weinig verder van een tegenovergesteld gevoelen schijnt te zijn, waar hij de spaarzaamheid, door Smith [1]) als middel tot kapitaalvorming aangewezen, nadeelig en de weelde daarentegen heilzaam voor de maatschappij beschouwt. De verkwistingen der regeringen vormen volgens hem een nuttig tegenwigt tegen de noodlottige spaarzaamheid der invidivus „that baneful passion of accumu-

---

[1]) p. 149[b], 151[a]. 154[a].

„lation." „Spaarzaamheid, zegt hij, vermeerdert noch de „voortbrengselen van den grond, noch de vruchten „van den arbeid, noch zelfs strekt zij om een deel „van den arbeid te vervangen, die anders door men„schen wordt verrigt." Bewijzen deze woorden niet, dat Lauderdale geheel onkundig is aangaande het ontstaan van het kapitaal? want door te ontkennen, dat de spaarzaamheid daartoe strekt om een deel van den arbeid te vervangen, die door menschenhanden wordt verrigt, loochent hij tevens, dat zij het kapitaal vormt.

Zijne afkeuring der spaarzaamheid ontstaat voornamelijk uit de valsche begrippen, die hij zich omtrent haar wezen vormde. Hij stelde zich voor, dat al het bespaarde aan het verkeer wordt onttrokken en ophoudt nuttig te zijn. Van daar zijne ontkenning [1], dat het kapitaal arbeid in beweging stelt, en dat de arbeid der maatschappij geëvenredigd is aan het kapitaal, waarover zij kan beschikken [2].

Ongerijmd is het gevoelen van Lauderdale en andere schrijvers, dat de aanhoudende vermeerdering der kapitalen nadeelig kan worden, of de behoeften der maatschappij overtreffen [3]. Deze hebben eene

---

[1]) Lauderdale l.l. 204.

[2]) Smith p. 200^{b}.

[3]) Cf. Buchanan. Observations p. 77. Lauderdale bestrijdt het stelsel van schulddelging door amortisatie-fondsen, omdat deze instellingen door de werking van de zamengestelde interest de kapitalen te snel doen aangroeijen. Amortisatie-fondsen zijn af te keuren, doch op andere gronden. cf. Mr. J. G. Kruimel. Over delging van staatsschulden. Leyden 1856. p. 131 sqq.

bijna oneindige elasticiteit [1]). Naauwelijks is eene begeerte bevredigd, of een nieuwe wensch ontstaat, en naar mate de behoeften der stoffelijke natuur worden vervuld, doen zich hoogere eischen, die naar verstandelijke en zedelijke ontwikkeling met kracht gevoelen. En ook tot de vervulling onzer intellectuele behoeften zijn stoffelijke middelen onmisbaar.

Evenmin als Lauderdale schijnt Storch geheel juiste begrippen van den aard en de werking van het kapitaal te hebben gehad. Ofschoon men, het *Inquiry* van den Schotschen Lord met Storch's geschrift *du Revenu National* vergelijkende, eenen aanmerkelijken vooruitgang bespeurt, zoo ontmoet men soms in dit werkje stelregels en redeneringen, die de bovenstaande uitspraak kunnen wettigen. Zoo kan b. v. de volgende stelling bezwaarlijk op staathuishoudkundige gronden verdedigd worden. „L'intérêt général veut que le riche „dépense son revenu superflu et que le pauvre l'é„pargne; car c'est de cette manière seulement que les „dépenses et les économies de la société peuvent s'ac„croître." [2]). Waar is de grenslijn tusschen rijken en armen? Wie zal bepalen, welk gedeelte van het inkomen als „revenu superflu" moet worden aangemerkt? De arme heeft niet om te sparen. En hoe zal de arme ooit kunnen sparen, indien de rijke alles verteert, en de vorming van nieuwe vruchtdragende kapitalen belet?

Deze en dergelijke dwalingen zijn hoofdzakelijk ontstaan uit het valsche begrip, dat men aan het vormen

---

[1]) Smith, p. 75[b], 76[a].

[2]) Du Revenu National, p. 165.

van kapitaal verbindt. Er bestaat een volksvooroordeel tegen het sparen en de kapitaalvorming; men beschouwt ze dikwijls als gelijkstaande met gierigheid. Het vooroordeel zoude gegrond zijn, indien men de kapitalen renteloos liet liggen, tot winstderving voor den eigenaar, zoowel als voor de maatschappij. In dit geval zoude de zucht tot sparen doel en prikkel verliezen. Maar men ziet over het hoofd, dat de vruchten der besparing, wel verre van aan het verkeer te worden onttrokken, dadelijk tot eene nieuwe voortbrenging worden gebruikt, en een nieuw fonds vormen tot onderhoud van den voortbrengenden arbeid. Smith heeft deze waarheid in het helderste licht gesteld, doch hij is niet door allen begrepen. „What is annually saved, leert hij, is as regularly consumed as what „is annually spent, and nearly in the same time too, „but it is consumed by a different sort of people. „That portion of his revenue, which a rich man annually spends is consumed by idle guests and menial „servants, who leave nothing behind them in return „for their consumption. That portion, which he annually saves, as for the sake of profit, it is immediately employed as a capital, and is consumed by „labourers, manufacturers and artificers who reproduce with a profit the value of their annual consumption.” [1]).

---

[1]) p. 149[b]. De tegenstelling van *menial servants* en *labourers* is niet juist, zie § 4 van dit hoofdstuk. Desniettemin blijft de hoofdgedachte, in de bovenstaande woorden uitgedrukt, volkomen waar. Zie verder Mill. Princ. B. I. ch. V. § 5.

§ 3.

GRONDRENTE.

The theory of rent is one of the cardinal doctrines of political economy; and until it was understood, no consistent explanation could be given of many of the more complicated industrial phenomena.

John Stuart Mill. Princ. of pol. Econ. B. II. ch. 16. § 3.

Een verschijnsel, dat de aandacht zelfs van den meest oppervlakkigen mensch moet treffen, is de medewerking, welke de natuur allerwegen aan onzen arbeid schenkt. Ofschoon in vele gevallen de wijze, waarop zij haren bijstand verleent, nog onbekend is, en de wetten, waaraan sommige harer krachten gehoorzamen, nog te vergeefs door het vorschend verstand worden nagespoord, is de werking dier krachten te duidelijk, dan dat men haar bestaan zoude kunnen loochenen.

Een belangrijk onderscheid laat zich tusschen deze krachten waarnemen. Terwijl de beschikbare hoeveelheid van verre weg het grootste deel dezer krachten oneindig is, en een ieder naar willekeur er gebruik van kan maken, zonden het genot aan een' ander' te benemen, is de hoeveelheid van sommige natuurkrachten beperkt, zoodat het genot des eenen dat des anderen noodwendig uitsluit. De natuurkrachten der eerste soort blijven altijd gemeen goed; onbegrensd in hoeveelheid, kunnen zij door niemand toegeëigend wor-

den [1]). Zij zijn de „res communes" [2]) der juristen.

Usus communis aquarum est.
Nec Solem proprium Natura, nec aëra fecit,
nec tenues undas [3]).

De in lateren tijd ontdekte natuurkrachten, de stoomkracht, de electriciteit, het magnetisme enz. behooren eigenlijk ook tot deze categorie. In zekeren zin worden deze krachten bij hare aanwending voorwerpen van eigendom, omdat zij door arbeid in werking gebragt worden, maar deze toeëigening vermindert niets van de totaal-massa dezer krachten, die voor anderen beschikbaar blijft.

Voor toeëigening zijn vatbaar de natuurkrachten, welker hoeveelheid beperkt is. Omdat, gelijk Mill [4]) te regt opmerkt, eene zaak, welker hoeveelheid begrensd is, uit haren aard voorwerp van monopolie uitmaakt, zelfs dan wanneer de eigenaars niet met elkander overeenkomen tot vaststelling van den prijs, zoo is ook de eigenaar van natuurkrachten in het bezit van een monopolie. Hij zal echter dan eerst in het genot van zijn monopolie treden, wanneer alle aanwezige natuurkrachten, van gelijke hoedanigheid toegeëigend zijn, en er steeds vraag naar is.

Het is bekend, dat de Engelsche staathuishoudkundigen hunnen landgenoot David Ricardo als den uitvinder van de leer der Grondrente aanmerken. Die leer

---

[1]) Occupatio non procedit nisi in re terminata. Grotius J. B. ac. P. II. 2. § 3.

[2]) l. 2. § 1. D. I. 8. d. R. D.; § 1. Instit. II. 1. d. R. D.

[3]) Ovid. Metam. VI. 349. [4]) Stuart Mill. B. II. ch. 16 § 2.

had haren oorsprong in de opmerking van een verschijnsel, dat reeds vroeger de aandacht van anderen getrokken had.

Tot de natuurkrachten, welker hoeveelheid beperkt is, en die voor toeëigening vatbaar zijn, behoort de met den grond onafscheidelijk verbondene vruchtbaarheid [1]). De eigenaars van den grond bezit-

[1]) Kortheidshalve trachten wij het ontstaan der grondrente alleen uit het verschil in vruchtbaarheid te verklaren, zonder op den invloed te wijzen, dien een aantal andere omstandigheden (waarvan Ricardo er eenige opsomt, (Oeuvres p. 54, 55) op den stand der grondrente uitoefenen. Zoo is b. v. eene gunstige ligging van den grond, die de kosten van het vervoer der voortbrengselen bespaart, van naauwelijks minder belang dan de vruchtbaarheid. Zij is oorzaak, dat de productiekosten minder zijn dan voor gronden, welker ligging niet zoo gunstig is. De grondrente ontstaat in dit geval op dezelfde wijze als bij het verschil in vruchtbaarheid. Gronden van ongelijke vruchtbaarheid kunnen gelijke grondrente geven, indien de mindere vruchtbaarheid door eene gunstigere ligging wordt opgewogen. Op den invloed, dien de ligging op de grondrente heeft, wordt door Smith herhaaldelijk gewezen, p. 61[b], 68[a], 69[b], 76[a] — 77[b], 168[a] etc. cf. Roscher System der Volkswirthschaft 1857. I. p. 287. G. de Molinari. Cours d'Econ. polit. 1855. I. p. 329—331).

Het is jammer, dat Ricardo in de toepassing van het beginsel zijner op wiskunstige bewijzen steunende leer der rente zich tot den grond alleen bepaalt, en de werking der grondrente-wet niet in andere natuurlijke monopoliën aantoont. Bij elke natuurgave, welke uit haren aard een monopolie is, moet zich, wanneer de vraag naar dezelve grooter is dan voldaan kan worden, het verschijnsel der rente openbaren op gelijke wijze als het bij den grond wordt waargenomen. Het bezit van watervallen, die werktuigen in beweging brengen, geeft aan de eigenaars dezer natuurgaven een monopolie boven hen, die arbeid als beweegkracht moeten aanwenden, even als het bezit van vischrijke wateren als een monopolie kan beschouwd worden tegenover hen, die voor eene gelijke hoeveelheid visch grootere inspanning moeten aanwenden, dan de eigenaar van het betere vischwater. De eigenaar dezer beperkt aanwezige natuurgaven geniet als

ten derhalve het monopolie der vruchtbaarheid. Was de vruchtbaarheid van alle gronden dezelfde, dan zou-

---

Rent, den prijs van de meerdere inspanning door anderen (nietbezitters dezer natuurgaven) aangewend tot verkrijging van gelijke resultaten.

Omdat Ricardo de waarheid zijner stelling alleen door eene toepassing op den grond *) bewijst, heeft men het begrip *Rent* in onze taal door den min juisten term *grondrente* en in het Fransch door „*rente du sol*" enz. (zie p. 199) overgebragt. *Grondrente* immers drukt niet alles uit, wat onder het begrip van *Rent* kan vallen. Hoe toch zal men, zonder aan de taal en het gezond verstand geweld aan te doen, kunnen spreken van eene *grondrente* van watervallen of van vischwater, enz. Men zoude alsdan met Bastiat (VI. p. 177) zeggen: „ce sont des mots qui hurlent de se trouver ensemble." **) Om deze reden zouden wij misschien aan den term *natuurrente* boven het dubbelzinnige *grondrente* de voorkeur mogen geven. Natuurrente van grond of van water zal niemand ergeren; deze term wijst tevens op de bron, waaruit deze inkomst ontstaat. Dit woord voorkomt tevens eene mogelijke verwarring met de beteekenissen, die *grondrente* in eenen anderen zin heeft, b. v. met pacht of landhuur, of met de op gronden van stellig regt berustende schuldpligtigheid, welke de eigenaar van een stuk onroerend goed daarop vestigt, of bij de vervreemding van hetzelve ten zijnen voordeele of ten voordeele van eenen derde voorbehoudt. (art. 784 B. W.) Indien men gelijk sommigen *Rent* door *rente* vertaalt, dat zoude dit welligt verwarring veroorzaken met de vergoeding voor de diensten, welke het kapitaal ons bewijst.

Ofschoon vele inkomsten uit natuurrente ontstaan, aarzelen wij echter om ons met de uitspraak van Buchanan te vereenigen, als hij

*) Smith gewaagde echter reeds van eene Rent van vischwater enz. (p. 23b, 66b, 75b) zonder uit zijne verzamelde gegevens tot het bestaan eener algemeene wet te besluiten.

**) Er ligt veel waars in de opmerking van Jouffroy: „C'est en général parcequ'il fait violence à la nature des choses qu'un système „ne peut s'exprimer qu'en faisant violence à la langue." (Droit Naturel. Paris 1858 II. p. 13).

den zij het monopolie niet kunnen uitoefenen, voor dat alle gronden eigenaars hadden.

De vruchtbaarheid van den grond is echter zeer verschillend; zoodra de gronden van gelijke vruchtbaarheid toegeëigend zijn, treden de eigenaars in het bezit van hun monopolie, en kunnen voor het gebruik der met den grond vereenigde natuurkrachten eenen prijs bedingen. Dezen prijs noemt Ricardo „rent"; de Fransche schrijvers vertalen dit door „rente de la terre, rente du sol, „rente foncière;" in onze taal gebruikt men de woorden „grondrente" of „rente". Zoo lang op eene bepaalde plaats niet alle gronden van gelijke vruchtbaarheid toegeëigend zijn, zal de prijs der producten niet meer bedragen dan hetgeen noodig is, om de kosten der voortbrenging te vergoeden. De eigenaar kan alsdan bij den verkoop der producten, behalve de productiekosten geenen prijs voor het productievermogen van den grond in rekening brengen; niemand zoude hem betalen voor het gebruik van natuurkrachten, die nog voor elk om niet verkrijgbaar zijn. In dit geval bestaat er voor den grondeigenaar

---

zegt: „Rent being a surplus above wages and profit, whatever yields „this surplus may be said to pay rent." (Observations p. 39). Volgens hem zoude elke monopolieprijs tot de categorie der natuurrente behooren, onverschillig of het monopolie natuurlijk of kunstmatig is. Tot voorbeeld wijst hij op het voordeel, dat de uitvinder van eenig werktuig tot besparing van productiekosten geniet, zoo lang hij het geheim bewaart. Dit voordeel is geen monopolieprijs, maar veeleer het loon voor den arbeid, dien de uitvinding gekost heeft. Smith zegt teregt: „His extraordinary gains arise from the high price, which is „paid for his private labour. They properly consist in the high wages „of that labour." (p. 27b.) Wil men dit voordeel met Mc. Culloch (ad h. l.) een monopolieprijs noemen, dan heeft het met de natuurrente niets gemeen, omdat het uit een kunstmatig monopolie ontstaat.

geene grondrente [1]). Wanneer echter eenmaal alle gronden van gelijke vruchtbaarheid toegeëigend zijn, en de producten dezer gronden niet langer toereikend zijn, om aan de vraag te voldoen, is men genoodzaakt zijne toevlugt te nemen tot het bebouwen van minder vruchtbare gronden. De mindere vruchtbaarheid is oorzaak, dat meer arbeid en meer kapitaal aan de bebouwing ten koste gelegd moeten worden, dan bij de gronden der eerste soort. De productiekosten grooter zijnde, moet de prijs der producten in evenredigheid stijgen. Geschiedde zulks niet en bleef de prijs op het vorige standpunt, dan zoude de bebouwing der gronden van de tweede soort verlies opleveren, en spoedig worden gestaakt.

De prijsverhooging der producten beperkt zich niet uitsluitend tot die der minder vruchtbare gronden, maar geldt ook voor de producten van den beteren grond. Het gelijktijdig bestaan van verschillende prijzen voor gelijke producten op dezelfde plaats is onmogelijk [2]).

---

[1]) Eene geestige voorstelling dezer waarheid vindt men bij Bastiat in de geschiedenis van Brother Jonathan, den waterdrager van New-York. Oeuvres. VI p. 282.

[2]) „The corn of improved and fertile districts; the corn of lands re„cently brought under tillage at a great expence; the corn brought „from a distance subject to all the charges of conveyance; and the corn „produced in the immediate vicinity of the market are sold for the „same price. There is but one market price for corn of equal „quality, whatever may have been its original cost". (Buchanan. Obs. p. 36). Eene dergelijke opmerking maakt Smith: „The „corn which grows a mile of the town, sells there for the same price „with that, which comes from twenty miles distance. The proprietors „and cultivators of the country which lies in the neighbourhood of the „town, over and above the ordinary profits of agriculture, gain

Voor den eigenaar der gronden van de eerste soort is de hoogere prijs, dien hij bij den verkoop zijner producten ontvangt, louter voordeel, want zijne productiekosten zijn niet vermeerderd. Hij geniet dit voordeel wegens de meerdere vruchtbaarheid van zijnen grond; het is de prijs betaald voor het gebruik der natuurkrachten, waarvan hij het monopolie bezit, de Grondrente. Deze is altijd juist zoo hoog, als het verschil bedraagt tusschen de kosten van productie op gronden van verschillende hoedanigheid.

Daar de prijs der producten gelijk moet zijn aan de productiekosten op de minst vruchtbare gronden, die in cultuur zijn gebragt, kan de eigenaar dezer gronden nooit grondrente genieten [1]). De grondrente is het gevolg van de ongelijke vruchtbaarheid van den grond en van de noodzakelijkheid om, wegens toenemende vraag, ook minder goede gronden met meerdere kosten te bebouwen. De Quincey geeft van grondrente de volgende definitie „Rent is that portion of the produce „from the soil (or from any agency of production) which „is paid to the landlord for the use of its differential „powers, as measured by comparison with those of si-

„in the price of what they sell, the whole value of the carriage of the like „produce that is brought from more distant parts (168a.) Aan hetzelfde gevoelen is Mill (B. II ch. 5. § 1.) toegedaan: „If the production of any, even „the smallest portion of the supply, requires as a necessary condition a cer„tain price, that price will be obtained for all the rest. We are not able to „buy one loaf cheaper than another, because the corn from which it „was made, being grown on a richer soil, has cost less to the grower. The „value of an article is determined by the cost of that portion of the supply „which is produced and brought to market at the greatest expense."

[1]) „No soil yields rent, until a soil lower than itself has defined „and marked of a difference of produce." (de Quincey l. l. p. 180.)

„milar agencies operating on the same market." Met bescheidenheid voegt de schrijver er bij: „Though Aris-„totle should rise from the dead, that definition will „stand!" [1]) De grondrente is altijd gevolg nooit oorzaak van den hoogen prijs, want de eigenaar van den grond heeft niet den minsten invloed op het vaststellen van haar bedrag; de omstandigheden die haar regelen liggen buiten zijne magt.

Het leerstuk der grondrente behoort nog met dat der waarde tot de onbesliste twistpunten der wetenschap. Terwijl de Engelsche school naauwelijks woorden kan vinden, sterk genoeg om hare bewondering voor de uiterst gewigtige leer der grondrente uit te drukken, en zelfs zoo ver gaat van te beweren, dat eerst door de ontdekking van de wet der grondrente de wetenschap op hechte grondslagen is gevestigd [2]), wordt zij door de Fransche economisten als van ondergeschikt belang beschouwd, ja zelfs wordt het bestaan dezer rente door sommigen hunner en door de Amerikaansche school geheel ontkend.

Door overdrevene vereering van Ricardo's zoogenaamde leer der grondrente is men in Engeland on-

---

[1]) De Quincey l. l. p. 163. Zie ook p. 180.

[2]) Fonteyraud zegt te regt in zijne; *Notice sur la vie et les écrits de Ricardo.* (Oeuvres de Ricardo. p. XXXVIII) „Mc. Culloch a déclaré, „dans un accès de fanatisme pour la personne et pour les écrits de „Ricardo, que la théorie de la rente; „ „is of all others the most impor-„ „tant, as it is the most radical inquiry in the science of the distribu-„ „tion of wealth" (Encyclop. Brit. in voce *Political Economy*). Op eene andere plaats verklaart Mc. Culloch, dat met Ricardo's grondrenteleer een nieuw tijdperk voor de staathuishoudkunde is aangebroken. Zie zijn *Introductory Discourse.* p. LIV.

billijk geweest ten aanzien der verdiensten van Adam Smith betreffende dit onderwerp. Ricardo heeft bij de behandeling der gronrente de voetstappen van Smith gedrukt; hij volgde het pad door dezen aangewezen en gebaand [1]), het tevens zuiverende van de distels, welke zijn voorganger had laten staan. Verre van het denkbeeld om zich den regtmatigen roem van Smith toe te eigenen, erkent hij openlijk, dat het ware beginsel der grondrente reeds door dezen is gevonden [2]). Waar hij sommige misslagen door Smith begaan verbetert, doet hij dit met bescheidenheid en humaniteit; niet naar roem maar naar waarheid strevende, heeft hij beiden gevonden.

De wijze, waarop Smith het ontstaan der grondrente verklaart, is niet volkomen juist. Hij zegt namelijk [3]): „As „soon as the land of any country has all become pri- „vate property, the landlords, like all other men, „love to reap where they never sowed, and demand a „rent even for its natural produce." En op eene andere plaats [4]): „Rent may be considered as the pro- „duce of those powers of nature, the use of which the „landlord lends to the farmer." Wel verre dat de grondrente aan de schraapzucht der landeigenaars moet toegeschreven worden, hebben zij op dezelve niet den geringsten invloed. Smith erkent dit zelf in deze woor-

---

[1]) Weinige schrijvers beroepen zich zoo dikwijls op het werk van Smith als Ricardo.

[2]) Na de bekende plaats van Smith (p. 76ª) in haar geheel medegedeeld te hebben zegt Ricardo: „Toute la théorie de la rente se trouve dans „ce passage, expliquée admirablement et avec toute la clarté possible." (Oeuvres. p. 303.)

[3]) p. 23ª. [4]) p. 161ᵇ.

den [1]): „The landlords are the only one of the orders „of the people, whose revenue cost them neither labour „nor care, but *comes to them*, as it where *of its own „accord, and independent of any plan or project of „their own.*" Ook is het, om grondrente te doen ontstaan, niet voldoende, dat het land bijzonder eigendom is geworden, het moet tevens verschillende graden van vruchtbaarheid bezitten, en gronden van ongelijke vruchtbaarheid moeten in cultuur zijn gebragt. Het karakter der grondrente als gevolg van een monopolie is beter door Smith begrepen [2]): „The rent of land, consider„ed as the price paid for the use of the land is na„turally a monopoly price." Hij vergat hier echter op een gewigtig onderscheid te wijzen, namelijk op dat tusschen een natuurlijk en een kunstmatig monopolie; het „monopolium facti" en het „monopolium juris" volgens de onderscheiding van Schmitthenner [3]). Door Bastiat wordt het verschil in deze woorden geschetst: „L'absence de concurrence peut provenir de la nature „des choses ou de la perversité des hommes [4])." De grondrente is gevolg van het natuurlijk monopolie; als zoodanig is haar bestaan onvermijdelijk, en kan zij evenmin willekeurig worden afgeschaft of verhoogd, als men de natuur der dingen naar zijnen wil kan wijzigen of dwingen. Had Smith op de onderscheiding tusschen natuurlijk en kunstmatig monopolie gewezen, die onmogelijk aan zijnen scherpen blik kon ontgaan, dan

---

[1]) p. 115[b]. [2]) p. 67[a].

[3]) XII Bücher vom Staate. Giessen 1839 § 305 p. 407.

[4]) Bastiat. Oeuvres. VI p. 160.

zoude hij daardoor aan de bestrijders der wetenschap de kans hebben afgesneden, om met eenigen schijn van grond de argumenten, waarmede het kunstmatig monopolie wordt bestreden, tegen de grondrente aan te voeren.

„Geene producten kunnen ter markt worden gebragt, „zegt Smith, dan die, welker prijs voldoende is om „het aangewende kapitaal met de gewone winst te „vergoeden en den arbeid te beloonen. Bedraagt de „prijs meer dan hiertoe vereischt wordt, dan ontvangt „de eigenaar dit verschil als grondrente; is de prijs „niet hooger dan de productiekosten, dan blijft er voor „den eigenaar niets over. De stand van den prijs hangt „af van de vraag.

„Naar sommige producten, dus gaat Smith voort, „is de vraag zoo groot, dat de prijs altijd de produc„tiekosten te boven gaat, zoo dat de eigenaar van den „grond, waarop deze producten worden voortgebragt, „altijd grondrente ontvangt [1])." Diensvolgens verdeelt hij de producten in twee soorten: 1° die, welker prijs altijd grondrente geeft; 2° die, welker prijs niet altijd grondrente geeft.

Tot de producten der eerste soort brengt hij alles, wat dient tot voeding van den mensch [2]). Ten bewijze

---

[1]) p. 67a.

[2]) Buchanan is van hetzelfde gevoelen, doch op eenigzins andere gronden. Het ontstaan der grondrente wordt door hem verklaard uit de betrekkelijke schaarschheid, waarin de producten, die rente geven, worden voortgebragt (Obs. p. 34). Op den prijs van het graan, dat altijd grondrente geeft, hebben de productiekosten geenen invloed; deze kosten moeten vergoed worden uit de grondrente (p. 37)!!! Derhalve verminderen alle belastingen, die de productiekosten verhoogen, de

dat de eigenaar van den grond, waarop levensmiddelen worden aangebouwd, altijd grondrente ontvangt, beroept hij zich op het feit, dat de aarde gewoonlijk meer voedsel voortbrengt dan volstrekt noodig is, tot het onderhoud van de arbeiders, die den grond bebouwen; het overschot, meent Smith, is de grondrente, die als zoodanig aan den eigenaar van den grond behoort.

De opmerking, dat de grond meer opbrengt dan volstrekt noodig is tot voeding van den arbeider, dat de natuur den arbeid met milde hand beloont, is volkomen waar; zij moet echter niet alleen tot den landbouw beperkt worden, maar geldt eveneens van elk bedrijf, dat met voordeel kan worden uitgeoefend. Indien het loon, dat de arbeider voor zijne inspanning ontvangt, niet meer dan volstrekt toereikend ware, om hem gedurende den tijd van zijnen arbeid te onderhouden, dan zoude de menschheid zich nooit boven den laagsten trap hebben kunnen verheffen. Voor den arbeider die „van de hand tot de tand" moet leven, is besparing onmogelijk. Zonder besparing is geene kapitaalvorming denkbaar; waar geen kapitaal is, ontbreekt het hoofdvereischte tot verdeeling van den arbeid [1]), die de onmisbare voorwaarde is tot ontwikkeling. De menschheid zoude zich in dit geval sedert den eersten dag van haar bestaan altijd binnen denzelfden kring hebben voortbewogen; haar onderhoud zoude elken nieuwen dag even veel arbeid kosten als den voorgaanden,

---

grondrente, en drukken alleen op de landeigenaars, terwijl integendeel elke vermindering der productiekosten het bedrag der grondrente vermeerdert (p. 38).

[1]) p. 119a.

omdat zij nooit eenige vruchten van vorigen arbeid, tot ondersteuning van latere inspanning zoude kunnen aanwenden. Hoe de toestand is van volken, waar geen kapitaal gevormd, en waar niets bespaard wordt van de producten van den arbeid, om aan nieuwe voortbrenging bevorderlijk te zijn, maar alles in ledigheid wordt verteerd, ziet men bij de wilde jagervolken. De berigten, ons door de schrijvers der oudheid betreffende deze volken medegedeeld, stemmen meestal overeen met hetgeen door de reizigers van onze dagen omtrent hen wordt vermeld. In het tijdsverloop van vele eeuwen zijn zij geenen voetstap op de baan der ontwikkeling gevorderd, hun physieke en intellectuele toestand is bijna geheel onveranderd gebleven.

Wel verre dat dit zoogenaamde overschot volgens Smith grondrente zoude wezen, maakt het een bestanddeel uit van het arbeidsloon. Door aan te nemen, dat het loon als zoodanig werkelijk niet meer bedraagt dan volstrekt noodig is tot onderhoud van den arbeider, geraakt Smith blijkbaar in strijd met hetgeen hij elders [1]) heeft geleerd, betreffende het laagste standpunt, beneden hetwelk het loon niet op den duur kan blijven staan. Het loon moet namelijk altijd zoo hoog zijn, dat de arbeider eene vrouw met een klein gezin kan onderhouden.

De stelling, dat de grond voor de cultuur van levensmiddelen gebruikt altijd grondrente geeft, is bezwaarlijk overeen te brengen met hetgeen Smith aangaande het karakter der grondrente heeft gezegd; hij noemde haar immers eenen monopolie-prijs. Is een al-

---

[1]) p. 31[a].

gemeen monopolie denkbaar, dat een ieder kan verkrijgen, door zich grond toe te eigenen en daarop levensmiddelen te kweeken? Een monopolie door allen bezeten, is eene contradictio in terminis. Bovendien zouden de eigenaars van gronden, waarop producten der tweede soort worden geteeld, de wisselvallige cultuur, die soms grondrente en soms geene grondrente geeft, spoedig staken, om door het voortbrengen van levensmiddelen de zekerheid te hebben van altijd grondrente te ontvangen. Ook zoude Smith niet ligt beweren, dat alle voor cultuur vatbare gronden werkelijk reeds in cultuur zijn gebragt. In dit geval zelfs zoude de slechtste grond geene rente geven. Men behoeft echter niet met Ricardo [1]) de waarheid in twijfel te trekken van hetgeen Smith [2]) mededeelt omtrent de grondrente, welke de eigenaars trekken van onbebouwde moerassige streken in Noorwegen en Schotland, die nog voor de veëteelt geschikt zijn. Men zoude dit aldus kunnen verklaren: de bezittingen dezer landeigenaars zijn zeer uitgestrekt en kunnen daarom gronden van verschillende hoedanigheid bevatten. De beste gronden geven grondrente, en aangezien het moeilijk is naauwkeurig te onderscheiden van welk stuk grond grondrente wordt opgebragt, beschouwt men het, dat zij betaald wordt voor de geheele massa [3]).

Het is dikwijls van belang om bij het ontdekken eener dwaling tevens hare oorzaak op te sporen. Dit onderzoek behoort eigenaardig tot de inwendige ge-

---

[1]) Oeuvres p. 301. [2]) p. 67b.

[3]) Een dergelijk geval vermeldt de Quincey, The logic of pol. Econ. p. 182.

schiedenis der wetenschap. Wanneer men hier de vraag doet, waaraan het moet worden toegeschreven, dat Smith het loon bij den landbouw, en vooral bij de cultuur van levensmiddelen als zooveel ruimer beschouwt dan bij de andere bedrijven, zoo behoeft men tot antwoord slechts op de physiocratische school te wijzen, wier invloed op de denkwijze van Smith ten aanzien van dit onderwerp onmiskenbaar is. Het overschot boven het loon, dat Smith bij den landbouw altijd meent te zien, is niets anders dat het *produit net* van Quesnay en diens volgelingen, in eenigzins gewijzigden vorm. De Fransche economisten kenden alleen aan den landbouw het vermogen toe, om de som der rijkdommen te vermeerderen; en noemden alle andere bedrijven onvruchtbaar, op grond, dat de arbeiders in die bedrijven de massa producten niet vermeerderden, maar slechts den vorm wijzigden; en dat de meerdere waarde, welke zij door hunnen arbeid aan sommige voorwerpen mededeelden, ten hoogste gelijk kon zijn aan de waarde der landbouwproducten, die zij verbruikten. Smith beschouwde nijverheid en handel uit een ruimer, minder bevooroordeeld gezigtspunt, en verbeterde, door het voortbrengend vermogen evenzeer aan deze voorname takken van bedrijf toe te kennen, de dwalingen van het meerendeel zijner voorgangers [1]). Het scheen hem echter wat gewaagd toe,

---

[1]) Op enkele plaatsen schijnt hij geheel en al tot de physiocraten over te hellen, b. v. wanneer hij beweert, dat de productie van den grond, van de mijnen en van de visscherij niet alleen met winst teruggeven de kapitalen, welke hunne voortbrenging gekost heeft, maar ook alle andere kapitalen, die in de maatschappij worden gebruikt. (p. 122b). Gretig wordt deze plaats door de vrienden der Physio-

den landbouw geheel en al met de andere bedrijven gelijk te stellen. Hij beschouwt dien derhalve als het voordeeligste van alle bedrijven, omdat hij niet slechts den arbeid mild beloont, maar altijd nog een overschot (een *produit net*) als zuivere winst voor den eigenaar overlaat.

Sporen van Smith's voorliefde voor den landbouw in het algemeen zijn door het geheele werk zigtbaar [1]). Maar zelfs dan, wanneer de physiocratische leer hem geene aanleiding had gegeven, zoude zijne al te hooge waardering van den landbouw ons niet bevreemden. Zij is evenzeer toe te schrijven aan den invloed der classieke vorming, welke Smith had genoten. Bijna alle schrijvers der oudheid prijzen den landbouw; zij verheffen dien verre boven de andere bedrijven. Hoe zeer ook de trotsche Romein den arbeid beneden zich achtte en zich daardoor meende te onteeren, deelde alleen de landbouw niet in de algemeene geringschatting, en werd ten allen tijde geprezen als nevens den krijg de waardigste bezigheid voor den vrijen man [2]). Deze partijdige vereering van den land-

---

craten geëxploiteerd. Zie de noot van E. Daire in de Collect. des principaux Economistes, vol. II *Physiocrates*. p. LV. Elders doet hij weder het onderscheid tusschen zijne zienswijze en die der Physiocraten scherp uitkomen, zoo als in deze woorden: „The rent of land is, „according to some (de Physiocraten), the *sole* fund, and according „to others (zijn eigen stelsel) the *principal* fund, from which the „exigences of the state must be ultimately supplied." (p. 365b).

[1]) p. 168b sqq. 70b. 45b. passim.

[2]) „Omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur," zegt Cicero, (Off. I. 42. 151) „nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, „nihil homine libero dignius!". In het aan deze plaats voorafgaande drukt hij zijne minachting voor handel en nijverheid uit. Het hooge aanzien,

bouw, als gevolg van onvolkomene waarneming der feiten, is niet onverklaarbaar. De Geneefsche hoogleeraar Cherbuliez [1]) heeft zeer teregt opgemerkt, dat zij voornamelijk aan twee oorzaken moet worden toegeschreven. De landbouw, zegt hij, verschaft het onderhoud aan alle arbeiders, en levert de grondstof van de meeste producten. Uit deze waarheid heeft men de valsche gevolgtrekking afgeleid, dat de landbouw het voornaamste van alle bedrijven is, ja zelfs het eenige noodige. Maar ofschoon de geïsoleerde mensch des noods zoude kunnen bestaan van de ruwe producten van den grond, door de aanwending zijner natuurlijke krachten voortgebragt, zoo is het voortduren van zulk eenen toestand bij de eerste vorming der maatschappij onmogelijk. De krachten der natuur alleen zijn alsdan ontoereikend; de landbouw eischt tot verdere ont-

---

dat de landbouw bij de ouden genoot, is niet slechts in hunne levenswijze en spreekwijze zigtbaar, maar ook in hunne godsdienst. Lofspraken op den landbouw en het landleven vindt men b. v. bij Xenophon, Oec. V, VI, Cato R. R. praef. Cicero. p. Rosc. Amer. c. 17. Senect. c. 15. Virg. G. II 458 sqq. Cul. p. 57—96. Horat. Epist. 2. Tibull. I, I. 5, 19—35. II. 3. Seneca. Herc. Fur. 159. Plin. XVIII 3, 4. Dionys. Hal. II 28 etc.

Reeds zeer vroeg werd de landbouw bij de Romeinen wetenschappelijk beoefend, toen de kunstvlijt hun bijna nog geheel onbekend was. Het aantal der Rei rusticae scriptores is betrekkelijk groot; hunne schriften behooren tot de overblijfselen der oudste Romeinsche literatuur. cf. Bähr. Gesch. der Röm. Literatur. 1845, II p. 543 ff.

Bastiat, die in zijne *Baccalauréat et Socialisme* niet zonder overdrijving de nadeelen opsomt, welke eene te groote vereering der oudheid voor de nieuwere maatschappij te weeg brengt, heeft niet op den invloed gewezen, dien de eer, door de ouden aan den landbouw bewezen, kan gehad hebben op de denkbeelden der Fransche economisten.

[1]) Bibliothèque univ. de Genève. Mars 1836 p. 84 ss.

wikkeling den bijstand van handel en nijverheid. De behoeften des levens worden allengs zóó menigvuldig, de producten, die deze bevredigen zijn zóó veelsoortig en zamengesteld, dat men niet meer kan onderscheiden, welk der verschillende bedrijven onmisbaar is; veeleer zal men bespeuren, dat alle op gelijke wijze zamenwerken tot de vervulling onzer behoeften. De hooge oudheid van den landbouw is eene andere reden, dat men dit bedrijf boven alle overige heeft geprezen. Waar de natuurlijke gang der ontwikkeling niet wordt verstoord, moet die van den landbouw aan dien der nijverheid en des handels voorafgaan [1]). Met den landbouw verbindt men het denkbeeld der aartsvaderlijke tijden, welke de verbeelding zoo gaarne als tijden van rust, vrede en deugd afschildert, die slechts duren konden, zoolang men zich uitsluitend met den landbouw bezig hield. Van daar heeft zich de overtuiging gevestigd, dat de landbouw eenen bijzonder veredelenden invloed op den mensch uitoefent, en meer dan eenig ander bedrijf bevorderlijk is tot de aankweeking van arbeidzaamheid en goede zeden [2]).

---

[1]) Zie het hoofdstuk van Smith: *Of the natural progress of opulence* (B. III, ch. 1). De slotsom van zijn onderzoek is deze: „Had human „institutions never disturbed the natural course of things, the progressive „wealth and increase of the towns would in every political society „be consequential and in proportion to the improvement and cultiva- „tion of the territory or country" (p. 169[a]).

[2]) „Agricultura — maximeque pius quaestus — minimeque invi- „diosus: minimeque male cogitantes sunt, qui in eo studio occupati „sunt." (Cato R. R. praef.) Smith prijst het landvolk: „How much the „lower ranks of people in the country are really superior to those o „the town, is well known to every man whom either business or „curiosity has led to converse much with both." (p. 58[b]). McCulloch

Tot de producten der tweede categorie, die somtijds grondrente geven en soms niet, rekent Smith alle andere voortbrengselen, die de grond oplevert, of die uit den schoot der aarde worden opgedolven, en niet tot voeding dienen. Eene kolenmijn als voorbeeld [1]) nemende, bewijst hij, dat zij grondrente zal geven of niet, naar gelang harer betrekkelijke vruchtbaarheid. Eene mijn is vruchtbaar of minder vruchtbaar; naar mate de hoeveelheid harer producten grooter of geringer is dan die van andere mijnen met evenveel arbeid bewerkt. Is de opbrengst der mijn slechts juist voldoende om den arbeid te beloonen, en het gebruikte kapitaal met de gewone winst te vergoeden, dan zal de eigenaar geene grondrente van zijne mijn trekken. Hij zal, of zelf moeten ontginnen, of de exploitatie aan anderen om niet toestaan. „The rent which a mine can afford is in proportion „not to its absolute but to what may be called its „relative fertility, or to its superiority over other „mines of the same kind" [2]).

De redenen, welke Smith hier ter plaatse bijbrengt, ten betooge, dat mijnen niet altijd grondrente geven, gelden even zeer ten opzigte van den grond [3]);

---

teekent bij deze plaats aan, dat thans juist het tegendeel waar is. Deze verzekering van den kundigen statisticus van het Britsche rijk verdient alle geloof.

[1]) p. 76a. [2]) p. 80a.

[3]) Er is eene omstandigheid, die men bij de grondrente van mijnen niet uit het oog moet verliezen. Omdat het voortbrengend vermogen van den grond bij eene verstandige bebouwing onuitputtelijk is, kan men veilig alles, wat van den prijs der producten de productiekosten te boven gaat, als grondrente beschouwen. Mijnen en veenderijen daarentegen zijn niet onuitputtelijk; een deel slechts van het overschot

de rente is geheel onafhankelijk van den aard der producten, die op den grond worden voortgebragt; zij is alleen afhankelijk van de betrekkelijke vruchtbaarheid. Het is bevreemdend, dat Smith zulks niet heeft ingezien, en een onderscheid maakt voor de producten *op* den grond verkregen. „It is otherwise in estates above „ground. The value both of their produce and of their „rent is in proportion to their absolute and not to „their relative fertility" [1]). Als gevolg der boven door Smith bewezene waarheid, dat sommige mijnen aan den eigenaar geene grondrente geven, omdat de producten maar juist voldoende zijn om de kosten te dekken, moeten de productie-kosten der minst vruchtbare mijn, die wegens de vraag naar kolen en niet door kunstmatige middelen bewerkt wordt, den prijs der kolen regelen, ook voor alle andere mijnen.

Wanneer de productie der in exploitatie zijnde mijnen niet langer toereikend is voor de behoefte, moet de prijs der kolen stijgen wegens de vermeerderde vraag; de prijs zal blijven stijgen tot dat hij een standpunt bereikt, waarop het voor de eigenaars van minder vruchtbare mijnen mogelijk wordt, om uit dien hoogen prijs de meerdere kosten goed te maken, welke de bewerking van die betrekkelijk onvruchtbare mijnen vereischt. In volkomene overeenstemming met dit beginsel zegt Smith: [2]) „The lowest price at which coals „can be sold for any considerable time, is, like that

---

boven de productiekosten mag als grondrente verbruikt worden, het andere deel moet men aanmerken als aflossing, opdat, wanneer de mijn uitgeput raakt, het kapitaal des volks behouden blijve.

[1]) 80[4]. [2]) 77[a].

„of all other commodities, the price which is barely „sufficient to replace, together with its ordinary profits, „the stock which must be employed in bringing them „to market. At a coal mine for which the landlord „can get no rent, but which he must either work „himself or let it alone altogether, the price of coals „must generally be nearly about this price." Hoe het echter mogelijk is, dat hij in lijnregten strijd niet alleen met bovenstaande woorden, maar met de ontwikkeling zijner theorie der grondrente kan schrijven: „The „most fertile coal mine regulates the price of coals „at all the other mines in its neighbourhood" [1]) is ons onverklaarbaar [2]) [3]) [4]). Was de *Wealth of Nations* niet

---

[1]) p. 77[a].

[2]) Even valsch is het, wat Smith omtrent de grondrente zegt: „The „rents and profits of unimproved pasture come to be regulated in some „measure by the rent and profit of what is improved" p. 69[a].

[3]) Garnier doet eene vergeefsche poging om deze stelling te verdedigen, zie zijne aanteekening V. p. 516—520. Op eene andere plaats (VI. p. 22) doet hij het voorkomen, alsof door Smith juist het tegendeel werd geleerd.

[4]) Wij zien de werking van de wet der grondrente het duidelijkst bij voorwerpen van absolute behoefte, die niet gemist kunnen worden, zoo als levensmiddelen, brandstoffen enz. Hier bepaalt de behoefte de grens der productie, want al wat meer geproduceerd wordt dan noodig is, is overtollig. De productie van zulke zaken zal dan ook zelden de vraag overschrijden. Bij voorwerpen, die geene absolute behoefte vervullen, en welker schaarschheid van grooten invloed op de waarde is, b. v. bij edele metalen en edelgesteenten, ondergaat de werking der rentewet eenige wijziging. De waarde dezer voorwerpen daalt naarmate de productie toeneemt, want „a produce of which the value is prin„cipally derived from its scarcity, is necessarily degraded by its abun„dance" (p. 80a.) De overvloedig geproduceerde hoeveelheid vindt toch altijd hare plaats en zal niet ligt geheel overtollig worden, zoo als bij levensmiddelen enz. Met het oog op deze omstandigheid zegt

in een aantal uitgaven, tijdens het leven des schrijvers en onder diens oog gedrukt, in het licht verschenen, maar uitgegeven naar een of ander bedorven handschrift, uit het stof eener kloosterbibliotheek opgedolven, men zoude geneigd zijn den tekst van Smith van de bovenstaande woorden te zuiveren, en ze te beschouwen als een: foedissimum additamentum libra-„rio somnolento quantocyus reddendum."

Dat Smith wegens de gebreken, welke zijne begrippen omtrent de grondrente aankleven, tot sommige min juiste gevolgtrekkingen moest komen, is onvermijdelijk. Wij zullen niet al deze gevolgtrekkingen opzettelijk nagaan, maar slechts op een tweetal dwalingen de aandacht vestigen.

Het blijkt vrij duidelijk uit den zamenhang, ofschoon Smith het niet uitdrukkelijk als regel opgeeft, dat volgens zijn gevoelen:

A. de grondrente stijgen zal, wanneer de productiekosten verminderen; en

B. dat het aandeel des eigenaars grooter is bij de cultuur van producten, die eene overvloedige, dan die eene minder ruime opbrengst geven.

A. Bij eene vermindering der productiekosten zijn twee gevallen denkbaar:

1°. dat de productiekosten op alle gronden vermin-

Smith welligt niet zonder grond: „The price both of the precious „metals and of the precious stones is regulated all over the world by „their price at the most fertile mine in it." (p. 80a.) Men wachte zich echter aan deze woorden eenige uitbreiding te geven, en ze toe te passen op de productie van andere voorwerpen, waar de schaarschte geringeren invloed heeft op de waarde.

deren, naar evenredigheid hunner verschillende vruchtbaarheid;

2°. dat die vermindering niet in evenredigheid staat tot de ongelijke vruchtbaarheid.

Ad 1. *α*. Zoo lang de vraag naar producten onveranderd blijft, zal het voordeel geheel en al komen ten bate van den verbruiker. De prijzen zullen dalen tot dat zij gelijk worden aan de productiekosten op den minst vruchtbaren grond. Het bedrag der grondrente ondergaat alsdan geene verandering; zij zal altijd gelijk zijn aan het verschil der productiekosten van gelijke hoeveelheden producten; of wel aan het verschil der productie door gelijke hoeveelheden arbeid en kapitaal voortgebragt.

β. Overtreft de productie, met mindere kosten te weeg gebragt, de vraag naar producten, hetgeen gelijk is aan eene vermindering der vraag, dan zullen de prijzen dalen tot beneden het peil voor de cultuur der minst vruchtbare gronden vereischt. De cultuur dezer gronden zal gestaakt worden, de grondrente der overige gronden zal verminderen, en van sommige geheel ophouden; doch als gevolg der mindere vraag en niet van de vermindering der productiekosten.

γ. Vermeerdert de vraag, zoo dat de productie niet langer toereikend is, dan zal men de cultuur ook tot minder goede gronden uitbreiden, en de grondrente zal toenemen, zonder dat ook in dit geval de verminderde productiekosten eenigen invloed hierop uitoefenen.

Ad. 2. *α*. Is de vermindering der productiekosten het grootst op de beste gronden, dan zal de grondrente rijzen, wanneer de vraag onveranderd blijft; de prijs zal niet verlaagd worden, het voordeel komt niet

aan den verbruiker, maar aan den eigenaar der beste gronden. Dat bij toenemende vraag de grondrente op nieuw zal rijzen, is slechts het gevolg der algemeene wet. Vermindert de vraag, dan zal de eigenaar der beste gronden de vermindering der grondrente niet zoo spoedig ondervinden, wegens het voordeel zijner verminderde productiekosten.

β. Werkt de vermindering der productiekosten voornamelijk ten voordeele der minder goede gronden, dan zal de uitwerking dezelfde zijn als of de vruchtbaarheid der beste gronden verminderd, en die der minder goede vermeerderd werd. Zoodra het verschil tusschen de vruchtbaarheid der gronden minder groot geworden is, zal de grondrente, de uitdrukking van dit verschil, dalen, wanneer de vraag dezelfde blijft, en nog sterker zal die daling zijn, wanneer de vraag vermindert. Door vermeerderde vraag alleen kan de grondrente der beste gronden haar vorig standpunt hernemen.

B. Of het product uit zijnen aard eene ruime of minder ruime opbrengst levert, heeft op den stand der grondrente geenen invloed. De grondrente zal door de wet der mededinging van alle producten gelijk zijn, wanneer namelijk de mededinging niet door natuurlijke oorzaken is uitgesloten, d. i., wanneer de gronden even geschikt zijn tot het voortbrengen van verschillende producten. Zijn echter sommige producten alleen op gronden te verkrijgen, die beperkt zijn, maar onderling in hoedanigheid verschillen, dan zal zich de gewone werking van de wet der grondrente vertoonen. Wordt de vraag naar deze producten aanhoudend grooter, zonder dat het mogelijk is de productie te vermeerderen, en het aanbod met de toenemende vraag

gelijken tred te doen houden, dan zal de eigenaar der minst goede gronden eenen prijs kunnen bedingen boven de productiekosten. Dit verschil kan men als grondrente beschouwen, omdat het een gevolg is van een natuurlijk monopolie. Er is echter eenig onderscheid tusschen deze en de boven beschouwde grondrente. Zij bestaat niet uit het verschil tusschen de betrekkelijke vruchtbaarheid der gronden, maar uit de volstrekte onvruchtbaarheid van alle gronden, voor zoover de voortbrenging van een bepaald product betreft. Deze tweede soort van grondrente wordt door alle voortbrengers gelijkelijk genoten, en is voor gronden der beste soort niet hooger dan voor die der minste soort [1]).

De bovenstaande argumenten zijn toereikend om de onjuistheid aan te toonen der beweringen van Smith, dat de grondrente van rijstvelden [2]) en van aardappelland [3]), alléén wegens de ruimere productie hooger moet zijn dan van graanland, of dat er in elke maatschappij een gemiddeld bedrag van grondrente bestaat, even als er een gemiddeld bedrag van winst is [4]), of dat een bepaald product het bedrag der grondrente regelt voor andere producten [5]), of wel dat de grondrente van sommige producten een bepaald gedeelte van den prijs of van de opbrengst bedraagt [6]).

De telkens terugkeerende uitdrukking, dat de grondrente een deel is van den prijs [7]), wordt door Ricardo [8]) en McCulloch [9]) streng gegispt en met regt, want zij

---

[1]) Zie voorbeelden bij Smith p. 27ᵃ sq., 71b sq.

[2]) p. 73ᵇ. [3]) p. 74ᵃ. [4]) p. 25ᵃ.

[5]) p. 69ᵃ·ᵇ, 73ᵃ, 76ᵃ. [6]) p. 77ᵇ, 78ᵃ, 80ᵃ, 148ᵃ, 161ᵇ.

[7]) p. 23ᵃ, 78ᵃ, 123ᵇ, passim.

[8]) Oeuvres p. 51. [9]) ad Smith p. 66b, passim.

geeft aanleiding tot de valsche voorstelling, dat de rente bestanddeel (constituent part) en oorzaak van den prijs zoude zijn. Smith schijnt deze met zijne beginselen strijdige, ofschoon logisch juiste gevolgtrekking uit zijne woorden voorzien te hebben; hij tracht zich voor haar te vrijwaren door met nadruk te leeren, dat de grondrente op eene geheel verschillende wijze deel uitmaakt van den prijs, als loon en winst dien bepalen. Loon en winst zijn oorzaak, grondrente is het gevolg van den prijs. „High or low wages and profit „are the causes of high or low price; high or low „rent is the effect of it. It is because high or low „wages and profit must be paid in order to bring a „particular commodity to market, that its price is „high or low. But it is because its price is high or „low, a great deal more, or very little more, or no „more, than what is sufficient to pay those wages „and profit, that it affords a high rent, or a low rent „or no rent at all" [1]). Door de grondrente, het gevolg van den prijs, tevens een integrerend deel van den prijs te noemen, begaat Smith ook hier eene „contra„dictio in terminis" [2]).

---

[1]) p. 67[a].

[2]) De veelvuldig voorkomende uitdrukking, dat de rente een deel is van den prijs (waartegen Hume reeds bij de verschijning van het werk bedenkingen opperde, zie boven p. 102 noot 2) heeft eenige juiste opmerkingen van Schön uitgelokt. „Auch das ist nicht recht klar, dass „Smith die Renten durch Auflösung des Preises der Waaren hervorgehen „und zugleich als wesentliche Bestandtheile erscheinen lässt. Gehen die „Renten bloss durch Auflösung des Preises der Produkte hervor, so „kann auch der Preis der Produkte nicht auf den Renten beruhen. „Sind aber die Renten wesentliche Bestandtheile des Productenpreises, „so scheinen sie zugleich Bestimmgründe desselben seyn zu müssen."

Hoe belangrijk het ook voor de wetenschap is, om loon, winst en grondrente van elkander te onderscheiden, is het echter uiterst moeilijk de grenslijn tusschen deze drie soorten van inkomsten met eenige naauwkeurigheid in de werkelijkheid af te bakenen. Ook Smith beseft de bezwaren, om deze drie elementen behoorlijk uit elkander te houden; het is slechts dan mogelijk, wanneer de hoedanigheden van arbeider, pachter en eigenaar streng gescheiden zijn [1]). In de maatschappij zijn de beide laatstgenoemde hoedanigheden misschien nooit geheel van elkander gescheiden, en daarom zegt Roscher [2]) met regt: „Es gibt keine „Grundrente in völliger Reinheit." De eigenaar geeft aan den pachter niet alleen het gebruik van den grond, maar ook dat van de kapitalen, die hij aan deszelfs verbetering besteed en ten gerijve van den landbouw aangewend heeft. „Il y a une portion de capital dont „la consommation est plus lente que celle des in„struments de l'agriculture; mais celle-là n'appartient „pas en général au fermier, elle fait partie du capital „du propriétaire. Ce sont les clôtures, les canaux d'ir„rigation, les bâtiments etc. Je dis que c'est encore là

De volgende uitspraak is echter onwaar; „Smith scheint der Ansicht „gewesen zu seyn, dass die Renten die Produktenpreise als Kosten „bestimmen, und zwar ganz direkt bestimmen, so dass die Producten„preise mit den Renten zugleich steigen und sinken müssen." (Schön. Ueber Smith's Ansicht der Entstehung der Renten, in: Rau's Archiv der politischen Oeconomie. Heidelb. 1835 I. p. 248). Ofschoon sommige onjuiste uitdrukkingen van Smith de bovenstaande woorden schijnen te bevestigen, toont de zamenhang op voldoende wijze, dat hij een tegenovergesteld gevoelen was toegedaan.

[1]) p. 24b.

[2]) System der Volkswirthschaft. I. p. 36.

„une portion du capital et non du fonds de terre, „qui sert à la même opération productive, car ces „choses-là sont, non pas des instruments naturels, „comme les champs, mais des produits qui ont été „acquis par un échange que le propriétaire a fait pré„cédemment d'une valeur" [1]). De pacht of landhuur, door den eigenaar ontvangen, bevat dus zoowel de interest en de aflossing der aan den grond besteedde kapitalen als de grondrente. Verliest men de onderscheiding tusschen deze twee deelen der pachtsom uit het oóg, dan wordt men in den waan gebragt, dat de geheele pachtsom grondrente is [2]).

Zeer juist zegt daarom McCulloch [3]) van de pachtsom: „This is not really rent; but merely the return „to, or interest of, the capital laid out on the land. „It is the confounding of this return with what is „strictly meant by rent, that makes it be believed that „all qualities of land pay some, though it may only „be a small, amount of rent" [4]). Als een afdoend

---

[1]) Say. Cours d'Ec. pol. I. p. 129. Wat in verloop van tijd besteed is tot ontginning en gereedmaking van den grond noemt de Molinari de productiekosten van den grond. Cours d'Econ. pol. I. p. 314.

[2]) „Dans le langage vulgaire on donne le nom de *rente* à tout ce „que le fermier paie annuellement an propriétaire." (Ricardo. Oeuvres. p. 39). De Quincey vestigt de aandacht op de nadeelen uit de verwarring van pacht met grondrente voortspruitende. (The logic of pol. Econ. p. 163 sqq.)

[3]) ad Smith p. 448b.

[4]) Vat men *rent* op in de beteekenis van pachtsom, dan kan men langs eenen anderen weg dan boven (p. 208) de *rent* der „most desert „moors in Norway and Scotland" (p. 67b) verklaren. Men heeft dan slechts te onderstellen, dat de eigenaars dezer gronden eenig kapitaal daaraan besteed hebben, door het bouwen van veestallen enz. De *rent* door den pachter opgebragt, is dus winst en aflossing, en geene grondrente.

bewijs, dat de grondrente in niet de minste betrekking staat tot het kapitaal, en bij gevolg geheel afgescheiden is van de winst, voert Smith voorbeelden aan van het betalen eener natuurrente voor het gebruik van zaken, waarop nooit eenig kapitaal aangewend is, noch aangewend worden kan, b. v., de rente van vischwater voor de zalmvisscherij [1]), die van *kelp*-rotsen [2]), van steengroeven [3]) enz. Niettegenstaande Smith tegen de verwarring van „rent" en „profit" waarschuwt, gebruikt hij het eerstgenoemde woord somtijds in de gewone niet wetenschappelijke beteekenis. Hij zegt ergens, dat de grond tot cultuur van ooft en moesgroenten bestemd meer kapitaal vereischt om de noodige geschiktheid daartoe te verkrijgen en te behouden, dan bouw- en weiland. „Hence a greater rent becomes due to the „landlord" [4]) „Rent" beteekent hier pachtsom; het hoogere bedrag dezer som is niet het gevolg van eene hoogere grondrente, maar van de winst en de aflossing der grootere kapitalen.

De leer der grondrente heeft in den laatsten tijd menigen krachtigen aanval te verduren gehad. Om niet van de ongerijmde gevolgtrekkingen door de Communisten er uit geput, te gewagen, vermelden wij slechts de talentvolle bestrijding der grondrente door de school van Carey en door Bastiat [5]).

De nieuwere Engelsche school schijnt tot dezen strijd de naaste aanleiding te hebben gegeven. In hare overdre-

---

[1]) p. 23b. [2]) p. 66b. [3]) p. 75b. [4]) p. 70b.

[5]) Jos. Garnier. Des discussions récentes relatives à la rente du sol, in zijne *Notes et petits traités*. Paris. 1858. p. 446—455.

vene vereering van Ricardo heeft zij onbedachtzaam zijne hypothese als axioma aangenomen. Ricardo namelijk had, om het ontstaan der grondrente te verklaren, duidelijkheidshalve alle andere omstandigheden, waardoor het eene stuk land boven het andere is bevoorregt, buiten rekening gelaten, en slechts op ééne, het verschil in vruchtbaarheid gewezen, omdat men het ontstaan der grondrente uit de ongelijke graden van vruchtbaarheid kennende, ex analogia tot den invloed kan besluiten, dien andere omstandigheden, op gelijke wijze werkende, daarop uitoefenen. Om het verschil in vruchtbaarheid aanschouwelijk voor te stellen, verdeelde Ricardo de gronden in klassen, en sprak van gronden der eerste, tweede, derde soort enz. tevens aannemende, dat de beste gronden het eerst in cultuur waren gebragt. Het is hem echter nooit in de gedachten gekomen, althans uit zijne werken blijkt het nergens, deze hypothese als een historisch feit te verkondigen. Hem zulks toe te dichten is miskenning van zijn karakter. Ricardo, die zich meer dan eenig staathuishoudkundige aan de strenge wetten der redeneerkunde onderwerpt en zijne stellingen als mathematische problema's betoogt, zoude de laatste zijn geweest om eene hypothese, de schepping zijner verbeelding, hoe waarschijnlijk die ook zijn moge, voor waarheid uit te geven. Door eene hypothese als middel te gebruiken om tot de kennis der waarheid te komen, doet hij aan de waarheid zelve niets te kort. Hij bewijst slechts, dat een maatschappelijke toestand gelijk aan zijne hypothese gegeven zijnde, de rente zich noodzakelijk volgens de ontdekte wet moet openbaren. Dat deze wet in hare toepassing op de bestaande maatschappij vele wijzigin-

gen zoude ondergaan, kon hem niet onbekend zijn. Hij wist volkomen goed, dat een toestand gelijk aan zijne hypothese niet werkelijk bestaat, dat ook andere oorzaken dan eene afnemende vruchtbaarheid de grondrente doen ontstaan, en dat wegens verschillende, vooruit niet te berekenen, omstandigheden haar bedrag nu eens rijst dan weder daalt.

De Engelsche staathuishoudkundigen van den lateren tijd (Torrens, Senior, Poulet Scrope, Mc. Culloch) schijnen het bestaan dezer omstandigheden over het hoofd te hebben gezien; althans zij aarzelen niet de hypothese van Ricardo als bewezene waarheid aan te nemen [1]). Wegens de valschheid der praemisse moeten de besluiten valsch zijn, die door redenering daaruit worden afgeleid. Het uitzigt in de toekomst zoude alles behalve bemoedigend zijn, indien men aan de onheilspellende voorzeggingen der Engelsche school geloof moest schenken. Zij leeren namelijk, dat de grondrente aanhoudend zal stijgen, dat de mensch door de uitbreiding der bevolking genoodzaakt zal worden tot altijd slechtere gronden zijne toevlugt te nemen; dat wegens toenemende duurte het betrekkelijk aandeel, hetwelk een ieder tot zijn levensonderhoud ontvangt, geringer zal worden [2]); eindelijk, dat eene algemeene ellende in het verschiet is, indien de bevolking in haren loop niet wordt gestuit. Waren deze resultaten door eene juiste bewijsvoering a priori verkregen, dan zoude men toch a posteriori de waar-

---

[1]) De Qnincey doet zijne waarschuwende stem tegen deze dwaling hooren (l. l. p. 191 sqq.) De geschiedenis der laatste jaren heeft bewezen, dat zijne vrees niet ongegrond was.

[2]) Peshine Smith. Manuel d'Economie pol. Paris. Guill. 1854 p. 60.

heid er van in twijfel moeten trekken. Zij zijn toch moeilijk overeen te brengen met hetgeen de geopenbaarde godsdienst leert, aangaande de zorgende liefde des Scheppers voor het geheele menschdom, en evenmin met hetgeen de geschiedenis der beschaving ons vertoont.

De vijanden der Staathuishoudkunde hebben zich voornamelijk op dergelijke redeneringen beroepen, om eene wetenschap als fatalistisch uit te krijten, die ons de toekomst met zulke donkere kleuren afschildert. Ook hierin werd door hen grootelijks misgetast; zelfs aannemende, dat de vooruitzigten in de toekomst werkelijk zoo duister zijn, dan zoude men het verwijt van fatalisme niet moeten rigten tot de wetenschap, die zonder eenigen invloed te bezitten de feiten slechts constateert, maar tot de natuur der dingen, die de feiten veroorzaakt.

Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim. Zoo ging het met de Amerikaansche school, die tot het tegenovergesteld uiterste der nieuwere Engelsche school is vervallen. Hare beginselen zijn in de werken van Carey [1]; dien men als haar hoofd kan beschouwen, nedergelegd. Een zijner leerlingen E. Peshine Smith heeft een overzigt van dit stelsel gegeven in zijn werkje: *A manual of political Economy.* [2]).

Had de Engelsche school als beginsel aangenomen, dat de vruchtbaarste gronden het eerst in cultuur zijn gebragt, en dat men trapsgewijze tot het bebouwen der

---

[1]) The past, the present and the future. 1848.

[2]) De door ons gebruikte Fransche vertaling in door Camille Baquet bewerkt, Paris Guillaumin. 1854.

gronden van mindere hoedanigheid is gekomen, Carey beweert juist het tegendeel. Volgens hem zijn niet de vruchtbaarste maar de schraalste gronden het eerst ontgonnen. Gebrek aan het noodige kapitaal (b. v. werktuigen, noodzakelijke verbeteringen enz.) belette de eerste landbouwers, met de zwaarste en vruchtbaarste gronden eenen aanvang te maken. In den beginne moest men zich tot de ligtere gronden bepalen, die minder arbeid vereischen; hoewel de som hunner producten betrekkelijk veel geringer is. „La marche naturelle de „la société, quand elle prend possesion du sol par le „travail, est de passer der terrains les moins produc„tifs aux plus productifs; et par conséquent de partir „de la faiblesse et de la pauvreté pour arriver à la „richesse et à la puissance [1]." Carey beijvert zich zijne hypothese waarschijnlijk te maken door ze te staven met een aantal voorbeelden uit de ontwikkelings-geschienis der nieuwe en oude wereld gekozen. Ofschoon het soms vrij twijfelachtig is of de feiten, vooral die, welke hij uit de oude wereld aanhaalt, wel juist tot bewijs strekken voor hetgeen hij beweert, kunnen wij ze zonder schroom als zoodanig doen doorgaan, zonder genoodzaakt te zijn, daarmede tevens zijne stelling aan te nemen. Het is toch niet voldoende om, als bewijs voor de echtheid en voor de algemeene geldigheid eener stelling, slechts eenige gevallen op te geven, waarin zich hare werking op de voorschreven wijze laat waarnemen, indien men niet tevens de volstrekte noodzakelijkheid aantoont, dat die werking altijd op de bepaalde wijze moet plaats hebben, en op geene andere geschieden kan.

---

[1]) P. Smith l. l. p. 49.

Naar dit laatste zal men te vergeefs zoeken, en niets zoude ons derhalve beletten om naast de voorbeelden, waardoor Carey zijne hypothese meent te bewijzen, eene reeks van feiten te stellen uit de landhuishoudkundige geschiedenis van Groot-Brittanje ontleend, die Ricardo's hypothese werkelijk bevestigen. Een ander bezwaar, dat wij tegen de Amerikaansche theorie inbrengen, is, dat zij geen onderscheid maakt betreffende den aard der natuurgaven, en van de onderstelling uitgaat, dat alle natuurgaven in onbeperkte mate aanwezig en voor een ieder om niet verkrijgbaar zijn, zoodat men in geen geval hunne medewerking bij de ruiling in rekening kan brengen [1]). De eenige oorzaak van de waarde der gronden is volgens haar de arbeid, en de kapitalen in verloop van tijd aan den grond besteed [2]). Dat de ongelijk verdeelde] voor toeeigening vatbare natuurgaven bij de waardering van den grond in aanmerking komen wordt over het hoofd gezien. Het ontkennen der oorzaak moet noodwendig tot de ontkenning van het gevolg leiden. P. Smith deinst voor de gevolgtrekking niet terug, en verklaart ronduit, dat de grondrente als zoodanig niet bestaat [3]), op grond dat de medewerking der natuur-

[1]) La terre est une grande machine qui diffère de toutes les autres en ce qu'elle est immobile. Mais comme dans toutes les autres machines, toute la partie de son pouvoir est due à l'action antérieure des agens naturels; ayant été produite gratuitement, doit être livrée gratuitement à l'échange, et prêtée gratuitement. P. Smith p. 124.

[2]) Le sol comme toute autre chose dérive sa valeur uniquement au ravail, employé à le faire ce qu'il est actuellement. — Le sol, comme l'air, comme le principe de la gravitation, comme les autres tagens naturels est sans aucune valeur; ce qui lui en donne, c'est le travail accumulé que l'on combine avec lui. P. Smith p. 107.

[3]) La rente, dans le sens que Ricardo attache à ce mot, n'a jamais été payée. P. Smith. p. 90.

krachten kosteloos wordt genoten; voorzeker de gemakkelijkste wijze om zich voor goed van deze netelige kwestie af te maken. Dat men in Europa en vooral in Engeland, nog aan het bestaan eener grondrente gelooft, schrijft hij toe aan de omstandigheid, dat eigenaar, pachter en arbeider aldaar drie verschillende personen zijn, dat het product van den grond onder deze drie klassen verdeeld wordende, aanleiding zoude gegeven hebben tot het denkbeeld, dat elk dezer deelen door verschillende wetten wordt beheerscht [1]). In Amerika is de pachter tevens eigenaar, derhalve bestaat het onderscheid niet. De gewaande grondrente is slechts de vergoeding voor het gebruik der kapitalen, die in den grond zijn gestoken [2]), en de naam dient alleen om de winst aan te duiden verkregen door kapitalen in den landbouw aan te wenden, ter onderscheiding van de winst, die het kapitaal oplevert, wanneer het tot nijverheidsondernemingen wordt gebruikt [3]).

Nagenoeg dezelfde gebreken kleven de leer der grondrente van Bastiat aan. Zijne ontkenning van het be-

---

[1]) P. Smith. p. 102.

[2]) Als tegenhanger van de redeneringen van P. Smith volge hier eene plaats van Adam Smith (p. 24b). „A gentleman who farms a part „of his own estate, after paying the expense of cultivation, should „gain both the rent of the landlord and the profit of the farmer. He „is apt to denominate, however his whole gain, profit, and thus con„founds rent with profit, at least in common language. The greater „part of our North American and West Indian planters are in this „situation. They farm, the greater part of them, their own estates, „and accordingly we seldom hear of the rent of a plantation, but fre„quently of its profit." In wiens voordeel men hier uitspraak moet doen, kan dunkt ons, niet twijfelachtig zijn.

[3]) Nous employerons toujours le mot *rente* pour designer ce qu'on donne pour l'usage du capital qui est incorporé à la terre. P. Smith p. 90.

staan der grondrente is een snijdende wanklank te midden zijner welluidende Harmonies. Gelijk de Amerikaansche school gaat hij van de onderstelling uit, dat alle natuurgaven zonder onderscheid in onbeperkte hoeveelheid aanwezig zijn, en dat niemand zich dezelve kan toeëigenen [1]); dat de kosten van productie op alle gronden gelijk zijn; en dat de prijs der producten in geen geval hooger is dan eene juiste vergoeding dezer kosten. Het is duidelijk, dat men uit deze praemissen voort redenerende nooit tot het bestaan der grondrente als conclusie kan komen. Even als door Carey wordt zij door Bastiat categorisch ontkend; „la „rente" is volgens hem niet anders, dan de interest der aan den grond besteedde kapitalen. Deze leemte [2]) in

---

[1]) „Tout homme jouit gratuitement de toutes les utilités fournies ou „élaborées par la nature. (Bastiat Oeuvres VI p. 235). La jouissance „des utilités naturelles n'est appropriée que nominalement et en appa„rence." (VI p. 255). Zie ook zijn geschrift *Propriété et Spoliation*, passim (Oeuvres IV p. 394—442.)

[2]) De onvolledige behandeling van het leerstuk der grondrente in Bastiat's Harmonies Economiques noemen wij liever eene leemte, dan een gebrek. Het is bekend, dat Bastiat den tijd niet heeft gehad, zijn stelsel volledig te ontwikkelen, het duistere voorgevoel sedert jaren door hem gekoesterd, en meermalen in zijne brieven uitgesproken (Oeuvres I. p. 103, 105, 118, 162, 179, 185, 186, 200), dat hij te midden van zijnen arbeid zoude weggerukt worden, is helaas bewaarheid geworden. Uit dat voorgevoel laat zich de koortsachtige ijver verklaren, waarmede hij in de laatste jaren zijns levens voor de verbreiding der staathuishoudkundige waarheden streed. En toch zeide Bastiat, gelijk Smith (zie boven p. 47 noot 1). „Je n'ai qu'une chose à me reprocher, c'est „de n'avoir pas assez travaillé." (Oeuvres I. p. 69).

Ook verlieze men de omstandigheid niet uit het oog, dat vele werken van Bastiat het karakter van gelegenheids-geschriften hebben. Inzonderheid geldt dit van zijne *Sophismes* en *Petits Pamphlets*. „Il n'est

het stelsel van Bastiat is te meer te betreuren, omdat hij door zijne schoone »théorie de la valeur" den weg heeft aangewezen langs welken men de waarde van den grond of die der toegeëigende natuurkrachten kan verklaren. De waarde eener zaak wordt bepaald door den arbeid, welken zij ons bespaart. Is de productie uit den grond juist gelijk aan de productie-kosten, dan bespaart zijn bezit ons geen' arbeid, en is als zoodanig geheel zonder waarde; en alleen de aan den grond te koste gelegde kapitalen kunnen bij de vervreemding in aanmerking komen. Is daarentegen de

»pas une question brûlante, qui n'ait donné lieu à une brochure de »moi," schrijft hij aan zijnen Félix Coudroy (Oeuvres I. p. 96). Zelfs de Harmonies dragen nog te veel den stempel van den tijd, waarin zij werden zamengesteld. Bastiat schreef onder den indruk der socialistische en communistische woelingen, die Frankrijk verscheurden; toen de gevaarlijkste stellingen zelfs door het voorloopig bewind werden gepredikt, en de grondvesten der maatschappij dreigden aan het wankelen te brengen. Was hij langer voor de wetenschap bewaard gebleven, en thans getuige van de herstelde orde in zijn vaderland, die aan zijne geschriften meer is verschuldigd, dan aan het zwaard des Overweldigers, dan zoude hij voorzeker met Malthus zeggen. »It »is probable that having found the bow bent too much one way, I »was induced to bend it too much the other, in order to make it »straight." (Essay on the principle of population. Lond. 1817. Appendix. vol III. p. 427). Het zoude vooral onbillijk zijn, een streng oordeel over zijne leer der grondrente te vellen, omdat hij in het eerste deel der Harmonies dit onderwerp als nog niet afgehandeld beschouwde en zijn voornemen te kennen gaf om er later op terug te komen (Oeuvres VI p. 310). De fragmenten over de grondrente in zijne letterkundige nalatenschap gevonden bewijzen, dat Bastiat zich werkelijk met de bearbeiding van dit leerstuk onledig hield. Men leze zijnen brief aan de redactie van het Journal des Economistes. (Oeuvres I. p. 209 ss.). Het beeld van Bastiat vindt men »con amore" geschetst door de hand van Mr. S. Vissering in den Gids 1851. II. p. 269—303.

productie grooter dan de productie-kosten, dan bespaart de grond ons juist zooveel arbeid als dat verschil bedraagt; de grondrente, de uitdrukking van dit schil, is dan tevens de uitdrukking der waarde van de natuurkrachten van den grond. Bij gevolg is *de waarde van den grond gelijk aan de waarde der kapitalen aan zijne verbetering, vruchtbaarmaking enz. besteed, vermeerderd met de waarde van het gemiddeld waarschijnlijk bedrag der grondrente tot kapitaal gebragt.*

De verschillende oorzaken, die op den stand der grondrente invloed kunnen hebben, maken het onmogelijk een bepaald antwoord te geven op de vraag of zij zal stijgen of dalen.

De hypothese van Ricardo met de Engelsche school als waarheid aannemende, moet men tot het besluit komen, dat de producten wegens het bebouwen van telkens minder goede gronden bij toenemende vraag duurder zullen worden, en de grondrente aanhoudend zal stijgen, terwijl het tegenovergestelde door de Amerikaansche school wordt geleerd, en zij aan hare volgelingen het verblijdende vooruitzigt opent van dalende prijzen der grondproducten en eene geheele vernietiging der grondrente, waar die soms nog mogt bestaan. Gelijk in vele gevallen schijnt ook hier de waarheid in het midden te liggen.

Terwijl eene snel toenemende bevolking, belemmeringen in het verkeer, een stilstaande of weinig ontwikkelde landbouw, de strekking hebben de grondrente te doen stijgen, moet zij daarentegen dalen wanneer de wetenschap nieuwe meer productive cultuur-methoden aanwijst, of overvloediger cultuurgewassen worden ingevoerd, of vruchtbare voorheen onbebouwde streken

worden ontgonnen, of het verkeer verbeterd en van zijne stremmingen ontheven wordt [1]), indien de bevolking zich alsdan niet in sterkere mate uitbreidt. Deze en vele andere oorzaken, die niet binnen het bereik der menschelijke vermogens liggen, en welker werking zich even min laat vooruit zien als bepalen, zijn voldoende om het gevoelen te regtvaardigen, dat ook in de toekomst de grondrente afwisselend zal rijzen en dalen [2]). Het minst waarschijnlijk der beide tegenstrijdige stelsels is dat der Engelsche school; het wordt door de feiten weêrsproken: eene oppervlakkige vergelijking van den toestand des volks in onzen tijd met dien in vroegere eeuwen is voldoende om te bewijzen, dat het aandeel, door een ieder van de producten van den grond genoten, thans niet slechts grooter is dan voorheen, maar ook met minder arbeid wordt verkregen.

---

§ 4.

HET VOORTBRENGEND VERMOGEN VAN DEN ARBEID.

Tot eene juiste beoordeeling der physiocratische school moet men hare stellingen in het licht der ge-

---

[1]) Deze oorzaken vallen onder de categorie der „providential benig-„nity which meets every natural growth of comprehensive evil by a „commensurate compensation, or else by a process of positive coun-„teraction.” (de Quincey l. l. p. 191).

[2]) Zie over de geringe zekerheid van het natuurlijk monopolie en de menigvuldige wisselingen waaraan het onderhevig is: de Molinari l. l. I. p. 331—336, 341. Mill. B. III. ch. 5 § 3.

schiedenis beschouwen en eenen blik werpen op den toestand der maatschappij waaruit zij voortkwam. Veel van wat anders vreemd zoude voorkomen, wordt daardoor opgehelderd. Het beginsel door Quesnay verkondigd, dat de grond de eenige bron van rijkdom en de landbouw de eenige voortbrengende arbeid is, hoe paradoxaal het ook schijne, wordt verklaarbaar, wanneer men het aanmerkt als eene reactie tegen het Mercantiel systeem. Dit verderfelijk stelsel, dat den rijkdom in den overvloed der edele metalen meende te zien, had ruim twee eeuwen op een groot deel van Europa en vooral op Frankrijk gedrukt, waar het de kiemen van welvaart dreigde te verstikken. De buitenlandsche handel en sommige takken van nijverheid genoten eene zoogenaamde bescherming, wanneer de regering meende, dat zij het goud en het zilver naar het land deden stroomen. De landbouw werd jammerlijk verwaarloosd, en ging onder zware lasten gebukt. Uit den overmaat van het kwade moest hier wederom het goede voortkomen. De miskenning van de natuurlijke orde trof de aandacht van den wijsgeerigen Quesnay, die de heerschende ellende hoofdzakelijk aan den verachterden landbouw toeschreef, en tot de overtuiging kwam, dat de rijkdom niet bestaat in goud en zilver, maar in den overvloed der producten van den grond. Den grond beschouwde hij als de eenige bron van rijkdom. Dit beginsel werd ten grondslag gelegd aan een nieuw stelsel van staathuishouding, dat zijne leerlingen in aller ijl opbouwden.

Gelijk men bij elke reactie tot een tegenovergesteld uiterste overslaat, ging ook Quesnay bij de vaststelling zijner beginselen te ver, door aan nijverheid en handel

het voortbrengend vermogen te ontzeggen. Smith heeft deze eenzijdigheid verbeterd en aangetoond, dat alle arbeid voortbrengend is en rijkdom schept, die de waarde der goederen vermeerdert, en ze voor het gebruik der menschen geschikt maakt. Ofschoon hij het voortbrengend vermogen aan alle takken van bedrijf toekent, is hij evenwel van meening, dat de vruchten, welke kapitaal en arbeid opleveren, naar den aard der verschillende bedrijven ongelijk moeten zijn. Den landbouw beschouwde hij als het meest voortbrengend, noemde daarna de nijverheid, en den handel als zoodanig in de derde plaats [1]). Alle soorten van handel echter acht Smith niet evenzeer voortbrengend, de binnenlandsche handel schijnt hem voordeeliger toe dan de buitenlandsche, en deze verdient de voorkeur boven den transporthandel en de vrachtvaart [2]). Gronden tot wederlegging dezer stellingen, kan men aan Smith zelven ontleenen, want zij zijn in strijd met de beginselen, die hij elders leert. In het eerste boek heeft hij bewezen, dat de ongelijkheden van loon en winst in de verschillende bedrijven meestal slechts schijnbaar zijn, en door andere omstandigheden worden opgewo-

---

[1]) „After agriculture, the capital employed in manufactures puts into „motion the greatest quantity of productive labour, and adds the greatest „value to the annual produce. That which is employed in the trade of „exportation has the least effect of any of the three.” (p. 163a). Zie ook p. 305a. Wij volgen hier met Smith de gewone classificatie der bedrijven in landbouw, nijverheid en handel, ofschoon wij met Ch. Dunoyer (Dict. de l'Econ. Pol. II. p. 440) het gebrekkige dezer rangschikking, die echter meer tot de statistiek dan tot de staathuishoudkunde behoort, ten volle erkennen.

[2]) p. 164a, 166a, 199a, 217b, 245a, 270, 273b, 275a.

gen; indien er werkelijk ongelijkheid bestond, dan zoude bij een vrij verkeer de mededinging haar spoedig vereffenen. „Iedereen," zegt Smith, „gaat bij het „aanwenden van zijn kapitaal slechts te rade met zijn „eigenbelang, hetwelk de eenige beweegreden is, die „hem aandrijft om het in den landbouw, in de nijver„heid of in eenigen tak van handel te gebruiken" [1]. Wanneer dus werkelijk de landbouw zooveel voordeeliger was dan de nijverheid, en deze wederom hoogere winsten geeft dan de handel, dan zouden de kapitalen zooveel mogelijk naar den landbouw toestroomen, tot dat wegens de mededinging het evenwigt met de winsten in de nijverheid zoude hersteld zijn. Op gelijke wijze zoude de winstvereffening tusschen de nijverheid en de verschillende takken van handel plaats grijpen. Eene voortdurende ongelijkheid zoude onmogelijk zijn, want de prikkel van het belang drijft allen, om het kapitaal op de voordeeligste wijze aan te wenden, waarop het de grootste winsten afwerpt. Bevorderen allen zoo doende hun eigen belang, dan zijn zij tevens onbewust het krachtigst werkzaam voor het algemeen welzijn, en tot vermeerdering van den nationalen rijkdom [2]. De inmenging der regering is hier altijd schadelijk. „It (de regering) ought neither to force nor to „allure into any business a greater share of the capital „of the country, than what would naturally flow into „it of its own accord" [3]. Zijn de winsten in eenig bedrijf werkelijk grooter dan in andere bedrijven,

[1]) p. 167^b, 284^a.
[2]) p. 199^b, Bastiat. Oeuvres VI. p. 327.
[3]) p. 166^b.

zonder dat dit voordeel door eenige nadeelen van eene andere zijde wordt opgewogen, dan bewijst dit „that „the stock of the society is not distributed in the „properest manner among all the different employments „carried on in it" [1]). Een dergelijke toestand kan niet van langen duur zijn, het verbroken evenwigt zal zich spoedig herstellen; Smith erkent dit door te zeggen: „Without any intervention of law, the private interests „and passions of men naturally lead them to divide „and distribute the stock of every society among all „the different employments carried on in it, in the „proportion which is most agreeable to the interest „of the whole society" [2]).

Beschouwen wij thans kortelijk de argumenten, waardoor Smith de vermeende ongelijkheid van het voortbrengend vermogen in de verschillende bedrijven poogt te staven.

Wat den landbouw betreft moeten wij, behalve hetgeen boven (p. 209—212) is aangevoerd, doen opmerken, dat de voorname reden, waarom hij dien zoo bijzonder voordeelig acht [3]) is, dat de natuur in dit bedrijf haren

---

[1]) p. 283[b].

[2]) p. 284[a]. De voorname grond van bestrijding, dien Smith tegen alle maatregelen van bescherming en alle monopolien aanvoert, is, dat zij eene kunstmatige rigting geven aan kapitaal en arbeid, waardoor deze minder voortbrengen dan indien zij aan hunnen natuurlijken loop waren overgelaten. „The mercantile stock of any country naturally courts „the employment which is most advantageous, and shuns that which „is least advantageous to that country." (p. 283[b].) Zie ook p. 274[a].

[3]) Smith ontkent echter niet, dat dikwijls groote rijkdommen binnen een kort tijdsverloop in ondernemingen van nijverheid en handel verkregen worden, hetgeen in den landbouw tot de zeldzaamheden behoort.

bijstand aan den mensch verleent. „In agriculture, „zoo lezen wij, nature labours along with man, and „though her labour costs no expense, its produce has „its value, as well as that of the most expensive „workmen." — „No equal quantity of productive „labour employed in manufactures can ever occasion „so great a reproduction. In them nature does nothing „— man does all." — „The capital employed in „agriculture puts into motion a greater quantity of „productive labour than any equal capital employed „in manufactures." — „Of all the ways in which a „capital can be employed, it is by far the most ad- „vantageous to the society [1]).

McCulloch zegt in eene aanmerking, dat de hier medegedeelde plaats de meest berispelijke is van het geheele werk. En men moet zich waarlijk verwonderen, hoe Smith het valsche beginsel kon aankleven, dat de natuur in de nijverheid niets verrigt voor

---

(p. 67b.) Hij beschouwt dit als het gevolg van de onverstandige staatkunde, die den natuurlijken loop der maatschappelijke ontwikkeling heeft belemmerd. Zulks alleen aan den verstorenden invloed der regering te wijten, komt ons min juist voor. Smith had op eene andere omstandigheid moeten wijzen, die in handel en nijverheid de winst verhoogt, namelijk de meerdere of mindere waarschijnlijkheid van te zullen slagen. „The ordinary rate of profit, always rises more or less „with the risk." (p. 50b). De kans van eenen goeden uitslag der onderneming is in deze bedrijven minder zeker dan in den landbouw, dien Smith met Cato een „quaestus stabilissimus" noemt. (p. 203a). Tegenover het aantal dergenen, die in handel en nijverheid groote rijkdommen verwierven, staat het veel grooter aantal van hen, die daarin alles hebben verloren. „The lottery," zegt Buchanan, „is not „more advantageous, but the chances are varied."

[1]) p. 161b, 162a.

den mensch. Zonder de hulp der natuur zoude de uitoefening der nijverheid volstrekt onmogelijk zijn, de uitbreiding, die zij allengs heeft verkregen en de bloei, dien zij geniet, zijn voornamelijk toe te schrijven aan de ontdekking van bruikbare natuurkrachten, en aan de verbeterde toepassing der reeds bekende. Zulks geldt ook van den handel, die op gelijke wijze de voordeelen der toegepaste natuurkrachten ondervindt. Indien de wind of de stoomkracht hunne hulp niet langer aan de scheepvaart verleenden, dan zoude deze spoedig tot onbeduidendheid vervallen. Ofschoon de werking der natuur bij den landbouw het meest in het oog valt, kan de aanwending harer krachten in nijverheid en handel de aandacht des opmerkers niet ontgaan. De wind, b. v. die over den akker des landmans waait en den groei der gewassen bevordert, brengt de wieken van den molen in beweging, en stuwt door middel der zeilen de schepen over de zee. Ook door een aantal andere schrijvers wordt de landbouw hoog geprezen wegens de medewerking der natuur, die hij boven de andere bedrijven voor heeft. Dit is eene dwaling, het tegendeel is waar, de landbouw staat daarin bij de nijverheid achter. In den landbouw kan men van sommige natuurkrachten niet zooveel aanwenden als men noodig heeft, wegens de beperktheid der massa, terwijl de nijverheid over eene geheel willekeurige hoeveelheid kan beschikken. Wij hebben boven aangetoond, dat juist de beperktheid van sommige natuurkrachten de aanleiding is tot het ontstaan der grond- (liever natuur-) rente. „Il est assez singulier, que cette qualité de la terre, „qui aurait du être regardée comme un désavantage, „si on la compare aux agents naturels, qui secondent

„le manufacturier, ait été considérée au contraire „comme ce qui lui donnait une prééminence marquée" [1]). Men zoude in de nijverheid evenzeer als bij den landbouw natuurrente zien ontstaan, indien de natuurkrachten, die zij gebruikt, beperkt en voor toeeigening vatbaar waren.

Daar de bijstand der natuur, gelijk wij zagen, zich niet tot den landbouw alleen bepaalt, maar zich evenzeer tot de nijverheid uitstrekt, valt hiermede de voornaamste grond weg, dien Smith tot verdediging van zijn beginsel aanvoerde. Een tweede argument ten voordeele van den landbouw is, dat de kapitalen welke in den landbouw worden gestoken altijd blijven binnen den kring eener bepaalde maatschappij, terwijl die, welke de nijverheid gebruikt, zich niet zelden buiten dien kring bevinden en arbeid verschaffen aan werklieden, die tot eene andere natie behooren. Een dergelijk argument kan men van eene bekrompene „Nationaloeconomie" verwachten, zoo als er in Duitschland welig tiert, het is Smith onwaardig en met zijne eigene beginselen in strijd. Zijn stelsel is cosmopolitisch, het veld zijner beschouwing is de geheele maatschappij, zijn werk is een onderzoek naar den rijkdom, niet van een enkel volk, maar van alle volkeren, van de gansche menschheid. Daarom is zijn stelsel toepasselijk op alle volken, en niet van tijd, plaats of klimaat afhankelijk; het geldt evenzeer voor de keerkringslanden als voor de gematigde en koude lucht-

---

[1]) Ricardo. Oeuvres p. 48. Bastiat VI. p. 270.

streken. Smith is wereldburger [1]) en boven de kleingeestigheid verheven dergenen, die uit een misplaatst nationaliteits-gevoel, dat den schoonen naam vaderlandsliefde misbruikt, den rijkdom van vreemde volken onbestaanbaar achten met dien der landgenooten, en in den vreemdeling eenen natuurlijken vijand zien. Door redenering heeft hij bewezen, en met feiten gestaafd, dat de welvaart onzer naburen wel verre van nadeelig te zijn, een krachtig middel is tot bevordering onzer eigene [2]). Deze beginselen aangaande de solidariteit der belangen, die men telkens bij Smith terugvindt, zijn onvereenigbaar met en wederleggen het

---

[1]) Men werpe ons hier niet tegen, dat Smith zich gunstig uitlaat ten aanzien der beruchte navigatie-acte (p. 203b). Wel noemt hij deze wet „the wisest of all the commercial regulations of Britain" en zegt dat hare voorschriften, niettegenstaande zij hun ontstaan te danken hebben aan „national animosity" zoo wijs zijn: „as if dictated by the most deli„berate wisdom," maar zulks alleen uit het oogpunt van de verdediging des lands. Het hoofdargument tot hare verdediging is dan ook ten allen tijde tot onze dagen toe geweest, dat zij de uitbreiding der Engelsche marine krachtig heeft bevorderd, en dat dergelijke maatregelen zeer aan te bevelen zijn aan zeemogendheden, die binnen korten tijd tegen elken prijs eene nationale marine willen bezitten. In den oorlog zijn de belangen lijnregt aan die des vredes tegenovergesteld. Alsdan moeten buitengewone maatregelen genomen worden, want men beoogt in den krijg meer den ondergang der vijanden dan de bevordering van eigene welvaart. De rijkdom der naburen zoo voordeelig in den vrede is een nadeel te meer in oorlogstijd, (p. 219a).

De nadeelige gevolgen der navigatie-acte voor de welvaart der volken wijst Smith met uitvoerigheid in alle vertakkingen aan. (p. 204a sq. p. 267b). Hoe wenschelijk hij hare opheffing ook acht, durft hij de herstelling der handelsvrijheid in zijn vaderland naauwelijks hopen. (p. 207b).

[2]) p. 219b.

argument, geput uit het minder voordeelige van de uitlandigheid der kapitalen [1]).

Op dezelfde gronden beweert hij de ongelijke productiviteit der verschillende soorten van handel. De binnenlandsche handel wordt met twee binnenlandsche kapitalen gedreven, die aan den binnenlandschen arbeid voedsel geven, de buitenlandsche gebruikt slechts één kapitaal in het binnenland, terwijl de buitenlandsche transporthandel en de vrachtvaart meestal enkel op buitenlandsche kapitalen berusten, en niet den arbeid in het binnenland, maar altijd dien in den vreemde bevorderen [2]).

Niet onwaarschijnlijk is het argument van de ongelijke frequentie der omzettingen van het kapitaal bij binnen- of buitenlandschen handel. Bij het einde van elke omzetting heeft er afrekening plaats en leveren de kapitalen winst op. De omzettingen in den binnenlandschen handel zijn talrijker dan die in den buitenlandschen, en kunnen welligt twaalf maal plaats hebben in het eerste geval, tegen ééne enkele maal in het laatste [3]). Hieruit met Smith de gevolgtrekking te maken, dat de eerstgenoemde kapitalen ook juist zooveel meer den productiven arbeid bevorderen dan de laatste, komt ons gewaagd voor. Het grootere voordeel is slechts denkbeeldig, de winst eener enkele omzetting in het jaar van een kapitaal in den buitenlandschen handel zal twaalf maal grooter zijn, dan de winst,

---

[1]) Van den verkwister sprekende zegt Smith, dat het onverschillig is of hij zijn kapitaal aan producten van binnen- of van buitenlandsche nijverheid verspilt, „the effect of his prodigality upon the productive „funds of the society would still be the same." (p. 150[a]).

[2]) p. 164[a] sq. 270[a].

[3]) p. 164[b].

die elke van de twaalf omzettingen der in den binnenlandschen handel aangewende kapitalen oplevert; en het totaal bedrag der winsten van elk kapitaal, ofschoon op verschillende wijzen gebruikt, zal gelijk zijn. Een verschillend bedrag van winst is onbestaanbaar, tenzij de mededinging kunstmatig worde belet [1]).

Behalve de ongelijkheid, die Smith in het voortbrengend vermogen van den arbeid meent op te merken; naar gelang deze wordt aangewend in landbouw, nijverheid, of handel, ontkent hij het bestaan van dat vermogen bij den arbeid, welke niet aan een stoffelijk voorwerp wordt besteed, en geene stoffelijke, tastbare resultaten oplevert [2]). In overeenstemming met dit beginsel stelt hij de welvaart der volken afhankelijk van de verhouding tusschen hen, die voortbrengenden, en hen, die geenen voortbrengenden arbeid verrigten; de laatste stelt hij op eene lijn met de luiaards en lediggangers [3]). Dit physiocratische denkbeeld [4]) hangt ten naauwste zamen met de voorstelling, die hij zich van rijkdom vormde. Het is boven aangetoond (p. 166), dat Smith op slechts weinige uitzonderingen na door rijkdom slechts datgene verstaat, wat waarde heeft, en gewoonlijk maatschappelijke rijk-

---

[1]) p. 45a.

[2]) Zie over dit onderwerp Storch: du Revenu national. Paris. 1824. p. 21—50, 118.

[3]) p. 146b. 25a.

[4]) Niettegenstaande Smith in eene aanteekening (p. 145b) zegt, dat hij de woorden productief en improductief in een anderen zin gebruikt dan de Fransche economisten, en hij alle verwantschap met hunne school ontkent, is echter de invloed der Physiocraten op zijne denkbeelden, vooral omtrent dit leerstuk, onmiskenbaar.

dom wordt genoemd. Hier moeten wij op eene nieuwe beperking wijzen, die Smith aan het begrip van rijkdom gaf. Het was hem niet genoeg, dat eene zaak om *rijkdom* te zijn waarde had, zij moest ook stoffelijk en duurzaam wezen. Uitdrukkelijk zegt hij dit nergens, maar, gelijk meermalen, moet men ook hier het beginsel uit de gevolgtrekkingen ontdekken.

Den arbeid verdeelt Smith in twee klassen, in *voortbrengenden* of *productiven* en *niet voortbrengenden* of *improductiven* [1]). De eerstgenoemde geeft waarde aan het voorwerp, waaraan hij wordt besteed, dat daardoor vatbaar wordt om te eeniger tijd geruild te worden. De improductive arbeid vermeerdert de waarde der zaken niet, zijne vruchten worden verbruikt op hetzelfde oogenblik der voortbrenging, zonder dat er iets overblijft waarvoor men later nieuwen arbeid kan ruilen. De werkman in de fabriek is een productive arbeider, hij vermeerdert door zijnen arbeid de waarde der stoffen en bij gevolg den rijkdom; deze nieuw voortgebragte waarde kan bewaard worden en eenigen tijd duren. De huisbediende is een improductive arbeider; hij vermeerdert de waarde geener enkele zaak, en brengt geenen rijkdom voort, zijne diensten worden verbruikt op hetzelfde oogenblik, dat hij ze bewijst en gaan spoorloos te niet. Tot de improductive arbeiders behooren zoowel zij, die de gewigtigste als ook die de nietigste beroepen uitoefenen, zoowel koningen, staatslieden, geestelijken, geleerden, als acteurs, balletdan-

[1]) Cf. A. Gysberti Hodenpijl. De productis nulla materia constantibus. L. B. 1832. 98 pp. Dit boekje verspreidt geen nieuw licht over het vraagstuk, het is vrij onbeduidend.

sers, en operazangers. Hoe nuttig of aangenaam hun arbeid ook wezen moge, zij brengen niets voort, dat duurzaam is, of de vatbaarheid heeft om bewaard en later voor iets anders geruild te worden.

Daar het overbodig, is thans nog de valschheid dezer stellingen te bewijzen, willen wij alleen aantoonen, dat zij zelfs met het stelsel van Smith onvereenigbaar zijn, en hem uit zijn eigen werk weêrleggen.

De diensten der improductive arbeiders erkent Smith als noodzakelijk, nuttig en aangenaam [1]), en brengt ze daardoor onwillekeurig tot den rijkdom, dien hij volgens zijne ruimere definitie doet bestaan uit de „necessaries, conveniences, and amusements of human „life" [2]). Door te beweren, dat hunne diensten zijn „unproductive of any value", sluit hij ze echter uit van het engere begrip van rijkdom, dat alleen de maatschappelijke rijkdommen of de zaken, die waarde hebben, bevat. De grondslag, waarop de onderscheiding tusschen productiven en improductiven arbeid berust, is niet zoo zeer de aard zelve van den arbeid, dan wel de wijze waarop, en de tijd wanneer de producten worden gebruikt. Gebruikt men het product van den arbeid onmiddelijk na de voortbrenging, zoo als de diensten van den bediende of de zang van den zanger, dan is de arbeid improductief „because it perishes in „the very instant of its production" [3]); verloopt er daarentegen eenige tijd tusschen de voortbrenging en het verbruik, zoo als bij de producten der nijverheid, dan is de arbeid op productive wijze besteed, „because „it lasts for some time after the labour is past, and

---

[1]) 146b. [2]) p. 13b. [3]) p. 146b.

„is a certain quantity of labour stocked and stored up, „to be employed, if necessary, upon some other occa- „sion." Er bestaat geene reden om onderscheid te maken tusschen den arbeid, die eene dadelijke of eene toekomstige behoefte vervult [1]), evenmin als het, voor zoo ver het doel aangaat, verschil kan geven, of het middel, dat de behoefte bevredigt, iets is, „which fixes „and realises itself in some particular subject or ven- „dible commodity and lasts for some time after the „labour is past," dan wel of het uit eene dienst be- staat, „which perishes in the very instant of its per- „formance" [2]). In beide gevallen is de behoefte vol- daan, en daarmede het doel van den arbeid bereikt.

Van hoeveel belang Smith de producten acht, die voor dadelijke consumtie bestemd zijn, blijkt uit deze woorden: „To maintain and augment the stock which „may be reserved for *immediate* consumption, is the „sole end and purpose both of the fixed and circula- „ting capitals" [3]). Ook is het bevreemdend, dat Smith de duurzaamheid als een element in de waarde der zaken beschouwt, omdat hij op andere plaatsen het gevoelen weêrlegt dergenen, die het bezit der edele metalen wegens de duurzaamheid voordeeliger achten dan eenige andere zaak [4]), en den handel, waarin men duurzame tegen verbruikbare voorwerpen inruilt, als schadelijk voor de welvaart beschouwen [5]).

---

[1]) Op geestige wijze wordt deze onderscheiding geparodieerd door Bastiat. (Oeuvres VI. p. 156.)

[2]) p. 305a. [3]) p. 122b. [4]) p. 192a.

[5]) p. 217b. Zie de geschiedenis van den wijzen schout van Carmarthen en den appelkoopman, medegedeeld door Travers Twiss *View of the progress of pol. Economy.* (p. 29 sq.)

Zeer toepasselijk zijn op Smith de woorden van Bastiat: „Jamais un homme de génie, partant d'un faux „principe, n'échappera à l'inconséquence" [1]. Om niet door getrouwheid aan het valsche beginsel in ongerijmdheden te vervallen, spreekt Smith zich telkens tegen. Op dezelfde bladzijde zegt hij vijfmaal, dat de arbeid van den improductiven arbeider is „unproductive of any value" en tweemaal, dat die arbeid „has „its value and deserves its reward as well as the labour „of the productive labourer," en dat zelfs de waarde van den arbeid des geringsten improductiven arbeiders door dezelfde wetten wordt beheerscht, die de waarde van elken anderen arbeid regelen [2]. Heeft de improductive arbeider volgens Smith regtmatige aanspraak op loon, dan moet zijn arbeid waarde hebben en tegen de waarde van het loon opwegen, want elke ruiling, dus ook die van loon tegen arbeid, is eene verwisseling van equivalenten. Heeft zijn arbeid geene waarde, dan is, hetgeen hij ontvangt, geen equivalent, dus ook geen loon maar een bloot geschenk. Tot deze gevolgtrekking zoude de leer van den improductiven arbeid leiden, indien Smith het niet geraden had geacht zulks te voorkomen, door het beginsel tijdelijk op te offeren als hij het redelijker wijze niet langer kan volhouden.

Ofschoon Smith, naar zijne beschouwing van den productiven en den improductiven arbeid te oordeelen, de stoffelijkheid tot een vereischte van den rijkdom schijnt te rekenen, aarzelt hij niet op andere plaatsen ook onstoffelijke zaken daartoe te brengen. Hij noemt de verkregen

---

[1]) Oeuvres VI. p. 177.

[2]) p. 146.

kundigheden van iemand, wiens opleiding veel arbeid en tijd hebben gekost, „a capital fixed and realised „in his person" [1]), dat een deel is van de kapitalen der maatschappij en bij gevolg ook van den rijkdom. Deze kundigheden vergelijkt hij elders met een kostbaar werktuig, want, even als de eigenaar van een werktuig uit de opbrengst van hetzelve de middelen moet vinden om het kapitaal daaraan te koste gelegd met winst terug te krijgen, zoo moet de man wiens bekwaamheden het onstoffelijk product zijn van stoffelijken rijkdom, voor zijnen arbeid zooveel als loon ontvangen, dat hij het kapitaal, voor zijne opvoeding gebruikt, kan herstellen [2]).

De onjuistheid der onderscheiding tusschen productiven en improductiven arbeid kan ook blijken uit die plaatsen, waar Smith haar handhaaft. Zoo is het onwaar als hij beweert, dat het geheele staatsinkomen op improductive wijze wordt verteerd [3]). Het valt niet te ontkennen, dat somtijds een aanmerkelijk deel er van nutteloos wordt verspild, door eene kwistige hofhouding, door groote legers, door wanbeheer enz., maar niet ligt zal iemand en vooral Smith ontkennen, dat de diensten, welke de van staatswege bezoldigde ambtenaren bewijzen, zonder waarde zijn [4]). Door orde en veiligheid te handhaven zijn zij zelfs middelijk werkzaam tot de voortbrenging van stoffelijken rijkdom.

Niet minder valsch is de tegenstelling van den fabriekarbeider en den huisbediende [5]). Beider diensten kunnen zoowel op productive als op improductive

---

[1]) p. 122a. [2]) p. 46a. [3]) p. 151b, 390a.
[4]) p. 146. [5]) p. 145b, sq.

wijze worden verbruikt; men verarmt niet wanneer men vele bedienden heeft, maar wanneer hun aantal niet geevenredigd is aan het vermogen, evenmin als men rijk wordt, omdat men vele arbeiders in zijne fabriek gebruikt, maar wanneer men hen met voordeel kan in het werk stellen. Bevordert de verdeeling van den arbeid, zoo als Smith leert, de voortbrenging van den rijkdom, dan is de arbeid van den bediende ook productief, hij ontheft ons van vele tijdroovende werkzaamheden [1]), en maakt het mogelijk, dat wij, het beginsel der arbeidsverdeeling toepassende, ongestoord aan eenen bijzonderen arbeid al onze krachten wijden.

Indien Smith in het oog had gehouden, dat ook datgene, wat de productie middelijk bevordert, den rijkdom vermeerdert, dan zoude hem niet zijn ontvallen, dat het geld „is a very valuable part of the capital of the „country, which produces nothing to the country [2]).” Integendeel het geld is aan de stoffelijke productie zeer bevorderlijk, omdat het de ruilingen gemakkelijk maakt, en daarmede tevens de verdeeling van den arbeid uitbreidt; het geld behoort tot dat gedeelte van het kapitaal, hetwelk bestaat: „of all useful machines and in„struments of trade which abridge and facilitate labour [3]).” Smith had dit reeds vroeger geleerd in het hoofdstuk

---

[1]) Senior zegt hieromtrent: „A servant who carries coals from the „cellar to the drawingroom, performs percisely the same operation as „the miner who raises them from the bottom of the pit to its mouth. „The miner is said to produce the material commodity, coals; the ser„vant the immaterial product, or service,” — „Both, in fact produce „the same thing, an alteration in the condition of the existing par„ticles of matter.” (Outline of the science of pol. economy p. 151).

[2]) p. 141[a]. [3]) p. 121[b].

„On the origin and the use of money" (Bock I, ch. IV). Op eene andere plaats rekent hij het geld tot het omloopend kapitaal „which affords a revenue only by „circulating or changing masters"[1]) en erkent dus het voortbrengend vermogen van het geld. Hierdoor wordt echter de mogelijkheid niet ontkend om het kapitaal, dat als geld diensten doet, op eene nog voordeeliger wijze te gebruiken, wanneer men het door papier vervangt.

Met een laatste voorbeeld van de toepassing der leer van den improductiven arbeid kunnen wij volstaan. „De huishuur, zegt Smith, wordt betaald voor het ge-„bruik eener improductive zaak, de grondrente voor dat „eener productive[2])." Wel brengt de grond voedsel voort, en produceert een huis niets, maar de diensten desgenen, die ons zijn huis ter bewoning afstaat, zijn even zoo onmisbaar als die van den landeigenaar, die ons tegen eene rente het gebruik van zijnen grond verleent. Zij voorzien beide in eene behoefte, en de prijs, die voor hunne diensten wordt betaald, is dus niet op eene improductive wijze besteed.

De onhoudbaarheid van Smith's onderscheiding tusschen productiven en improductiven arbeid is aan zijnen franschen uitgever Garnier niet ontgaan. Deze wederlegt haar in eene uitvoerige aanteekening[3]), en zegt: „Cette „dictinction semble peu conciliable avec les principes „établis par l'auteur luimême sur la nature du tra-„vail[4])," en verder: „il est indifférent à celui qui veut „satisfaire son besoin ou son goût, que cette satisfac-

[1]) p. 122a. [2]) p. 379b.

[3]) Smith. ed. Garnier. 1822. VI p. 120—140.

[4]) p. 120.

„tion procède ou non d'un objet matériel [1]." Opmerkelijk is het, dat Garnier, overigens eenigzins een aanhanger der Physiocraten, hier geheel van hunne beginselen afwijkt.

Buchanan [2]) daarentegen meent de onderscheiding van Smith te moeten handhaven, tegen de bestrijding van Lord Brougham [3]), op grond, dat er verschil bestaat tusschen den arbeid van hen, die werkelijk voortbrengen, en die middelijk de voortbrenging bevorderen. Hij geeft echter geene gronden aan, waarop dit vermeende verschil berust; het is denkbeeldig en willekeurig, dezelfde arbeid kan zoo wel middelijk als onmiddellijk productief zijn. Zelfs indien het mogelijk ware met naauwkeurigheid eene grenslijn te trekken tusschen middelijke en onmiddelijke productie, dan nog zoude deze onderscheiding voor geene practische toepassing vatbaar, en zonder eenig nut zijn [4]).

Say (1803) in Frankrijk, en Lord Brougham (1804)

---

[1]) p. 121.

[2]) Observations. p. 131—136.

[3]) Edinburgh Review. April 1804. vol. IV p. 354—362. Wij kunnen de verzoeking niet weêrstaan de volgende juiste woorden uit den Edinb. Review af te schrijven. „It may safely be concluded that all „those occupations, which tend to supply the necessary wants, or to „multiply the comforts and pleasures of human life, are equally pro„ductive in the strict sense of the word, and tend to augment the „mass of human riches, meaning by riches all those things which are „necessary, or convenient, or delightfnl to man."

[4]) De onderscheiding van Smith schijnt niet geheel zonder invloed op Say gebleven te zijn. Eene dergelijke onderscheiding wordt door dezen gemaakt tusschen productive en improductive consumtie. (Traité d'Econ. polit. Livre III ch. 3, 4). Dat tusschen deze begrippen verwantschap bestaat, valt niet te ontkennen.

in Engeland hebben het eerst de dwaling van Smith aangaande den improductiven arbeid aangewezen en verbeterd. Say beschouwt elken arbeid productief, die de behoeften bevredigt, onverschillig of die bevrediging door stoffelijke of onstoffelijke middelen plaats heeft. Deze waarheid heeft, niettegenstaande hare eenvoudigheid en duidelijkheid, in Malthus [1]) eenen ijverigen bestrijder gevonden. Deze, van het beginsel uitgaande [2]), dat de rijkdom alleen uit stoffelijke voorwerpen bestaat, noemt de onderscheiding tusschen productiven en improductiven arbeid, den hoeksteen van het werk van Smith en den grondslag, waarop de meeste zijner redeneringen berusten. Neemt men dezen weg, zegt hij, dan moet het gansche gebouw der staathuishoudkunde ineen storten [3]), en het onderscheid tusschen voortbrenging en verbruik uitgewischt worden. Malthus meent eenen middelweg te hebben gevonden tusschen Smith en Say: den naam „improductive arbeid" vervangt hij door dien van „persoonlijke diensten [4])," welke middelijk de voortbrenging van stoffelijken rijkdom bevorderen.

Sommige economisten [5]) blijven onderscheid maken

---

[1]) Zie de brieven tusschen Malthus en Say over dit onderwerp gewisseld. (Say Oeuvres diverses. Paris Guill. 1848 p. 439—515). Ofschoon ieder zijn gevoelen met klem van redenen verdedigt, is de humane toon, die in deze brieven heerscht, een bewijs, dat de schrijvers de wetenschap hooger stellen dan hunne eigenliefde. Voor sophismen en paradoxen was hun de staathuishoudkunde te ernstig.

[2]) Malthus. Princ. d'Economie pol. Livre. I ch. I sect. I en zijne *Definitions in polit. Economy.* passim.

[3]) Malthus l. l. p. 41 s. s.

[4]) Malthus p. 34.

[5]) Storch erkent het verband tusschen de zoogenaamde stoffelijke en onstoffelijke productie (Cours d'Econ. polit. I p. 162) maar behandelt

tusschen den arbeid, welke stoffelijke, en dien, welke onstoffelijke resultaten oplevert, ofschoon zij de productiviteit in beide gevallen erkennen. Zelfs Senior, die de leer van den productiven en improductiven arbeid verwerpt, en opmerkt, dat deze onderscheiding niet op de producten zelve van den arbeid berust, maar alleen op de wijze, waarop zij onze aandacht trekken, acht het echter wenschelijk de producten van den arbeid te onderscheiden in zaken (commodities) en diensten (services), zonder echter eenige reden voor deze verdeeling aan te voeren.

Ofschoon de leer van Smith omtrent de ongelijke productiviteit van den arbeid en die van den improductiven arbeid thans vrij algemeen verworpen is [1], zoo volgt daaruit niet, dat alle arbeid altijd gelijkelijk productief is, en er geen improductive arbeid zoude bestaan. Het onderscheid is aanwezig, maar om andere redenen. Elke arbeid, hoe nuttig anders ook, kan naar

---

desniettemin de laatste onder den naam van: „Théorie de la civilisation" in een afzonderlijk gedeelte van zijn werk. Hij gaat zelfs zoo ver van in strijd met vroegere beweringen te zeggen: „Comme le „même travail ne saurait être productif dans les deux genres, nous „devons considérer l'industrie comme productif seulement en richesses „et le travail immatériel comme productif seulement en biens internes, „la première comme stérile pour la civilisation, le second comme stérile pour la richesse nationale." l. l. I p. 181.

[1]) Men zie vooral het belangrijk artikel *Production* van Ch. Dunoyer in den *Dict. de l'Econ. pol.* II p. 439—450. Door Stuart Mill wordt de oude onderscheiding gehandhaafd. Hij heeft een geheel hoofdstuk (B. I, ch. 3) over den improductiven arbeid, en zegt § 4: „By unpro„ductive labour, on the contrary, will be understood labour which does „not terminate in the production of material wealth."

omstandigheden improductief zijn, wanneer er namelijk geene vraag naar is, en er geene behoefte door bevredigd wordt [1]). En aangaande den graad van productiviteit leert Roscher naar waarheid: „dass diejenige „Arbeit die productivste ist, welche das grösste „Bedürfniss mit dem kleinsten Aufwande von Mitteln „befriedigt [2]).”

De dwaling van Smith en zijne inconsequentie is vooral daaraan toe te schrijven, dat hij nog niet op het standpunt was gekomen van de maatschappij in haar wezen en werken als een geheel te beschouwen, als een eigen organisme, dat zijne wetten heeft [3]). De arbeid staat bij hem op den voorgrond. Arbeid is de grondslag zijner geheele leer, en al zegt hij ook eens: „Consumption is „the sole end and purpose of all production [4]), hij is nog niet op de hoogte om dit axioma tot uitgangspunt der gansche leer der staathuishoudkunde te nemen. Op het punt de waarheid te vatten, ontsnapt zij hem.

Den arbeid beschouwt hij te veel om en op zich zelven, en verliest daarbij het doel van den arbeid uit het oog. Het doel der voortbrenging ligt alleen in

---

[1]) G. de Molinari. I p. 178—185.

[2]) Roscher. l. l. p. 111.

[3]) „La société est un organisme dans lequel le dévéloppement de „chaque membre dépend du concours de tous les autres; toutes ses „sphères, toutes ses fonctions, tous ses menbres sont intimement liés „entre eux; partout il y a communication et échange de vie; tout „participe à tout, dans des proportions différentes; aucune barrière „n'arrête les mouvements naturels des organes sociaux (Ahrens. Cours „de Droit Naturel. Brux. 1853 p. 237).

[4]) p. 298^{b}.

de voldoening der behoeften; de begeerte naar rijkdom is niet om het bezit, maar om het gebruik. Aristoteles heeft dit te regt ingezien: *Ὅλως δὲ τὸ πλουτεῖν ἐστὶ ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ κεκτῆσθαι* [1]. Van daar, dat hij de solidariteit tusschen alle deelen van den arbeid niet inzag, als alle met elkander strekkende om de behoeften te voldoen en elkander daarbij wederkeerig helpende en behoevende als de deelen van het ligchaam en de maag in de schoone fabel van Menenius Agrippa [2]. Daardoor is Smith in die ongelukkige fout gevallen, van verschil te erkennen tusschen de onderscheidene takken van nijverheid, een verschil, dat bij anderen tot antagonisme is overgeslagen.

Had Smith gelijk Bastiat de vervulling der behoeften op den voorgrond gesteld, hij ware voor al deze dwalingen bewaard gebleven. Het is de roem van Bastiat, dat hij ons de wetenschap van eene andere zijde heeft doen kennen, door het eerst de aandacht op den verbruiker te vestigen. Alle maatschappelijke handelingen tot eene eenvoudige ruiling van diensten herleidende, bewees hij, dat het al of niet productive van de diensten alleen afhangt van de vraag, of zij eene behoefte vervullen, en niet van den aard der daartoe strekkende middelen. Door Bastiat is de staathuishoudkunde als het ware op nieuwe grondslagen gevestigd [3], en met

---

1) Arist. Rhet. 1. 5.

2) Livius, Hist. 2. 32.

3) "........ tu le sais, mon cher Félix, nous voyons l'économie "politique sous un jour un peu nouveau. Quelque chose me dit qu'elle "peut être simplifiée, et plus rattachée a la politique et la morale." Lettre de Bastiat à Félix Coudroy. (Bastiat, Oeuvres I, p. 79).

het volste regt mogt hij zijne onschatbare *Harmonies Economiques* noemen: *„un nouveau exposé d'une science „ nouvelle.”*

---

§ 5.

BEVOLKING.

How nearly Dr. Smith's views on population approach on some occasions to those of Mr. Malthus!

Buchanan.

Omstreeks vijf en twintig jaren na de verschijning van het werk van Smith werd de wetenschap der staathuishoudkunde met een nieuw, zeer gewigtig leerstuk verrijkt, dat diep ingrijpt in de belangen der maatschappij, namelijk de leer der bevolking, die T. R. Malthus tot haren grondlegger heeft. Dat Smith dit onderwerp niet opzettelijk behandelt, noch zijne denkbeelden omtrent bevolking stelselmatig heeft bijeen gebragt en ontwikkeld, maar dat men ze door het gansche boek verspreid aantreft, is echter geen gebrek of onvolledigheid van zijn werk. Als leerstuk viel de bevolking niet binnen den kring, dien hij zich had afgebakend. Het hoofddoel van zijn werk was een onderzoek naar den Rijkdom der volken; dezen in aard en oorzaken te kennen was de groote vraag van zijnen tijd. De Mercantilisten zagen den rijkdom alleen in het goud en zilver, de Physiocraten in de producten van

den grond; Smith meende dien in de producten van den arbeid te hebben gevonden. Vóór alles wilde men weten, wat Rijkdom was, en door welke middelen hij werd verkregen en vermeerderd; maar niemand was nog op het denkbeeld gekomen om den invloed na te gaan, dien het grooter of geringer aantal verbruikers op dien rijkdom voor het algemeen en voor elk in het bijzonder uitoefent. Dit deed Malthus. Hij wees niet slechts de gevaren aan, die eene bevolking bedreigen, welke hare natuurlijke grenzen overschrijdt, en deed de harde straffen kennen door welke de natuur hare wetten met onverbiddelijke gestrengheid handhaaft; maar leerde ook, hoe het menschdom een belangrijk deel der maatschappelijke kwalen afwenden, en zich voor de rampzalige gevolgen eener te groote bevolking behoeden kan. Zijn werk bevestigt de spreuk der oudheid: „Sui cuique mores fingunt for„tunam."

Het is bekend, dat Malthus in de geschriften van William Godwin de eerste aanleiding vond tot zijn werk. Godwin, wiens beginselen tot de rigting overhelden, welke in onzen tijd communisme wordt genoemd, had in een opstel: *On avarice and prodigality* geplaatst in den *Inquirer*, 1797, en vroeger in een lijvig pamflet: *Inquiry concerning political Justice* (2 vol. 1793) de schuld der armoede, dien grooten maatschappelijken kanker, hoofdzakelijk toegeschreven aan de regeringen, en aan de ongelijkheid der bezittingen. Het eigendomsregt beschouwde hij als eene ramp, en als de groote hinderpaal voor de vrije ontwikkeling der bevolking, gelijk de natuur die scheen aan te wijzen. Malthus bestreed deze gedrogtelijke stellingen, en plaatste zich

op een lijnregt tegenovergesteld standpunt. Hij leerde, dat de ware belemmeringen der vermeerdering van het algemeen welzijn niet zoo zeer lagen in eene verkeerde zamenstelling der maatschappij, en in de fouten der regeringen van het beschaafde Europa, maar in de weinige zelfbeheersching, die de mensch over zijne driften en lusten uitoefent. Het volk heeft volgens hem het grootste deel zijner ellende aan zich zelf te wijten [1]), en de beste regering is niet bij magte, om de rampen der armoede te voorkomen [2]).

De eerste uitgave van het geschrift van Malthus verscheen nameloos in 1798. De schrijver maakte zich echter bij de tweede uitgave in 1803 bekend. Deze was geheel en al omgewerkt, en verrijkt met de vruchten van het onderzoek naar den toestand der bevolking in verschillende staten, hetwelk Malthus in het werk had gesteld op eene reis door Europa, die hij met dit doel had ondernomen.

Dewijl Malthus in de voorrede tot de eerste uitgave van zijn werk erkent, Smith als gids te hebben gebruikt, kwam het ons niet onbelangrijk voor, kortelijk na te gaan, wat Adam Smith over de bevolking, al heeft hij die niet opzettelijk behandeld, heeft gezegd, en in hoeverre Malthus de beginselen zijner leer aan hem kan hebben ontleend.

Gelijk Smith in zijne denkbeelden over de meeste maatschappelijke vraagstukken boven de dwalingen zij-

---

[1]) Malthus. Essay on the principle of populalion. Lond. 1817. Book. IV ch. 6. vol. III p. 142 sqq.

[2]) Malthus. B. IV, ch. 6. vol. III p. 159.

ner tijdgenooten verheven was, zoo ook over dat der bevolking. Hij deelde niet in het heerschende vooroordeel, dat eene talrijke bevolking hetzelfde is als eene krachtige bevolking, noch in het gevoelen der meeste staatslieden, die het gevolg als oorzaak aanmerkende, meenen, dat men de welvaart bevordert door op alle wijze de bevolking te vermeerderen. Reeds Smith heeft de gewigtige waarheid te boek gesteld, die aan het stelsel van Malthus ten grondslag ligt [1]), dat er van nature in menschen en dieren eene geneigdheid bestaat om zich te vermeerderen in verhouding tot de middelen van bestaan [2]), en dat bij gevolg de bevolking het talrijkste is in die landen, waar de voedingsmiddelen het overvloedigst zijn [3]). Zoodra de gewone voedingsmiddelen vervangen worden door andere, die eene ruimere opbrengst geven, dan zal ook de bevolking in verhouding tot het nieuwe bestaanmiddel wassen [4]). Tot voorbeeld wijst hij op de aardappelen; hoe juist hij de gevolgen van de aanwending dezer vrucht tot volksvoeding heeft voorzien, bewijst de vermeerdering der bevolking in Ierland, sedert de aardappel-cultuur aldaar algemeen is geworden [5]). Dat zelfs de invloed der innerlijke hoedanigheid van het voedsel op de gezondheid en de krachten der be-

---

[1]) Malthus. B. III. ch. 14. vol. III. p. 38.

[2]) Smith p. 67^{b}, 36^{b}; Malthus B. II. ch. 13. vol. II. p. 216.

[3]) Smith p. 94^{a}.

[4]) Smith p. 74^{a}.

[5]) Zie over de gevolgen van de aanwending der aardappelen tot volksvoeding: McCulloch ad Smith p. 467^{a}, en McCulloch Over de Werkloonen, vertaald door W. Sloet tot Westerholt, Zwolle 1853, p. 46, 50, 125 en de aanteekeningen van den vertaler p. 163 vv.

volking, aan de aandacht van Smith niet ontging, blijkt uit hetgeen door hem is aangeteekend omtrent de lagere klasse in Schotland, die van haverbrood bestaat, en die in Engeland, waar tarwe het hoofdvoedsel is [1]).

Bij eene oppervlakkige lezing der woorden: „the „most decisive mark of the prosperity of any country „is the increase of the number of its inhabitants [2])," zoude men ligt tot het besluit kunnen komen dat Smith de welvaart des lands van de vermeerdering der inwoners afhankelijk stelt. Uit den zamenhang blijkt echter voldoende, dat de medegedeelde plaats niet als eene onvoorwaardelijke uitspraak moet worden opgevat. Alleen dan is eene vermeerdering van bevolking eene vermeerdering van rijkdom, wanneer de voortdurende aanwas van kapitaal vraag naar arbeiders doet ontstaan. Waar veel vraag is naar arbeid, is het loon hoog. „The liberal reward of la„bour, as it is the cause of increasing wealth, so it is the cause of increasing population [3])." Is het loon hoog, dan is dit voor den arbeider eene aanmoediging tot het huwelijk, en stelt hem in staat zijne kinderen op te voeden. De kinderen kunnen spoedig loon verdienen, en dragen door hunnen arbeid tot vermeerdering van den rijkdom der ouders bij. Van daar, zegt Smith, is in Noord-Amerika een talrijk huisgezin, niet gelijk hier voor de ouders een last, maar eene bron van welvaart. Eene weduwe met vier of vijf kin-

---

1) Smith p. 74ª.
2) Smith p. 32ª.
3) Smith p. 37ª.

deren, die in Europa bezwaarlijk tot een nieuw huwelijk zoude geraken, geldt in Amerika voor eene goede partij, en vindt zonder veel moeite eenen tweeden echtgenoot. „The value of children is the greatest of „all encouragements to marriage [1]."

Bij eenen lagen stand der loonen, en in tijden van schaarschte zijn de huwelijken over het algemeen minder talrijk. Velen laten zich echter door het vooruitzigt van armoede niet afschrikken van den echt, noch nemen in den echtelijken staat de noodige voorzigtigheid in acht [2]. Omtrent de vervulling der huwelijkspligten hebben weinige lieden een juist begrip. Smith wijst op de noodlottige gevolgen van onberadene huwelijken, en op de onzedelijkheid om kinderen in het aanzijn te roepen, wanneer het te voorzien is, dat men onvermogend zal zijn om ze op te voeden en groot te brengen. De middelen, die de natuur, volgens de opmerking van Smith, te baat neemt om de bevolking, die te veel is, op te ruimen, zijn dezelfde, welke Malthus tot de „positive (beter „repressive") „checks" rekent. Hij vermeldt namelijk, hoe gebrek, hongersnood, en ellende de sterfte onder de arme klasse, vooral onder de kinderen bevorderen [3], zoodat het b. v. in de Schotsche hooglanden geen zeldzaam verschijnsel is, dat de vruchtbare moeder van een twintigtal kinderen er naauwelijks twee in leven heeft [4]. Op sommige plaatsen sterft de helft der kinderen voor

[1]) Smith p. 32a.
[2]) Smith p. 36b.
[3]) Smith p. 33a.
[4]) Smith p. 36a.

het vierde jaar, en bereiken slechts weinigen den leeftijd van dertien of veertien jaren.

Behalve de ellende (misery), is ook de ondeugd (vice) een middel om de bevolking binnen hare natuurlijke grenzen terug te brengen, en terug te houden. Smith wijst op China, waar de bevolking niettegenstaande de vroege en daardoor uiterst vruchtbare huwelijken stationnair schijnt te blijven. De gemakkelijke wijze, waarop de ouders zich van hunne overtollige kinderen kunnen ontdoen, is in China eene aanmoediging tot het huwelijk. Het te vondeling leggen wordt daar door het gebruik gewettigd, sommige lieden maken er een beroep van om pasgeboren kinderen even als jonge katten te verdrinken [1]).

De boven medegedeelde plaatsen uit het werk van Smith, hoewel niet voldoende om daaruit eene volledige leer der bevolking zamen te stellen, leveren echter belangrijke bouwstoffen tot dat onderwerp op. Als zoodanig zijn ze door Malthus met vrucht gebruikt. Dit vermindert niets van de oorspronkelijkheid des schrijvers van het „*Essay on the principle of population.*” Malthus heeft de wenken door Smith gegeven opgevolgd, en op den toestand van alle volken, waarvan hij zich eenige berigten kon verschaffen, toegepast; wat Smith slechts even had aangeduid is door hem volledig ontwikkeld en tot een systeem gebragt.

Het werk van Malthus heeft gelijk dat van Smith de proef des tijds weêrstaan. De vinnigste bestrijding heeft aan de verbreiding niet geschaad, want gelijk Lord Macaulay zegt: „the place of books in the pu-

---

[1]) Smith p. 32b. Malthus Book I. ch. 12. vol. I p. 303.

„blic estimation is fixed, not by what is written about „them, but by what is written in them." Het is de vraagbaak geworden bij de behandeling van een aantal kwestiën, die met de algemeene welvaart in het naauwste verband staan [1]), en men kan het *Essay on the principle of population* beschouwen als eene waardige aanvulling van den „*Wealth of Nations.*"

---

[1]) In zaken het armwezen betreffende heeft Malthus groot gezag. Aan den invloed van zijn werk heeft Engeland de belangrijke herziening zijner armwetten in 1834, te danken.

BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN.

Blz.	31 reg. 8 v. o.	*staat:*	vestigen	*lees:* te vestigen
"	36 " 13 v. b.	"	in de Encyclopaedisten.	" door de Encyclopaedisten.

Blz. 59. Behalve de bovengenoemde uitgaven van den Wealth of Nations bestaat er eene door Playfair (van London), met aanteekeningen en bijvoegsels. De bijvoegsels bevatten redeneringen over de voornaamste gebeurtenissen, die sedert de laatste oorspronkelijke uitgave hadden plaats gehad. Deze uitgave zag het licht vóór 1809; het juiste jaar is mij niet bekend. Het oordeel over den arbeid van Playfair viel niet gunstig uit, wegens den wijdloopigen vorm en den onbeduidenden inhoud zijner bijvoegselen.

In 1809 verscheen er nog eene uitgave te Edinburgh in drie deelen. Men vindt daarin behalve eene levensschets van Smith een in het Engelsch vertaald uittreksel uit de "Préface" van Garnier.

J. C. Glaser vermeldt in zijn Handbuch d. polit. Oekon. (Berlin 1858, I, p. 27) eene uitgave van Smith door Whately. Op de lijst der werken van Whately, achter zijne Elements of Logic, wordt zij echter niet genoemd. Misschien vergist Glaser zich met de uitgave van Wakefield.

Blz. 65. Tegen het einde des vorigen jaars verscheen te Hamburg een boekske van 28 bladzijden, getiteld: „Adam „Smith, Buch IV, Kapitel 1. Ein ABC- und Lese- „Buch aus der zweiten Hälfte des achtzehnten Jahr- „hunderts für Leser aller Stände in der zweiten „Hälfte des neunzehnten." Het is eene vertaling in het Duitsch van het schoone hoofdstuk: „On the „principles of the Mercantile System" door Dr. C. W. Asher. Deze meende zijnen stadgenooten geene ondienst te doen door hen, na het woeden der handelscrisis of „Geldbeutelschwindsucht", te herinneren, dat geld en rijkdom niet hetzelfde zijn. Het crediet scheen destijds verloren, daarom wijst hij tot bemoediging der neêrslagtigen op den waren aard van dit onontbeerlijk hulpmiddel van den handel. „Credit ist Ver- „trauen und dieses werd nicht durch Gold und Silber, „sondern durch Grundsätze erworben die des Ver- „trauen würdig sind und durch einen Character, von „dem man weiss, dass er an diese Grundsätze uner- „schütterlich festhält."

Blz. 68. Over de eigenaardige moeilijkheden, waarmede de staathnishoudkunde bij het opsporen, verspreiden en toepassen harer grondstellingen te kampen heeft, vergelijke men: Carey, Principles of social science. Philadelphia 1858, I, p. 37—40.

Blz. 82. Eene korte en vrij juiste beoordeeling van het werk van Smith vindt men in: Weitzel Geschichte der Staatswissenschafte, Stüttg. 1832, I, p. 257.

Blz. 97 reg. 7 v. b. *staat:* oi^{r} *lees:* oi^{a}

Blz. 163 reg. 16 v. o. Rijkdom wordt gebruikt voor twee verschillende begrippen.

Over de verwarringen, waartoe het gebruik van dezelfde woorden in verschillende beteekenissen aanleiding geeft vergelijke men: R. Whately, Elements of Logic. (Lond. 1853. Appendix I, „On certain

„terms which are peculiarly liable to be used am- „biguously," p. 191—239). Wat de staathuishoudkunde betreft, vestigt Whately de aandacht (p. 230—239) op de uiteenloopende beteekenissen, welke de voornaamste schrijvers over die wetenschap, aan de woorden: Waarde, Rijkdom, Arbeid, Kapitaal, Grondrente (Rent), Loon en Winst hebben gegeven. Ten opzigte van Adam Smith is zijne opgave niet zeer volledig, doch in elk geval voldoende om het doel te bereiken dat Whately zich daarmede voorstelde, namelijk, „to notice, by way of specimens, a few „of the most remarkable terms in political economy, „in order to show both the frequency of an ambi- „guous use of language, and the importance of „clearing up such ambiguity."

Blz. 168 reg. 1 v. b. om den arbeid, door het aanwenden der natuurkrachten te vervangen.

In gelijken zin zegt Carey, (Princ. of social science, I, p. 158) „The great object of man, in this world, „is to acquire dominion over nature, compelling her „to do his work; and with every step in that direc- „tion, labor becomes less severe while increasing in „its reward. Combination of action enables man to „overcome the resistance of nature, each successive „triumph is attended by increased facility for further „combinations, to be followed by new and succes- „sive triumphs."

Blz. 226 reg. 8 v. o. Hare beginselen zijn in het werk van Carey — nedergelegd.

Carey heeft in het vierde en vijfde hoofdstuk (Of the occupation of the Earth) van zijn jongste geschrift: Principles of social science (Phil. 1858, I, p. 94—146), zijne leer van de Grondrente op nieuw uitvoerig behandeld. In ons oog heeft hij de volstrekte noodzakelijkheid van zijne hypothese omtrent

de bebouwing van den grond niet voldoende bewezen. De schrijver geeft door het gansche werk heen blijken van eene zeer vijandige gezindheid jegens Engeland; eene gezindheid die niet zonder invloed op zijne denkbeelden is gebleven. Dat Carey van Iersche afkomst is kan de vijandigheid van den staathuishoudkundige jegens zijn voormalig moederland niet verontschuldigen.

Blz. 233 reg. 10 v. b. *staat:* Engelsche school. *lees:* nieuwere Engelsche school.

Blz. 243 reg. 11 v. b. de arbeid — welke geene stoffelijke, tastbare resultaten oplevert.

Over de nadeelen om alleen stoffelijke voorwerpen als rijkdom te beschouwen, zie: Carey, Princ. of social science, I, p. 192—197.

Blz. 245	reg.	5 v. b.	*staat:*	overbodig, is	*lees:*	overbodig is,
" 250	"	1 v. b.	"	Bock.	"	Book
" 251	"	9 v. b.	"	en die	"	en hen die
" 254	"	10 v. b.	"	van de maatschappij	*lees:*	om de maatschappij.
" 254	"	6 v. o. noot	*staat:*	menbres	*lees:*	membres

THESES.

T H E S E S.



I.

Cic. pro Murena, 12. 26. *Suis* utrisque superstitibus, *praesentibus* istam viam dico. Legendum videtur: *Reis* utrisque superstitibus istam viam dico.

(Cf. clar. J. C. G. Boot in Mnemosyne V. p. 357).

II.

Cic. de Orat. I. 38. 173. testamentorum ruptorum aut *ratorum*. Legendum: *irritorum*.

(Cf. clar. Van Assen, Jaarboeken IV. p. 772).

III.

Quod testatur Pomponius in l. 2. § 47. D. d. O. J. (1. 2.) Labeonem quum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, honorem suscipere noluisse, pugnat cum Taciti testimonio. Ann. 3. 75.

IV.

Alfenus Varus in l. 76. D. d. judiciis (5. 1.) non certae cujusdam scholae philosophos, sed omnes sophismatum studiosos intellexisse videtur.

V.

Ex lege 76. D. de judiciis (5. 1) certo conjicere non licet utrum Alfenus Varus Stoae an Epicuri placita secutus fuerit.

VI.

L. un. C. de thesauris (10. 15.) Condita ab ignotis dominis tempore vetustiore *mobilia.* Pro *mobilia* legendum *monilia.*

VII.

Conciliari non possunt 39. Instit. d. R. D. (2. 1), et l. 3. § 10. D. d. jure fisci. (49. 14).

VIII.

Operis novi nuntiatio non pertinet ad servitutes praediorum rusticorum.

(Contrariam opinionem tuetur Zachariä von Lingenthal, *Ueber die Unterscheidung zwischen* servitutes rusticae *und* urbanae. Heidelb. 1844. p. 7 sqq.)

IX.

Minus recte nonnulli distinguunt inter operis novi nuntiationem *realem* et *personalem*.

X.

Falsissime Cujacius ad l. 6. § 1 D. si servit. vind. (8. 5) verba legis 1 § 16 et legis 5 § 10 D. de operis novi nunt. (39. 1). „In operis novi nuntiatione possessorem adversarium facimus" sic interpretatur: „Si quis aedificet in nostro, nuntiando novum opus eum facimus dominum rei nostrae. Et hac in re nuntiatio novi operis similis est vindicationi rei corporalis; nam is qui rem corporalem vindicat ab eo qui eam tenet, vindicando videtur a se possessionem abdicare et in reum eam transferre."

XI.

L. 34 D. d. contrah. emtione (18. 1) non pugnat cum

l. 21. et 33. eod., nec cum l. 39. D. d. pactis (1. 14). Cujacii conjectura (Obs. 1. IO) pro „*quem venditor intellexerit*" legentis „quem *emtor* intellexerit" repudianda videtur.

XII.

Minus recte Cujacius (ad Pauli librum II ad Edictum, in l. 17. § 7. D. de pactis 2. 14) in causa l. 21. § 1. D. de pactis (2. 14) tum demum domino dat exceptionem doli, si servus vivit.

XIII.

Non facio cum Cujacio in l. 35. § 1. D. de abigeis (47. 14) pro *plenius* legenti *lenius*.

XIV.

L. 25. § 7. D. de usufr. (7. 1). Pro: „*omnia* fructuario acquiri" legatur „*omni* fructuario acquiri."

XV.

In l. 3. D. d. publ. jud. (48. 1.) lectio Florentina *per*mittitur retinenda videtur.

XVI.

Jus dominii a clar. Ahrens (Cours de droit naturel Brux. 1853) perperam inter jura connata vel absoluta refertur.

XVII.

Divortium mutuo consensu bonis moribus non adversatur.

XVIII.

Statutum personale in patria nostra non obtinet.

XIX.

Art. 6. legis continentis generalia praecepta legislationis tuto omitti potuisset.

XX.

In art. 12. legis continentis generalia praecepta legislationis abundant verba „in zaken welke aan zijne „beslissing onderworpen zijn."

XXI.

Mulieri non licet cedere communionem (afstand doen van de gemeenschap) lucri et damni.

XXII.

Heredes actoris in causa divortii mortui ante relationem sententiae judicis in tabulas (registers) status civilis, eam relationem facere non possunt.

XXIII.

Post divortium actor semper alimenta exigere potest a pristino vel a pristina conjuge.

XXIV.

Abundat art. 306. 3° C. C.

XXV.

Minus recte nonnulli existimant administratori rerum pupillarium in coloniis tutorem subrogatum esse addendum.

XXVI.

Thesaurus in fundo emphyteuticario inventus pro dimidia parte ad dominum fundi pertinet.

XXVII.

Perperam legislator in art. 1143. 5°. C. C. praemium (premie) dat iis qui patriae primarium civium officium denegant. cf. art. 177. Legis Fundamentalis.

XXVIII.

In art. 1480. C. C. abundant verba: „De schuldenaar „is gehouden het toeval waarop hij zich beroept te be„wijzen."

XXIX.

In art. 1830. C. C. verba „zelfs bij eenen brief" omitti possunt.

XXX.

Hereditatis petitio perperam in art. 123. C. de modo proced. in causis civilibus inter actiones mixtas refertur.

XXXI.

Abundat 447. 1° Cod. de modo procedendi in causis civilibus.

XXXII.

In art. 276. C. M. *eigen schuld* est solius assecurati culpa. Art. 1403. C. C. locum non habet.

XXXIII.

Merces magistri navis assecurari potest. Magister navis non pertinet ad *scheepsvolk* sensu Codicis Mercatorii.

XXXIV.

Subtilior quam verior est argumentatio Ambrosii

Clément (Dict. de l'Econ. polit. II. p. 527 sqq.) qua Bastiatianam definitionem verbi *richesse* impugnare conatur.

XXXV.

Valde errat cons. de Pinto (Handl. tot het Burg. Wetboek p. 585) scribens: „Gehalte en waarde der „muntspecien is hetzelfde."

XXXVI.

Alea publica est dedecus et pestis patriae.

XXXVII.

Non facio cum Bastiat (Oeuvres VI. p. 73) „Tout „ce qui est gratuit pour l'homme isolé, reste gratuit „pour l'homme social.".

XXXVIII.

Vere nob. Macaulay (Speeches I. p. 45): „The bu„siness of government is not directly to make the „people rich, but to protect them in making them„selves rich; and a government which attempts more „than this is precisely the government which is likely „to perform less."

XXXIX.

Oeconomia politica non tantum in Academiis sed

etiam in scholis mediis (middelbare scholen) doceri debet.

XL.

Egregie Episcopus Watson: „When the spirit of „Christianity shall exert its proper influence over the „minds of individuals, and especially over the minds „of public men in their public capacities, War will „cease throughout the Christian world.”

